

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİR TOPLUMSAL HAREKET VE KİMLİK OLARAK TÜRKİYE’DE SAKATLIK:
KOCAELİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Metin Özgün KURNAZ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü ASLAN

HAZİRAN 2020

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmamda;

- Tez içindeki tüm bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserle bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerinin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Metin Özgün KURNAZ

Anneme ve Kız Kardeşime...

BİR TOPLUMSAL HAREKET VE KİMLİK OLARAK TÜRKİYE’DE SAKATLIK: KOCAELİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Sakat kimliği ve toplumsal hareketi, kimlik ve toplumsal hareketler tarihine 1960lı yıllarda katılmıştır. İkinci nesil toplumsal hareketlerden biri olarak sayabileceğimiz sakatlık toplumsal hareketi özellikle İngilizce konuşulan dünyada ortaya çıkmış ve dünyanın çeşitli yerlerine yayılma eğilimi göstermiştir. Ancak diğer toplumsal hareketlere oranla sahada kendisine fazla yer bulamamıştır. Sakatlık toplumsal hareketinin kendisine diğer toplumsal hareketlere nazaran daha az yer bulabilmesinin nedenleri çeşitlidir. Öncelikle konu sakatlık fenomeninin kendisi ile ilgidir. Sakatlık ilgili literatürde de bahsedildiği gibi olumlanan bir şey değildir. Olumlanan bir şeyin politik bir özne olarak kendisini var edebilmesi oldukça güç ve meşakkatlidir. İkinci olarak sakatlık tek form içinde tutulabilecek bir fenomen de değildir ve sakatlığın neredeyse sayısız çeşidi vardır. Birbirinden farklı sakatlık çeşidi sahibi grupların talep ve öncelikleri birbirinden farklıdır. Aynı zamanda bir araya gelme ve ortak bir politika yürütebilme sorunlarından dolayı sakatlık toplumsal hareketi diğer toplumsal hareketlere nazaran geri planda kalmak durumunda kalmıştır.

Sakatlık kimliği ve toplumsal hareketi tartışmaları Türkiye’ye ise 1990lı yıllarda girmiştir. Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de sakatlık kimliği ve hareketi diğer toplumsal hareket ve kimliklere nazaran kendisini yeterince geliştirememiştir. Bu durumun sebepleri arasında sakatlık toplumsal hareketinin ve kimliğinin Dünya çapında yaşadığı benzer sıkıntıların yanında Türkiye’nin kendi özel koşulları sayılabilir. Örneğin Türkiye’de Batı Toplamları’na nazaran sivil toplum alanında gelişmiş bir ülke değildir. Aynı şekilde sakatlık alanında sivil toplum alanında faaliyet yürüten yapıların çoğunluğu hak temelli olmakla beraber aynı zamanda yardım ve hizmet odaklı politika yürütmektedir. Bu ve buna benzer sorunlar sakatlık toplumsal hareketi ve kimliğini Türkiye’de geri planda kılmıştır. Ancak yine de Dünya’da ve Türkiye’de geri planda kalmış sakatlık kimliği ve hareketi canlanma eğilimindedir.

Bu çalışma sakatlık alanındaki ilgili literatürün taranmasının ardından Kocaeli ili özelinde yapılan saha çalışması kapsamında kaleme alınmıştır. Sakatlık alanında faaliyet yürüten dernek-örgütlerin 13 üyesi ile yapılan uzun görüşmelerin ardından Türkiye Sakat Hareketi’nin, içerik, esas ve yöntem olarak son derece karmaşık bir yapıya sahip olduğu saptanmıştır. Ancak saha çalışması açıkça göstermiştir ki, Kocaeli özelinde, Türkiye Sakat Hareketi bir ivmenin içinde olup kelimenin tam anlamıyla hak temelli bir hareket olma yolunda ilerlemektedir.

Anahtar kelimeler: *Sakatlık, Toplumsal Hareketler, Sakat Hareketi, Sakat Kimliği, Kocaeli.*

DISABILITY IN TURKEY AS SOCIAL MOVEMENT AND IDENTITY IN TURKEY: THE CASE OF KOCAELI

ABSTRACT

The identity and movement of disability attended in the history of social movements in 1960s. The disability social movements which can be considered as one of the second generation social movements emerged especially in English-speaking-world and then tend to spread to various parts of the world. However, identity and movement of disability couldn't find much in field as compared to other social movements. There are several reasons why the disability social movement can find itself less space than other social movements. It is primarily related to the disability phenomenon itself. Disability is not something affirmed as mentioned in the literature we know very well, in social life. It is very difficult and tedious for a negative thing to become as a political subject. Secondly, disability is not a phenomenon that can be held in a single form; There are almost numerous types of disability. While the demands and priorities of the groups with different disability types are different from each other, there are also problems of coming together and having a common policy.

The discussion of identity and movement of disability entered in 1990s in Turkey. As in the World, disability movement and identity have not developed compared to other social movements and identities in Turkey. We can say that, in addition to what disability social movement and identity faces the challenges in worldwide, special conditions of Turkey as political and socially, pave the way for not to improve Turkey's Disability movement and identity. For example, the area of Civil Society in Turkey is not as developed as in Western countries. Likewise, the majority of structures operating in civil society in the field of disability are more focused on aid and service rather than rights-based in Turkey. These and similar problems have made keep in background the social movements disability and identity in Turkey.

This study was written within the scope of a field study conducted in Kocaeli province after the related literature on disability area was searched. Following in-depth interviews with 13 members of disability organizations, it is detected that Turkey's disability movement and identity have complex structures as basis, content and method. However, field studies have clearly demonstrated that, in particular Kocaeli, disability movement and identity in Turkey are in momentum and moving toward full rights-based.

Key Words: *Disability, Social Movements, Disability Movements, Disability Identity, Kocaeli.*

ÖNSÖZ

Türkiye’de sakat hareketi ve kimliğini incelemeye çalıştığım bu çalışmada bana yardımları dokunan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı’ndaki bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans süreçlerinde üzerimde emeklerini esirgemeyen ve bu çalışmanın oluşmasında ilk ve temel paylara sahip hocalarım Doç. Dr. Örgen Uğurlu ve Doç. Dr. Yücel Demirer’e teşekkür ederim.

Tez konusu belirlenme süreci de dahil olmak üzere tez süreci boyunca tavsiye ve uyarılarını benden esirgemeyen, yer yer sabrını da sınıdığım, bu çalışmada çok büyük payı olan, tez danışmanım Prof. Dr. Şükrü Aslan’a ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Bilimsel bir metin üretmenin zorluğu malumdur. Bu süreçte beni yalnız bırakmayan aileme ve arkadaşlarıma da gösterdikleri yoğun sabır ve destek için teşekkür ederim. Kuşkusuz onlar olmasaydı böyle bir çalışma ortaya çıkmazdı.

Metin Özgün Kurnaz

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER.....	XVI
KISALTMA LİSTESİ.....	XVIII
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL-KURAMSAL TARTIŞMA.....	10
2.1 Sakatlığa İlişkin Yaklaşımlar ve kuramlar.....	13
2.1.1 Sakatlığa Tıbbi-Bireyci Yaklaşım.....	14
2.1.2 Sakatlık Sosyal Modeli.....	15
2.1.3 Sakatlığa Post-Yapısalcı ve Fenomenolojik Yaklaşımlar.....	17
2.1.4 Sakatlığa Marksist, Feminist ve Queer Yaklaşımlar.....	20
2.2 Kimlik Söylem ve Politikanın Ne'liği ve Aralarındaki İlişkiler Üzerine Notlar.....	22
3. BİR TOPLUMSAL HAREKET OLARAK SAKAT HAREKETİNİN TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE.....	28
4. TÜRKİYE'NİN POLİTİK İSİTEMİNDE SAKATLIĞIN YER ALMA SÜREÇLERİ, BİÇİMLERİ ve NİTELİKLERİ.....	44
4.1 Geç Dönem Osmanlı ve Modern Devletin inşası.....	44
4.2 Cumhuriyet ve Sakatlık Meselesi: 1923-1950	46
4.2.1 Harp Malülleri Sorunu.....	47
4.2.2 Nüfus Politikası, “Yeni Adam”, Öjeni ve Sakatlık.....	49
4.3 Sakatlık Devlet İlişkisinde Dönüm Noktası: 1950-1980.....	53
4.4 Ayrıntılı Mevzuat ve Haklar Döneminin Başlangıcı: 1980-2000.....	55
4.5 Sakatlık Sosyal Modeli'ne Geçiş: Günümüz.....	57
5. ARAŞTIRMA SAHASI: KOCAELİ ÖRNEĞİ.....	60
5.1. Kendilerine ve Sakatlığa Dair Algı ve Düşünceleri.....	63
5.1.1 Sakat, Özürlü, Engelli veya Başka Bir Şey.....	63

5.1.2 Yardım-Hak-Hizmet Söyleminde Birbirine Karışan Söylemler.....	67
5.1.3 Bireysel Olan ile Toplumsalın Arasında: Politiklik, Kimlik, Sınıf, Kültür, İdeoloji ve Felsefe.....	73
5.1.4 Kocaeli’de Sakat Olmak: “Sağlam” Olanın Sakat Olana Yönelik Algısı ve Tutumu.....	97
5.1.5 Sakatlığın Toplumsal Cinsiyeti ve Ütopyası Üzerine.....	103
5.2 Örgütlenme (Dernekleşme) Deneyimleri ve Nedenleri.....	111
5.2.1 Kocaeli’deki Mevcut Sakatlık Derneklerindeki Kişilere Göre . Örgütlülüğün Genel Yapısı Görünümü ve Gerilimleri.....	111
5.2.2 Sakatlık Derneklerinin Siyasi Tutumları, Mevcut Hükümet ve Yerel Yönetimler Üzerine.....	119
5.2.3 Örgütlü Sakat Bireyler, Örgütlerin Birbirleriyle ve Devlet Kurumları İle İlişkileri	128
5.2.4 Yasal Mevzuat ve Uygulama Üzerine.....	133
5.2.5 Ayrımcılık, Eşitlik, Erişilebilirlik ve Haklar Meselesi.....	138
5.3 Örgütlü Hak Arama ve Mücadele Deneyimleri.....	140
5.3.1 Bugüne Kadar Yapılan Faaliyetler.....	140
5.3.2 Sakatlık Özel Günleri ile İlgili Tutum.....	145
6. SONUÇ.....	151

KISALTMALAR LİSTESİ

ADA: American Disability Act (Amerkan Sakatlık Yasası)

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AYM: Anayasa Mahkemesi

BCOD: British Council of Organizations Disabled (Britanya Sakat Örgütleri Birliği)

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇÖZ-GER: Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu

DERBİS: Dernekler Bilgi Sistemi

DIG: Disablement Income Group (Sakatlık Gelir Grubu)

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

EYP: Engelsiz Yaşam Partisi

FETÖ: Fethullahçı Terör Örgütü

İŞ-KUR: Türkiye İş Kurumu

KBB: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

LNPD: Liberation Networks of People with Disability (Sakatların Özgürleşme Ağları)

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

ÖZİDA: Özürlüler İdaresi Başkanlığı

SAD: Sisters Against Disablement (Sakatlığa Karşı Kız Kardeşler)

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDK: Türk Dil Kurumu

UPIAS: Union of Physically of Impaired Against Segregation (Ayrıştırmaya Karşı Fiziksel Sakatlar Birliği)

YCB: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

1. GİRİŞ

Bu çalışma Kocaeli ili özelinde, sakat hareketinin ve sakat kimliğinin Türkiye boyutu ile ilgili bir tartışma yürütmektedir. Dünya’da ve özel olarak Türkiye’de sakat hareketinin ve kimliğinin ortaya çıkış durumlarını, geçmiş ve mevcut işleyişini, toplumsal boyutlarını ve geleceğe yönelik beklentilerini incelemeye çalışan bu metin aynı zamanda sakat hareketi ve kimliğinin diğer toplumsal hareketler ve kimliklerle olası bağlantılarını incelemektedir. Aynı zamanda bu çalışma sakat hareketi ve kimliğinin Kocaeli dikkate alınarak Türkiye’deki mevcut pozisyonunu, hareketin eyleyiş biçimlerini, düşünsel, ideolojik ve kültürel kodlarını, mevcut konvansiyonel siyasetle ve kamu otoritesi ile olan-olası bağlarını, toplumsal cinsiyet ve ütopyik yanlarını, kendisini özne olarak yaratma süreçlerinde toplum ile kurdukları ilişkilerini de tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Sakatlık, toplumsal hayatta hepimizin karşılaştığı ve bazılarımızın da bizzat deneyimlediği bir fenomendir. Sakatlık ister doğuştan gelen bir şey olsun isterse yaşamın içinde sonradan edinilsin genel olarak insan olmanın veya insan toplumlarının ayrılmaz bir parçası olarak düşünülür veya değerlendirilir. Ayrıca sakatlık genelde istenmeyen bir durum olarak düşünüldüğünden kötücül yorumlarla anılır. Bu kötücül yorumlama geleneğini belki de tarihin en eski yorumlama geleneklerinden bir tanesi olarak düşünebiliriz. Sakatlık kimi zaman Tanrı gazabı olarak veya işlenen günahların bedeli olarak düşünülmüş, kimi zaman da istenmeyen bir durum olarak dönüştürülmesi gereken bir şey olarak kodlanmıştır.

Ancak içinde yaşadığımız insanın ve toplumun düşünce dünyası herhangi bir olay-olgu-fenomeni tarih boyu sürekli var olan, değişmez ve dönüşmez bir şekilde algılamaz. Hâlihazırdaki düşünce dünyamız herhangi bir şeyi tarih ve mekan içi olarak düşünme eğilimindedir. *Tarihselcilik* adını verdiğimiz bu düşünme yöntemi içinde bulunduğumuz zamanların baskın düşünme biçimidir. Sakatlık meselesi de dahil olmak üzere her olay-olgu-fenomen tarih ve mekan içi olarak ele alınır ve “şey”in esas ve usul açısından sürekli değiştiği var sayılır. Haliyle sakatlık konusu da tarih boyunca hep değişmiş ve mekâna göre de değişiklikler göstermiştir. İçinde yaşadığımız 21. yüzyıl itibari ile sakatlığın hâlâ kötücül yorumlamaları devam etse dahi artık farklı bir sakatlık mefhumu ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Bugün sakatlığın konusu, günahlar dolayısı ile Tanrı gazabı veya cezası değildir. Bugün

sakatlık anatomi gibi tıbbi bilimlerin, mühendislik gibi fiziki bilimlerin ve nihayet de Sosyoloji gibi sosyal bilimlerin konusu haline gelmiştir.

Kimi yorumcular sakatlık fenomenini insanlık tarihi kadar eski bir fenomen olarak düşünmektedir. En azından insanların çok eski çağlardan beri özellikle fiziksel sakatlıklarla ilgili düşündüğü ve bunlarla ilgili çeşitli pratikler içine girdiği düşünülmektedir. Tarih öncesi çağlardan kalma iskelet/kemik parçalarında protez vb. eklemler bulunması bu durumu kanıtlar görünmektedir. (Broddock ve Parish, 2011 s. 104 Antik Yunan ve Roma’da sakatlık tanrıların gazabı olarak düşünülerek istenmeyen bir durum olarak kodlanmaktaydı. Ebeveynlerin uzvu eksik ve mental açıdan “normal” görünmeyen çocuklarını öldürdükleri bilinen bir gerçektir (Broddock ve Parish, 2011 s. 106-107).

Kutsal kitaplarda ise sakatlığın işlenmiş bir günahın cezası olabileceği fikri hakimdir. Üstelik sakat olan kimse alenen eksik veya kusurlu olarak düşünülmekteydi. Ancak çelişkili bir şekilde kutsal kitaplarda sakat olan insanların toplum tarafından korunmaya alınması da emrediliyordu. Aynı şekilde sakat olanın bu durumunun takdiri ilahiden olması fikri de yine sakat olana bir çeşit saygıyı beraberinde getirmek durumunda bırakıyordu (Broddock ve Parish 2011, s. 108-109), (Patır, 2012 s. 12) ve (Mağlude, 2010 s. 61).

Sakatlık konusunda Ortaçağ boyunca feodal dönemlerde çelişkili inançlar söz konusuydu. Sakatlık Tanrı tarafından verilmiş bir ceza ve kişisel bir trajedi olarak kodlanırken aynı zamanda yine aynı dönemlerde sakatlar toplumun bir ferdi sayılarak çeşitli dâhil etme süreçlerinin içinde yer alıyorlardı (Broddock ve Parish 2011 s 114).

Kapitalist modern üretim sisteminin ve işçiliğin olmadığı feodal köylü toplumlarda sakatlar sosyal ve ekonomik anlamda topluma ve sisteme entegre idiler. Feodalizm boyunca köylülük her bireyin (sakatlar dâhil) emeği hane ekonomisine katkısı ile karakterize olmuştu. Sakatlar çeşitli emek süreçleri ile birlikte hane süreçlerine katkıda bulunabiliyorlardı. Ailenin her bir ferdi gibi onlar da total aile emeğine katkı sunuyorlardı. Bununla beraber feodal üretim tarzı ailenin kolektif emeğinde kendisini bulmaktaydı. Bu durum bir anlamda sakat kişilere aile ve toplum içinde günümüzle karşılaştırıldığında bir çeşit özgürlük ortamı sağlıyordu. Sanayi tipi üretim sistemine geçilmeden önceki zamanlarda sakat emeğinin kısmi anlamda değerli

olduğu bu sayede pekâlâ iddia edilebilir (Taylor, 2004). Ortaçağ'da şehirlerin günümüz modern şehirlerine kıyasla çok küçük oluşu sakatlara erişim şansı tanımakta ve günümüz erişim sıkıntılarının neredeyse tamamı o dönemlerde yaşanmamaktaydı (Yardımcı, 2013).

Bu olumlu gibi duran etmenlere rağmen sakatlık Ortaçağ'da yer yer cadılık ve dilencilikle özdeşleştirilmekteydi. Sakat kişiler her şeye rağmen marjinal olarak kodlanmakta ve Tanrı'nın laneti ile anılmaktaydılar. Sakatlık, Ortaçağ boyunca genellikle demonolojik öğeler ile açıklanırdı. Bu anlamda birçok sakat birey, içine cin kaçtığı veya şeytan çarptığı gerekçesi ile, gerek cadı gerek de başka söylemler vasıtası dolayısıyla ötekileştirildiler ve katledildiler (Demircioğlu, 2010 s 62).

Modern zamanlara gelindiğinde ise sakat olanın yeniden icadı söz konusu oldu. Genel anlamda sakatlık meselesinin bilimin konusu olması, hem Dünya'da hem de Türkiye'de bilindiği gibi modernizmin ve onun otorite güçlerinden birisi olan tıp alanının gelişmesiyle doğru orantılı olmuştur. Aşağıda tartışılacağı gibi sakatlık meselesi tıp/rehabilite bilimlerinin ilgisinden çok daha sonraları sosyal bilimlerin alanına intikal edebilmiştir. Ancak bu geçiş yine aşağıda da tartışılacağı gibi çok kolay olmamıştır. Üstelik tam bir geçişten de bahsetmek mümkün değildir. Sakatlık konusunun sosyal bilimlere geçişi ise ilk olarak sosyal güvenlik, sosyal politika, hukuk vb. sosyal bilim alanlarında olmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise sakatlığın serüveni kentleşme, mimarlık gibi fiziki yapılarda ve insan unsurunun geçişkenliğinde bulunan sosyal bilimlerde devam etmiştir. Ancak toplumsal bir fenomen olarak kendisinin işlenmesi sakatlığın Sosyoloji alanına girmesi ile mümkün hale gelebilmiştir (Burcu, 2015 s. 1-3). Bugün bir çeşit Sakatlık Sosyolojisi adında bir Sosyoloji alt-disiplinine sahip olduğumuz bir gerçektir.

Ancak, sakatlık çalışmaları sosyal bilimler alanında da çok fazla tercih edilen bir alan olmamıştır. Hem Dünya'da hem de Türkiye'de bu alanda diğer toplumsal konulara nazaran sınırlı sayıda çalışma yürütülmekte ve yayın yapılmaktadır. Ancak sakatlık mefhumu hayatın içinde her zaman olduğu gibi akıp gitmektedir. Üstelik geçtiğimiz yarım yüzyıllık zaman diliminde sakatlık konusu kişinin veya ailesinin özel bir sorunu olmaktan çıkarak toplumsal bir konu haline gelmiştir. Bu toplumsal gerçekliği hem Dünya'daki hem de Türkiye'deki sosyal bilimler geriden ve cılız bir şekilde takip etmektedir. Bu çalışmanın ortaya çıkış amaçlarından ilki, tıbbi veya fiziki bilimlerin

baskın cenderesinden çıkmayı henüz başaramamış sakatlık meselesini sosyal bilimler alanında tartışabilmektedir.

Sakatlık çalışmalarının sosyal bilimler alanında ihmal edilmesinin bir farklı versiyonu, sosyal bilimlerin kendi içinde yaşanmıştır. Barnes ve Oliver, *Disability: A Sociological Phenomenon Ignored By Sociologists* (Sakatlık: Sosyologların İhmal Ettiği Bir Sosyal Fenomen) isimli çalışmalarında ırk, cinsiyet, din vb gibi bir çok toplumsal fenomenlere nazaran sakatlığın Sosyoloji’de üzerinde çok fazla durulan bir konu olmadığını ele alırlar. (Barnes ve Oliver 1993 s. 3-4) Onlara göre sakatlık çok yakın zamanlara kadar sosyologların yeteri kadar dikkatini çekmemiştir. Aynı şekilde Sheakespeare 1990 yılında sakatlıkla ilgili doktora tezini yazacağı sırada, sakatlığı toplumsal bir fenomen olarak gören, yorumlayan metinlerin azlığından yakınlıkla bahseder. (Sheakespeare, 2005 s. 139) Sakat olanın sakatlığı meselesi, sadece kişinin ve ailesinin sorunu olmaktan çıkıp toplumun bir sorunu haline gelmesine rağmen “Toplum Bilimi” bu değişimi geriden takip etmiştir ve hala etmektedir denebilir. Ancak Özellikle Batılı ülkelerin Sosyoloji kürsüleri, bu açığı yavaş yavaş kapatıyor gibi görünmektedir ki, 1990lı yıllarla birlikte sakatlık alanında potansiyelin altında olsa dahi hatırı sayılır bir literatür ortaya çıkarmıştır (Sheakespeare, 2005, s. 139-140). Sakatlığın Sosyoloji Bilimi’nin konusu olmasının çok yakın zamanlara denk gelmesi durumunu bir kenara bırakırsak, Türkiye Sosyoloji’si de bu konuyu gündemine yeterince getirme konusunda eksik kalmıştır diyebiliriz. Yüksek Öğretim Kurumu’nun Türkiye’de yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerini kamuya açtığı “Tez Merkezi” isimli resmi internet sayfasında bulunan arama motorundaki aramaları ve sonuçlarını bu duruma örnek olarak gösterebiliriz. 2020’nin Nisan ayı itibari ile YÖK’ün arama motoruna “sakatlık” kelimesi yazıldığında karşımıza 45 tane tez çıkmaktadır. 1980-2020 yılları arasında yazılmış bu 45 tezin sadece dört tanesi konu filtresi itibari ile Sosyoloji alanına aittir (YÖK, 2020a). Diğerleri ise çoğunluğu spor alanlarında olmak üzere fizyoloji, tıp, şehir-bölge planlama, kamu yönetimi gibi çeşitli disiplinlere aittir. Yine YÖK’ün tez arama motoruna “engelli” kelimesi yazıldığında ise karşımıza 41 tane tez çıkmaktadır.¹ Bu 41 tezin sadece altı tanesi Sosyoloji disiplinine ait görünmektedir. Geri kalan tezler ise çoğunluğu pedagojiden olmak üzere halk sağlığı, hastane yönetimi, sosyal politika gibi çeşitli disiplinlere

¹Bu alıntı dahil olmak üzere YÖK verilerinin hepsi YÖK’ün Tez Merkezi isimli internet kaynağından alınmıştır; (YÖK, 2020)

aittir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere sakatlık konusu Türkiye Sosyoloji kürsülerinde yeteri kadar ilgi görememektedir.² Bu çalışmanın ortaya çıkış amaçlarından bir tanesi de Sosyoloji ve alt disiplinlerinin içinde sakatlığı tartışabilmektir. Bu anlamda aşağıda okunacağı gibi sakatlığın bir toplumsal bir fenomen olarak nasıl kurgulandığı ve algılandığı tartışılacaktır.

Sakatlığın toplumsal bir fenomen olarak Sosyoloji disiplininde tartışılması ile sakatlık toplumsal hareketi ve eylemliliği arasında sıkı bir bağ vardır. Sakatlığın Sosyoloji disiplininde tartışılmasını sakatlık toplumsal hareketi ve eylemliliği sağlamıştır denebilir. 1960lı ve 1970li yıllardaki ilk hareketlilikler daha sonra genel olarak sosyal bilimleri özel olarak da Sosyoloji'yi etkilemiştir (Barnes ve Oliver 1993 s. 10-13), (Shekespeare, 2005 s. 138) ve (Turner, 2001 s. 252).

Giriş paragrafından da anlaşılacağı gibi tezin ana bölümü sakatlığın bir toplumsal hareket ve kimlik olarak ortaya çıkışı ve Türkiye'de bu durumun nasıl geliştiği ile ilgilidir. Sakatlık toplumsal hareketi ve kimliğinin, işçi sınıfı veya milliyetçi hareketler gibi birinci nesil toplumsal hareketlerden sonra, çevre veya siyahi hareketleri gibi ikinci nesil toplumsal hareketlerle birlikte 1960lı yılların özgürlük ortamında ortaya çıktığı bu tezin ana iddialarından biridir.

Sakatlık, içinde yaşadığımız yakın on yıllarda bir toplumsal hareket ve kimlik meselesi olarak karşımızda durmaktadır. Bu durumun içinde yaşadığımız “haklar dünyası” ortamı ile doğrudan bağı vardır. Bu “haklar dünyası” kavramını biraz açmak gerekmektedir. Belki de Fransız ve Amerikan Devrimleri'nden bu yana ister bireysel ister grup anlamında olsun hak tartışmaları ve mücadelelerinin içinde yaşadığımız söylenebilir. Klasik insan haklarından sonra farklı zamanlarda ortaya çıkan, işçi hakları, kadın hakları, çocuk hakları, çevre hakları, şehir hakları, hayvan hakları, doğa hakları vs. gibi bir çeşit hak ve haklar tartışması ortamında yaşadığımız bir gerçektir. Aşağıda daha ayrıntılı tartışılacağı üzere sakatlık kimliği ve hareketi dediğimiz fenomenler de böyle bir ortamın içinde doğmuştur. Ancak Türkiye'de sosyal bilimler sakatlığı, bir toplumsal hareket veya kimlik olarak inceleme konusunda da gönülsüz yaklaşıyor gibi görünmektedir. Yine YÖK'ün tez arama motoruna baktığımızda “sakatlık toplumsal hareketi” veya “engelli toplumsal hareketi” yazdığımızda

² Kuşkusuz tezler interdisipliner olabilmekle birlikte, YÖK'ün tansfine göre farklı disiplinlerle beraber konu olarak Sosyoloji'nin içinde yer aldığı bir disiplin ağının içinde de olabilir. Yukarıdaki rakamların içinde Sosyoloji disiplinin de dahil olduğu interdisipliner tezler de vardır.

karşımıza hiçbir çalışma çıkmamaktadır. Ancak “toplumsal hareket” yazdığımızda ise küreselleşme hareketlerinden kadın hareketlerine, çevre hareketlerinden barış hareketlerine kadar farklı disiplinlerden 134 tez karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan hiçbirisi sakatlık toplumsal hareketi ile ilgili değildir (YÖK, 2020). YÖK’ün tez arama bölümüne “sakat kimliği veya engelli kimliği” yazıldığında da bir sonuç çıkmamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere özel olarak Sosyoloji genel olarak da sosyal bilimler sakatlığın kimlik boyutları ile de ilgilenmiş görünmemektedir.

Türkiye’nin aşağıda tartışılan özel koşulları da düşünüldüğünde, sakatlığın bir toplumsal hareket ve kimlik olarak Dünya ve özellikle Batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha çölsü bir ortamda olduğu da ayrıca söylenebilir. Genelde Batı kökenli olan toplumsal hareketlerin Türkiye’ye geç geldiği bilinen bir gerçektir. Bu durum zamanlama konusunun açıklaması olarak düşünülebilir. Ancak tek sebep bu değildir. Sakatlığın Türkiye’de algılanış biçimi, Türkiye’deki mevcut politik ilişkiler, devlet ve vatandaş ilişkilerinin çeşitli yönlerden özgüllüğü, mevcut sivil toplum algısı ve işleyişi, Türkiye’deki sakat hareketinin diğer toplumsal hareketlerle olan ilişkileri ve bundan dolayı belki de biraz arkaik kalma durumu vb. gibi sebepler de bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir. Her şey gibi tarih ve mekân içi olan, yani içeriği, esası ve yöntemleri sürekli değişen sakatlık kavramı her yerde olduğu gibi olduğu gibi Türkiye’de de vardır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırabilecek, aynı zamanda çalışmanın amaçlarından olan nokta, sakatlığı bir toplumsal hareket ve kimlik olarak irdeleyebilme kapasitesidir.

Yukarıda sayılanlar bu çalışmanın ortaya çıkış sebepleri, amaçları ve olası ayırt edici yanlarının nesnel ifadeleridir. Hiç kuşkusuz bu çalışmayı ortaya çıkaran nesnel yanların yanında şahsımı ilgilendiren subjektif yanlar da söz konusudur. İtiraf etmeliyim ki bağlı olduğum kürsüye ilk girdiğimde (2017) yazmayı düşündüğüm tez konusu farklıydı. Ancak aynı yıllarda benim üzerimde emeği çok olan ve bana sevgisini göstermeyi hiçbir zaman eksik etmeyen büyükbabamın rahatsızlıkları yoğunlaştı. İlgili yıllarda (2015-2018) büyükbabam artık kısmi felci olan, aynı zamanda (belki de daha önemlisi) hatırlama yetisini tamamen kıran Alzheimer hastalığının en ileri seviyelerini yaşayan birisiydi. Yani büyükbabam artık bir sakat bir bireydi. Sakat olana yönelik ilgimin ve akıl yürütmelerimin başlangıcını bu öznel deneyime bağlamam şaşırtıcı olmayabilir. Ancak ben, büyükbabam başta olmak üzere, ailesi ve nihayet toplumu da ilgilendiren sakatlık konusunun ayakları yere

basan, bilimsel temelleri olan bir tartışma ortamında yer almasını arzu ederek böyle bir çalışmayı gerçekleştirmek istedim. Bu sebep de, çalışmayı ortaya çıkartan öznel bir husustur.

Çalışmanın yöntemleri arasında ilgili literatür taraması ve saha çalışması (kişisel görüşme) vardır. İlgili literatür tarandıktan ve işlendikten sonra saha çalışması kısmına geçilmiştir. Saha çalışması Kocaeli özelinde olup, Kocaeli’de faaliyet yürüten sakatlık derneklerinde görev yapan ve aynı zamanda çoğunluğu sakat olan bireylerle yapılan derinlemesine görüşme üzerine kuruludur. Bu uğurda benim “sakatlık aktivisti” olarak ifade ettiğim 7 erkek, 6 kadın toplam 13 aktivist ile yüz yüze görüşülmüş ve çeşitli veriler elde edilerek bu verilerin ilgili literatürle bağları kurulup çalışmada kullanılması sağlanmıştır.

Saha çalışmaları 2019 yılının yaz aylarında tamamlanmıştır. Görüşmecilerin seçimi konusunda toplumsal cinsiyet konusu dikkate alınmıştır. Olabildiğince kadın/erkek toplumsal cinsiyetli görüşmeci temsili yakalanmaya çalışılmıştır. Görüşmeci seçilen kişilerin, mesleği, memleketi, medeni durumu, gelir durumu, siyasi görüşü vb. kriterler dikkate alınmamıştır. Ancak bu konular da ilgili görüşmecinin ifadeleri ve tartışılan olası konunun içeriği itibarı ile tartışmaya yer yer dahil olmuştur.

Görüşmecilere uzun uzadıya kendilerini ifade edebilecekleri sorular yönetilip, cevaplar aranmıştır. Görüşme görüşmecilerden alınan izin ile telefon yardımı ile sesli kayda alınmış daha sonra tarafımda yazıya geçirilerek tezde veri olarak kullanılmıştır. Görüşme mekanları ise daha çok dernek binaları, görüşmecinin iş yeri veya kafe gibi kamusal alanlar olmuştur. Görüşmecilerin gerçek isimleri çalışmada kullanılmamış, isimlere numara verilerek kodlama yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeciler de ellerinde geldiği kadar soruları içtenlikle yanıtlamışlar ve veri sahibi olmam konusunda şahsıma yardımcı olmuşlardır. Saha çalışmasında görüşmecilerin tavırlarının gayet samimi ve sıcak olduğunu gönül rahatlığı ile ifade etmeliyim. Bütün görüşmeciler bilgi/birikim/tecrübeleri ışığında soruları ellerinden geldiğince cevaplamaya çalışmışlardır. Bazen soruyu soran ile sorulan arasında anlam karmaşaları ortaya çıksa ve bu durum üzerine çalışmada ayrıca yer yer değinilmiş olsa da büyük oranda anlaşılabilirliği yüksek görüşmeler yaptığımı ifade etmeliyim. Saha çalışması süresi boyunca ciddi bir sorunla karşılaşmadığımı da ifade etmeliyim.

Saha çalışmasında Kocaeli yerelinin seçilmesinin de birkaç nedeni söz konusudur. İlk olarak subjektif bir nedeni ifade edeceğim. Yaşadığınız şehir ile benliğiniz arasında yadsınamaz bir ilişki söz konusudur. Uzun yıllar yaşadığım ve aynı zamanda benliğimde (olumlu ve olumsuz) katkıları olan bu şehre kişisel bir borcun kendi yeteneğim ve meşrebimce ödenmesi olarak bu çalışmayı ortaya çıkarmayı arzuladım. Saha konusunda Kocaeli ilinin seçilmesinin ikinci ve nesnel nedeni olarak Kocaeli'nin bir sanayi kenti olmasını söyleyebilirim. Kocaeli'nin her sanayi kenti gibi iş kazalarından dolayı özel sakatlık türlerinin yoğun olduğu bir şehir oluşu malum iken bu konu genellikle yok sayılır. Oysa Kocaeli ili özelinde iş kazalarının istatistiği tutulsa ve bu uğurda çalışmalar yapılsa bile bu kazalardan dolayı sakat kalan kişilerle ilgili sistemli bir çalışma yok denecek kadar azdır. Bu çalışma da Kocaeli'de iş kazaları yoluyla sakat kalan kişiler hakkında nicel olarak çok fazla bir şey söylememektedir. Ancak görüşmecilerin özellikle önlenabilir sakatlık meselesi ile ilgili özellikle iş kazalarından bahsetmesinden, iş kazalarının kamusal ve politik içeriği ile ilgili yorumlarından da anlaşıldığı üzere konunun başka boyutları ile tartışıldığı veya tartışılması gerektiği açıktır. Bu konunun tartışılması da Kocaeli yerelinin seçilmesi konusunda belirleyici olmuştur. Kocaeli'de ayrıca sakatlık ile ilgili akademik olmayan nicel istatistik verileri haricinde sakatlık ile ilgili çalışmalar pek yoktur. Bu çalışmalar ise genellikle belediyenin sakatlara yönelik sunduğu bir takım haklar üzerinden veya Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kurumları verilerinden yararlanılarak yani doğrudan sakat olan ile karşılaşarak değil de kağıt üstündeki matematikten yararlanılarak yapılmıştır. Başka konularda ise Kocaeli, akademinin konusu olma anlamında diğer şehirlerden daha şanslı olduğu söylenebilir.

Çalışma öncelikle bir kavram tartışmasıyla başlamaktadır. Çünkü görüleceği gibi sakatlığı ifade edecek kavramın ne olacağı ile ilgili nihai bir karar yoktur. İlgili bölümde sakatlığın modern zamanlarda kurgulanış biçimleri, kuramları ve diğer olası düşünce ve yapılarla bağları tartışmaya açılmıştır. Kimlik, politika ve söylem tartışmalarına kısaca değinilmiş ve takip eden bölümde ise sakatlığın bir politik hareket ve kimlik olarak ortaya çıkış sürecinden kısaca bahsedilmiştir. Daha sonraki bölümde ise sakatlığın Türkiye politik sisteminde yer alma süreçleri daha öz anlamı ile sakatlığın devlet ile kurduğu bağlar kronolojik bir sıra gözeterek tartışılmıştır.

Saha çalışması, bu çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Sahadan elde edilen veriler aşağıdaki kurgu ve sıralama takip edilerek işlenmiş ve okuyucuya

sunulmuştur. İlgili bölümde, ilk olarak görüşmecilerin sakat olarak şahıslarını, örgüt ve hareket olarak kendilerini nasıl algıladıkları ve toplum tarafından nasıl algılandıkları üzerine tartışma yürütülmüştür. Bu bölüm genel anlamda bir kimlik tartışması yürütmektedir. Bir sonraki bölümde ise sakat hareketinin Kocaeli yerelinde örgütlenme nedenleri, tecrübeleri tartışılmıştır. Son bölümde ise bir toplumsal hareket olarak hak arama deneyimleri ve mücadeleleri konu edilmiştir.

Sakat hareketinin Dünya’da ve özellikle Türkiye’de yeni yeni geliştiği bilinen bir gerçektir. Bu anlamda çimentonun hâli hazırda karılıyor halde olduğunu ifade etmeye gerek yoktur. Belki de sırf bu yüzden herkes için anlaşılır ve yorumlanır bir sakat hareketinin söz konusu olmadığı bu tezin ana iddialarından bir tanesidir. Aşağıda görüleceği gibi, sakatlığa bakış, sakatlık ile toplum-devlet ilişkisi, sakatlık ve örgütlenme nedenleri ve deneyimleri vb. gibi konuda ortak bir programın imkanının kısıtlı olduğu ve birbirleri ile yakınlaştırılabilir söylemler bulmanın zorluğu açıkça kendisini belli edecektir. Bu bir zenginlik midir? Yoksa sakatlık toplumsal hareketin önünü kesen bir engel durumu mudur? Bunu tarih gösterecektir.

2. KAVRAMSAL- KURAMSAL TARTIŞMA

Akademik metinler kendinden önceki ilgili literatürün içinde doğarlar. Akademik metinlerin besini olan ilgili literatürler ise sistematik olsun veya olmasın belirli bir terminoloji, metinlerarasılık ve anlam dünyası ile var olurlar. Bu bölümde kısaca sakatlığın özellikle sakat hareketinin de etkisi ile ilgili literatürde nasıl ve hangi şekilde yer aldığı tartışılacaktır.

Farkına varalım veya varmayalım bir konuyu tartışırken çeşitli kelime/kavram seçimleri yaparız. Bir konuyu tartışırken hangi kelimeyi/kavramı ne için seçtiğimiz önemlidir. Bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak seçtiğimiz bu kelimeler bizlere bir şeyler anlatmaktadır. Seçtiğimiz veya seçeceğimiz kelime/kavramlar bizlere konu ile ilgili ipuçları verir. Üstelik kullandığımız, seçtiğimiz kelimelerde/kavramlarda bu ipuçları birden çok seçeneğin varlığı halinde daha çok belirgin hale gelir. Gündelik yaşamda veya akademik dilde sakat kelimesinin bir yığın karşılığı bulunmaktadır. Sakat, engelli, özürlü, hasta, felç, kötürüm, eksik, noksan bunlardan bazılarıdır. Kimlik söz konusu olduğunda da her bir kelime/kavram başka bir kimliği imler veya işaretler. Örneğin kişi kendisini “ben özürüyüm.” ya da “ben engelliyim” diyerek ifade edebilir. Aşağıda da sebebi açıklayanacağı gibi bu metin kelimelerin/kavramların arasından *sakat/sakatlık* kelimesini seçmektedir.

Kuşkusuz birçok dilde olduğu gibi İngilizce’de de sakat kelimesini karşılayacak birden çok kelime bulunmaktadır. İngilizce’de sakatlık kelimesi genelde “*ability*” kelimesinin olumsuzlaştırılmış hali olan “*dis-ability*” kelimesi ile karşılanır. *Ability* kelimesini Türkçe’ye kabiliyet, yeti, muktedirlik olarak çevirebiliriz. Bu anlamda *dis-ability* kelimesinin motamot karşılığı ise kabiliyetsizlik, yetisizlik, nâ-muktediriyet olarak çevrilebilir. *Disabled* kelimesi ise sakat, engelli, özürlü olarak Türkçe’ye çevrilebilir.

Oxford Sözlük’te *disabled* kelimesinin anlamı şu şekilde açıklanmaktadır: “Bir kişinin hareketlerini, duyularını, aktivitelerini sınırlayan fiziki veya mental bir duruma sahip olması durumu” (Oxford, 2018a). Aynı sözlükte, sözcüğün kullanımı bölümünde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere ve Amerika’da kullanımda hakim kelime haline geldiğini yazmaktadır (Oxford, 2018a).

İngilizce konuşulan Dünya’da *disabled* kelimesi hâkim konumda olsa da kullanımda olan ve sakat kelimesini karşılayan “*handicapped*” ve “*impairment*” kelimeleri de

vardır. Oxford Sözlük *handicapped* kelimesini şu şekilde açıklamaktadır: “Bir kişinin yapıp edebilirliğini sosyal, fiziksel ve mental olarak kısıtlayan bir konuma sahip olma durumu.” Sözcüğün kullanım bölümünde ise 1980’lere kadar İngiltere’de mental ve fiziksel sakatlıklara referans vermek için kullanıldığını ancak daha sonra *disable* kelimesinin dominant hale gelmesi ile gözden düştüğünü, bugün Amerika’da ise engelli araba park yeri gibi kimi alanlarda kısmi olarak kullanıldığını yazar (Oxford, 2018b). Türkçe’ye genellikle yeti yitimi olarak çevrilen *impairment* kelimesi ise Oxford sözlükte şu şekilde açıklanır: “Özellikle vücudun spesifik bir alanında yeti yitimi olması durumu” (Oxford, 2018c).

Türkçe’de de konumuzla alakalı yaygın olan üç kelime kullanımdadır: *Engelli, özürlü, sakat...* Türk Dil kurumu (TDK) “*engelli*” kelimesi için “engeli olan, mânialı, vücudunda eksik ve kusuru olan”, (TDK, 2018a) “*özürlü*” için “özürlü olan, engelli, kusuru olan, defolu” demektedir (TDK, 2018b). Sakat kelimesi için ise TDK “Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü, bozuk veya eksik” demektedir (TDK, 2018c).

Dil bir iletişim aracıdır. Kelimeler ve kavramlar ise bu iletişim aracının en önemli yapıtaşlarıdır. Kelimeler ve kavramlar olmadan bir dil tasavvur edilemez. Ancak bugün çok rahatlıkla biliyoruz ki dil sadece bir iletişim aracı değildir, ondan çok daha fazlasıdır. Dilin yapıtaşları olan kelimeler ve kavramlar ise evrensel, herkes için her zaman ve her yerde geçerli, tarafsız ve masum değildirler. Bazı kelimeler ve kavramlar bazılarının üstündür veya değildir. Hangi kelimenin hangi kelimedenden üstün olduğu ise dilin içindeki ve dışındaki iktidar ilişkileri tarafından belirlenir. İktidar ilişkilerinin içinden süzülüp gelen, yani hayatın tam ortasından yükselen kelimeler ve kavramlar çok da kendi hallerinde ve tarafsız değildirler. Bütün kelimeler ve kavramlar istikrarsız olsa da belirli kimlikleri ve temsilleri imler. Hangi kelimeyi ne için kullandığımız önemlidir.

Bugün İngilizce’de *impairment* ve *hadicaped* kelimesi fazla tercih edilmemektedir. *Handicapped* kelimesi “*cap-in-hand*” (süklüm büklüm olmak, el açmak) kelimesi ile ilişkilendirildiği için sakat hareketince eleştirilmiştir. *Impairment* kelimesi ise sakatlık tartışmalarının ateşli konusu olarak çoğunluğun uzlaştığı bir yere çekilememiştir (Thomas, 2011 s. 35 ve 42-45).

Benzer bir sorun Türkçe için de söz konusudur. Bir sakatlık aktivisti olan Bülent Küçükarslan engelli, özürlü ve sakat kelimelerini tartışır. Küçükarslan'a göre engelli ve özürlü kelimeleri çok ciddi sorunları içinde barındırır. O'na göre özürlü kelimesi mahcubiyet ve pişmanlık anlamlarını barındırır. *"lütfen beni hoş görün"* der gibidir. Örneğin kör bir bireyin bu sakatlığından dolayı hoş görülmeyi beklemesi gibi. Burada bir af veya hoş görünme talebi var gibidir. Sanki herhangi bir birey görmek zorundaymış gibi. Engelli kelimesi ise bir şeyleri yapamıyor olmanın olumsuzlanmasını içerir. Örneğin tekerlekli sandalyeye sahip bir bireyin herhangi bir merdiveni çıkamamasının olumsuzlanması gibi. Kuşkusuz birey merdiven çıkmak zorunda da değildir. Üstelik merdiven çıkamamak da bir olumsuzluk olmak zorunda değildir. *"Geriyse sakat kelimesi kalıyor"* diyor Küçükarslan. O, bu kelimenin de sıkıntılı yanlarını kabul ederek olumlar ; *"Sakat Bülent diye anılmak güzel. Evet sakatım, bu kadar basit."* (Küçükarslan, 2011) ve (Yardımcı, 2013). Bu çalışma da Türkiye'de ve Türkçe'de çok hakim olmasa da bu olumlamayı kullanarak sakatlık kelimesini kullanmayı tercih etmektedir.

Üstelik sakat kelimesinin kullanılmasının ahlaki bir unsur olduğunu düşünmekte de yarar vardır. Şöyle ki; sakatları da kapsayan hâkim sosyal eğilim sakatlığın bir kader olduğu, kişisel bir trajedi olduğudur. Aynı zamanda bu eğilime göre sakatlar "faydasız" olarak addedilmekte ve yaftalanmaktadır. Sağır, kör, topal vb. kelimelerin dilimizdeki birçok deyim ve atasözünde bu şekilde kullanımını hatırlamak bile bunu görmek için yeterlidir. Sakat sözcüğünü seçmemin nedeni bu tip olumsuz yargılarla mücadele etme gücü ve hak temelli bir sakat siyasetinin inşasında sözcüğün sakat hareketi tarafından bilinçli olarak kullanılmasıdır (Doğan, 2008 s. 37).

Ancak açıkça ifade etmem gerekir ki saha çalışmamın başında görüşmecilerin tamamının engelli kavramını kullandığını fark ettim. Üstelik birkaç kere sakat kelimesini kullandığım için tepki dahi aldığımı ifade edebilirim. Sahadaki görüşmecilerin çoğu sakat kelimesini incitici veya küçümseyici yanları olduğu gerekçesi ile kullanmamayı tercih ettiklerini söylediler. Ben de görüşmelerin devamı ve selameti için, görüşmelerimde engelli kelimesini kullandım. Ancak onlardan yaptığım alıntılar dışında tezimin hiçbir yerinde engelli terimini kullanmadım. Bu

kuşkusuz tartışılabilir. Zaten konunun çok tartışılan ve asla bir noktada uzlaşlamayan bir konu olduğu, tezin ilgili bölümlerinden anlaşılacaktır.³

2.1 Sakatlığa İlişkin Yaklaşımlar Ve Kuramlar

Söylem yolu ile kimlik oluşturma konusunu etkileyen önemli bir husus o kimliğe toplum tarafından nasıl yaklaşıldığı sorunudur. Birey kendi söylemi vasıtası ile kendi kimliğini oluşturabilir ancak bunu toplumun genel söyleminden azade yapamaz. Yani kişinin kendi söylemi kadar toplumun söylemi de kimliğin oluşumunda önemli bir etkidir. Kişinin söylemi hâli hazırda dolaşan söylem savaşlarından bağımsız değildir. Bu anlamda sakat bireylerin söylem vasıtası ile kendi kimliklerini oluşturmalarını çözümlerken üzerinde durulması gereken konulardan birisi toplumun veya sakat olmayan çoğunluğun, sakat kimliğine yönelik söylemi, yaklaşımı ve -yine söylem aracılığı ile yerleştirdiği- kuramlarıdır. Aynı zamanda o sakat hareketinin failini oluşturan varoluşların da bu tip düşünce ve kuramlara yönelik geliştirdiği karşı yaklaşımlar da süreci belirleyen önemli unsurlardandır.

Her şey gibi sakatlık da tarih ve mekânın dışında düşünülemez. Hem sakatlığa yaklaşım itibari ile hem de sakatlığın kuramsal boyutları ile ilgili her dönemin ve yerin kendine has nitelikleri vardır. Bu nitelikler tarihe ve mekâna göre farklılık göstermektedir.

Biz konumuz itibari ile sakatlığın modern bir fenomen olarak nasıl düşünüldüğü ve bu uğurda nasıl bir kodlamaya tâbi tutularak kuramlaştırıldığını inceleyeceğiz. Ayrıca sakat olanların da buna karşı reaksiyoner/karşı düşünce ve kuramları da tartışmamızın konuları arasındadır .

Bu anlamda, sakatlığa dair yaklaşımlar, 2.1.1 Sakatlığa-Tıbbi Bireyci Bakış, 2.1.2 Sakatlık Sosyal Modeli Yaklaşımı, 2.1.3 Sakatlık Yeti Yitimi Modeli, yani Fenomenolojik ve Post-yapısalcı düşünceler ile kurulan kuramlar incelenecektir. Son olarak da, 2.1.4

³Konu zaten Türkçe dahil birçok dilde tartışılmaktadır. Bu çalışma da ilgili bölümde tartışmaları devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Sakat, engelli, özürlü veya başka bir kelime... Bu metin, bu konuda nihai “doğruyu” ortaya iddia iddiasında değildir.

çeşitli sakatlık kuramları ve yaklaşımları ile Marksizm, feminizm, queer gibi çeşitli ideoloji ve düşünceler arasındaki olası bağlar incelenecektir.

2.1.1 Sakatlığa Tıbbi-Bireyci Bakış

Sakatlığa tıbbi bireyci bakış açısı modern zamanlarda tıp biliminin gelişmesi ile bağlantılıdır. Aydınlanma geleneği, modern bireyci kapitalizm ile kentlerin gelişimi ve özellikle 18. ve 19. yüzyıllardaki teknik ilerlemeler ile birlikte gelişen yeni tıp bilimi insana ve onun bedenine farklı şekillerde yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Tıp bilimi son yüzyıllarda insan bedeni ile ilgili neredeyse tek söz sahibi profesyonellik alanı olarak kendisini var etmiştir. Bu durum sakatlık kuramlarında ve sakatlığa ilişkin yaklaşımlarda kendisini göstermektedir.

Sakatlığa tıbbi-bireyci yaklaşım, sakatlığı tıbbin alanı içinde tartışır. Sakatlık öncelikle tarif edilmesi, sınıflandırılması gereken bir fenomendir. Bu sınıflandırmayı ise tıp bilimi yapmalıdır. Tıbbi-bireyci yaklaşım, sakatlığı bir çeşit eksiklik olarak algılar. Sağlam bir bedeni önceden var sayan tıbbi-bireyci model eğer insan vücudunda bir eksiklik veya aksaklık varsa onun giderilmesini hiç değilse normale yakınlaştırılmasını savunur.

Sakatlığa tıbbi-bireyci yaklaşıma göre sakatlık sakat kişinin öz sorunudur. Sakatlık bu anlayışa göre kişisel bir trajedi ve kişisel bir hüsrandır. Burada sakat kişiye düşen görev “engelleri” olabildiğince aşmak ve “normal hayata” olabildiğince adapte olmaktır. Çoğu zaman ise sakat birey pasif, madun olarak sunulurken normal bireyler ve kurumlar aktif ve sorun çözücü olarak düşünülür. Dolayısıyla sorunun tanımlanmasında özne konumunda olan normal birey ve kurumlar bu sakatlık durumunu gidermek veya azaltmak için müdahale edebilen yetkin birimler olarak görülmektedir. Müdahale etmenin tarzı, dışarıdan müdahale eden kişi veya kurumun politikasına göre tedavi, rehabilite etme, hayata kazandırma, sosyal sorumluluk, yardım ve benzeri farklı tanımlar kapsamında yapılabilmektedir. Nihayetinde tüm bu müdahale mekanizmalarında sakat bireylerin normal topluma uyum sağlaması hedeflenmektedir (Şentürk, 2010).

Sakatlık, tıbbi-bireyci yaklaşıma göre kesinlikle sakınılması ve kaçınılması gereken bir şeydir. Birey her şeye rağmen burada kendi öz sorununun sorumluluğu ile yüküdür (Thomas, 2011 s. 34).

2.1.2 Sakatlık Sosyal Modeli

1970'lere kadar tüm Dünya'da sakatlığa tıbbi-bireyci yaklaşım sakatlık kuramları içinde dominant bir yere sahipti. Ancak bu görüşlere o tarihlerden itibaren Özellikle İngiltere'de karşı çıkıldı ve yeni bir ekol geliştirildi; Sakatlık sosyal modeli. Aslına bakılırsa sakatlık çalışmalarının doğmasını sağlayan bu modeldir denebilir. Sakatlık sosyal modeli kendisini, tıbbi-bireyci modeli formüle ederek inşa etti. Sakatlık sosyal modeli savunucuları işe tıbbi-bireyci modelin tüm eksik ve kusurlu yanlarını onararak işe başladılar. Sakat bireyler özellikle İngilizce konuşulan dünyada 1960lı yılların özgürlük ortamından da yararlanarak örgütlenme eğilimi gösterdiler ve buralarda kendi örgütlerini kurdular.

Bu örgütlerden bir tanesi belki de en önemlisi UPIAS'tır (Union of Physically Impaired Against Segregation - Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Sakatlar Birliği). Sakatlık Sosyal Modeli UPIAS'ın entelektüel ve siyasi argümanlarından doğmuştur. UPIAS reformist ve liberal sakat örgütlerini reddeden kısmen marksizmden etkilenmiş bir grup sakat aktivist kişiden oluşuyordu (Shakespeare, 2006 s. 197).

UPIAS ve sakatlık sosyal modeline göre "Yeti yitimi olan insanları sakatlayan toplumdur. Sakatlık yeti yitimlerine dayatılan bir şeydir. Bu yolla sakatlar gereksiz yere topluma tam katılmadan yalıtılmış olurlar. Haliyle sakat kişiler toplumda ezilen bir gruptur." Sakatlık bu durumda şu şekilde tarif edilir: "Yeti yitimleri olan insanları dikkate almayan ya da çok az dikkate alan ve haliyle ana akım toplumsal etkinliklerden dışlayan çağdaş bir toplumsal rejimin yol açtığı dezavantajlar ve faaliyet engellemeleridir" (UPIAS bildirisinden aktaran Shakespeare, 2006 s. 197).

Görüldüğü gibi burada sakatlık toplumsal bir sorun olarak ele alınır. Sakatlık sosyal modeline göre toplum sakatlayıcıdır (*disabilist*). Çünkü toplum sağlamcıdır (*ableist*). Sakatlar toplum tarafından sakatlanarak ezilmiş ve yalıtılmış bir vaziyette var olurlar. Çünkü sakat bireyler hayatları boyunca türlü kısıtlamalar ve engellemelerle karşılaşır. Toplum ve toplumun işleyişi yeti yitimleri olan bireylerin durumları ve ihtiyaçları göz ardı edilerek var olur. Burada sakatlık bireyin kendi kişisel bir sorunu değil toplumun icat ettiği bir problemdir. Örneğin tekerlekli sandalye kullanan bir bireyi düşünürsek sakatlık sosyal modeli bu bireyin bir yeti yitimine sahip olduğunu

kabul eder. Ancak bu bir sakatlık değildir. Sakatlık, tekerlekli sandalyeli bireyin toplumla kurduğu ilişkide başlar. Örneğin tekerlekli sandalyeli birey onun özel durumu ve ihtiyaçları gözlemlenmeden yapılan yapılar gereği beşinci kata çıkamadığında sakatlık hasıl olur. Bu yapı eğer asansör sistemi veya tekerlekli sandalyeli bireyler için rampa sistemi ile donanımlı olmuş olsaydı ortada bir sakatlık olmayacaktı. Böylece yeti yitimine sahip tekerlekli sandalyeli birey toplum ve onun yapıları tarafından sakatlanmayacaktı.

Sakatlık sosyal modeli bir takım ikiliklere sahip bir modeldir. Örneğin sakatlık sosyal modeli, yeti yitimi ve sakatlık arasında bir ayrım ortaya çıkartır. Bu görüşe göre yeti yitimi doğal ve bireysel iken sakatlık yapay ve toplumsaldır. Yeti yitimleri tıbbın alanına dahil olurken sakatlık toplum bilimlerinin çeşitli alanlarının konusudur. Sakatlık sosyal modelinin bir diğer ikiliği ise sakat ve sakat olmayan bireyler arasındaki kesin ayrımdır. Sakat ve sakat olmayan bireyler kesinlikle aynı değildir. Sakat bireyler baskı altındaki ezilen azınlık bir grupken sakat olmayan bireyler üstte ve merkezde yer alan baskı kuran bir grubu oluşturur.

Tom Shakespeare sakatlık sosyal modelinin güçlü ve zayıf yanlarından bahsederken şunları kaydeder: Sakatlık sosyal modelinin güçlü yanları:

- “a) Sakatlık sosyal modeli toplumsal ve siyasal bir hareket olarak sakat hareketini inşa etmede etkili olmuştur. Çünkü tezlerinin rahat anlaşılır olması ve kolay sloganlaştırılması sebebiyle kolayca bir siyasi hareketi kendi bağrından çıkarabilmiştir.
- b) Sakatlık sosyal modeli sakat kişilerin özgürleşmesinde araçsal açıdan etkili olmuştur. Çünkü sakatlık sosyal modeli sakatlığı kişisel bir kusur olarak değil toplumsal bir baskının sonucu olarak düşünür. Bu durum sakatlıkla ilgili birçok sorumluluğu bireyin omzundan alır topluma yükler. Bu bir anlamda sakat kişilere özgürleşme sağlar.
- c) Sakatlık sosyal modeli sakat kişilerin öz yargılarını geliştirmede ve pozitif ve siyasi bir kimlik oluşturmada psikolojik olarak etkili olmuştur.” (Shakespeare, 2006 s. 199-200).

Sakatlık sosyal modelinin zayıf yanları:

- “a) Sakatlık sosyal modelin bir güçsüz yanı belki de sakatlığa yapılan aşırı vurgudan dolayı yeti yitimini göz ardı edebilmesidir. Yeti yitimlerinin önemsiz gibi durduğu bu modelde bireysel ve tıbbi sorunlar o kadar azımsanır ki yeti yitimlerinin sorun olmadığı ima edilir.

b) Sakatlık sosyal modeli kanıtlamak zorunda olduğu şeyi zaten önceden var sayar: Sakat bireylerin baskı altında oluşunu: Burada bir sorun söz konusudur. Sakat bireyler burada baskı altında mı, değil mi, bu soru baştan cevaplanmış olurken sakatlık sosyal modeli doğrudan bu baskının derecesi ile ilgilenir.

c) Sakatlık sosyal modelinin bir diğer güçsüz yanı toplumsal cinsiyet ve cinsiyet tartışmalarındaki analojiye dayandırılabilir. Sakatlık sosyal modeli yeti yitimi ve sakatlık arasına net bir yarım çizer. Ancak gerçekte bu ayrım gayet kabadır. Şöyle ki yeti yitimi ile sakatlığın nerde bitip nerede başlayacağı tartışmalı ve muğlaktır. Fiziksel sakatlıklar için bu gayet açık olabilir ancak mental rahatsızlıklar, çoklu fiziksel rahatsızlıklar veya ölümcül ve acı verici rahatsızlıklar için aynı şeyi rahatlıkla söyleyemeyiz. Örneğin mental rahatsızlığı olan bir bireyin yeti yitiminin ne olduğu, hangi andan sonra toplumun sakatlayıcı ağına takıldığı net bir şekilde ifade edilemez.

d) Sakatlık sosyal modelinin bir diğer yanı engellerin olmadığı ütopya kavramıdır. Bu model Toplumun diktiği tüm engelleri kaldırma sloganı ve kolaylaştırıcı çevre tasarımları ile tüm engellerin kaldırılabilirliğini ima eder. Oysa bu gerçekte ne kadar doğrudur. Sakatların hayatını kısıtlayan ne kadar engel kaldırılabilir. Örneğin tekerlekli sandalyeli bir birey toplum tarafından inşa edilen tüm kurumlara rahatlıkla girip çıkabilse bile doğanın onun önüne diktiği dağlık, kayalık, bataklık vb alanlarda rahatlıkla hareket edemeyeceği açıktır. Engellerin olmadığı adacıklar mümkündür, ancak engellerin olmadığı bir Dünya mümkün değildir.” (Shakespeare, 2006 s. 200-202).

Aşağıda ayrıntılı olarak iddia edileceği gibi, saha çalışmasından çıkan verilere göre Kocaeli yerelinde Türkiye Sakat Hareketi ciddi oranda sakatlık sosyal modelinden etkilenmiş ve bu uğurda çalışma yürütüyor görünmektedir. Shakespeare’ın da iddia ettiği gibi sakatlık sosyal modelinin rahat ve kolay anlaşılır olması, çabuk sloganlaştırılabilirliği, söylem alanında sakat olanı kısmi anlamda özgürleştirebilmesi ve kimlik üretebilme kapasitesi gibi etmenlerin Türkiye Sakat Hareketi tarafından çabuk sahiplenildiği anlaşılmaktadır.

2.1.3 Sakatlığa Post-yapısalcı ve Fenomenolojik Yaklaşım

Post-yapısalcılık 1960lı yıllardan itibaren ortaya çıkmış bir düşünce akımıdır. Yapısalcılığın temel noktalarını eleştirerek özellikle Fransa ve Kıta Avrupası’nda ortaya çıkmıştır. Post-yapısalcı düşünce hayatın birçok alanında bu tarihlerden itibaren etkili olmaya başlamıştır ve düşünceleri değiştirmiştir (Best ve Kellner, 2011 s. 32-43).

Post-yapısalcılık tüm ikili Kartezyen karşıtlıklara karşı çıkmıştır. Özne-nesne, doğa-kültür, doğal-yapay gibi... Michael Foucault ve Judith Butler, bedeni, fazla ve düzensiz iktidar ilişkileri içinde kavramaya başladılar. Onlara göre iktidar her yerdeydi ve düzensiz bir şekilde tüm toplumsal uzama yayılmaktaydı. Dil ve söylem post-yapısalcı düşüncenin önemli unsurlarındandır. Post-yapısalcı fikirlere göre iktidar dil ve söylem aracılığı ve dolayım vesilesi ile şeyler yer/yurt ediniyorlardı. Post-yapısalcı düşünceler aynı zamanda diyalektiğe de karşı çıkarak çoklukları onayladılar. Bu anlamda çokluk post-yapısalcı literatürde ciddi bir fenomene dönüştü.

Yapısalcılık sonrası fikirler kuşkusuz sakatlık kuramlarını ve sakatlığa ilişkin yaklaşımları da etkilemiştir. Sakatlık kuramcıları post-yapısalcı fikirlerden etkilenecek hem tıbbi-bireyci modeli hem de sakatlık sosyal modelini eleştirmeye başlamışlardır.

Post-yapısalcı sakatlık kuramlarına göre sakatlık sosyal modeli beden ile kültür, yeti yitimi ile sakatlık arasında savunulmaz bir ayrım ortaya koyar. Sakatlık sosyal modeli *Kartezyenleştirilmiş* bir özne üreterek özgürleştirici bir kimlik siyaseti inşa etme konusunda başarısız olmuştur. Sosyal model aynı zamanda tıbbi modeli eleştirmesine karşın bedeni yeti yitimleri dolayısıyla tıba bırakıyor ve tıbbi söylemler üzerinden bedeni kavramış oluyor. Post-yapısalcı sakatlık kuramcılarına göre sakatlık sosyal modeli bu anlamda tıbbın iddia ettiği gibi bedeni tarih öncesi, tarih dışı, toplum öncesi, tümüyle hareketsiz doğal bir nesne olarak algılamaktadır. Post-yapısalcı sakatlık kuramcılarına göre sakatlık sosyal modeli, toplum öncesi görülen doğal bir nesne olarak beden, benlikten ayrı elle tutulur ve ayırık bir şey olarak algılanır (Hughes ve Paterson, 2011 s. 71-72).

Post-yapısalcı kuramcılara göre sakatlık sosyal modeli yeti yitimi ve sakatlık arasındaki ayrım da sakatlığı gayri-tıbbileştirmiş gibi görünürken aslında yeti yitimi olan bedeni tıbbın hermeneutiğine bırakır. Oysa post-yapısalcılara göre yeti yitimi de tıpkı sakatlık gibi dil ve söylem aracılığı ile inşa edilir. Bu tıpkı feminizm içindeki toplumsal cinsiyet tartışmalarına benzetilebilir. Post-yapısalcı feministler hem toplumsal cinsiyetin hem de cinsiyetin dil ve söylem aracılığı ile toplum tarafından icat edildiğini iddia etmişlerdi. Burada da post-yapısalcı sakatlık kuramcıları yeti yitimini ve sakatlığı aynı şekilde yorumlamaktadır.

Post-yapısalcı düşünürler bedeni çalışmalarının merkezine alırlar. Onlara göre beden hem bir bilgi nesnesi hem de iktidarın uygulanması için bir çeşit hedeftir. Post-

yapısalcılar Foucault etkisi ile bedenin nasıl uysal, üretken dolayısıyla da çeşitli iktidar teknolojileri ile siyasal ve ekonomik açıdan yararlı hale getirildiğini araştırırlar.

Bu anlamda post-yapısalcı sakatlık kuramcıları bedeni iktidar ilişkileri içinde bir bilgi nesnesi ve aynı zamanda bir iktidar hedefi olarak düşünürler. Normal ve sağlıklı beden icadının toplum tarafından icat edildiğini söyleyen post yapısalcılar, sakatlığın da bu süreçte icat edilip perforce edildiğine inanırlar. Post-yapısalcılara göre tıp dili bir kurum ve iktidar sahibi olarak bir çeşit sağlam ve sakat bedenler üretir. Eğer bu böyle oluyorsa post-yapısalcılara göre bu dil yapı bozumuna uğratılabilir ve iktidar ilişkileri ters yüz edilerek yeni tip var oluşlar yaratılabilir. Bu anlamda bedenin üzerine yüklenen çoklu iktidar ilişkilerini ters yüz etmek post-yapısalcı sakatlık kuramcıları için yeni tipte var oluşları yaratabilme konusunda fırsat sağlayabilir.

Ancak yine de post-yapısalcı sakatlık kuramları kusursuz değildir. Bir bakış açısına göre post-yapısalcı görüşler bedeni söylem bulutu içinde eritmektedirler. Bu anlamda beden ve sakatlık sanki hiç bedenleştirilmemiştir. Bu bakış açısına göre beden dil ve söylemden ibaret değildir. Post-yapısalcılık burada sakatlık sosyal modeli ve tıbbi bireyci model gibi bir çeşit özcülüğe, söylem özcülüğüne düşmüştür (Hughes ve Paterson, 2011 s. 72).

Sakatlığa fenomenolojik yaklaşım ise tam da bu noktada devreye girer. Bedenlerin söylem bulutunun içinde yüzergezer bir vaziyette bulunduğu post-yapısalcı fikirlerin aksine fenomenolojik yaklaşım bedenin bedenleştirilmesi ile ilgilenir. Fenomenolojik yaklaşımda beden insanın dünyaya açılan kapısıdır. Her şey onun içinde deneyimlenir. Deneyim bu görüşe göre hayati önemdedir. Beden sadece deneyimlemekle kalmaz deneyimin ta kendisidir. Bedensel duyular, bilişsel ve kültürel olanın ayırt edilemezliğinde hissedilen dünyayı oluşturur. Bu bir çeşit yaşanmış bedeni (*Lived body*) içinde oluşur (Hughes ve Paterson, 2011 s. 74). Yaşanmış beden ise hem bireysel hem de toplumsal olanın içinde yaşar. Bu anlamda yeti yitimi olan beden de bir çeşit yaşanmış bedendir. Sakat kişiler bu görüşe göre sakatlığı ve yeti yitimini ayrı kartezyen kompartımanlarda değil baskı ve ıstırapın iç içeliğinin bir parçası olarak yaşarlar. Fenomenolojik yaklaşıma göre yeti yitimi ve sakatlık iç ve dış olguların çarpışması olarak değil yeti yitiminin, sakatlık algılarının yapılandırılması ve sakatlığın hissedilen dünyanın parçası olması arasında bedende buluşur (Hughes ve Paterson, 2011 s. 76).

Yani fenomenolojik yaklaşıma göre beden, sakatlık, yeti yitimi bireysel ve toplumsal olanın ayırt edilemezliğinde kartezyen ve diyalektik dışında deneyimlenir. Fenomenolojik görüşte, sakatlık sosyal modelinde olduğu gibi burada bir çeşit sakatlık/yeti yitimi ayrımı yoktur. Yahut post-yapısalcı düşüncede olduğu gibi işin sadece toplumsal söylem kısmı ile ilgilenmek de yoktur. Bireysel olana ve bedenleştirilmiş bedene vurgu da söz konusudur.

Ancak fenomenolojik yaklaşım da özellikle siyaseten eleştirilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım sakat deneyiminin çeşitli yönlerini ortaya çıkarmada başarılı olsa da özgür bir sakat siyaseti oluşturmada eksik kalmıştır. Gerek siyaseten slogan bulamaması gerekse de aktif bir siyasetin teorik zeminini hazırlamayamaması dolayısıyla fenomenolojik yaklaşım sakat siyaseti açısından sınıfta kalmıştır denebilir.

2.1.4 Sakatlığa Marksist, Feminist ve Queer Yaklaşımlar

Sakatlığa dair Marksist yaklaşımların kökeni belki de sakatlık sosyal modeline kadar götürülebilir. İlk kez UPIAS önderliğinde örgütlenen bir grup sakat aktivisti Marksizm'den etkilenecek çeşitli tahlillere girişmişlerdir. Sakatlık sosyal modeli liberal ve reformist sakatlık modellerine karşı çıkararak tam eşitliği savunmuş, sakatları da bir çeşit ezilen bir grup/sınıf olarak tahayyül etmiştir.

Tarihsel materyalizm yöntemini benimseyen Marksist sakatlık kuramcıları toplumların, daha doğrusu Batılı toplumların tarihini evrimci bir izlek yoluyla üçe bölmüşlerdir ve bu tarihler ve dönemler şöyle sıralanmıştır: Feodal dönem, kapitalist dönem ve sosyalist dönem. Marksist eğilimli yazarlar her dönemin sakatlık ile kurduğu bağı gözler önüne sermeye çalışmışlardır. Bu teorisyenlere göre her dönemin kendine has üretim ilişkileri ve bu üretim ilişkilerini izleyen toplumsal yapıları söz konusudur. Bu toplumsal yapılar içinde de sakat kişilerin durumu ve sakatlığın kendisi değişkenlik arz etmektedir (Oliver, 2011a s. 210).

Sakatlığı, ezeli ve ebedi bir doğal durum değil de inşa edilen sosyal bir olgu olarak kabul edilmesi ister istemez şöyle bir sorunu ortaya atmıştır: Sakatlık nasıl inşa edildi/ediliyor? Michael Oliver gibi Marksist eğilimli yazarlar kapitalizm ve onun yükselişi ile sakatlık arasında bağlantılar kurdular. Feodal dönemlerde sakatlar ev içi emeğin bir parçasıydılar ve toplumdan soyutlanmamışlardı. Ancak emeğin fabrikalara kayması ile fabrikalarda çalışacak “normal” insan bedenine ihtiyaç

duyuldu. Üretim sistemine uymayan bedenlerin bir kısmı sakat olarak kodlandılar. Kapitalizmin yükselişi ile birlikte beden ve emeğin değişimi üzerinden “normal” olmayan bedenlerin dışında kalanlar, (ki sadece sakat bireyler değil aynı zamanda avareler, alkolikler, kriminaller vs de) toplumdan bir şekilde dışlanmaya ve izalasyona tabii tutuldular. Daha çok kar dürtüsü ile tüm kentler ve kentlerin işleyişleri bu “normal” bedene uygun olarak inşa edildi (Oliver, 2011a 212-214). Aynı dönemler (18.-19. yy) sakatlığın ekonomi-politik inşası kadar ideolojik ve kurumsal inşasının da yıllarıydı. Sakatlık merkezi devlet ve sermaye öncülüğünde onların kurumları ve pratikleri aracılığıyla ideolojik olarak da inşa edildi. Kısaca marksist yorumculara göre kapitalizmin gelişimi ile birlikte üst yapı kurumlarından olan devlet, hem sermayenin çıkarları hem de ulus devletin inşası için ideolojik ve kültürel bir beden oluşumu konusunda ciddi mesai harcadı.⁴

Queer ve feminist çalışmalar sakatlık çalışmalarının kuramsal boyutlarını genişletme konusunda yardımcı olmuşlardır. Kimi yorumcular sakatlık çalışmalarını feminist bir mercekte inceleyerek, kurama farklı boyutlardan bakmışlardır. Kimi yorumcular ise feminist ve queer çalışmalarını genişletmek için tartışmalarına sakatlık meselesini eklemişlerdir. Örneğin Rosemarie-Thomson Garland *Sakatlığın Dâhil Edilmesi ve Feminist Kuramın Dönüştürülmesi* isimli makalesinde feminist kurama sakatlığın dâhil edilmesini istemiştir. Ona göre feminist kuram çoğu kez sakatlık meselesini ıskalamıştır. Toplumsal cinsiyet ve ırk meselesi nasıl otuz kırk sene evvel aynı düzlemde tartışılmış ve anlamlı yollar kat edilmiş ise bugün feminist kuram ve sakatlık kuramı da benzer kaderi paylaşmalıdır. Her iki kuram da birbirlerinden faydalanabilir. Kendi kuramına “feminist sakatlık kuramı” ismini koyan yazar, hem sakatlayıcı hem de cinsiyetçi olan toplumlarımızın üst üste binen iktidar mekanizmalarını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır (Thomson, 2011 s. 523). Yazar’a göre Batı felsefesi Antik Yunan’dan bugüne kadar, kadın olmayı bir çeşit eksiklik ve sakatlık olarak kodlamıştır. Hakikaten batıya yön vermiş metinlerin bu tür bir okuması yapıldığında sakatlık ile kadının özdeşleştirdiği görülür. Örneğin Aristoteles kadını *kötürüm bırakılmış erkek* olarak düşünürken J.J Rousseau kadının *mental yetilerinin yeterince gelişemediğinden* bahseder. Freud ise penis

⁴Sakatlığın bu tip bir soy kütüğü için Lennar Davis ve Michael Oliver’in yazılarına bakılabilir (Davis, 2011) ve (Oliver, 2011b).

yoksunluğundan mütevellit kadının kendisini hep *eksik* hissedeceğini iddia eder. Bir çırpıda bile düşünüldüğünde akla gelen bu örnekler sakatlık ile kadınlığın, sağlamlık ile erkeklığın iç içeliğini gösterir (Thomson, 2011 s. 526).

Sakatlık kuramı aynı zamanda queer tartışmalarının içinde de tartışılır. Robert Mccrue, Adrienne Rich'in *zorunlu heteroseksüellik* kavramından hareketle *zorunlu sağlam bedenlilik* kavramını ortaya atar. Zorunluluğun devreye girmesi için normallığın devreye girmesi gerekir. Nasıl ki cinsel anlamda zorunlu heteroseksüelliğin varlığı normal kimliklerin icadı vesilesiyle oluyor ve normal olarak var olamayan tüm öteki kimlikler çeperlere kaydırılıyorsa, zorunlu sağlam bedenliliğin varlığı normal bedenin vesilesiyle oluyor ve normal olmayan *sakat* bedenli kimlikler ise aynı şekilde çeperlere kaydırılıyor (Mccrue, 2011 s. 549-551 ve Mccrue, 2013 s. 258). Queer teori merkez-çevre varoluşların tartışılması anlamında sakatlığı çevre çeperde olanlar olarak ifade eder. Sağlamlık merkezidir.

Kuşkusuz sakatlığa ilişkin kavramlar, tanımlar ve kuramlar bu kadar az ve basit değildir. Yer sıkıntısı ve konu bütünlüğü kaygıları dolayısı ile ilgili literatürde geçen kimi konulara değinilmiştir.

2.2 Kimlik, Söylem ve Politika'nın Ne'liği ve Aralarındaki İlişkiler Üzerine Birkaç Not

Bu bölümde ise "kimlik, söylem ve politika " üzerine birkaç noktadan bahsedilecek ve bu üç konunun tezimiz açısından önemine değinilecektir. Bölümde kimlik, söylem ve politika konuları birlikte tartışılacak, sakat bireylerin söylem yolu ile kendi kimliklerini nasıl inşa ettikleri sorununun tartışılacağı bölümlere hazırlık mahiyetinde olacaktır.

Kimlik ve söylem toplumsal değişimlerin kısa sürede ve had safhada olduğu günümüz modern toplumlarını anlamada önemli iki konudur. Özellikle günümüzde kimlik ve söylem kavramları kullanılmadan herhangi bir toplumsal teori yapılamamaktadır. Günümüz toplumlarını veya günümüz toplumlarının bir özelliğini ve niteliğini anlama konusunda yazılmış herhangi bir metin söylem ve kimlik mefhumunu kullanmadan eksik yazılmış sayılır. Çünkü sosyal gerçekliğin inşasında bu iki kavram kadar birbirine yakın, biri diğerini etkileyebilen veya ve hatta birbirlerinin yerine kullanılabilen başka iki kavram yoktur. Şöyle ki söylem ve kimlik aynı

gerçekliğin farklı iki yanını oluşturur. Bu iki kavramı birbirinden ayırmak olanaksızdır. Çünkü biri diğerinden doğar, besler, zorlar, değiştirir ve dönüştür (Özdemir, 2001 s 107-108).

Türk, Müslüman, Hindu, Manisalı, doktor, mahalleli, işsiz, semt sakini, Ankara yolcusu, futbolcu, çay sever, boş gezenin boş kalfası, sakat... Bu kavramların hepsi çeşitli yönleri ile çeşitli kimlikleri imler. Diyebiliriz ki bunların ve daha nicelerinin her biri birer kimliktir ve insanlar onları tarif ve ifade eden çeşitli kimlikleri olmadan yaşayamaz. Her birimizin bizi tarif ve ifade eden çeşitli kimlikleri vardır. Bu kimlikler bireyin toplum ile etkileşiminde var olurlar. Yani kimse kendi başına bir kimlik inşa edemez. Kimlik ancak ve ancak toplumsallık içerisinde cereyan eder.

Kimlik kavramı daha çok psikolojinin sahiplendiği ve tartıştığı bir kavram olsa da yakın zamanda Sosyoloji'nin de konusu olmuştur. Günümüzde herhangi bir sosyolojik tartışma kolaylıkla kimlik konusu ile birlikte ele alınabilir. Örneğin, Augusto Comte'un "pozitif toplumu", Parsons'un "aktör"ü, Mead'ın "ben, bireysel ben, toplumsal beni", Karl Marx'ın "sınıfsız toplumu" veya Sigmund Freud'un "oedipus"u kolaylıkla kimlik konusu ile birlikte düşünülebilir (Özdemir, 2001 s.108).

Toplumsal kimlik ise bireyin içinde yaşadığı toplumun diline, kültürüne, ahlakına, oyunlarına, akıl yürütmelerine vb. karşı geliştirdiği aidiyet bilincini ifade eder. Birey kendi toplumu ve karşıt topluluklar içindeki sınırları toplumsal kimlik vasıtası ile kavrar ve bu toplumsal kimlikler vasıtası ile çeşitli stratejiler geliştirir. Kimi zaman onlarla müzakere eder, uzlaşır kimi zaman onlarla çatışma halinde kendi yaşamını sürdürür. Örneğin aşağıda görüleceği gibi sakat kimliği toplum tarafından ciddi oranda olumsuzluk içeren bir anlama sahiptir. Ancak sakat hareketi veya sakat bireylerin bu olumsuzlamaya yönelik çeşitli stratejileri mevcuttur. Örneğin sakat olan kişi "Ben engelli değilim, toplum tarafından engellenenim" gibi bir cümle kuruyorsa söylem alanına dahil olup kendi kimliğinin kurgusunda doğrudan diğer söylemlerle karşı karşıya geliyor demektir.

Sosyal bilimler kimlik konusunu genellikle modern zamanlar ve daha çok Fransız Devrimi ile ilişkilendirmeyi tercih eder. Çünkü günümüz modern zaman kimliklerinin çıkış yeri ve anı bu zamanlarda yer alır. Modern sosyal bilimler genellikle kimlik ve uluslaşma süreçlerini birbiri ile paralel giden süreçler olarak algılar ve yazar. Sosyal bilimler Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, çeşitli milliyetçi akımlar, modern liberalizmin

gelişimi ve bireyin ortaya çıkışı ile kimlik sorununu beraber okur. Örneğin Nuri Bilgin kimlik meselesi ile Fransız İhtilali öncesi ve sonrası oluşan iki kompartımanı birlikte ele alır. Ona göre kimliğin ortaya çıkışı çeşitli aydınlanma düşünürlerinin yaptığı teorik katkı ve Fransız İhtilali'nin bir sonucudur (Bilgin, 1994 s 12-39).

Ancak Cevdet Özdemir'e göre Bilgin'in vurgulamak istediği husus kimlik sorununun genel anlamda bilinç düzeyine taşınmasıdır. Bundan dolayı insan var olduğu günden bu yana kimlik sorunu yaşamış ve o sorunla var olagelmıştır (Özdemir, 2001 s 109). Örneğin yukarıda da aktarıldığı gibi sakat kimliği insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Her kimlik gibi akışkan, değişken olan bu kimlik de zamanla dönüşüme uğramıştır. Her kimlik gibi sakat kimliği de modern zamanların olaylarından, -örneğin Fransız Devrim'inden- etkilenmiş ve değişmiştir. Ancak bu yoruma göre sakat kimliğinin bilinç düzeyine çıkması yukarıda da aktarıldığı gibi 1960'lara rastlamaktadır.

Haliyle Özdemir, biraz da Comte'cu perspektifte kalarak insanın kimlik arayışını tarihsel kaba hatları ile şu şekilde çizmiştir;

“İnsanın kimlik sorununu ilk olarak onun doğa ile ilişkilerinde aramak gerekmektedir. İnsan ilk olarak doğa içindeki konumu sorgulayarak kimlik sorunu ile karşılaşmıştır. Güneş, rüzgar, ay gibi maddelere tanrısal güçler atfederek çeşitli anlamlar kazandırmıştır. İnsan bu tanrısal güçlerin karşında ise kendisini aciz kul olarak ifade etmiştir. Bu an insan kimliğinin ilk ortaya çıktığı andır. Aciz ve kul ise insanın ilk kimliğidir. Tanrılar insanlara itaati ölçüsünde sonsuz mutluluk vaat ettiler. Böylece aidiyet önce doğal varlıklara teslim edildi. Ancak daha sonra tanrısal nitelikler Güneş, Ay Yıldız gibi doğal varlıklardan aşkın varlıklara verildi. Burada bir çeşit mutlak güç ile tanrı oluştu ve insanın kulluğu bu mutlak güce, tanrıya yöneldi. Ancak insan aklının geliştiği Aydınlatma ve Dünya Devrimleri sonrasında bu aşkınlık yeryüzüne tekrar indi. Bu kez bilim adamları ve bürokratlar malum güçleri ele geçirdiler. İnsanın kulluğu ise bu noktada devam etmekteyse de tartışmalar kuşkusuz bitmiş değildir.” (Özdemir , 2001 s. 109).

Bu yoruma göre kimlik sorunu tükenmiş ve tüenecek bir sorun gibi görünmemektedir. Sürekli değişen, dönüşen modern toplumları anlamada bir diğer önemli husus da söylem konusudur. Özellikle sosyal bilimler alanında yapılmış herhangi bir çalışma söylem konusuna değinmeden edemez. Söylem tek ve evrensel bir gerçekliğin olmadığını bize 20. yüzyılda kanıtlamıştır. Söylem sayesinde artık herhangi bir temeli olan toplum tasavvurlarından daha ziyade belirsiz, kaotik ve olumsal toplum tasavvurları yapılmaktadır.

“Yüzyılımızın “söylemi” keşfinden sonra, beşeri bilimlerde ve hatta belki de doğa bilimlerinde, son noktada bel bağlayabileceğimiz var oluş tarzları yok artık; artık madde, gerçeklik, ideler dünyası, hayatın katı olguları, bir nihai başvuru noktası olarak deney ve gözlem, bir nihai dayanak noktası olarak akıl yok; aslında söylemler dışında hiçbir şeyimiz yok. Beşeri bilimler ve genelde bilimler söylem çağını yaşıyor. Materyalizm, idealizm, rasyonalizm ya artık modası geçmiş düşünceler ya da yüzyılımızın diğer söylemleri arasında ve onlarla eşit statüde bulunanlar birer söylem olmaktan öte pek fazla bir anlam taşıyor. Rasyonalizmin, empirizmin, objektivizmin imtiyazlı olduğu çağları geride bıraktık. Artık söylem çağındayız. O halde, çağımızı, çağımızın düşünce biçimlerini, çağımızın disiplinlerini ve genelde çağımız insanını ve toplumunu anlamamız için söylemi anlamamız gerekiyor.” (Sözen, 1999, s 11-12).

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere neredeyse bir çağ açıp bir çağ kapatan söylem nedir? Toplumsal gerçekliğimizde neye tekabül etmektedir ve özel olarak toplum bilimleri ve genel olarak bilimlerde söylem nasıl yorumlanmaktadır?

Denilebilir ki içinde yaşadığımız çağda söylem, 18. ve 19. yüzyılların “gerçeğine” tekabül etmektedir. Yani söylem artık gerçeğin yerini almıştır. Söylem çağında evrensel gerçeklik yoktur. Ancak her söylem bir çeşit gerçeklik inşasıdır. Artık söyleme denk gelen gerçeklikler söz konusudur. Her gerçeklik belirli türden bir söyleme veya birbiri ile irtibatlı söylemlere dayanır (Sözen, 1999, s 13).

Toplum bu anlamda bir söylem cennetleri şebekesidir. Farklı gerçeklikler farklı bilgi formlarına denk gelen farklılaşmış dil pratikleriyle yani söylemlerle yapılandırılır. Her toplumsal kesimin söylemleri vardır. Örneğin işçi sınıfının veya köylülerin ya da burjuva sınıfının birbiriyle tutarlı tutarsız söylemleri mevcuttur. Tüm toplumsal söylemler iktidar ve güç mücadelesi içindedir. Her toplumsal kesim kendi gerçekliğini kendi söylemleri aracılığıyla dışarı yayar ve mücadele alanına sokar. Eğer bir toplumun söylemini duymuyor veya daha az işitiyorsak bu, o kesimin olmadığı anlamına gelmez. Olsa olsa o söylemlerin güçsüz olduğu veya güç mücadelesinde yenik düştüğü anlamına gelir. Yani doğru veya düzgün söylemler yerine güçlü veya güçsüz söylemler mevcuttur. Ayrıca sessizlik ve sükut da bir söylemdir (Sözen, 1999, s. 13).

Ancak tüm bunlar söylemin “her şey” demek olduğu anlamına gelmez. Söylem güneşin altındaki her şey veya her şeyi açıklayan sihirli bir anahtar değildir. Böyle düşünen bir araştırmacı modernitenin “aklı” gibi söylemi de merkezine yerleştirmiş

ve toplumsal olanı yorumlamış demektir. Söylem merkez kabul etmez. O merkezsizdir. Haliyle her şeyi açıklayana “SÖYLEM” yerine daha küçük harflerle “söylem”i kullanmamız daha mantıklı olacaktır. Söylemin herhangi bir temel veya nihai odak noktası olamamasının sebebi dil ile ilgilidir. Dil belirsizdir. Dilin belirsizliği demek dilin mutlaklaştırılamayacağı anlamına gelir. Haliyle bu noktada söylem de mutlaklaştırılmaz ve merkezileştirilemez (Sözen, 1999, s. 15-16).

Söylemler boşlukta durmazlar, bir bağlam içinde gelişirler. Diğer söylem ve bağlamlarla ilişki içine girerler. Bu ilişki bazen bir münakaşa halini alır bazen de müzakere içerisinde bulunur. Bu, dilin ve söylemlerin sürekli mücadele içinde olduğunu gösterir. Sonsuz, bitimsiz bir mücadele. Kuşkusuz dil ve söylem sadece basit bir enformasyon aracı değildir (Sözen, 1999, s. 21-27).

Hepimiz yaşamdan edindiğimiz tecrübe, bilgi ve sezgilerle kendimiz için küçük teoriler oluştururuz. Bu teoriler bir çeşit hayatı anlama ve yorumlama kılavuzlarımızdır. İşte bu küçük teoriler bizim kimliklerimizi oluştururlar. Eğer kimliklerimizi bir fidana benzetirsek söylem onun kök saldığı topraktır. Bireyi kuşatan çevre onun kimliğindeki motiflerse, söylem de bu motiflere rengini veren güneştir (Özdemir, 2011 s.109).

Kimlik ve söylem konularının doğrudan iktidar ilişkileri ile ilgili konular olduğu zaten bilinen bir gerçektir. Eğer bir yerde söylem ve kimlik konuları konuşuluyorsa doğrudan iktidar ilişkileri konuşuluyor demektir. Haliyle politika yani iktidar ilişkileri bir bakıma konumuzu oluşturmaktadır. İnsanlar veya gruplar söylemler yaratarak iktidar ilişkilerine müdahil olurlar. Söylem yaratmasalar dahi bu durumun da bir söylem olması hasebiyle yine iktidar ilişkilerinden azade değildirler. Her söylem doğal olarak kimlik yaratmak zorunda değildir. Ayrıca söylem verili herhangi bir kimliğin dışına çıkmak için kullanılan politik bir araç olmak zorunda da değildir. Ancak yukarıda da tartışıldığı gibi söylem ve kimlik çoğu zaman iç içedir ve bu iç içelik doğrudan iktidar ilişkilerinin içine girer, onu düzenler veya onun bir parçası olur.

Peki tüm bu tartışmalar konumuz itibari ile sakatlık toplumsal hareketleri ve kimliği anlamında ne ifade etmektedir? İçinde yaşadığımız modern dünyada toplumsal hareketler, kimlik ve söylem doğaları gereği içi içe bir konumdadır. Söylemsiz bir kimlik ve toplumsal hareket düşünülemez. Bunun yanı sıra kimlik sorunu da toplumsal hareketlerin en önemli konularından bir tanesidir. Eğer toplumun belli bir

kesiminin söylem aracılığı ile kimlik oluşturma süreçlerine bakıyorsa muhakkak ki onun toplumsal hareketler bağına ve içeriğine bakmamız gerekmektedir. Bu durum sakat kimliği ve söylemi için de söz konusudur. Bugün sakat bireylerin söylem yolu ile kimlik üretme süreçlerini anlamamız için sakat siyasal hareketine bakmamız gerekmektedir. Örneğin bir sakat birey kendisini ifade ederken çeşitli “haklarından” bahsediyorsa kuşkusuz bu söylemin nüveleri hak arayan sakat hareketi ve onun kimlik oluşumuna müdahale çabası ile ilgilidir. Başka bir durumda ise sakat bir birey kendi kimliğini ifade ederken, “normal, eksik, kusurlu” olmaktan daha ziyade bir “birey” olarak normalliğin her türlüüne karşı çıkan bir nüansa sahipse kuşkusuz bunun sebebi de sakat hareketinin normalliğe karşı çıkan çeşitli fraksiyonları ile ilgilidir. Bu noktada diyebiliriz ki sakatlık toplumsal hareketi bu anlamda hem kendilerini anlamada hem de sakat yığınların söylemlerini ve kimliklerini inşa ediş biçimlerini anlama anlamında önemlidir.

Bu anlamda sakat olanın söylemi nedir ve nelerden oluşmaktadır? Herhangi bir kimliği var mıdır veya oluşturmakta mıdır? Bunun mevcut iktidar ilişkileri içerisindeki yeri ve konumu nedir? vb. sorular sormak konuyu anlamak bakımından elzemdir. Bu konular aşağıdaki ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak işlenmeye çalışılmıştır.

3. Bir Toplumsal Hareket Olarak Sakat Hareketinin Tarihi ve Gelişim Süreci Üzerine

Tarih boyu insanlar ve insan grupları arasında mücadele ve çatışma hep ola gelmiştir. Tarih boyu çeşitli insan grupları diğerlerine karşı kendilerini savunmuş, direnmiş veya diğerlerine saldırı girişimlerinde bulunmuştur. Bunu yaparken insanlık belki de değişmiş, dönüşmüş ve gelişmiştir.

Yazılı insan tarihi bu toplumsal mücadeleler sonucunda kazananların ve egemen hale gelenlerin kaleminden çıkmıştır. Tarih o yüzden sadece kralların, yüksek rütbeli askerlerin ve üst sınıfların ilişkisi gibi görünmüştür. Toplumsal mücadelelerin yenilgi safında yer alanlar ise bu yazılı tarihte kendilerine yer bulamamışlardır. Onlar bu yazılı tarihte neredeyse yok gibilerdir. Bu durum modern zamanlara gelindiğinde de değişmemiştir. 17. ve 18. yüzyıl tarih yazımı da aynı şekilde egemenlerin kaleminden çıkmıştır. Bugün içinde bulunduğumuz dünyanın tarih yazımı egemen burjuvazi eliyle yazılmıştır. Bugün de (modern zamanların) genel tarih yazımında toplumsal mücadelelerin yenik olanları kendisine çok fazla yer bulamamıştır (Çetinkaya, 2008 s. 26-27).

Belki de 19. yüzyıldan beri toplumsal mücadeleleri “toplumsal hareketler” adı altında inceleme eğilimindeyiz. Tarrow, toplumsal hareketleri genel olarak otoritelere, elitlere, kültürel kodlar vs gibi baskı unsurlarına karşı benzer hedefleri olan, aynı zamanda dayanışma özelliği gösteren, kolektif eylemler olarak tanımlar (Tarrow, 2001 s. 7-8). Yani Tarrow’un yorumuna göre toplumsal hareketler iktidar asimetrisinin negatif yönündeki grupların pozitif yönündeki gruplara karşı giriştiği hareketlerdir. Toplumsal hareketler olarak düşündüğümüz ilk hareketleri işçi sınıfı veya milliyetçi hareketler olarak sayılmaktadır. İki toplumsal hareket de sanayileşmiş, kapitalistleşmiş, kentleşmiş ve modern bürokratik merkezi devlete sahip Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Toplumsal mücadeleler ve hareketler literatürüne baktığımızda genelde tarihsel ve kronolojik bir ayırım ile karşılaşırız: Literatür, toplumsal hareketler tarihini “eski” ve “yeni” veya “birinci” ve “ikinci” olmak üzere ikiye ayırır. 18. yüzyıl ve 1960’lara kadar gelen “eski tip” toplumsal hareketler ve 1960’lardan günümüze ulaşan “yeni tip”te toplumsal hareketler bu literatürün kronoloji ve tarihsel ayırımıdır (Çayır 1999 s. 16-17).

Kenan Çayır eski tip toplumsal hareketlerin özelliklerinden ve niteliklerinden bahsederken kabaca şunları kaydeder: Eski tip hareketler genel anlamda sınıf merkezli, milliyetçi ve din orijinli hareketlerdir. Bu hareketlere verilecek en güzel örnek işçi sınıfı hareketi veya milliyetçi ideolojilerle beslenmiş bağımsızlık hareketleridir. Bu tip toplumsal hareketler genellikle devlet merkezli olup doğrudan iktidarı hedefler. İktidarda bulunan bir sınıfın devrilerek yerine başka bir sınıfın geçmesi yahut azınlıktaki etnik bir grubun isyan ederek bağımsız bir devlet olması bu duruma örnek oluşturabilir. Eski tip hareketler daha çok homojen yapıda olup farklılığa azami ölçüde karşıdır. Bu hareketin faillerinde veya eylemlerinde farklılık yok denecek kadar azdır. Birlik ve benzerlik bu hareketlerde esastır. Eski tip toplumsal hareketler siyasi parti, sendika, kilise vb gibi kurumlar vasıtası ile dikey şekliyle örgütlenir. Bu hareketlerde emir komuta yukardan aşağıya olup, büyük ve karizmatik liderler vardır. Son olarak bu hareketler ütopyacı ve romantiktirler. 1960'lara kadar toplumsal hareketlerin niteliği genel olarak bu şekildedir (Çayır, Kenan, 1999 s).

Aynı makalede Çayır yeni tip toplumsal hareketlerden bahsederken ise kabaca şunları kaydeder: Yeni tip toplumsal hareketler din, sınıf ve milliyetçilik gibi költ orijinli hareketler değillerdir. Bu tip toplumsal hareketler amaçları, nitelikleri ve nicelikleri birbirinden farklı olan insan gruplarının oluşturduğu hareketlerdir. Yeni tip toplumsal hareketlerde daha çok otonomi ve kimlik mefhumu esastır. Doğrudan iktidar hedeflememekle beraber, ekonomik ve siyasi kısılcacın çemberinden çıkmayı veya kurtulmayı hedefleyen grupların hareketidir. Daha çok kültürel alanda ve sivil toplumda yer alırlar. Yeni tip toplumsal hareketler çok büyük homojen kitlelerden oluşmaz, daha çok heterojen yapıya sahip birbirinden farklı fraksiyonlardan oluşur. Haliyle heterojen bir yapıya sahiptir. Bu tip toplumsal hareketler aynı zamanda dikey değil yatay örgütlenirler. Emir komuta zincirinden daha ziyade geçici ittifaklardan oluşan yatay örgütlülüğü esas alır. Güçlü ve karizmatik liderleri pek yoktur. Bu tip toplumsal hareketler farklı oluşumların varlığına özen gösterir ve "ötekine" saygıyı azami biçimde korur. Bu tip hareketler 1960'lardan itibaren tüm dünyada kendini göstermiştir. Gay hareketi, lezbiyen hareketi, siyah hareketi, barış hareketi, çevre hareketi, trans hareketi, kadın hareketleri vb. gibi hareketler bu hareketlere örnek gösterilebilir (Çayır, 1999 s. 16-19).

Toplumsal hareketler literatürünün çizdiği bu ayrım kuşkusuz toplumda olan hareketliliklerin doğası ile yakından ilgilidir. Habermas'ın deyimi ile modern anlamda dikine örgütlenen toplumların "kolonileştirilmesine" tepki olarak doğan yeni tip toplumsal hareketler (Habermas, 1981 s. 33) ekonomik veya siyasi parti-sendikal merkezli konvansiyonel siyasetin baskı altında tuttuğu özne biçimleri ile ilgilidir. İlk kez 1960'larda kadına yönelik şiddet, çocuk hakları, siyahi sömürüsü vs gibi "özel" konuların da siyasetin içine girmesi ile yeni bir toplumsal hareketlilik ve iktidar mücadelesi başlamıştır (Özen, 2015 s 14-15). Bu durum yeni tipte bir iktidar ve direnme süreçlerini de beraberinde getirmiştir.

Tauraine'e göre 1960'larda eski tip maddi endüstriyel çağdan da ziyade post-endüstriyel bir çağa geçilmiştir. Bu çağın kendine has iktidar ilişkileri söz konusudur. Bahsedilen değişim doğrudan üretim eksenli bir toplumsallık yerine kültür ve kimlik odaklı bir toplumsallık alanı ve bu alanın iktidar biçimleri ile ilgilidir. Bu çağ devlet gücünü ele geçirmekten daha ziyade, devleti ve sivil toplum alanını değiştirmek üzerine kurulu perspektiflerle hareket eden toplumsal hareketliliklerin başlamasını temsil eder (Touraine, 1992 s. 142). Melucci ise içinde 1960lı yıllar ile başlayan çağı bilgi üretimi ilişkilerinin, tanınma ve kendini gerçekleştirme alanlarının mücadeleye dahil olduğu çağ olarak düşünür (Melucci, 1989 ve 1995 s. 116-117).

Toplumsal hareketler literatüründeki bu eski ve yeni tip toplumsal hareketler ayrımı düşünülürse sakat hareketi hangi cepheye konulabilir ? Belki de öncelikle sorulması gereken soru sakat hareketi'nin var olup olmadığı ile ilgili bir sorudur. Gerçekten bir sakat hareketi diye bahsedebileceğimiz bir hareket var mıdır, olmuş mudur? Bu soruya evet dememiz için elimizde bir çok done vardır. Evet sakat hareketi vardır ve sakat hareketi bugün artık küresel bir aynı zamanda, kanımca sakat hareketi hem zamanı hem de içeriği ve niteliği itibari ile yeni tip toplumsal hareketler grubuna girmektedir. Sakat hareketinin yeni tip toplumsal hareketlerden sayılmasının en önemli kanıtlarından bir tanesi, sakatlığın çıkış ile yükseliş zamanı ve ortamı ile ilgilidir. Sakat hareketi, Gay, Lezbiyen, Barış, Çevre gibi yeni tip toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı 1960lı yılların ortamında doğmuştur (Malhotra, 2009) ve (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 387-388).

Başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere 1960lı yılların politik ortamı yeni türden toplumsal hareketlerin çıkması için uygun koşulları hazırlamıştır. İlgili zamanda

birbirinden çok farklı türde ve biçimde yeni tip toplumsal hareketler ortaya çıkmış ve siyaseten güç kazanmaya başlamıştır. Sakat hareketi de işte tam bu ortamda ortaya çıkmış ve kendini gösterme imkanına kavuşmuştur. İlk kez bu dönemde sakat aktivist örgütler ortaya çıkmış ve farklı türden söylemler geliştirmeye başlamışlardır. Aynı zamanda 1960lı yıllarda sakat hareketi ilk eylemlerini gerçekleştirmiş ve adından söz ettirmiştir. Tarihte ilk kez bu dönemden sonra siyasal anlamda bir çeşit sakat söylemi grafiği ortaya çıkmıştır. Sakatlar ilk kez bu dönemde toplumun onları etiketlediği çeşitli kimlik birimlerinin dışına çıkıp kendi kimliklerini kendileri inşa etmeye başlamışlardır.

Sakat hareketi ortaya ilk çıktığı andan itibaren tıpkı diğer yeni tip toplumsal hareketler gibi “kişisel olanın siyasal olduğu” düsturu ile hareket etmiştir. Afro-Amerikan hareketi, gay hareketi, ikinci dalga feminizm hareketi gibi hareketlerin ortak sloganları sayılabilecek olan kişisel olanın siyasal oluşu sakat hareketinin de jargonunda yer almış ve bir tepki sloganı olarak kullanılmıştır . Sakat hareketi aynı zamanda yine diğer yeni tip toplumsal hareketler gibi şiddetten uzak bir siyasal eylemlilik çizgisi benimsemiştir. Sakat hareketi bu özelliklerinin tamamına yakını bugün de taşımaktadır (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 388-389).

Sakat hareketi tıpkı diğer yeni toplumsal hareketler gibi siyasal ve ekonomik kısıpca tepki olarak doğmuştur. Sakatların baskı altında olan azınlık bir grup olduğu ve toplumsal sahanın çeşitli kısıpcaçlarında ezildiği vurgusu sakat hareketinin önemli niteliklerindendir. Bu uğurda sakat hareketi tıpkı diğer toplumsal hareketlerde olduğu gibi doğrudan politik eylem siyasetini benimsemiş ve sakatlığı siyasal hale getirmeye çalışmıştır. Sakatlık kişisel bir utanç yahut kişisel bir trajedi olarak düşünülürken ilk kez bu yıllarda siyasal bir fenomen olarak ortaya çıkmış ve siyaset yapma biçimlerini majör ve minör anlamda değiştirmiştir (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 389-390).

Sakat hareketi ilk kez 1960lı yıllarda sakatlığı toplumsal ve tarihsel bir inşa olarak kurgulamış, bu anlamda sağlamcı söylem ve pratiklerde yatan ayrımcılık biçimleriyle mücadele etmeye başlamıştır. Sakat hareketi aynı zamanda sakatların birçok açıdan güçsüz oldukları yönündeki savı değiştirmeye çalışmış ve onların siyaseten aktif bir fail olarak tanınmasını sağlamaya çalışmıştır. Böylece ilk kez bu zamanlarda sakatlar adına sakat olmayan kişi ve kurumların konuşup karar vermesi yönündeki yaygın

pratik de tartışmaya açılmıştır. Sakat kimliği icat edilen yeni söylemler vasıtası ile ilk kez bu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bugün sakat bireylerin kendi kimliklerini inşa ederken ifade ettikleri birçok kelimenin/kavramın ilk nüveleri ilk kez bu dönemde söylem aracılığı ile ortaya atılmış ve pratikleştirilmiştir. Örneğin bugün sakat bireylerin kimliklerindeki olası eşitlik ve hak vurguları, normalliğe karşı geliştirilen düstur, aciz ve eksik oluşa karşı başkaldırı, “sakat birey” söylemi gibi söylemlerin doğumu bu döneme rastlamaktadır.

Sakatlık literatürünün çok büyük bir kısmının İngilizce olması tesadüf değildir. İngiltere’de sakat hareketinin tarihini iki dünya savaşı arasına kadar götürmek mümkündür. Bu dönemlerde Sağır ve Körler Birliği, sakat kişilerin yaşadığı ekonomik sıkıntılara dikkat çekmek için yürüyüşler ve etkinlikler düzenlemiştir. Bu yürüyüş ve etkinlikler ile önemli olan nokta 1960’lı yıllarda başlayacak olan politik sakat hareketinin siyasal niteliklerinden yoksun olmasıdır. Bu hareket daha çok ekonomik talepler üzerine yoğunlaşmıştır. 1960’ların ise başında İngiltere’de Sakatlık Gelir Grubu (Disablement Income Group, DIG) kurulmuştur. Bu grup özellikle sakatlara yapılacak sosyal yardımlar üzerine etkinlik yürütmüştür. Ancak grubun asıl önemli özelliği İngiltere Sakat Hareketi’nin en önemli kurumlarından olan Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Sakatları Birliği’nin (Union of Physically Impaired Against Segregation UPIAS) kurulmasına ön ayak oluşturmalarıdır. Bu grup sakatlığın kişisel bir trajedi olmayıp toplumsal bir olgu olduğunu iddia eden radikal bir taban hareketi olarak kendisini inşa etmiştir. . Daha sonraki yıllarda ise UPIAS’dan feyz alarak birçok grup ve hareket ortaya çıkmıştır. Sakatlığa Karşı Kız Kardeşler (Sisters Against Disablement) grubu, Sakat Kişilerin Özgürleşme Ağı (Liberation Network of People With Disability) ve Britanya Sakat Örgütleri Konsili (British Council of Organizations of Disabled) gibi örgütler ve kurumlar İngiltere Sakat Hareketi’nde yer almış ve İngiltere siyasetini sakatlar adına ve sakatlar tarafından dönüştürmeye çalışmıştır (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 392). İngiltere Sakat Hareketi 1996 yılında Sakat Ayrımcılığı yasasını meclisten geçirmeyi başarmıştır. Her ne kadar bu yasa yaptırım gücüne sahip olmasa da ve bu açıdan eleştirilse de İngiltere sakat hareketi için simgesel bir öneme sahiptir.

Sakat hareketinin bir diğer güçlü olduğu ülke ise Amerika Birleşik Devletleri’dir. Ancak sakat hareketinin ABD’deki seyri, içeriği ve niteliği diğer ülkelerden farklıdır. Genel anlamda ABD’deki toplumsal hareketlerin protesto ve reform geleneği

İngiltere ve Batı Avrupa'dan farklı olduğu bilinen bir gerçektir. Amerika'da güçlü sendikaların olmayışı, refah devleti yoksunluğu, sosyalist partilerin marjinal oluşu gibi etmenler, farklılıkları derinleştirmiştir. Bunun yanında Amerika'da İngiltere'den farklı olarak yazılı bir anayasada haklara yönelik güçlü bir vurgu, serbest piyasa ve rekabetçi değerler söz konusudur. Bu tip farklılıklar Amerika'daki toplumsal hareketleri etkilemiş ve içeriğini, niteliğini belirlemiştir.

Kuşkusuz Amerikan Sakat Hareketi de Amerika'daki toplumsal hareketleri etkileyen etmenlerden etkilenmiştir. Amerikan Sakat Hareketi'nin en önemli niteliği "kendi kaderini tayin hakkı" düsturu ile donanmış olmasıdır. Kendi kaderini tayin hakkı ABD'de sakat hareketinin niteliğini ve içeriğini belirlemiştir denebilir. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin bir diğer değeri olan "eşit fırsatlar" söylemi de sakat hareketinin niteliğini belirlemiştir. Sakatlar ABD'de hayatın her alanında "eşit fırsatlar" sloganı ile hareket etmiş ayrımcılığa karşı bu nitelikle mücadele etmeye çalışmıştır. "Kendi ayakları üzerinde durma" ve "bireycilik" de Amerikan Sakat Hareketi'nin en önemli özellikleri arasındadır. ABD gibi kapitalizmin zirvesini yaşayan bir ülkede sakat hareketi, tüketici hareketi içinden doğmuştur denebilir. Ayrıca kendi işini görme felsefesi de bu harekette önemli bir yer edinmiştir. Amerikan Sakat Hareketi modelinde piyasa her şey iken İngiliz modelinde özerklik ve siyasal katılım harekete ruhunu katmıştır (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 393-394).

ABD'de sakat hareketinin tarihi ve eylemlilikleri Vietnam Savaşı sonrasına kadar götürülebilir. Savaştan dönen sakat gaziler ilk kez bu dönemde sakat olarak seslerini duyurmuş ve mücadeleye atılmışlardır (Bezmez, Yardımcı ve Şentürk, 2011 s. 17). 1973 yılında ise ABD'de sakatlarla ilgili Rehabilitasyon Yasası Çıkmıştır. Bu yasa ABD'de ayrımcılığa karşı ilk yasa olma vazifesi itibari ile önemlidir. 1977'de ise bir grup sakat birey, medeni haklar talebi ile Beyaz Saray'da bir konferans düzenlemişlerdir. 1988 yılında Ulusal Sakatlık Konseyi bir "rehabilitasyon yasasını" içerik olarak sakatlar lehine olacak şekilde taslak olarak hazırlamış ve bu yasa taslağı Amerikan Sakatlar Yasası (American Disability Act) olarak 1990 yılında yürürlüğe girmiştir (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 393).

Her toplumsal harekette olduğu gibi sakat hareketinin siyaseti, eylemleri ve niteliği de bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye değişkenlik arz etmektedir. Bölgelerin kendilerine has siyasal yapıları, devlet biçimleri, kültürel kodları sakat hareketini de

etkilemektedir. Bu durum sakat bireylerin söylemlerini, kendilerini inşa etme biçimlerini de etkilemektedir. Bu anlamda Amerika’da yaşayan sakat bir bireyin kendini sakat olarak ifade ediş biçimi, söylem biçimleri ve kimlik inşası süreci Brezilya’da veya Çin’de yaşayan bir sakat birey ile aynı değildir. Denilebilir ki her sakat birey kendi coğrafyasının özelliklerini taşıdığından, kendi coğrafyasının kaderine mahkumdur.

Tom Shakespare ve Nick Watson, Rachel Hurst’tan yaptıkları alıntı ile Avrupa Sakat Hareketi’ni üç bölgeye ayırırlar. Bunlardan birincisi İskandinav ülkeleri ve Hollanda gibi görece refah seviyesi en yukarıda olan, köklü insan hakları geleneği ve fırsat eşitliğine sahip olan ülkelerdir. Bu ülkeler sosyal haklar açısından beklide en avantajlı ülkeler olma durumundadır. Gerek refah devletinin güçlü varlığı, gerekse güçlü insan hakları geleneği vasıtasıyla bu ülkelerde, insanlar sosyal hakları ile birlikte yaşarlar. Kuşkusuz sakatların sosyal hakları Dünya’nın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar bu ülkelerde fazladır. Devlet sakat sosyal hakları konusunda doğrudan inisiyatif almakta ve bu hakların sakat bireylere ulaşımında oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmaktadır. Bu ülkelerde bakım, rehabilitasyon, erişilebilirlik, tedavi, sosyal yardım vb. gibi konular başka hiçbir yerde olmadığı kadar çözülmüştür. Hurst’a göre devletin bu denli sosyal haklar konusunda güçlü olması bu ülkelerde radikalizmden yoksun pozitif kimliği olmayan bir sakat hareketi yaratmıştır. Bu ülkelerde sakat hareketi genel anlamda pasiftir ve “alan el” konumundadır. Bu durum bu ülkeleri güçlü bir sakat hakları mücadelesi veren ülkelerden sakatlık hareketi anlamında alıkoymuştur. Örneğin İskandinav ülkeleri ve Hollanda’da sakatları eşitleyici anlamda eşit haklar yasası yoktur. Ayrıca halkın sakatlar ve sakatlığa karşı genel tutumu büyük oranda olumsuzdur ve sakat kişilerin istihdam olanağı çok azdır (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 396).

Hurst’un ayırdığı ikinci grup ülkeler, Fransa, Almanya, İspanya gibi sömürgeci ülkelerdir. Bu gibi ülkelerde yardım dernekleri ve dini örgütler sakatlık konusunda önemlidir. Sakatlık ve sakatlar konusunda yapılacaklar konusunda profesyoneller fazlasıyla inisiyatif almaktadır. Bu ülkelerde sakat hareketi kısmi anlamda daha güçlüdür. Ülkelerin hepsinde sakat ayrımcılığı ile ilgili yasalar vardır. Ancak bu yasaların herhangi bir yaptırımı yoktur. Örneğin bir sakat birey ayrımcılığa uğradığında bunu var olan yasa ile kanıtlayabilir ancak ayrımcılığı yapan kişi, kurum veya örgütlerin cezai müeyyidesi belirsizdir. Hurst son olarak etik bir tutumun

egemen olduğu ancak kapsamlı bir sosyal yardımın bulunmadığı Yunanistan, Portekiz, İrlanda gibi görece yoksul ülkelere bakar. Bu ülkelerde sakatlık ile ilgili kaynaklar genellikle birkaç tekelin elinde toplanmıştır. Sakat hareketi bu ülkelerde güçsüz ve dirençsizdir. Haliyle İngiltere ve ABD'ye kıyasla tabandan gelen, güçlü bir sakat siyaseti ortaya çıkmamıştır (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 396).

Shakespeare ve Watson bu üç Avrupa ülkesi grubuna bir de sosyalizmden dönen Doğu Avrupa ülkelerini ekler. Bu devletlerde sosyalizmin yıkılışı ve refah devletinin çöküşü ile sakat sosyal hakları ciddi yaralar almıştır. Ancak bu ülkelerde yine de bir eşitlikçilik ideolojisi yaygındır. Bu tip ülkelerde sakatlarla ilgili olarak aile çok önemlidir. Sakat kişilerinin bakımlarını çoğunlukla aile üstlenir. “Peki ya geri kalanı?” diye sorar Shakespeare ve Watson. Onların görüşleri Dünya'nın öbür yanındaki sakat hareketi ile ilgili, genel anlamda olumsuzdur. Bir siyasal hareket olarak sakat hareketi Dünya'nın geri kalanında çok güçlü hale gelememiştir. Ancak bu konuda birçok şeyin değiştiğini, kısmı anlamda güçsüz de olsa bir sakat hakları kıvılcımının bu ülkelerde yandığından bahsederler (Shakespeare ve Watson, 2011 s. 397).

Bir ülkedeki sosyal, siyasal, kurumsal, ideolojik etmenler o ülkenin sakat hareketini ciddi oranda belirlemektedir. Yardımcı, bir ülkede sakat hareketini etkileyen etmenleri genel anlamda şu şekilde sıralar:

- Otoriter bir merkezi devletin varlığı
- Devletin sosyal politika konusundaki tavrı
- Yerel otoritelerin gücü
- STK'ların örgütlenme biçimi ve finansal kaynakları
- Toplumdaki genel sakatlık algısı, dinin ve medyanın bu algıdaki rolü
- Sakat hizmetlerinde aileye düşen rol
- Sakatların sosyo-ekonomik koşulları ve farklı sakatlıklar arasındaki hiyerarşik yapılanma
- Bilgilendirme ve erişimi kolaylaştıran veya zorlaştıran etmenler

- Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi ulus üstü kurumların bağlayıcı kararları (Yardımcı, Sibel, 2013).

Bu ve bunun gibi etmenler her yerde sakat hareketini, ideolojik, siyasi, eylemsel, kurumsal, yapısal olarak etkilemektedir.

Türkiye'ye sakat hareketi ise 1990lı yıllarda, yani çok geç bir tarihte gelmiştir. Denilebilir ki birikim eksikliği nedeniyle Türkiye'deki sakat hareketi çok güçsüz ve cılızdır. Haliyle kitlesel bir hareketten bahsedemeyiz. Türkiye'de sakat hareketi birkaç aktivistin sırtında yükselmektedir ve hareketin güçsüzlüğünün birkaç sebebi vardır. Bunlardan biri yerel yönetimler ve merkezi devletle ilgilidir. Türkiye'nin tarihi, siyasi ve kültürel yapısı itibari ile modernleşme süreçlerinin güçlü merkezi olan "uniter devlet" mantığı ile kurulduğu bilinen bir gereçektir (Genç, 2015 s. 270-275). Bu durum Türkiye'de mali ve siyasi gücün yerellerden daha ziyade merkezde toplanmasına neden olmaktadır. Her ne kadar yerel yönetimler çeşitli demokratikleşme süreçleri ile (AB uyum süreçleri vs gibi) birlikte güçlense de bu durum hala devam etmektedir (Acar, 2019, s. 287-290). Türkiye idare sisteminde her ne kadar yerel yönetimler tarih boyu yerini almış olsalar bile yerel yönetimler ve merkezi devlet arasında sürekli bir gerilim olmuştur. Ancak denilebilir ki güç asimetrisinin pozitif tarafı genellikle merkezi devletten yanadır. Örneğin Türkiye mevcut Anayasası'nda ve İdare Hukuku'nda "idare vesayet" adı verilen bir hukuki düzenleme vardır. Bu düzenlemeye göre yerel yönetimler her ne kadar kendi bağımsız bütçeleri ve karar alma mekanizmalarına sahip olan, devlet tüzel kişiliğinden ayrı bir ayrı tüzel kişilik olarak tanımlansa da merkezin idari denetimine tabiidir. Yargı denetiminin haricinde olan bu idari denetiminin yetkileri yargı denetimini aşmamak kaydıyla belediye organlarının görevden alınmasına kadar gidebilir. (Şengül, 2015 s. 42) Yani merkezi devlet, içişleri bakanlığı ve yerellerdeki temsilcileri aracılığı ile Anayasa'dan gelen gücüne (md 127) göre yerel yönetim olan belediyenin karar ve yürütme organlarına müdahale edebilir. Haliyle belediyelerin işleyişine, maliyesine, personeline vs de... Bu açıdan bakıldığında yerel ile merkezi yönetim arasında ciddi oranda hukuki ve siyasi güç asimetrisi bulunmaktadır. Aynı asimetri genel bütçeden belediyelere ayrılan paylar dikkate alındığında da vardır. Türkiye'de genel bütçenin sadece %15'i belediyelere gitmektedir. Üstelik bu %15'lik

oranın içinde belediyelerin kendi özerk gelirleri de vardır. Onlar çıkarıldığında ise bu oran daha da düşmektedir. İskandinav ülkelerinde ise bu oran %65, Japonya’ da %60 Avrupa Ülkeler’inde ise %30-50 arasındadır. Bu anlamda Türkiye yerel yönetimleri mali ve siyasi açıdan güçsüz ülkeler konumundadır (Yayman, 2013 s. 5.) Bu haliyle Türkiye sürekli görev ve sorumlulukları artan ancak mali ve siyasi anlamda da sürekli denetime tabii tutulan yerel yönetimlere sahip bir ülkedir.

Bu anlamda sakat bireyler ve sorunları ile ilgilenmesi gereken merciler yerel yönetimler olmasına rağmen Türkiye’deki yerel yönetimler bu talebe karşılık verememektedir. Durum sadece mali yetersizlikler veya idari denetimden kaynaklanmamaktadır. Saha çalışmasında çıkan sonuçlardan bazılarına göre yerel yönetimler donanımlı kurum ve insan kaynağı eksikliklerinden dolayı da bu alanda yeteri kadar hizmet verememektedir. Verilen hizmetler genellikle hukuki altyapısı olmayan,⁵ tekil talebe ve ihtiyaca dayalı süreksiz hizmetler olarak kendini göstermektedir. Yerel siyasetin güçsüzlüğü sakat hareketini etkilemektedir. Güçlü yerel yönetimleri olmayan ülkelerdeki bütün sorunlar, sorunların muhattaplarını merkezi devletle karşı karşıya getirme eğilimi gösterir. Zaten saha araştırmasında belediyeler sorulduğunda yer yer hükümetle-merkezi devletle ilgili ikili cevapların gelmesinden de bunu doğrulayabiliyoruz.

Burada tam olarak belediyelerin sakat bireylerle ilgili görev ve yetkili kılındığı ve haliyle, sakat bireylerle daha çok temas halinde olduğu için öne çıktığı sorunu ortaya konabilir. Ancak belediyelerin yasadan gelen amir hükümlerin çoğunu yapmadığı yönünde sahada çok ciddi bir eleştiri vardır. Sakat hareketi özel olarak da körler yola çekilen sarı çizgiyi olumlu bulmakla beraber, bunlardan çok daha fazlasını talep etmekte ve bunları hakkı olarak görmektedir. Yukarıda değinildiği gibi hakların, isteklerin ve ihtiyaçların karşılanmaması ve bunların yarattığı gerilimler, hareketi var etmekte ve onun doğasını belirlemektedir.

Türkiye’de sakat hareketinin güçsüz kalmasındaki diğer neden ise Türkiye’deki hali hazırdaki sosyal politikalardır. Türkiye’de sosyal politika devlet eliyle muhtaç kesimlere yardım mantığı ile örgütlenmiştir. Ayrıca Osmanlı’dan devranılan vakıf mantığı dolayısıyla yardıma muhtaç olarak görülen sakatların “yaralarının” sarılması

⁵Sakatlıkla ilgili mevzuatın tartışılacağı saha çalışması bölümünde ayrıntılı bir biçimde ifade edileceği gibi, ister yerel yönetimler, isterse de merkezi devleti alakadar etsin, mevzuatın çoğunluğu sakat bireylerce gerçekliğe uzak ve var olan sorunları çözmekte yetersiz bulunmaktadır.

hedef alınmaktadır. Haliyle hak temelli bir sakatlık söylemi ortaya çıkamakta zorlanmaktadır. Türkiye’de sakat hareketinin güçsüz oluşunun bir başka sebebi ise mevcut sivil toplum kuruluşları ve onların işleyiş biçimleridir. Türkiye’de sakatlar ile ilgili çok sayıda STK mevcuttur ancak çoğu işlevsizdir. Türkiye’deki STK’ların, sakatlığı kişisel bir eksiklik olarak gördüğünden yardım eksenli hareket etmektedir. 1997 yılında Başbakanlığa Bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) kurulmuştur. 2005 yılında ise “Özürlüler Yasası” çıkmıştır. Ancak bu yasanın da tıpkı birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi yaptırım gücü yoktur (Bezmez, Dikmen ve Yardımcı, 2011 s 19) ve (Yardımcı, 2013).

Ancak tüm bunlara rağmen saha çalışmasında da ayrıntılı olarak görüleceği gibi, Türkiye’de, hakları için mücadele eden, kamusal alanda görünür olmaya çalışan ve bu anlamda yeri geldiğinde kamu ve devlet otoritesi ile karşı karşıya gelebilen bir sakat hareketinden bahsedebiliriz. Türkiye’deki sakat hareketinin ilk aktivizm hareketlerini 1960lı yıllara kadar götürülebilir. Milliyet gazetesinin 25.03.1969 tarihli nüshasının dördüncü sayfasındaki küçük puntolarla yazılmış bir haberine göre körler Altı Nokta Körler Derneği öncülüğünde *...düzenin değişmesi için Ankara’da bir yürüyüş yapacaklardır. İyi eğitilmedikleri, cemiyete yararlı hale gelmeleri için yeterli imkanlar sağlanmadığı gerekçesi... ile yapacakları bu yürüyüşte hükümete taleplerini ileteceklerdir.* (Milliyet, 1969).

Henüz o tarihlerde Türkiye Sakat Hareketi yürüyüş yolu ile kamusal alanda olmaya çaba çaba gösteriyor görünmektedir. Aynı zamanda iyi eğitim ve topluma faydalı olma hakkı gibi çeşitli hakların taleplerini daha o günlerde ifade etmektedirler. Bu uğurda doğrudan kamu ile karşı karşıya gelmekten çekinmedikleri de anlaşılmaktadır.

Türkiye Sakat Hareketi’nin eylemliliğinin işçi, kadın, çevre vb hareketlerdeki eylemlilikler gibi kronolojisini yapmak zordur. Sakat hareketinin yukarıda sayılan dezavantajları dolayısı ile Türkiye’ye geç vakitlerde geldiği ve hala diğer toplumsal hareketlere nazaran daha sönük olduğu yukarıda tartışılmıştır. Bugün bildiğimiz anlamda örgütlenmeye çalışan, hak talep eden ve kendini görünür kılmaya çalışan sakat hareketliliği 1990lı yıllarla birlikte başlamıştır. Bu tarihler Türkiye Sakat Hareketi’nin kamusal alanda kendini çok daha fazla göstermeye başladığı tarihlerdir. Örneğin 16.05.1997 tarihli Cumhuriyet gazetesinin “Görme Engelliler Yürüyüş Yaptı”

başlıklı haberinde Yine Altı Nokta Körler Derneği'nin çeşitli şubelerinden gelen körlerin Anıtkabir'e gidip mozeleye çenlenk bıraktıktan sonra hükümeti kendileri ile ilgili politika yürütmedikleri gerekçesi ile protesto ettikleri, Başbakanlık'ın önüne gidip, siyah çenlenk bırakmak istedikleri ancak polisin müdahalesi ile yönlerini Güvenpark'a çevirdikleri yazmaktadır. Aynı haberin devamında ise protestocu grubun dönemin Devlet Bakanı Saci Günbeyve ile görüştükleri bildirimiştir (Cumhuriyet, 1997).

Bu haberde sakat hareketi temsilcilerinin Anıtkabir ziyareti ile bir çeşit meşruiyet ve güç arayışı içine girdikleri iddia edilebilir. Aynı şekilde doğrudan eylem modelini seçtiklerini, Başbakanlık gibi önemli devlet kurumları ile temas halinde olmak istediklerini, siyah çenlenk bırakma gibi simgesel eylemlilikleri de bensediklerini ve devlet bakanı düzeyinde muhatap alındıklarını anlamaktayız.

Yine aynı şekilde 1999 yılında yapılan ve devlet üst düzeyinden de katılımlar olan 1. Özürlüler Şurası'nı bazı sakatlık dernekleri yeteri kadar temsil edilmediklerini öne sürerek protesto etmişlerdir. Cumhuriyet gazetesinde "Özürlülerden Hükümete Protesto" isimli yer alan habere göre sakat bireyler, sakatların şurasına sakat katılımını yetersiz görerek protesto etmişlerdir. "Söz, yetki, karar özürlülerde" sloganlarını atan gruplar adına konuşan Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Başkanı Faruk Timur "İnşallah önümüzdeki şuralar bizler düşünerek yapılır" demiştir. Körler Fedarasyonu Başkanı Turan İçli ise "Bizim koşullarımıza uygun olmayan şuranın bizimle ilgisi olamaz." demiştir. Şurayı terk eden isimleri Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel "Hassasiyet göstermişsiniz" diyerek tekrar salona davet etmiştir (Cumhuriyet, 1999).

Bu protestoda sakat hareketinin kendi adına söz söyleme hakkı ve yetkisi ile ilgili bir mücadelenin içinde olduğu anlaşılmaktadır. Sakat bireylerin kendi koşullarına uygun olmayan herhangi bir etkinliği kabul etmedikleri de altı çizilmesi gereken bir nokta olarak durmaktadır.

2001 yılında "insanca yaşamak için iş eylemi"ni (Milliyet, 2001), 2004 yılında o günlerde çıkması beklenen "sakatlar yasası" ile ilgili olumsuz beyanda bulunan dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan protestosunu (Milliyet, 2004) bu tip hareketliliklerin devamı olarak görebiliriz. Bu tip eylemliliklerde sakat hareketinin

doğrudan iş gibi maddi taleplerin yanında çıkacak yasa ile ilgili müdahil olma isteklerinin de olduğunu anlamaktayız.

Sakat hareketi açısından 2000'lerin başındaki en önemli olaylardan bir tanesi de Türkiye Tarihi'nde ilk kez sakat bir vekilin meclise girmesidir. Adalet ve Kalkınma Partisi kurucularından olan ve 3 Kasım 2002 seçimlerinde sakatlık konusundaki söylemleri ile öne çıkan Lokman Ayva, AKP listelerinden meclise girmeyi başarmıştır. Ayva Meclis tarihinde seçilen ilk kör ve sakat milletvekili olarak kayıtlara geçmiştir (Ayva Biyografi, 2019).

Sakatlıkla ilgili düzenlemeler konusunda sık sık söz alan Ayva, sakat hareketinin meliste temsili anlamında önemli bir figürdür. Yapılan düzenlemelerde sakatlar adına ve sakat olarak konuşmuş ve sakat insanların, taleplerini, beklentilerini ifade etmiştir. Bu uğurda dönemin vekilleri ve meclis grupları ile de sık sık tartışmaya girmiştir. Örneğin MHP grubunun sakat bireylerin yapacağı resmi işlerde "iki şahit" bulundurulması önerisi ile ilgili söz alan Ayva "Nasıl gören insanlar muhtevasına bakmadan veya bir başkasına danışarak istediği kağıdı imzalıyor, biz de bir kağıdı birine okutarak ya da önceden braille halde veya kasete okutarak metni okuyalım ya da aynen görenler gibi güveniyorsak okutmadan imzalayalım. Ama bunun tercihini biz yapalım. Bizim adımıza başkaları karar vermesin." ifadelerini kullanarak uygulamayı eleştirmiştir. Aynı konuşmanın devamında ise "Milletvekili önerge, yoklama pusulası, karar imzalıyor. O zaman benim bunları iki şahitle yapmam gerekecek. Aynı şekilde kör öğretmen ders defterini imzalarken, dernek yönetim kurulu üyesi dernek karar defterini imzalarken, kısaca bankadan, buzdolabına, cep telefonundan lokantada kredi kartı işlemine kadar her yerde iki şahit gerekecek. Biz kendi ülkemizde bu gibi bir düzenlemeden dolayı işkence çekmiş oluruz. Bize yazık değil mi? Peki bunu kimler istiyor? Bu sorunları yaşamayacak kişiler istiyor." ifadelerini kullanmıştır. (İnternethaber, 2009)

Ayvanın bu eleştirilerinde birkaç önemli noktanın altı çizilebilir. Öncelikle sakatlar ile ilgili kararı doğrudan sakatların vermesi gerektiğine yönelik bir vurgu söz konusudur. Ayva'ya göre yukarıdaki sözü geçen önergeyi sakatlar değil sakat olmayanlar vermektedir. Burada sakatlıkla ilgili çıkacak yasanın ve düzenlemenin sakatları dışlaması ile ilgili sakat hareketinin genel eleştirisini görebiliriz. Aynı şekilde Ayva sağlam insanların yasa karşısındaki konumu ile yeni çıkacak düzenleme ile sakat,

bireyin konumu arasındaki farka işaret etmektedir. Bu da bir çeşit eşitlik talebi olarak okunabilir.

Lokman Ayva sakatlık konusu ile ilgili çoğu kez kendi partisi ile de karşı karşıya gelmiştir. Örneğin 2005 yılının Mart ayında devlet memurluğuna alımlarda sakatlıkların memuriyete engel oluşunu ortadan kaldıracak bir düzenlemeyi önce kabul eden sonra red oyu kullanan AKP grubuna sert çıkan Ayva kürsüye yürümüş ve beyaz bastonunu yere vurarak “Arkadaşlar ayıp oluyor... utanç verici, ayıp... Sizi Başbakan'a şikayet edeceğim..”. diyerek söz almış ve öneriyi sakatlar lehine savunmuştur (Milliyet, 2005). 2010 yılında ise çıkacak bir torba yasanın sakatlar lehine olan bir bölümü için itiraz eden Ayva, Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakan'ı Ömer Çelik'in istifasını ve partisinden ihraç edilmesini istemiştir (Ntv, 2010).

2014 yılında ise Lokman Ayva bir bilidiri metni ile o zamanki görevi olan AKP MKYK'dan istifa etmiştir. Parti'sini ve Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan'ı öven sözlerle başlayan istifa metninde Ayva, Partisi'nin kurucu felsefesinden uzaklaştığından, sakatlarla ilgili sözlerin tutulmadığından, parti içinde “kimi çevrelerin” sakatları arka planda bırakacak şekilde aktif görevlere geldiğinden ve bölgesel milliyetçilik, dinsel milliyetçilik gibi bir çeşit “organ milliyetçiliği” yapıldığından bashedmiştir (Radikal 2014).

Ayva'nın partisi ile ilgili eleştirilerinde sakatlarla ilgili verilen sözlerin tutulmaması önemli bir yer tutmaktadır. Parti içindeki bir takım hizipleşmelerin sakatlık alanındaki politikaları etkilediğini ve parti içinde bir çeşit “organ milliyetçiliği” başladığı vurgulanmaktadır. “Organ milliyetçiliği” ifadesi sakat olan ile olmayan arasındaki kimliksel ve ideolojik farka ve aynı zamanda çatışmaya gönderme yapıyor gibi durmaktadır.

Lokman Ayva örneği, sakat bir bireyin bir siyasi parti içinde bulunması ve bu partinin de iktidar partisi olması, sakat hareketinin geleneksel siyasetle kurduğu bağı ve bu bağı kırılmasını göstermektedir. Sadece parti üyesi olmayıp yönetici pozisyonlarda da yer alan Ayva aynı zamanda vekillik de yapması sebebiyle sakat hareketi açısından önemli bir figür olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Yönetenin ve yasa-koyucunun sakat bireyden olması ve tüm sağlamcı ve ayrıştırıcı geleneklerle mücadele etmeye çalışması anlamında da Ayva örneği daha ayrıntılı bir şekilde incelenmeye değerdir.

Dünya ve Türkiye sakat hareketlerini tartışmaya çalışan bu bölümde son olarak Sakat hareketlerinin diğer toplumsal hareketlere nazaran geride kalışı üzerine de konuşmak gerekmektedir. Sakat hareketi, diğer yeni tip toplumsal hareketlere kıyasla hemen hemen her yerde sönük durumunda kalmıştır. Ancak çelişkili bir şekilde sakatlar baskı altındaki gruplar içinde en dipte olan gruptur (Malthora, 2009).

Sakat hareketinin diğer yeni tip toplumsal hareketlerden geri kalmasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan biri, sakat kimliği ve kültürü ile ilgilidir. Sakatlık söz konusu olduğunda ortak bir kimlikten veya kültürden bahsetmek sorunludur. Sakatlık doğası itibari ile ortak bir kimlik/kültür oluşturma konusunda diğer toplumsal hareketlere nazaran şanssızdır. Nitekim her şeye rağmen sakatlık olumlanacak bir şey değildir. Haliyle bir çeşit sakat gururu ve ya onurundan da bahsedilemez. Bireyler siyah onuru veya gay onurunu sakat onurundan daha fazla kimliklerinde hissedebilmektedir. Haliye bu, sakat hareketinin önünü tıkayan bir durum ortaya çıkarmaktadır (Beckett, 2011, 421-422).

Sakat hareketinin yeni tip diğer toplumsal hareketlerden geri olmasının bir sebebi de sakat kişinin kendine yönelik algı sorunudur. Çünkü kişinin kendinde gördüğü bir "eksikliği" toplumdan talep etmesi zordur. Eğer toplumda sakatlık cezalandırma veya sınanma ile ilişkilendirilmişse bu daha da zordur. Bu durum sakat kişiyi kendisini savunmaktan alıkoyar. Sakat kişi böylece kendisini uzmanların ve profesyonellerin inisiyatifine daha çabuk bırakır. Sakat hareketi ile ilgili bir diğer sorun farklı türde sakatlıkların ihtiyaç ve taleplerinin varlığıdır. Mental bir sakatlık ile fiziksel bir sakatlığın ihtiyaç ve talepleri farklı olmak durumundadır. Bu da tüm sakatlar camiasında ortak bir sakat siyasetinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Aynı zamanda sakatlar kabul edilmeli ki kent mekanlarına ulaşım ve erişim zorluğu yaşayan bir kesimdir. Sakatların iş gücüne katılım oranı az aynı zamanda eğitim olanaklarından da "normal" vatandaşlara göre yoksundurlar. Kamusal alandan bu anlamda izole kalan sakatların kamusal bir siyasal aktör olma konusunda sıkıntılar yaşayacağı açıktır. Bu ve bunun gibi birçok sebepten ötürü sakat hareketi diğer sivil hareketlere nazaran güçsüz kalmakta ve göreceli olarak kendinden emin bir siyaset yürütememektedir (Yardımcı, Sibel, 2013).

Kuşkusuz çok daha ayrıntılı olarak işlenebilecek, Dünya’da ve Türkiye’de sakat hareketinin ortaya çıkışı, ilerleyişi, işleyişi, niteliği ve diğer toplumsal hareketlerle karşılaştırılması kısaca bu şekildedir. Bir sonraki bölümde ise sakatlığın mevcut siyasal ve süreçlerde Türkiye siyasi ve hukuki sistemine nasıl girdiği, süreç içinde nasıl şekil aldığı ve şu anki hal ile ilgili bir tartışma yürütülecektir.

4. Türkiye'nin Politik Sisteminde Sakatlığın Yer Alma Süreçleri, Biçimleri ve Nitelikleri

Bir toplumsal hareket ve kimliğin bir ülkenin politik sisteminde yer alma süreci, biçimleri ve nitelikleri o hareket ve kimlik için hayati önemdedir. Örneğin sakat hareketinin devlet ile olan ilişkisi o hareketin kendisini, esasını, kimliğini, içeriğini ve programını etkileyen önemli bir ilişkidir. Sakatlık devlet tarafından nasıl tanınmaktadır? Sakat birey ile devleti arasındaki maddi-manevi ilişkilerin esasları nelerdir? Devlet tarafından tanınan ve uygulanan sakat hakları var mıdır? Varsa nelerdir? Sakat olan devlet ile nasıl ilişki kurmaktadır? Hangi örgütlere sahip olup devlet ve toplum sisteminde nasıl kendilerine yer açarlar? Bu ve buna benzer sorulara verilecek cevaplar sakatlık ve devlet ilişkisini ifade edecek olan cevaplardır. Bu bölümde, Türkiye'de tarihten bugüne sakatlık ve devlet ilişkisi kısaca irdelenecek ve okuyucuya sunulacaktır.

4.1 Geç Dönem Osmanlı ve Modern Devletin İnşası

Moder zamanlar öncesinde Dünya'nın bir çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de sakatlar ile ilgilenen kurumlar genellikle dini kurumlar veya vakıf benzeri yapılar olmuştur. Türkiye'de Bimarhane ve Kervansaray gibi kurumlar bu amaca hizmet eden kurumlar olmaktadır. Ancak merkezi devletin doğuşu, ve Ortaçağ kurumlarının artık işleyemez hale gelişi ile birlikte devlet ve padişah öncülüğünde kurulan "Düşkünler Evi" anlamına gelen "Darülaceze"ler kurulmuştur. Özellikle 1800lü yıllarda İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan Darülacezeler, kendine bakmaktan aciz, yoksul, yaşlı, kimsesiz, düşkün ve sakat bireylere hizmet vermektedir. Padişah emirleri ile kurulan bu kurumlar dezavantajlı bireylerin yok olup gitmesini önlemek, onlara meslek edindirmek ve topluma kazandırmak amacıyla hizmet vermektedirler. İstanbul başta olmak üzere Selanik, İzmir, Urfa, Beyrut, Malatya Darülaceze'leri sakat ve düşkün bireylere hizmet etmekte ve onları topluma kazandırma faaliyetleri sürdürmekteydi (Gündüz, 2014 s. 7) ve (Güçtekin, 2014 s. 29-30). Buradan da anlaşılacağı üzere Ortaçağ kapanıp modern zamanlara geçilirken Osmanlı'da sakatlara yönelik hizmetler vakıflardan merkezi devlete doğru

kaymıştır. Devletin sakat bireylere yönelik tavrı, bu dönemlerde, kurulan kurumlardan da anlaşılacağı üzere daha çok yardım, bakım ve rehabilite önceliklidir. Ancak ifade etmek gerekir ki merkezi devlet tarafından örgütlense de Darülaceze'ler bir çeşit vakıf sistemine bağlı olan yarı modern hayır kurumlarıdır.

Osmanlı Devleti sakat bireylerin bakımı ve rehabilitasyonu ile ilgilenmenin yanında 19. ve 20. yüzyıllarda sakat bireylerin eğitimi ile de ilgilenmeye başlamış hatta buna önem vermiştir. Avrupa'da ilk olarak, kör, sağır ve dilsiz okullarının 18. yüzyılda açılıp ve yaygınlık kazansa da Osmanlı'da bu durum ancak 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde ülkenin birçok yerine kör, sağır, dilsiz mektepleri açılmıştır. Kör, sağır ve dilsiz bireylerin eğitim yoluyla topluma kazandırılması, gelecekte de istihdamlarının önü açılmak istenmiştir. 1915 yılında çıkarılan "Dilsiz ve Sağırlar Nizamnamesi" ile ülkenin çeşitli yerlerinde açılan okullar Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak merkezi bir statü kazanmıştır (Gündüz, 2014 s. 7-8). Böylece ilk kez sağır, dilsiz ve kör bireyler özelinde sakat bireylerin eğitimi merkezi devletin tam sorumluluğu altına girmiştir. Ayrıca özel olarak tramvay ve vapur ücretleri, sağır, dilsiz ve kör okulu öğrencileri için düşürülmüştür (Tekir, 2016 s. 67). Ancak dönemin maddi imkânsızlıkları ve siyasi çekişmeler bu okulların istikrarlı bir şekilde faaliyete geçmesinin önüne geçmiş, kimi bürokratların bireysel çabaları ile yarım yamalak varlığını sürdürmek durumunda kalmıştır. Özel olarak belirtmek gerekir ki sağır, dilsiz, kör eğitimi ile ilgili sorunlar Cumhuriyet döneminde de devam etmiş 1950li yıllara kadar devlet bu alanda geniş anlamda faaliyet gösterememe acziyeti göstermiştir (Gündüz, 2014 s.11).

Osmanlı'da devletin sakat bireylerle ilgili politikalarında belki de en istikrarlı alanı vergi alanıdır denebilir. Osmanlı devleti kuruluşundan yıkılışına kadar sakat bireylerden vergi almamıştır. 1830lu yıllardan sonra ise bir çeşit yoksulluk maaşı olan "*muhtacin*", sakat bireylere de verilmeye başlanmıştır. Ancak bu maaş her koşulda bütün sakat bireylere değil, ancak başvuru halinde sakat bireylere verilmekteydi. Osmanlı devletinin çeşitli vilayetlerindeki sakat bireyler ve aileleri devletin ilgili kurumlarına başvurarak *muhtacin* maaşı alabiliyorlardı. *Muhtacin*, kimi zaman sakat birey veya ailesi tarafından yapılan talep doğrultusunda devlet tarafından uygun görülerek karşılanırken, kimi zaman da bürokratik engellere takılarak verilmiyordu. (Tekir, 2016 s. 63).

Gördüğümüz gibi sakatlık, devlet ile olan münasebetine özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde girmiştir. Sakatlar ilk olarak tedavi edilmesi ve bakılması gereken bireyler olarak düşünülmüş ve bu uğurda örgütlenmeye gidilmiştir. İmparatorluğun sonlarına doğru ise atılım yapılan eğitim alanına sakat bireyler de dahil edilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de çeşitli imkânsızlıklardan dolayı tam anlamı ile başarılı olunamamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bugünün refah devleti uygulamalarına benzer bir şekilde sakat bireylere yönelik çeşitli sosyal politikaların da uygulanmış olduğunu *Muhtacin* maaşı uygulamasından da anlıyoruz. Bu yıllarda Osmanlı devleti maddi anlamda da sakat bireylere sahip çıkılması mantığı ile hareket etmiştir. Ancak bu bir hak temelli politika değildir. Daha çok hayır ve yardım maksatlı bir politika olma özelliğini taşımaktadır.

4.2 Erken Cumhuriyet Sakatlık-Devlet İlişkisi: 1923-1950

Türkiye Cumhuriyeti'nin sakatlık politikası ise denilebilir ki, kendi iç dinamiklerinin zorlaması ile başlamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sakatlık politikaları uluslararası bir sözleşme olan ve özellikle çocuk hakları kapsamında ele alınan bir sözleşme ile başlamıştır. Cumhuriyet'in kurulmasından bir ay sonra, Kasım ayında Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ni (1923) imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre zihinsel yetersizliği olan sakat çocukların her türlü istismar ve sömürüden uzak tutulmasına, gelişimlerinin sağlanması ile kendi hayatlarını idame ettirebilir hale getirilmesine Türkiye Cumhuriyeti resmi olarak söz vermiştir (Burcu, 2007 s. 43) ve (I. Özürlüler Şurası, 1999 s. 176). Ancak çocuk hakları kapsamında da olsa sakat bireylerin belki de ilk kez tanındığı bu uluslararası metne rağmen Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu alanda çok fazla düzenlemenin yapılmadığı görülmektedir. Örneğin 1924 Anayasası'nda sakat bireyler ve sakatlık ile ilgili herhangi bir düzenleme olmadığı gibi alt yasa normlarında da herhangi bir düzenleme yoktur. Ancak Genç Cumhuriyet nüfus sayımları vasıtası ile sakat nüfusu kayıt altına almaya çalışmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı olan 1927 yılındaki sayımda sakatlık konusu da yer almıştır. Bu sayımda sakatlık daha çok yapısal-işlevsel bozukluklar anlamında sayıma dahil olmuştur. Sırasıyla 1935, 1940, 1945, 1955, 1965 yıllarındaki sayımlarda ise sakatlık gerek sağlık konusunun altında gerekse de doğrudan sayımların konusu olarak kendisine yer bulmuştur. Örneğin 1945 yılındaki sayım sorularının arasında

“Görünürde bir sakatlığı var mıdır? Varsa Nedir? Doğuştan mıdır? Sonradan mı olmuştur? Vb sorular yöneltilmiş ve sakatlıkla ilgili demografik envanter çıkartılmaya çalışılmıştır. Alınan yanıtlara göre ise sakat bireyler kör, kambur, kötürüm, topal, sağır, dilsiz gibi kategoriler etrafında toplanmıştır (Ekenci, 2014). 1950 ve 1960 yıllarındaki sayımlarda ise sakatlık konusu sayımlara dahil edilmemiştir (Ekenci, 2014). Buradan çıkarılacak sonuç ise Türkiye Cumhuriyeti’nin ilgili yıllarda sakatlık ve sakatlığın demografik yapısı ile ilgili istikrarsız eğilimleri olduğudur. Denilebilir ki Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında bugün bildiğimiz anlamda sakatlıkla ilgili resmi-hukuki ve idari politika üretme konusunda isteksiz tavır almıştır.

4.2.1 Harp Malulleri Meselesi

Ancak yine de bu durum Genç Cumhuriyet’in sakatlık meselesi ile hiç ilgilenmediği anlamına gelmemektedir. Cumhuriyetin daha ilk yıllarında devletin özel olarak ilgilendiği bir “sakatlar grubu” söz konusudur; Harp Malulleri.

Merkezi devletin ortaya çıkması, uluslaşma süreçleri ve teknolojik olanaklar vesilesi ile savaşların sadece özel sınıfları (savaşan paralı gruplar) ilgilendiren bir mesele olmaktan çıktığı bilinmektedir. Modern zamanlarla birlikte savaş neredeyse tüm halkı alakadar eden fenomen olmuştur. Modern devletler uluslarının neredeyse tamamını savaşan güçler olarak düşünmüş ve bu uğurda seferber etmeye başlamıştır. Bu anlamda zorunlu askere alımlar bunun net bir örneğidir. Modern ulus devletler savaşın öncesi, savaşın icrası ve savaş sonrası durumları ile ilgili sürekli politikalar izleme yoluna gitmiştir.

Modern ulus ve merkezi devlet döneminin savaşları insanlık tarihinin belki de o güne kadar ulaşamadığı bir ölüm bilançosu ortaya çıkarmıştır. Yine aynı savaşlar kuşkusuz tarihte hiç olmadığı kadar “sakat” ve “sakatlık” bilançosu da ortaya çıkarmıştır. Devletler savaş sonrası bu savaş sakatlıkları ile ilgili özel politikalar izlemiş ve çeşitli tasarruflarda bulunmuştur. Savaşların hemen sonunda savaş sakatlarını tespit etme, onların tedavileri için çeşitli imkânları seferber etme, sakat maaşı bağlama, arazi tesisi vb. gibi çeşitli uygulamalar modern devletlerin konusu haline gelmiştir. Ancak ben bu tür politikaları bir çeşit “sakat politikası” olmaktan ziyade bir “savaş politikası” olarak yorumlamaktayım. Savaşlar modern devletlerle birlikte savaşın öncesi, icrası ve savaş sonrası süreçleri ile bir değerlendirmelidir. Modern devletler, savaş sonrası ulusun tamamını alakadar eden bir takım tasarruflarda bulunarak

politika üretirler. Savaş sonrası nüfus politikası, yeni bir savaşa hazırlık için sürekli tetikte bekleyecek bir asker gücünü hazırda bulundurma politikası, savaşanlara gazilik üzerinden yeni bir kimlik edindirme çabası politikası, ekonomik kalkınma veya savaş araç gereçleri üretecek bir işçi sınıfının oluşturulması vb. politikalar savaş sonunda uygulanan bilinen politikalardır. Modern devletlerin savaş sonunda uyguladığı politikalardan bir tanesi de savaş nedeniyle sakat kalan insanlarla ilgilidir. Bu politikada sakatlığın savaş vesilesi ile olmasına özel bir önem atfedilir. Yine aynı politikada savaş harici oluşan herhangi bir sakatlığa karşı devletlerin herhangi bir duyarlılığı söz konusu değildir. İşte bu yüzden modern devletlerin uyguladığı “savaş malülleri” politikası bir sakat politikası olmaktan daha ziyade kanımca bir çeşit “post-savaş” politikasıdır. Kuşkusuz bu “savaş malülleri” politikası Fransız İhtilali sonucu bir çeşit insan hakları sorunu olarak da yorumlanmıştır. Devletler bu idealden etkilenmiş ve özellikle batılı devletler insan haklarının gelişimi konusunda politika yürütürken “savaş malülleri”nin durumlarını da göz ardı etmemek zorunda kalmışlardır.

Ülkemizde bu tür bir “savaş malülleri” politikasının tarihi belki de 19. yüzyıla kadar götürülebilir. 19. yüzyıla kadar tekil, kişiye, zümreye, yere özel olarak yapılan “savaş malülleri” politikası ilk kez 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı sonrası bugün bildiğimiz şeklini almıştır. Bu yıllarda “savaş malülleri”nin belirlenmesi, onlara dair hakların belirlenmesi, tedavi için merkezi devletten kaynak aktarılması vb. uygulamalara girişilmiştir. Bu uğurda Osmanlı devleti son anına kadar politika üretmiş, savaş sonralarını kendi imkan ve şartları ölçüsünde yönetmeye çalışmıştır (Kurnaz, 2012 s 13-49).

Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918), Kurtuluş Savaşı (1919-1922) ile birlikte toplamda 10-12 senelik kesintisiz bir savaş süreci, savaş nedeni ile sakat kalmış ciddi bir nüfus kümesi ortaya çıkmıştır. Genç Cumhuriyet de bu savaş sakatları ile (resmi dilde savaş malülü ve gazisi) ilgilenmek durumunda kalmıştır.

Savaş malülü politikaları daha Cumhuriyet kurulmadan evvel devreye sokulmuştur. İlk önce savaş malüllerinin tespiti ve karşılıklı olarak Yunan tarafı ile malül olan askerlerin durumları konusu halledilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra ise savaş malüllerine çeşitli maaşlar bağlanmıştır. Ayrıca yine savaş malüllerinin çeşitli alanlarda istihdamına öncelik verilmiş, maaşın yanında belirli miktarlarda

arazinin kendilerine devrine olanak tanınmıştır. Savaş malûllerine vergi muafiyetleri getirilmiş aynı zamanda “savaş malûlü” çocuklarının eğitimi ve öğretiminde çeşitli ayrıcalıklar tanınmıştır. Genç Cumhuriyet uzun tedavi gerektiren çeşitli sakatlıklarla ilgili eldeki imkanlar doğrultusunda mücadele etmeye girişmiştir. Gerek uzuv temini gerekse de yurt dışı tedaviye gönderme gibi çeşitli sorunları aşmaya çalışmıştır. Kuşkusuz bunları eldeki imkanlar dolayısı ile yapmak durumunda kalmıştır ki uygulamada bir çok sıkıntı ile karşılaşmıştır (Kurnaz 2012 s. 338-498).⁶

Erken Cumhuriyet aynı zamanda savaş malûllerinin sosyalleşmesi ve hayata katılımı anlamında örgütlenmesini de istemiştir. Bu uğurda cemiyetler kurmuştur. Bu yıllarda kurulan Harp Malûlleri Cemiyeti, Harp Malûlleri ve Şehit Kadın ve Çocukları Çalıştırma Cemiyetleri bunlara örnek gösterilebilir (Kurnaz, 2012 s 505-515). Bu cemiyetlerin kurulmasındaki amaç savaş malûllerinin hayata kazandırılması, sosyalleşmesi ve modern ulusun içine dahil edilmesi olarak düşünülmüştür. Ancak yine de belirtmekte yarar var ki bu tür cemiyetler bir sakat cemiyeti olmaktan daha ziyade devletin denetim ve gözetimi için oluşturulmuş savaş sonrası cemiyetleridir.

Genç cumhuriyet savaş sonrası politikalarını yürütürken aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden yarım kalan modernleşme hamlelerini de hızla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu uğurdu nüfus politikaları Avrupa'dan örnek alınarak hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Nüfusun bir parçası olan sakatlar ise bu politikalardan etkilenmiştir.

4.2.2 Erken Cumhuriyet, Nüfus Politikası, “Yeni Adam”, Öjeni ve Sakatlık

Nüfus politikası ve öjeni meselesi modern ulus devletlerle birlikte ortaya çıkmış meselelerdir. Batı merkezli ulus devletleri yeni bir ulus yaratmak ve bu amaca ulaşmak için uysal, çalışkan ve “sağlam” bedenler yaratmak üzere çeşitli politikalar geliştirmişlerdir. İnsan ilk kez bu dönemlerde yeni bir fenomen olarak “nüfus”un bir parçası olarak düşünülmüştür. Modern bir cinsellik rejimi, yeni bir medeni kanun, yeni bir ahlak, yeni bir estetik vb. yoluyla yeni bir “insan” yaratılmaya çalışılmış ve bunda büyük oranda başarılı olunmuştur. Bunu yaparken modern devletler istenen bedene ve topluma ulaşmak için gözünü budaktan sakınmamış, “sakıncalı” bulunan varoluşları, topluca katletmeye varacak uygulamaları kullanmak pahasına tasfiye etmek istemiştir.

⁶Bu sorunların ayrıntılı bir anlatımı için Kurnaz'ın 2012 yılındaki çalışmasına bakılabilir (Kurnaz, 2012).

Nüfus politikalarını ve öjeniyi sosyal bilimciler genellikle iki kısımda incelemektedirler; Pozitif nüfus politikaları ve öjeni, olumsuz nüfus politikaları ve öjeni. Olumlu nüfus politikaları ve öjenide tahayyül edilen veya çoğalmasi istenen seçkin bir neslin, grubun üremesine yardım etmeyi amaçlamaktadır. Örneğin belirli bir insan kitlesinin daha çok çoğalmasi için devletin imkânlarını seferber etmesini düşünelim. Örneğin ABD 20. yüzyıl başında Kuzey Avrupalı ayrıcalıklı kesimlerin çoğalmasi için çeşitli teşvikler sunmuştur. Sürekli bu nüfusun artması ve hâkim hale gelmesi için çaba sarf etmiştir. İşte bu bir çeşit pozitif nüfus politikası ve pozitif öjeni uygulamasıdır. Negatif nüfus politikaları ve öjeni ise sakıncalı bulunan varoluşları, tahayyüle uymayan birey veya kitlerin çoğalmasini engellemeyi ve hatta yerine göre yok etmeyi amaçlamaktadır. Bu çoğalmasi engellenen insanlar yerine göre belirli bir sınıf, etnik grup, sakat veya hasta grupları, dejenere oldukları düşünülen sapıklar, alkolikler, avareler, düşkünler ve ahlaksızlar vb. olabilmektedir. Buna örnek olarak ABD'deki Afrika, Güney Amerika kökenlilerin resmi olarak kısırlaştırılması veya sterilize edilmesi örnek gösterilebilir (Eryücel, 2017 s. 133). Konumuzla ilgili olarak sakatlar, ya daha baştan yok sayılarak ya da Almanya örneğinde olduğu gibi doğrudan yok edilerek nüfus politikalarından ve öjeniden nasibini almıştır. Nazi Almanyası'nın iki Dünya Savaşı arasında Yahudi ve Çingene'lerle birlikte yüz binlerce sakatı öldürdüğü bilinmektedir (Eryücel, 2017 s. 135-136).

Her merkezi, modern ulus devlet gibi genç Türkiye Cumhuriyeti de yeni bir ulus yaratma girişiminde bulunmuş ve bu konuda da ciddi mesafeler kat etmiştir. Cumhuriyet elitleri, insanlar arasındaki farkın en aza indiği, modern vatandaşlık hukukuna ve ahlakına bağlı, anonim bireylerden oluşan, batılı ve çağdaş görünümlü bir ulus tahayyül etmiştir. Bu ulus tahayyülünü ortaya çıkaracak bireyi ve onun bedenini ülkenin ve toplumun bir parçası olarak kodlamıştır. Hali hazırdaki tahayyüle uymayan herhangi bir birey veya topluluk daha başından yok sayılmış veya asimileye tâbi tutularak istenen standartlara uydurulmak istenmiştir. Bunu yaparken ise nüfus politikalarını ve onun bir çeşidi olan öjeni politikalarını kullanmıştır.

Genç Cumhuriyet “yeni bir adam” yarattığı fikrini açık bir şekilde ifade etmekten çekinmemiştir. Örneğin Başvekil Şükrü Kaya⁷ 1938 yılında çıkan “Beden Terbiyesi

⁷ Burada bir bilgi yanlışlığı söz konusudur. Alıntı yaptığım Akın, Şükrü Kaya'yı dönemin başvekili olarak ifade etmiştir. Şükrü Kaya o tarihlerde başvekil değil, Muğla vekili olup aynı zamanda Dahiliye vekilliği görevini yürütmektedir. Şükrü Kaya hiçbir zaman Başvekillik koltuğunda oturmamıştır. Kaya Mecliste

Kanunu” tartışmaları sırasında bu “yeni adamı” şu şekilde tanımlamıştır; “Bizim Atatürk Rejimi’nin Kemalist İnkılabı’nın adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir.” (Meclis Zabıtlarından alıntı, Akın, 2014 s 207).

Anlaşılaçağı üzere bu tanıma herhangi bir sebepten dolayı uymayan herhangi bir insan doğal olarak bu “yeni adam”a tâbii olmamaktadır ve haliyle ulusun bir parçası olarak düşünülmemektedir. Örneğin, neşeli değilseniz veya güzel bir vücudunuz yoksa ya da “sağlam” düşünceli değilseniz yeni adam değilsiniz ve ulusa o halinizle tâbi olamazsınız.

Bedenler belki de ilk kez bu dönemlerde ulusun bir parçası olarak kodlanmış, ulusun özellikle dış düşmanlara karşı korunmasının yapı taşları olarak düşünölmüştür. Aynı zamanda bedenler ülkenin kalkınması ve refahı için kullanılacak bir araç seviyesine indirilmiştir. Örneğin Atatürk gençlere seslendiğı bir konuşmasında şöyle demektir. “Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. ...Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere her zaman mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize, gerekirse bileklerinize, pazılarınza, bacaklarınıza müracaat edecek ve neticede o gayeye varacağız.” (Atatürk’ten alıntı, Türkmen, 2013 s. 733). Göröldüğü üzere beyinler, pazılar, kol ve bacaklar yani insan bedeni ülkeyi savunmanın veya yükseltmenin bir aracı olarak tahayyöl edilmiştir.

Genç cumhuriyet bir taraftan “yavuz ve gürbüz evlatlardan” oluşan sağlam bir ulus tahayyöl ederken bir taraftan da var olan bedeni uysal ve verimli hale getirebilmek için imkânlarını seferber etmiştir. Bunun için devlet kendisini doğrudan sorumlu tutmuştur. Yine Başvekil Şükrü Kaya⁸ 1937 yılında “Her türlü istihsal sahalarında kemiyet ve keyfiyetin arttırılmasını şiar edinen Cumhuriyet Türkiye’si tarlada, fabrikada, okulda, kışlada... Türk Gençliğı’nin moral ve fizik kültürünü ilerletmeyi metotlu ve planlı bir çalışma mevzuu haline getirmiştir” demektir (Şükrü Kaya Sözlerinden alıntı, Akın, 2014 s. 173).

bu konuşmayı yaptığı gün itibari ile (26.09.1938) 1 Kasım 1937- 11 Kasım 1938 tarihleri arasında hükümeti kuran ve yöneten başvekil Celal Bayar’dır (Başbakanlar Listesi, 2019) ve (TBMM Zabıt Cediresi, 1938 s. 487).

⁸Yazar, Şükrü Kaya’nın Başvekil olması ile ilgili yanlış burada da yapmaktadır. Şükrü Kaya ilgili tarihte yine Dahiliye Vekildir. (Şükrü Kaya Özgeçmiş, 2019)

Genç Cumhuriyet bu sorumluluğunu yerine getirebilmek için beden terbiyesi kanunlarından, spor kültürü icadına, askerlik imkanlarından, izcilik müesseselerine varıncaya kadar bütün imkanlardan yararlanmıştır. Örneğin Atatürk 1926 yılında Beden Terbiyesi Hocaları yetiştirmek için açılan bir okulda müstakbel hocalara “yavuz ve gürbüz evlatlar” istediğini ifade etmiştir (Atatürk’ten alıntı Akın, 2014, s. 98). Burada da yavuz ve gürbüz bir nesil istendiği açıkça vurgulanmaktadır.

Yine bir başka örnekte şunu görmekteyiz. Sıhhat ve İçtimai Muavenet vekâleti, Beden Terbiyesi ve Halk Sağlığı broşüründe vatandaşa şöyle öğüt vermektedir; “Eli ayağı atik, gözü pek akli tam, vücudu sağlam ömrü uzun bir vatandaş, güçlü bir asker becerikli bir işçi olmak istiyorsan beden terbiyesini ihmal etme.” (Beden Terbiyesi ve Halk Sağlığı Broşürü’nden alıntı, Akın 2014 s. 123) Görüldüğü üzere Cumhuriyet’in yeni adamı Cumhuriyet elitlerince eli ayağı atik, gözü pek, akli tam, vücudu sağlam, güçlü asker ve becerikli bir işçi olarak düşünülmüştür.

Yeni Cumhuriyet'in yeni adamındaki bedenin bu şekilde tahayyülü ve var olan bedenlerin çeşitli iktidar teknikleri (zorunlu beden terbiyesi, askerlik, izcilik vb.) ile disiplin ve denetime tabi tutulması yeni bir bedeni icat etmiştir. Görüldüğü üzere bu bedene uymayan herhangi bir beden daha başta yok sayılmıştır.

Genç cumhuriyetin sakat olana karşı bir duyarsızlığı söz konusudur. Nüfus politikaları vasıtasıyla genç cumhuriyet sakat olanların istatistiğini ve sakatlık biçimlerinin kaydını elbette tutmuştur. (Nüfus sayımlarında sakatlıklara ilişkin istatistikler de mevcuttur.) Ancak onlara yönelik bugün bildiğimiz anlamda bir sakatlık politikası geliştirmekten daha ziyade hali hazırdaki sakatları görmezden gelmeyi tercih etmiştir denebilir. Cumhuriyet elitleri kanımca o an değilse bile gelecekte yaratılacak sağlam nüfusu tahayyül etmiştir. Türkiye’de sakatlara yönelik olumsuz bir öjeni politikasının uygulandığı söylenemez. Örneğin Nazi Almanyası’nda ve 1920 ABD’sinde olduğu gibi kısırlaştırma, sterilizasyon faaliyetleri uygulanmamıştır. Daha çok olumlu öjeni politikaları ile sakatlığı, hastalığı önleme yollarına başvurarak böyle bir nüfusun çoğalmasını engellemeye çalışmıştır. (Belki de sakatlığın veya hastalığın gelecekte tamamen yok olacağını umarak) Örneğin daha 1920’lerin başında sıtma verem tifo vb. bulaşıcı hastalıklara karşı ciddi mücadeleler verilmiş ve çocuk ölümlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Dispanser, sağlık ocakları, süt ve bakım evleri açılmış ve halk sağlığı müessesinin oturması sağlanmıştır. Aşı, serum, ilaç vb. gibi koruma

önemlerinin alınması da bu merkezlerde sağlanarak iyileştirici ve önleyici bir politikaya gidilmiştir (Eryücel, 2017. 137-138).

Ancak Türkiye’de uygulanmasa da yine Nazi Almanyası’nda olduğu gibi nüfusun belirli kesimleri için katrasyon, sterilizasyon ve kısırlaştırma meselelerinin üst perdelere tartışılmadığı ve bu konuların savunmasının yapılmadığı anlamı çıkmamalıdır. Örneğin dönemin öjeni tartışmalarında başı çeken Mazhar Osman Uzman’a göre; “En büyük vatanseverlik, vatani sağlam evlatlarla kuvvetletlendirmeye yardım etmektir. Vatani muhafaza edecek, bu toprakları şenlendirecek, kırlarında, fabrikalarında, köylerinde şehirlerinde, çalışacak ve daha sonra kendini iyi yetiştirecek gülbüz ve zinde evlatlarla, vücudu kavi, ruhu sağlam evlatlarla vatan kuvvetlenir... ..Medeniyet şimdiye kadar salgın hastalıklarla mücadele etti. Nüfusu çoğaltmak için politikalar üretti, her kol memleketin sermayesi yapıldı, her el ve kafa vatana servet getirdi... ..Lakin, insan çoğalıyor ancak içinde işe yaramayacaklar ve hatta zarar verecekler de artıyor. Bunları düzeltmek lazım. Abtallarla, sakat kafalarla, çarpık düşüncelilerle Dünya’yı doldurmaktan ne çıkar?... ..Bu durum öjenik terbiye, akıl hijyeni bilgisi eksikliğinden kaynaklanır. Sade doğurmak yetmez. İyi doğurmak gerekir (Uzman’ın çeşitli konuşmalarından alıntı, Arpacı, 2014 s. 149).

Görüldüğü gibi genç Cumhuriyet savaş sonrası politikaları anlamında “savaş malüllüğü” üzerinden sakat insanlarla bağlar kurmaya çalışmış ancak onun dışında sakat kitleler ile temas kurmaktan çekinir bir pozisyon almıştır. Yeni bir ulus yaratma sürecinde nüfus ve öjeni politikalarından da yararlanarak sakatlığın kurgusal boyutlarını inşa etmede katkıda bulunmuştur. Bugün bildiğimiz anlamda bir sakat hareketinden Cumhuriyet erken dönemi itibari ile elbette bahsedemeyiz. Üstelik devlet de yine bugün bildiğimiz anlamda bir sakatlık politikası üretememiştir. Yani karşılıklı bir suskunluk söz konusudur.

4.3 Sakatlık-Devlet ilişkisinde Dönüm Noktası: 1950-1980 Arası

Ancak bu suskunluk 1950li yıllarda bozulmuştur. Bu yıllarda Osmanlı Devleti’nden miras kalan sakat bireylere yönelik “özel eğitim” uygulamaları tekrar gündeme gelmiştir. 1951 yılından itibaren özel eğitim adı altında sakat bireylere yönelik

müfredat yürürlüğe konmuştur. İlk kez bu yıllarda sakat bireylerin, özel eğitimler vasıtası ile eğitim sistemine dahil olması hedeflenmiş, okul ve sınıflar sakat bireylerin ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde düzenlenmeye başlanmış, ve özel olarak yetiştirilecek öğretmen konusu Milli Eğitim Bakanlığı'nın konuları arasına girmiştir (Burcu, 2007 s.43).

Yine 1950'li yılların en önemli konusu Altı Nokta Körler Derneği'nin kurulmasıdır. Bu derneği önemli yapan şey bu alanda kurulmuş ilk örgüt olmasıdır. Bu manada sivil anlamıyla kurulmuş ilk sakatlık örgütüdür denebilir. Türkiye Sakat Hareketi'nin öncüsü olarak sayılabileğimiz Altı Nokta Körler Derneği'nin en önemli icraatı 1961 Anayasasına sakatlık konusunu sokabilmesidir (I. Özürlüler Şurası, 1999 s. 175-176). Böylece Türkiye'de sakatlığı ve sakat bireyleri tanıyan ilk anayasa sakat hareketinin Türkiye'deki ilk nüvesi sayılabilecek Altı Nokta Körler Derneği sayesinde 1961 Anayasası olmuştur.⁹

1961 Anayasası sakatlık konusuna sakat bireylerin üretken hale getirilmesi ve sakat bireylerin özel eğitimi ile ilgili hükümlerle dahil olmuştur. Sakatlık burada, üretken hale getirilmesi gereken vatandaşlar ve özel eğitime ihtiyacı olan bireyler anlamında kendisine yer bulabilmiştir. Sakatlık ve sakatlık ile ilgili politikalar 1960lı yıllara kadar hükümet vaat ve programlarına girememiştir. İlk kez sakatlık konusu kendisine 30. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olan I. Süleyman Demirel Hükümeti'nde (27.10.1965-03.11.1969) yer bulabilmiştir. Bu programda işsizlik sigortasından bahsedilmiş, kimsesiz çocuklar yaşlı, dul, emekli ve sakatların durumları ile ilgilenileceği yazılmıştır. Aynı zamanda işgücünü kaybeden sakat ve yaşlıların sosyal durumlarının düzeltilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağından bahsedilmiştir (Aktel ve Erten, 2017 s. 169). Buradan da anlaşılıyor ki sakatlık, hükümet programları nezdinde ilk kez sosyal yardım hedef ve amacıyla konu olmuştur. Ancak daha sonraki yıllarda ve hatta günümüze kadar hükümet programlarının sakatlık konusuna eğitim, istihdam, kurumsal yapı, mevzuat, sağlık, rehabilitasyon, erişilebilirlik, eşitlik ve hak gibi amaç ve hedeflerle yaklaştığını biliyoruz (Aktel ve Erten, 2017 s. 170-173). Yine 1965'te Ankara Üniversitesi'nde Özel Eğitim Bölümü kurulmuş ve bu amaçla sakat bireylerin eğitimi için özel öğretmen yetiştirilmesi sağlanmıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999 s. 176).

⁹ Kuşkusuz dönemin diğer siyasal, ekonomik ve kültürel koşulları da bu durumun etkenleri arasındadır.

1970li yıllarda ise Türkiye’de sakatlık ve devlet ilişkisi genellikle iş yaşamı ve sosyal yaşam anlamında şekillenmeye başlamıştır. Bu yıllarda özellikle işçi sınıfı hareketinin güçlülüğü ve hareketliliği dolayısıyla sakat bireylerle ilgili iş yaşamında çeşitli düzenlemelere girilmiştir. Örneğin 1971 yılında 1475 sayılı iş kanunu devreye girmiştir. Bu kanunla belirli kapasitenin üzerinde iş yapan iş yerlerine %3 oranında sakat işçi çalıştırma zorunluluğu getirmiştir (Burcu, 2007, s. 44). Devletin refah politikaları bu yıllarda sakat bireylerle ilgili de çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Örneğin, 1972 yılına yürürlüğe giren gümrük kanunuyla ile sakat bireyler tarafından kullanılacak ve yurt dışından getirilecek, ilaç, alet, teçhizat vb. ürünlerden vergi alınmaması kararlaştırılmıştır. Yine 1976 yılında refah devleti uygulamaları uyarınca çıkarılan 2022 nolu yasayla birlikte işsiz sakat bireyler ve 65 yaş üstü bireyler ilk kez devlet tarafından verilen düzenli ve güvenceli bir gelire sahip olmuştur (Burcu, 2007, s. 44). Anlaşılabilecek üzere 1970’ler sakat bireylerin bugünkü haklarına yakın sayılabilecek çeşitli haklara sahip oldukları yıllar olmuştur. Ancak bu haklar sakat hareketinin bizzat mücadele ederek kazandığı haklar olmamıştır. Bu haklar daha çok işçi sınıfının güçlü hareketliliği ve refah devleti uygulamaları sayesinde kazanılan haklardır ki 1970li yıllarda Türkiye’de bir sakat hareketi beklemek olanaksızdır. Çünkü 1970li yıllar sakat hareketinin henüz batıda doğum yıllarıydı ve neredeyse sadece İngilizce konuşulan ülkelerde söz konusuydu. Ayrıca 1970li yıllar Türkiye toplumsal hareketleri açısından bakıldığında hem sınıfsal hem de çeşitli ideolojik (Sosyalizm, Muhafazakârlık, Milliyetçilik vs.) çatışmaların getirdiği toplumsal hareketlerden oluşuyordu. Örneğin ilk işaretleri görünse de ikinci dalga feminizm ve kadın hareketleri bu yıllarda değil daha çok 1980li ve 1990lı yıllarda kendisine yer bulabilmiştir. Yukarıda da denildiği gibi Türkiye’de sakat hareketliliğinin nüveleri 1990 ve 2000’li yıllarda atılmak durumunda kalmıştır.

4.4 Ayrıntılı Mevzuat ve Haklar Döneminin Başlangıcı: 1980-2000

1980li yıllarda ise Türkiye’de sakatlık konusu ve devlet ilişkileri yeniden şekillenmeye başlamıştır. Sakatlık ile ilgili hükümler tıpkı 1961 Anayasası’nda olduğu gibi 12 Eylül sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası’nda da yerini almıştır. Üstelik 1982 Anayasası bir önceki anayasaya göre sakatlık konusunda daha fazla hükme yer vermiştir. 1982 Anayasası’nda sakatlık ile ilgili doğrudan hüküm 61. Madde’de

verilmiştir. Özel Olarak Korunması Gerekenler ve Sosyal Güvenlik başlığı altında verilen bu hükme göre devlet, sakat bireylerin korunması ve hayata katılmaları ile ilgili tedbirleri almaya zorunlu tutulmuştur (Burcu, 2007, s 44). Anayasanın bu maddesine göre sakat bireyler korunması ve hayata tutundurulması gereken bireyler olarak düşünülmüştür. 1982 Anayasası'nın kanun önündeki eşitlik ilkesi ile ilgili olan 10. Madde'sine, 2010 yılında doğrudan sakatlık konusu ile bir hüküm eklenmiştir. Bu hükme göre kanun önünde herkesin eşit kılınması esas alınmıştır. Ancak çocuklar, yaşlılar, harp ve vazife şehitleri, dul yetimler ve "özürlüler" ile ilgili alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı öngörülmüştür. Yani 2010 yılında yapılan değişiklikle sakat bireylere uygulanacak pozitif ayrımcılıklar anayasaya uygun hale getirilmiştir (Kara, 2016 s. 253). 1982 anayasası doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan da sakatlık konusu ile ilgili hükümler getirmiştir. Örneğin 2. Madde'deki sosyal devlet ilkesi, 17. Madde'deki herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı ilkesi, 42, Madde'deki eğitim öğrenim hakkı, 49. Madde'deki çalışma hakkı, 60. Madde'deki sosyal güvenlik hakkı bunlara örnek gösterilebilir (İ. Özürlüler Şurası, 1999).

1981 yılında ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Bu kurul sakatlar bireyler ile ilgili politika yürütme konusunda yetkili kılınmıştır. 1983 yılında ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Bu kurum sakatlık konusu ile de ilgilenmiş ve bir çeşit sakatlık tanımı yapmıştır. Bu tanımda sakat bireyler fiziksel, ruhsal olarak çeşitli fonksiyon kaybı olan, organ yokluğu veya eksikliği yüzünden normal yaşama uymayan bakıma ve yardıma muhtaç kişi olarak düşünülmüştür (Burcu, 2007 s. 44).

1990lı ise yıllar Türkiye'de sakat bireylerle ilgili araştırmaların ve çalışmaların geliştiği yıllar olmuştur. İlk kez bu yıllarda sakat bireylerle ilgili devlet nezdinde daha ayrıntılı mevzuatlar çıkarılmış, sakat bireylerin sorunları daha çok gündeme getirilmiştir. 1999 yılında çıkarılan bir KHK ile Başbakanlık'a bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) kurulmuştur. Bu başkanlığın kurulma amacı sakat bireylerle ilgili devlet politikalarının düzenlenmesi olmuştur. Ayrıca sakat bireylere yönelik hizmetlerin düzenlenmesi, ulusal ve uluslararası sakat örgütleri ile koordinasyonun sağlanması, sakatlarla ilgili politikaların oluşturulması da bu başkanlığın görevleri arasında sayılmıştır (İ. Özürlüler Şurası, s. 178). Başbakanlık'a bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) görev yetkileri ile yerini 2011 yılında kurulan Aile, Çalışma ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağı Özörlü ve Yaşı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bırakmıştır (Aktel ve Erten, 2017 s. 168). Sakat bireyler Türkiye'de ilk kez bu yıllarda çıkan Kanun Hükmünde Kararname'ler ile bugün bildiğimiz pek çok hakka ve ayrıcalığa kavuşmuştur. Özörlüler İdaresi Başkanlığı 1999 yılında I. Özörlüler Şura'sını toplamıştır. Bu şuraya Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar düzeyinde katılım sağlamıştır. Yine aynı şekilde sakatlık meselesi ile ilgilenen çeşitlik sivil toplum kuruluşları da bu şuraya iştirak etmiştir. 2004 yılına kadar düzenli bir şekilde bu şuralar devam etmiştir. Bu şuralarda sakat bireylerin sorunları, sıkıntıları ifade edilmiş, devletin alması gereken sorumlulukları dile getirilmiştir. Özörlü şuralarının sakat bireylerle ilgili en önemli katkısı 2005 yılında çıkan 5378 sayılı Özörlüler Kanunu'nu çıkarmasıdır. 2013 yılında yapılan başka bir değışiklikle kanunun ismi "Engelliler Hakkında Kanun" olarak değıştirilmiştir (Burcu, 2007 s. 45).

4.5 Sakatlık Sosyal Modeline Geçiş: 2000'ler

2000li yıllarda ise sakatlık ve devlet arasındaki ilişkinin yönü medikal modelden sosyal modele doğıru kaymıştır. Bu yıllarda sakat bireyler sosyal ve sivil hakları ile birlikte daha fazla değıerlendirilmeye alınmıştır. Sakat dostu sosyal politika ve sakat özörlüğü problemleri hem devletin hem de sakat hareketinin doğrudan konusu haline gelmiştir. Bu yıllarda sakat bireylerle ilgili en önemli gelişme yukarıda ifade edildiğı gibi doğrudan sakat bireyleri hedef alan bir sakatlık yasasının çıkmasıdır. 5378 sayılı bu yasa sakat bireylerle ilgili ayrıntılı bir mevzuatı içermektedir. Bu yasaya göre devlet, sakat bireylerin sosyal hayata her türlü katılımı konusunda doğrudan sorumlu tutulmuştur. İlk kez bu yasada sakatlarla ilgili eşitlik ve ayrımcılık konusu işlenmiştir. Devlet, sakat bireylerin eşitliğini sağlamak ve sakat bireyleri ayrımcılığa uğratmamak konusunda sorumlu tutulmuştur. Yine aynı yasa sakat bireylerinin desteğı bakımı, rehabilitasyonu, eğitimi ve erişilebilirliğini de mevzuata dahil etmiştir (5378 Sayılı Engelliler Yasası).

Bu tarihlerde sakatlık-devlet ilişkisi ve sakatlık toplumsal hareketi ile ilgili önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. Türkiye tarihinde ilk kez adında sakatlık-engellilik olan ve birçok alanla beraber doğrudan sakatlık alanında da siyaset yapacağını iddia eden bir siyasi parti kurulmuştur. Partinin adı: Engelsiz Yaşam Partisi'dir. Kısa adı EYP olup,

kurucu başkanlığını ise Hayri İdin üstlenmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına göre Parti'nin kuruluş tarihi 5.11.2013'tür (YCB, 2019). Parti tüzüğünde ise şu ifadeler yer almaktadır:

“..., , ...Engelsiz Yaşam Partisi, Türkiye'yi Atatürk Devrimi ve İlkeleri doğrultusunda çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne erdirmeyi; demokrasiye her alanda geçerlilik kazandırmayı; insan haklarını ve özgürlükleri sağlam güvencelere dayandırarak genişletmeyi; halk katılımının her alanda sürekli ve etkili olmasını sağlayarak ulusal egemenliği pekiştirmeyi amaçlar.... , ... Ayrıca; hukukun ve emeğin üstünlüğünü; toplumda ve uluslararası eşitliği, adaleti ve dayanışmayı; ulusal bağımsızlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulusu ve ülkesiyle bölünmez bütünlüğünü gözetin; yurttan ve Dünya'da barış için çalışan; insanlar arasında din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet engelli engelsiz ayrımları yapmayan ve gücünü halktan alır. Parti'nin simgesinde, kırmızı renkte Türkiye Haritası ortasında ışıkları sınırlarımız dışına taşan kırmızı renkte güneş sembolü, sarı renkte ışıkları ve yuvarlak içinde beyaz renkte 'Engelsiz Yaşam Partisi 2013' tam ortasında siyah renkte EYP yazısı vardır.” (EYP Parti Tüzüğü, 2020) ve (Kamuweb,2020)

Parti'nin tüzüğünün Demokratik Sol Parti'nin tüzüğüne benzer şekilde hazırlandığı iddia edilmektedir. Bununla beraber kurucu başkan Hayri İdin de dâhil olmak üzere kurucuların çoğu Edirne ili kökenli olup eski Demokratik Sol Parti üyeleri ve yöneticileri arasında yer almaktadır (Edirneyenigün, 2014). Muhtemelen tüzük hazırlama konusunda Demokratik Sol Parti tüzüğünden yararlanmışlardır. Tüzük çok büyük oranda Partinin işleyişini ve hukuki yapısı hakkında bilgi vermektedir.¹⁰ Partinin ideolojik parametrelerini ve daha da önemlisi sakatlık konusu ile ilgili görüşlerini çok fazla bilmiyoruz. Birkaç gazete haberi dışında kendine yer bulamayan EYP, 2018 yılında Siyasi Parti Kanunu'na muhalefet gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. İlgili gerekçeli karara göre Parti ilk genel kongresini zamanında gerçekleştirememiş, il ve ilçelerde gerekli örgütlülük sayılarına ulaşamamış ve mali konularda ise yükümlülüklerini yerine getirememiştir. (AYM'nin EYP Kararı, 2018)

Engelsiz Yaşam Partisi siyasi parti olarak kurulduysa da siyasi parti olmanın gerekliliklerini yerine getirememiştir. Bunun nedenleri ayrıca tartışma konusu olmakla beraber belirli bir siyasi eğilimden ve çevreden (DSP) gelen insanların

¹⁰Bütün uğraşlarıma rağmen EYP'nin programını bulamadığımı itiraf etmeliyim. Ne Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nda ne de devletin diğer ilgili birimlerinden ilgili programa erişemedim. İrtibat kurmak istediğim parti kurucuları ise iletişim kurma taleplerimi geri çevirdiler.

Parti'yi kurması, Türkiye Sakat Hareketi'nin mecliste doğrudan kendi partisi ile temsil edilmesinin en azından şu an için mümkün olmaması vb. gerekçeler gösterilebilir. Her şeye rağmen bir deneyim olması sebebiyle EYP, Türkiye Sakat Hareketi tarihinde sakat hareketinin bir siyasi parti girişimi olarak anılacaktır.

Hem Engelsiz Yaşam Partisi hem de yukarıda bahsedilen Lokman Ayva örneğinde olduğu gibi, Türkiye'de sakat bireyler doğrudan politikanın içine girmek istemekte ve bu uğurda çeşitli çabalar göstermektedir. Mevcut siyasi partlerin bir kısmı ise sakat bireyleri de içine alacak bir kota sistemi ile örgütlenme modelini teşvik etmeye çalışmaktadır. Örneğin CHP 26. Dönem milletvekili Barış İşbilen milletvekili seçimlerinde sakat bireylere yönelik %5 kota sistemi uygulanmasını talep etmektedir (Hürriyet, 2018). Aynı şekilde Halkların Demokratik Partisi ise düzenlediği "Engelli çalıştay"da sakat bireylerin temsiline yönelik vurguları öne çıkarmakta, seçim vaadi olarak sunmaktadır. (HDP, 2018) Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de halihazırda siyasi parti yasasında ve siyasi partilerin tüzüklerinde sakat bireylere yönelik herhangi bir düzenleme yoktur. Ancak çeşitli partiler sakat bireyleri milletvekili, belediye başkanı olarak gösterme eğilimine girmiştir. Örneğin 22. ve 23. Dönem AKP milletvekili Lokman Ayva, 24. dönem CHP milletvekili Şafak Pavay, 27. Dönem HDP milletvekili Musa Piroğlu, 31 Mart 2019 itibarı ile CHP Avcılar Belediye Başkanı Turhan Hançerli gibi örnekler bu eğilimin kanıtı niteliğindedir.

Türkiye'de sakatlığın mevcut politika ve devlet ile olan ilişkisi giderek olumlu bir seyrinde ilerliyor gibi görünmektedir. Ancak bu, içinde ciddi oranda bir gerçeklik barındırmakla birlikte yanıltıcı bir yorum olacaktır. Saha çalışmasında ayrıntılı bir şekilde tartışılacağı gibi Türkiye'de sakatlığın durumu ve devletle olan ilişkisi gerilimlerle ilerlemektedir. Ki böyle bir toplumsal hareketin varlığı da bu gerilimlerin kanıtı niteliğindedir. Türkiye Sakat Hareketi'nin beklenti ve talepleri, mevcudun çok ilerisinde, ancak devletin tutumu ve karşılığı bunun çok gerisindedir. Bu durum metnin saha çalışması ile ilgili olan kısmında daha net anlaşılacaktır.

5. Saha Araştırması: Kocaeli Örneği

Bu çalışmanın mekân anlamında ölçeği Kocaeli ilidir. Bu anlamda Kocaeli ili özelinde tez konusu düşünülmüş ve Kocaeli ilinin çeşitli ilçeleri içinde bulunan sakatlık alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları ile görüşülmüştür. Dolayısıyla Kocaeli üzerine de konuşmak araştırmamın selameti açısından elzemdir. Bu bölümün başlangıcında kısaca Kocaeli üzerinde durulacak ve il ile ilgili çeşitli bilgiler okuyucuya sunulacaktır. Ardından ise saha çalışmasından çıkan veriler ışığında Kocaeli ve Türkiye'deki sakat hareketi ve kimliği üzerine tartışma yürütülecektir.

Ülkemizin batı kısmında yer alan ve en büyük il olan İstanbul'a yakınlığı ile bilinen Kocaeli ili tarihi, demografik, jeopolitik ve kültürel anlamda birçok özelliği barındıran bir şehirdir. Tarihin en eski dönemlerinden beri çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, birçok kültürün burada kaynaşmasına vesile olmuş bir şehirdir. Demiryollarının kesişiminde, doğu ve batı arasındaki bir kavşak görevini sürdüren Kocaeli birçok medeniyet için güç mücadelesinin konusu olmuştur. Aynı zamanda bir kültür şehri olan Kocaeli birçok kültürü barındırmasından dolayı medeniyetlerin beşiği olagelmıştır. Yanı başında İstanbul bulunmasına rağmen Kocaeli gerek fiziki yapısı gerekse de iklim özellikleri sebebiyle yerleşime ve istihdama her zaman açık olmuştur.

Anadolu'nun hemen hemen bütün şehirlerinin tarihinin Antik Yunan ve Roma'ya kadar dayanması gibi Kocaeli'nin de tarihi Antik Yunan ve Roma'ya kadar uzanır. Kocaeli geçmişten günümüze uzanan bu tarih serüveninde çeşitli adlar almıştır. Astakos, Olbia, Nicomedia, İzmid, ve bugünkü Kocaeli bunlardan bazılarıdır. Bu isimlerin her biri bugünkü Kocaeli ili içerisinde farklı zamanlarda kurulmuş farklı kent devlet-şehirlerinin isimleridir. Hatta bugün merkez ilçe olarak geçen İzmit ilçesi adını yine aynı topraklarda Antik Roma zamanında kurulan "İzmid" kent devletinden almıştır.

Kocaeli, modern zamanlarda da cazibe merkezi olarak kendisine haritada yer bulmuştur. Cumhuriyet rejimi özellikle Kocaeli'yi İstanbul'a yakın olması ve ılıman iklimi dolayısıyla sanayi kenti olarak kurgulamıştır. Cumhuriyet rejimi ile birlikte burada fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. 1936 yılında Türkiye'nin ilk kağıt fabrikası olacak olan Kocaeli Kağıt Fabrikası açılmıştır. Bunu selüloz, boya, otomotiv parçası,

demir elik fabrikaları izlemiştir. 1954 yılında ise buraya İzmit Petrol Rafinerisi kurulmuş ve enerji alanında Kocaeli bir çeşit merkez olmuştur. Bugün özellikle ağır sanayinin başkenti olması dolayısıyla Kocaeli lkemizin büyük kentleri arasındaki yerini almıştır. Bugün Kocaeli’de, petro-kimyadan otomotive, boru sanayisinden tekstile kadar birçok sanayi kolundan fabrika görmek mümkündür. Yani Cumhuriyet rejiminin kurguladığı “sanayi kenti Kocaeli” fikri faaliyete harfi harfine geçmiştir.

Kocaeli çok göç alan bir şehirdir. Özellikle 1950li yıllardan itibaren göç hızı sürekli artmıştır ve ilerleyen yıllarda da artacak gibi de görünmektedir. Kocaeli’nin en çok göç alan bölgeleri, Gebze, Dilovası, Körfez gibi sanayi tesislerinin yoğun olduğu bölgelerdir.

Kocaeli sivil toplum alanında Türkiye’nin önde gelen şehirlerinden bir tanesidir. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı’na göre Kocaeli’de çeşitli faaliyet alanlarında resmi, kayıtlı 3.553 dernek mevcuttur. 2020 yılının Mayıs ayı itibari ile bu derneklerin çok büyük çoğunluğunu mesleki ve dayanışma dernekleri (1292), spor ve sporla ilgili dernekler (759), dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik dernekler (738) oluşturmaktadır. Geriye kalan 764 dernek ise yardımlaşma, kültür, sanat, düşünce temelli, sağlık, öğrencilik, çeşitli hobilerle ilgili alanlarda faaliyet yürütmektedir (Derbis, 2020a). Yine aynı verilere göre Kocaeli’de faaliyet yürüten derneklerin 175.493’ü erkek, 29.803’ü kadın, 1.735’i tüzel kişi olmak üzere toplam 207.031 üyesi bulunmaktadır (Derbis, 2020b).

İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre Kocaeli’de 34 tane sakatlık alanında faaliyet yürüten dernek mevcuttur (Derbis, 2020c). Ancak bu çalışmanın saha çalışması kısmında bu 34 derneğin neredeyse tamamına yakınının aktif olarak faaliyet yürütmedikleri saptanmıştır. Çoğu derneğin binasının olmadığı, kimi derneklerin resmi kayıtlarda geçen adres ve telefon numaralarının da artık aktif olmadığı saptanmıştır. Burada ortaya çıkan sonuç sakatlık çalışmalarında mevcut verilerdeki dernek sayılarının araştırmacıyı ve okuyucuyu yanıltabilme potansiyelinin var olduğudur. Aşağıda okunacağı gibi görüşmeciler derneklerin bir kısmının “tabela” derneği olduğunu ve faaliyet yürütmediğini ifade etmişlerdir. Geçmişle kıyaslama yapan kimi görüşmeciler ise aktif çalışma yürüten derneklerin geçmişe nazaran daha fazla var olduğu görüşünü ifade etmişlerdir.

Günümüz mekan çalışmalarında kentin sadece fiziki yapılardan ibaret olmayıp zihinsel ve sosyal yapılara da sahip dinamik bir fenomen olduğu hep tartışılır. Mekan içindeki birbirinden farklı kesimler, kentin bu işleyişine müdahil olarak mekana katkı sunarlar. Yerel topluluklar, mekanın içinde kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve çatışmalara müdahil olmak için mekanın işleyişine müdahil olurlar. Bu ise onları siyasallaştırır ve başta yerel siyaset olmak üzere, genel anlamda politikanın konusu haline getirir (Aslan ve Şen, 2011). Mekan, toplumsal hareketliliğin yanında, kimliğin kurucu boyutlarının (İlkay, Yasemin'den alıntı, Aslan ve Şen, 2011) da yer aldığı bir yerdir. Bu haliyle mekan, hem bir toplumsal hareketler sahası hem de kimlikler deryası olan dinamik bir yapıya sahiptir.

Sakat hareketi ve kimliği de haliyle mekan içinde kurulan ve mekanın işleyişine katkı sunan fenomenlerdir. Çünkü sakat bireyler de mekana dahildirler ve çelişkilerin ve mücadelelerin hem içindedirler hem tarafındırlar. Bu anlamda Kocaeli mekanı başta olmak üzere genel anlamda ulusal ve küresel mekanlara katkı sağlayan, onu inşa eden bir toplumsal hareket ve kimlik (sakatlık) ile karşı karşıya olduğumuz bu çalışmanın ana iddiaları arasındadır.

Türkiye Sakat Hareketi ve kimliği konusu gibi çok ayrıntılı bir konunun saha araştırması bölümünün teze aktarılması ilk başta bir takım güçlükleri beraberinde getirmektedir. İlk olarak konuların kategorik hale getirilmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak da aşağıda da görülebileceği gibi yeni şekillenen bir hareket olması dolayısıyla herhangi bir konuda ikili üçlü ciddi eğilimler yerine neredeyse tek bir görüşmeciyi alakadar eden görüş ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Ancak yine de bu çalışmanın yazarı ve danışman hocası eli ile aşağıdaki kategori oluşturulmuş ve okuyucuya sunulmuştur.

Tezin saha araştırması kısmı üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak görüşmecilerin kendilerine, sakatlığa ve hareketlerine yönelik algı ve düşüncelerinin olduğu bölüm kaleme alınmıştır. Bu bölüm daha çok sakatlığın kimliksel boyutlarını tartışmaya açmaktadır. İkinci olarak ise Kocaeli yerelinde sakat hareketinin örgütlenme nedenleri ve deneyimleri üzerine durulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise toplumsal bir hareket olarak hak mücadeleleri ve bu uğurdaki deneyimleri tartışmaya dahil edilmiştir. Bu bölümde Türkiye Sakat Hareketi'nin hakları ve haklarla kurdukları bağlar tartışılmıştır.

5.1 Kendilerine ve Sakatlığa Dair Algı ve Düşünceleri

Bir toplumsal hareketin kendisine ve o toplumsal hareketi oluşturan unsura yönelik algı ve tutumları o hareketin en önemli sorunlarından bir tanesidir. Sakatlık hangi kelime ve kavramlarla ifade edilmektedir? Kurumlar kendilerini nasıl ifade etmektedirler? Sakatlığı bireysel olan ile toplumsal olan arasında nasıl bir bağa oturtabiliriz? Sakatlığın bir kimliği, sınıfı, kültürü, ideolojisi ve felsefesi var mıdır? “Sağlam” olanın sakat olana yönelik algı ve tutumu nasıldır? Sakatı nasıl görmektedir? Sakatlığın bir ütopyası ve toplumsal cinsiyeti var mıdır? Bu sorular ve bu soruları alakadar eden alt konular saha araştırması verileri ışığında bu bölümde tartışılmaktadır.

5. 1.1 Sakat, Özürlü, Engelli veya Başka Bir Şey

İfade ederken hangi kelimeyi/kavramı seçtiğimizin önemi üzerine tartışma kısa da olsa yukarıda yapılmıştı. Kocaeli’de faaliyet yürüten sakatlık dernekleri üyeleri ile yapılan görüşmelerde görüşmecilere kendilerini ifade ederken hangi kelimeyi/kavramı neden kullandıkları da sorulmuştur. Konumuzla ilgili genellikle bölüm başlığında da yer alan üç kelime/kavram, verilen cevapların ana konusunu oluşturdu. Görüşmecilerin tamamı, firesiz kendilerini ifade ederken engelli kelime/kavramını kullandıklarını ifade ettiler. Bunun nedenlerini açıklarken de birbirinden farklı gerekçeler sunanlar olmuştur. Hatta bu kelimeyi/kavramı kullansa dahi bunun da çeşitli açılardan kötü, yakışıksız bulanlar olduğu burada ifade edilmeli. Özürlü ve sakat veya başka herhangi bir kelimeyi neden seçmediklerini sorduğumda ise bu kelimelerle/kavramlarla ilgili farklı söylemler kullanarak olumsuzlama yoluna gittiklerini fark ettim. İki görüşmeci ise engelli kelimesini/kavramını seçtiklerini ancak onlara ne denirse denilsin, hangi terim seçilirse seçilsin, bunun önemsiz bir tartışma konusu olduğunu ifade ettiler.

“Şimdi ben tekstilde çalışırken üründe bir hata olduğunda “hocam bu sakattır” diyorduk. Veya “özür var, defo var” diyorduk. Sakat ve özürlü kelimesine bu anlamda karşıyım. Engellide herhangi bir sıkıntı yok, kullanabilirsiniz.” (Görüşmeci-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmecinin ilk cümlesindeki “üründe bir hata olduğunda” söylemini bir adım öne çıkarılmalı. “Üründe bir hata olduğunda” söylemi üstü örtük bir biçimde üründe

(artık her ne ise) bir bütünlük, tamlik veya kusursuzluğa gönderme yapmaktadır. İşte “hata” dediğimiz şey de bu bütünlüğü, tamlığı ve kusursuzluğu bozan, istenmeyen bir unsur olarak inşa ediliyor. Bu bütünlük bozucu istenmeyen unsurlu ürüne, görüşmeci sakat veya özürlü diyormuş. Bundan dolayı da bu iki kelimeyi/kavramı kullanmayı tercih etmediğini ifade etmektedir. Engelli kelimesini de bu kelime kavramlara yüklenen bu olumsuz anlamları dolayısıyla seçmektedir. Bu harekete “sakat olanın olumlanmaya ve olumluya yönelme arzusudur” diyebiliriz. Sakat veya özürlü olanda defo veya eksik vardır. Ancak engelli olanda yoktur. Tam da bu noktada görüşmecinin “engelli” olsun, olmasın bedeni bir tamlığın veya bütünlüğün (normalin) içinde ele almadığı iddia edilebilir. Bu akıl yürütmeye göre tam yoksa yarım da yoktur. Eksik de yoktur, yani sakat da yoktur. Görüşmeci en bilindik sakatlık kuramı tartışmalarının içinden bize seslenmektedir. Yukarıda da tartışıldığı gibi normal, tam beden var mıdır, yok mudur, “Sakat olan o halde nedir?” vb. konularda tartışma yürüten sakatlık kuramcıları ile ilgili bir yorum yapmaktadır. Görüşmeciye göre kendisi “engellidir”, yani defolu değildir. Bu bir olumlama yöntemi ile kimlik inşa etme girişimidir.

“Engelli kelimesini kullanıyorum. “Engeller aşılmak içindir” derim ben hep. Bu biraz da azmin ve kararlılığın göstergesi olduğu için. Sakat kelimesi ağır geliyor bana. S-K-T. Biraz sert harfler bunlar. Engellideki E-L vs biraz daha yumuşatıyor. Kimi diyor ki dezavantajlı grup. Dezavantajlı gruplar içinde LGBTli’ler de var. Biz LGBT değiliz. Engelli kişi LGBT olabilir. Ancak bu (dezavantajlı grup) onun sakatlığını ifade edecek bir kelime olmaz.”
(Görüşmeci-4, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmeci-4 ise farklı gerekçelerle engelli kavramını seçtiğini ifade ediyor. O engelli sözcüğündeki “engel” kelimesini başka bir cümle içinde kullanıyor. “Engeller aşılmak içindir.” Bu cümledeki engel ona göre azim ve kararlılığı anlattığından engelli kelimesini seçtiğini ifade ediyor. Burada da bir kelime/kavram olumlama hareketi görmekteyiz. Sakat ve engelli arasındaki fenotik farklar yüzünden engelliye daha yumuşak buluyor ve bu da tercih sebeplerinden bir tanesi. Dezavantajlı grup kavramını ise dezavantajlı grup olarak kendilerini görmedikleri için veya sakatlığı ifade edebilecek bir kavram olmadığı için reddediyor.

“Ben engelli kelimesini doğru buluyorum. Çünkü benim sadece görme engelim var. Başka bir engelim yok. Özürlü, biraz daha iş yapamaz, özürlü olan anlamında. Sakat hele hiç uygun değil. Kasaptan et alırken bile “sakatat” kelimesini kullanıyoruz. Toplumda

böyle bir algı var. Engelli kelimesinin de sıkıntıları var ama biz bunu kullanıyoruz.

(Görüşmeci-7, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-7 de özürlü kelimesini iş yapamaz veya özürlü olan anlamında yorumladığı için engelliye seçtiğini ifade ediyor. Sakat'ı ise "sakatat" kelimesini kullanarak baştan reddediyor. Sakat olan atın değersiz olduğu ve ancak kesilerek değerlendirilmeye çalışıldığı bilinir. Kültürümüzde ise çoğunlukla yenilmeyen bir et türü olduğu için de sakat olan atın eti zaten değersizdir. Ayrıca yine bilindiği gibi bağırsak, ciğer, kalp vb. et ürünlerine de sakatat denir ki ortalama et fiyatlarına göre değeri düşüktür. Her iki anlamda da sakatat kelimesi bir değer düşüklüğünü ifade ediyor ki bunun bilincinde olan *Görüşmeci-7* sıkıntılarına rağmen engelli kelimesini/kavramını tercih ediyor. Bu da bir çeşit değer arayışı olarak yorumlanabilir.

"Engelliye kullanıyoruz. Önceleri sakattı. Yasalar da falan. Sonra engelli dendi. Şimdi engelli de eleştiriliyor. Özel denmeye başlandı. Neye göre özel o da soru işareti tabii. Ancak bana göre en uygunu engellidir. "Sen engelsin" demek ayrı, "sen engellisin" demek ayrı. Mesela ben şunun (yüksekte duran bir dolabı göstererek) üstündeki bardağı almaya çalışsam. Alamam. Boyum kısa. Dolap çok yüksekte. Önüne engel konan kişi engellidir. Dolap yüksekte olmasaydı ben engelli olmayacaktım."

(Görüşmeci-1, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik çocuklar Derneği)

Görüşmeci-1 konuyla ilgili kavramın sürekli değiştiğini ve değişmekte olduğunu ifade ettikten sonra engelli kavramını seçtiğini ifade ediyor. Ancak neden bu kavramı seçtiği daha önemli. Dolap örneği üzerinden konuşuyor. Bardağı alamayacağını, boyunun kısa ancak dolabın da çok yükseğe yapıldığını ifade ediyor. Burada vurgu boyunun kısa olmasından daha ziyade dolabın yüksekte olması. Dolabın yüksekte olması onu "engelli" yapıyor. "Önüne engel konan kişi engellidir." *Görüşmeci-1* burada yukarıda tartışılan sakatlık sosyal modeli, marksist sakatlık kuramları ve post-yapısalcı sakatlık kuramları tartışmalarının tam ortasından konuşuyor. Yaptığı yoruma göre sakatlığı var eden şey sakat olanın kendisi değil onun içinde yaşadığı koşullardır. İnsanı, kendisi dışındaki her şey sakatlayabilir. Burada sakatlığın sorumluluğu da sakat olandan alınıp topluma/devlete/kamuya yükleniyor. Sakat olan için bir çeşit hesap sorma hali de bundan sonra başlıyor.

"Engelliye tercih ediyorum. Sakat bir şey yapamayana denir. Kendi ihtiyaçlarını gideremeyene denir. Engellide de sorun var gerçi. Engelli olan ben değilim aslında. Akülü arabamla kaldırıma çıkamıyorum. Neden? Rampa yapılmamış. Aslında ben

engelleniyorum.” (Görüşmeci-12, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-12 de tıpkı *Görüşmeci-1* gibi sakatlığı icat edenin sakat olan değil sakat olanın çevresi olduğunu ifade ediyor. Ona göre sakat olan “engelleniyor”. Ancak *Görüşmeci-1*’den farklı olarak *Görüşmeci-12*, sırf bu yüzden engelli kavramının da sıkıntılı olabileceği görüşündedir. Kendisi ifade etmedi ama belki de “o beni engelliyorsa ben neden engelli oluyorum. O engelleyen olsun.” diye düşünmektedir. Aynı gerekçe ile iki görüşmeci bir kavram hakkında farklı şeyler düşünmektedir.

“Engelli. Devlet bunu kabul etmiş. Sakat çok itici geliyor. Aslında sen bana sakat desen ne olur, kör desen, engelli desen ne olur? Bu ayrı bir konu. Tabii sizin gibi okumuş insanlar, belki mecliste yer alacaksınız. Düşümüşsünüzdür insanı, insan psikolojisini. Görmüşsünüzdür içlerine girip ne yararlıdır ne zararlıdır. Hangisi daha az zararlıysa o, tespit edilir. Önce sakat dediler, sonra özürlü, şimdi de engelli diyorlar. Yarın öbür gün “eksik” denir, “başka” denir. Ama fark etmez. Amaç insanı daha az yaralamak olmalı. (Görüşmeci-6, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmeci-6 ise engelli vurgusunu devletin seçimi üzerinden yapıyor. Ardından aslında ne dendiğinin çok da önemli olmadığını ifade ediyor. Ona göre herhangi bir kelime/kavram olabilir. Ancak bu kelimenin belki de tek ölçütü yarar ilkesi ölçütüdür. Yararı ise “daha az yaralamak” olarak açıklamaya çalışıyor. Yani üstü kapalı bir biçimde ne denirse densin, hangi ifade kullanılırsa kullanılsın, sakat olanı ifade edecek her kelime/kavram, sakat olanı bir şekilde yaralayacağını ifade ediyor. Kelime icadını da meclis kurumundaki okumuş/mektepli insanlara havale etmesi de ayrıca bir tartışma konusudur. İnsanı en iyi bilen (‘‘İnsanı en iyi bilmek’’ söylemi de tartışma konusudur.) ad koyma otoritesine sahip olduğuna inanıyor. Ad koyma üzerinden kimlik inşasında *Görüşmeci-6* pasif kalmayı tercih ediyor gibi görünmektedir.

“Hem sakatım hem engelliyim hem özürlüyüm. Hangi terimi seçtiğim neyi değiştirecek. Benim sorunlarımı ortadan kaldıracak mı seçeceğim kelime. Aslında en güzeli engellidir. Ancak engelinin de kökenine girdiğin zaman o da kötü bir şey. Engel, Nedir? Bir işin gitmesini durduran unsur. Engelli? O işin gitmesini durduran kişi. Aslında engelli kim olmalı? Bizi engelleyen, arabasını kılavuz yola park eden, bizi otobüse bindirmeyen. Onlar olmalı engelli. Biz engellenen olmalıyız.” (Görüşmeci-2, 31, Erkek, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-2 de tıpkı *Görüşmeci-6* gibi konuyla ilgili hangi terimin neden kullanılması gerektiği ile ilgili tartışmayı doğru bulmuyor. Bunun nedeni, *Görüşmeci-2*'de, terim tartışmalarının sorunları çözmemesi. *Görüşmeci-2*'de de terim seçmeme durumu vardır. Bu terim seçmeme meselesinin özü de sorun çözümü ile ilgili. Eğer sorunları çözseydi bu tartışma, *Görüşmeci-2* muhakkak buna eğilirdi diye tahmin yapabiliriz. Ancak yine de engelliye güzel buluyor. Ardında da hemen bu kelimeye/kavrama karşı da eleştiriler getiriyor. Sakatlığı icat edenin sakat değil de çevresi olduğunu iddia eden görüşmeciler gibi *Görüşmeci-2* de kendilerini “engellenen” olarak düşünüyor. Hatta kendilerine “engellenen” denmesini talep ediyor. Engelli kelimesini ise tüm olumsuzluğunu vurgulayarak karşı tarafa atıyor. Kılavuz yola park edene, otobüse onları almayana. Onlara “engelli” dememizi istiyor. Bu anlamda sakat bireylerin olumsuzluğu karşı tarafa atmakla bir çeşit hınç kültürüne sahip olabileceklerini ifade edebiliriz. Bu belki de ezilenin bir hıncıdır.

Farklı gerekçelerle de olsa “engelli” kelime/kavramının seçilmesi Kocaeli yereli üzerinden yorumladığımız Türkiye Sakat Hareketi’nin kimlik inşası konusunda bir çeşit olumlama ve değer arayışı içinde olduğunu bizlere düşündürmektedir. Toplumun geneli tarafından onlara dayatılan olumsuz sakat kimliğine karşı reaksiyoner bir tavır içinde oldukları da görünmektedir.

5.1.2 Yardım-Hak-Hizmet Üçgeninde Birbirine Karışan Söylemler

Yapılan görüşmelerde sorulardan biri de, “Siz kimsiniz?” veya “Örgüt olarak kendinizi nasıl ifade ediyorsunuz?” sorusu oldu. Birçok görüşmeci bu soruya derneklerini, ne için kurulduklarını, amaçlarının ne olduğunu ve neler yapmak istedikleri ifade ederek açıklama yoluna gittiler. Birçok görüşmeci birbirinden farklı yöntemleri izleyerek birbirinden farklı örneklerle soruyu cevaplamaya çalıştı. Ancak bir nokta ise kendilerini ifade ederken üzerine basa basa vurguladıkları bir takım kelimeler/kavramlar oldu. Birçok görüşmeci kendisini ve örgütünü/derneğini ifade ederken “yardım, hizmet ve hak” kavramlarını kullandı. Kuşkusuz yardım ve hizmet sakat olana yardım ve hizmeti içermekteydi. Hak kavramı ise sakat bireylerin hakları anlamında kullanılıyordu. Ancak dikkat çekici olan bir diğer nokta ise görüşmeciler bu üç kavramı bazen birbiri ile aynı anlama gelecek şekilde bazen de birbirlerine zıt düşecek şekilde kullandılar. Bazı görüşmeciler için ise üç kavram da farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılıyordu.

Örneğin Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmeci-5* şöyle demektedir:

"Derneğimiz 1950'de Mithat Enç tarafından kuruldu. Altı Nokta Körler Derneği hak temelli, mücadeleci bir dernektir. Körlerin haklarının korunması ve geliştirilmesini dert edinir. 1987 yılında ise şubeleşmeye giderek demokratik bir kitle örgütü olmuştur. Şubelerden bir tanesi de Kocaeli'dir." (*Görüşmeci-5*, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Yukarıdaki pasaja göre Altı Nokta Körler Derneği bildiğimiz anlamda modern hak savunuculuğu yapan bir kitle örgütü olduğu izlenimi vermektedir. Ancak *Görüşmeci-5* şöyle devam ediyor:

"Derneğimiz körlük alanında mücadele eden bir demokratik kitle örgütü olmanın yanında bir çeşit hizmet örgütüdür. Çünkü devletin hizmet anlamında eksik kaldığı yerleri biz tamamlamaya çalışıyoruz. Örneğin beyaz baston bizim girişimimizle üretildi. Sonra devlet bunu sahiplenmek ve üretmek zorunda kaldı." (*Görüşmeci-5*, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5, hak temelli bir örgüt olmanın yanı sıra bir hizmet örgütü de olduklarını iddia etmektedir. Bu sakat olana sakatlar tarafından yapılan bir çeşit hizmet olarak yorumlanabilir. Hizmet ettiği zamanı ifade ederken "devletin eksik kaldığı yerlerde" yaptıklarını ifade etmektedir. Yani bu pasaj devletin sakat bireylere yeteri kadar hizmet etmediği veya edemediğinin üstü kapalı bir ifadesi olarak da okunabilir.

Yine aynı Altı Nokta Körler Derneği ve aynı zamanda Kocaeli Çağdaş Engelliler Derneği üyesi olan, *Görüşmeci-3* derneklerinin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmektedir:

"İlimizde yaşayan engellilerin gerek medikal, gerekse sağlık-hastane anlamında, istihdam ve eğitim anlamında yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Eğitimsiz bir çok engelli var. Aynı şekilde istihdama yahut medikal materyallere ihtiyacı olan. Bunları ihtiyaç sahiplerine sağlamak amacımız. Her engellinin engel türüne göre ihtiyaçları farklı oluyor. Bunları gözeterek engellilerin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurulduk. Örneğin Fiziki engeli olana araba, görme engelliye baston vs sağlıyoruz." (*Görüşmeci-3*, 48, Kadın, %10 Görebiliyor, Altı Nokta Körler Derneği, Kocaeli Çağdaş Engelsiz Derneği)

Görüşmeci-3 derneğin kuruluş amacından bahsederken doğrudan sakat bireylere dönük yapılan hizmetlerden bahsediyor; eğitim ve istihdam alanında sakat bireye yardım ve ihtiyaç sahibine ise sakatlık durumuna göre materyal sağlanması.

Yukarıdaki pasajdan *Görüşmeci-3*’ün üye olduğu derneklerin bir çeşit yardımlaşma/dayanışma/hizmet türü dernekler olduğu izlenimine kapılıyoruz.

Dilovası Engelliler Ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’den *Görüşmeci-8* ise yukarıdaki pasaja yakın ifadeleri kullanmaktadır;

“Amacımız ilçemizdeki (Dilovası) engelli vatandaşlarımıza hizmet etmek, evden çıkamayan engelli vatandaşlarımızı sosyal hayatın içine çekmek, engelli vatandaşların sorun ve sıkıntılarını gidermek ve yardımcı olmaktır. Şimdi bürokraside bazı işler zor oluyor biliyorsunuz. Örneğin tekerlekli sandalye verilmesi ile ilgili bir gelir barajı var. O barajın aşılması durumunda devlet bu aracı vermiyor. O zaman ne oluyor? Biz devreye giriyoruz. O sıkıntıyı biz çözüyoruz.” (*Görüşmeci-8*, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı)

Zaten adından da “yardımlaşma ve dayanışma” derneği olduğu görülen bu derneğin tıpkı Altı Nokta Körler Derneği’nden *Görüşmeci-5*’in dediğine benzer şekilde “devletin olmadığı, müdahale edemediği yerlerde devreye giren” bir dernek olduğunu anlıyoruz.

Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu’ndan *Görüşmeci-4* ise hizmet ve sakat hakları meselesini birbirine yakın veya birbirine hizmet eder anlamda kullanmaktadır.

“Bir kere bizim misyonumuz engellilere hizmet. Engelli hakları ile ilgili hak temelli savunuculuk. Bizim esas temelimiz. Bizim özellikle misyonumuz Kocaeli’deki engellilerin haklarının savunulması, Türkiye’de bununla ilgili diğer örgütlerle bir araya gelerek bunların çözümü ile ilgili çalışmalar yapmak. Varsa da bunları hızlandırmak. Bizim temel amacımız engellilik kavramını toplum içinde hem farkındalık hem de kabullenme noktasında daha üst düzey şekillerde ifade etmek. Toplum ve engelliye buluşturmak. Ve sorunları hep birlikte çözmek.” (*Görüşmeci-4*, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmeci-4 burada görüldüğü üzere hem bir hizmet hem de bir hak dilini kullanmaktadır. Bu iki söylemi birleştirmiş gibi görünmektedir. *Görüşmeci-4* bunu yaparken aynı zamanda sorunların çözümüne dair de bir yöntem önermektedir: “Toplumla engelliye buluşturmak, farkındalık ve kabullenme noktasının üst düzey şekillerde ifade etmek.” Buradan anlaşılıyor ki *Görüşmeci-4*’ün bulunduğu dernek sadece sakat bireylere yönelik politika üretmiyor. Sakat bireylerin haklarını savunurken sakatlara hizmet ettiğini ifade ettiği kesin. Ancak farkındalık ve

kabullenme ifadelerinden anlıyoruz ki derneğin hitap ettiği kitle sadece sakatlar değil. Farkındalık ve tanınmadan ifade etmek istediği şeyin sakat olmayanların sakatların farkına varması ve onları tanımaları meselesi olduğu açık.

Farkındalık ve tanınma meselesi başka görüşmecilerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmeci-7* sakat mevzuatı ile ilgili sorulan bir başka soruyu yanıtlarken şöyle diyor;

“Uygulamadan ziyade uygulamayı yapacak insan kaynağının oluşması gerekecek. Mümkünse anaokulundan itibaren görme engelliye görecektir çocuk. Toplumun genel anlamda eğitilmesinden bahsediyoruz. Engelliye duyarlı bir toplum. Engelliye bilen tanıyan bir toplum yok. Üstüne sizi bir takım önyargılarla bilen bir toplum var. Engellinin ömrü bu önyargıyı kırmakla ve kendini ifade edip, ispatlamakla geçiyor”. (*Görüşmeci-7*,43, Erkek Kör, Altı Nokta Körler Derneği)”

Kocaeli Spastik Derneği'nden *Görüşmeci-1* ise spesifik bir sakatlık olan spastikliğin tanınması ve kabullenilmesi için mücadele verdiklerini ifade etmektedir. Ona göre Kocaeli ve hatta Türkiye’de spastiklik sorunu bir çeşit akıl hastalığı ve bedensel sakatlık arasında bir ara form olarak düşünülüyordu. Doktorlar dahi bunun farkında değildi. Yine *Görüşmeci-1*’e göre böyle bir sakatlığın tanınmaması ve kabullenilmemesi, sorunların çözümü noktasında sıkıntı yaratıyordu. *Görüşmeci-1* dernek vasıtası ile bu alanda bir farkındalık çalışması yaparak Kocaeli’ye bu alanda uzman doktorları getirebildiklerini, ailelerin bu konuda ayrıca bilinçlendirmeye çalıştıklarını ve aynı zamanda Kocaeli halkının da bu sakatlığa karşı özel olarak ilgi göstermeye başladığını anlatır. (*Görüşmeci-1* ile görüşmeden, 60 , Kadın, Sakatlığı Yok Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Sahadan çıkarılan sonuçlar ve yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere dernekler sadece sakatlara hitap edecek şekilde işlememektedir. Sakat olmayanlara da yönelen bir eğilim de söz konusu. Bu konuya başka bir yerde değinilecektir. Ancak yine *Görüşmeci-1*’in derneğin de bir çeşit hizmet derneği olduğunu onun şu sözlerinden anlıyoruz.

“Engelli çocukların eğitim hayatına kazandırılması, sosyal hayata kazandırılması da amaçlarımızdandı. Okumayan çocukların kardeşlerine de burs veriyoruz. Kimi basit medikal malzemeleri karşılamıyor devlet; pansuman için yara bandı vs gibi. Bunları şu an karşılamaya çalışıyoruz. İşte evinde eşyası yoksa eşya, kömürü yoksa kömürü

sağlamaya çalışıyoruz. Gelirimiz bağışlar.” (Görüşmecı-1, 60, Kadın, Kocaeli Spastik çocuklar Derneği)

Görüşmecı-1’in derneğinin hem bir hak hem bir farkındalık yaratma derneği olmanın yanı sıra bir çeşit “sosyal yardımlaşma dayanışma derneği”ne benzer nitelikte (bekli de bunların karışımı olan) bir kurum olduğu anlaşıyor.

Hak savunuculuğu, yardım ve hizmet söylemleri ile ilgili en ilginç yorumlardan birini saha araştırması sırasında Gölcük Engelliler Derneği’nden *Görüşmecı-6* yapmıştır. *Görüşmecı-6* yaptığı işi yani kendi deyimi ile “dernekçiliği” bir hizmet işi olarak yorumlamaktadır. Ona göre hak savunuculuğu yaptığııı iddia eden yapıların emeli maddiyatla ilgilidir. Bu dernekler sakatlara da kesinlikle yararlı değildir. Kocaeli’deki mevcut derneklerin durumu ile ilgili olan soruyu cevaplarırken şöyle diyor;

“Açık söylemek gerekirse Kocaeli’de hiçbir dernek hizmet için kurulmuş bir dernek değildir. Dernek şu algı ile kuruluyorsa yerin dibine batsın o dernek. Derneklerle konuşuyoruz. Diyorlar ki “ya benim kasama para girsin, büro alayım, onu alayım, bunu alayım.” Ticaret mantığı bu. Dernek işi böyle olmaz. Hizmet eder dernek. Biz bir hizmet kurumuyuz. Kimisi diyor ki biz hak temelli bir örgütüz. Bunlar hikaye hak temelli diyenlerin hepsinin kasası dolu abi. Tuzunu kuru hale getirmeye çalışanlar, makam mevki gözetten insanlar. Hak menşeiili gruplar hikaye abi. Boşver sen onu.” (*Görüşmecı-6*, 49, Erkek, Kır, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmecı-6 açıkça hak temelli politika yürüttüğünü iddia eden dernekleri çıkarcılıkla suçlamaktadır. Sakat olana hizmet etmediğinden dolayı da onları yararsız ve hatta zararlı bulmaktadır. *Görüşmecı-6* konuşmasının başka bir bölümünde ise şöyle demektedir;

“Bu hak savunuculuğu yaptığııı iddia eden dernekler orman kanunları istiyorlar. İlla diyorlar ki benim dediğim olsun. İlla ben konuşayım da herkes sussun istiyorlar. Geçenlerde bir toplantıda bu hak temelli hareket ettiğini iddia edenlerden bir abimiz yerel yöneticiler ile konuşurken, konuştu konuştu, esti gürlendi, sonra başka kimseyi dinlemeden çekti gitti. Bu mu yani hakkı savunmak? Biz haklarla ilgilenmiyor muyuz? Elbette ilgileniyoruz. Niye ilgilenmeyelim? Ben bir insan olarak ben onu savunmakla sorumluyum engelli olarak. Senin bana benim de sana karşı sorumluluğum var. Ha benim gözüm görmez gözden muafım o ayrı. Lakin benim sana göz harici sorumluluğum yok mu? Senin bana sorumluluğun yok mu? Sorumluluktan kasıt, hakkı gözetme zorunluluğu. Ama ben hak için devletimle kavga edemem ki. Hükümet mi devireceğiz? Hak için her girdiğim toplantıda kavga edemem ki. Sadece doğruları sunarım. İtibarı

gördüğü kadar görür. Her şey karşılıklı konuşarak anlaşarak çözülür.” (Görüşmecî-6, Erkek, kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmecî-6, yukarıdaki pasajlardan anlaşılacağı gibi hizmet ve hak temelli yaklaşımlar arasına bir çizgi çekerek bir çeşit ikilik oluşturuyor gibi görünmektedir. Hak savunuculuğu yaptıklarını iddia edenleri hem çıkarıcılıkla hem de üstü kapalı anarşizan olmakla veya bağınaz olmakla eleştirmektedir. Bunu yaparken de haklarla kendilerinin de ilgilendiklerini söylemektedir. Hakkı savunmanın bağınazlıkla veya kendini dikte etme yöntemi ile değil karşılıklı konuşma ve dinleme esasına dayanması gerektiğini düşünmektedir. Lakin hak savunuculuğu ile ilgili *Görüşmecî-6*’nın çizdiği sınır, hakkı savunmanın yöntemi ile ilgili değil gibi görünmektedir. *Görüşmecî-6* başka bir soruyu cevaplarken konuşmasının bir bölümünde şöyle demektedir;

“Yani şimdi engellinin hakkı sorumluluğu vazifesi yok mu? Engellinin de toplum üzerinde hakları/sorumlulukları/vazifeleri vardır. Önce Allah’ına, insanlığa, vatanına karşı hak/sorumluluk/vazife sahibidir, herkes gibi. Engeli dolayısıyla yapamadıkları vardır. Ondandır muaf, o ayrı. Ancak onun dışındaki hakkı/sorumluluğu/vazifesi elbette mevcuttur.” (Görüşmecî-6, Erkek, kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmecî-6 burada sakat olanın da hakkı olduğunu savunurken onu bir çeşit sorumluluk ve vazife boyunduruğuna tutmuş gibi görünmektedir. Aynı zamanda herkesin herkese karşı sorumlu olduğu yahut herkesin ötekisinin hakkını savunmakla mükellef olduğu bir ahlaki hak ve sorumluluk düzlemi yaratmaktadır. İşte tam da bu noktada hak savunuculuğu yaptığını savunanlar ona göre sadece kendi hakkını hukukunu savunup başkalarının haklarını savunmadığından yahut topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmediğinden dolayı aslında haklarla ilgilenmemektedir. Diğer taraftan ise sakatlığı dolayısı ile yapamadıklarından muaf olan sakatın, herkes gibi herkes kadar sorumlulukları olması anlamında bir eşitlik fikri ve ideoloji ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Sakat olanın herkesle eşitliği kimlik oluşum sürecinde önemli bir unsur olarak kendisini var etmektedir. İlgili bölümde bu konu da tartışılacaktır.

Görüşmeciler kendilerini, kurumlarını ve hareketlerini ifade ederken farklı konuları da tartışmanın içine çekmişlerdir. Örneğin *Görüşmecî-5* insanların (sağlam insanların) sakatlara acıma duygusu ile baktıklarını bu yüzden yardım mantığı ile hareket ettiklerini anlattığı bir bölümde konu ile ilgili şöyle söylemektedir;

“ ..., ...Ya adam acıyor bize. Diyor ki; “vah vah yardım edeyim.” Ya toplumsal bakacaksın kardeşim. Toplumsal, yani insan hakları temelli bakacaksın. Vatandaş olarak benim haklarım açısından bakacaksın. Biz bir baskı grubu oluşturmaya çalışıyoruz. Kamuya, devlete, topluma karşı. Haklarımızı ancak bu şekilde alabileceğimize inanıyoruz.” (Görüşmeci-5, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5 yardım merkezli bir bakış açısını eleştirirken, vatandaş tandanslı, insan hakları odaklı bir hak kavramı inşa ediyor. O hakkın da ancak baskı grubu oluşturularak alınacağı kanaatinde olduğu için yaptıkları işin de tam olarak bu olduğuna inanıyor. *Görüşmeci-5*'de hakkı doğrudan dışarıdan söküp almaya çalışan bir yöntem var iken *Görüşmeci-6*'da ise daha çok ortak noktada buluşarak hakları elde etme eğilimi söz konusu olmaktadır.

Sahadan çıkarılan veriler ışığında Kocaeli'de faaliyet yürüten sakatlık derneklerinin hizmet/yardım/hak odaklı melez bir yapıya sahip olduklarını, bu kavramları ve söylemleri bazen farklı anlamlara gelecek şekilde bazen de birbirini bütünleyen anlamlar olarak kullandıklarını iddia edebiliriz. Hatta hak meselesinde olduğu gibi farklı derneklerin aynı kavram ve söylem üzerinden farklı anlamlar inşa ettiklerini ve bu inşaların örgüt yapılarına farklılıklar getirdiklerini iddia edilebilir.

5.1.3 Bireysel Olan ile Toplumsal Olan Arasında: Politiklik, Kimlik, Sınıf, İdeoloji ve Felsefe

Yukarıda çeşitli sakatlık kuramları tartışılırken, sakatlığın bireysel mi yoksa toplumsal mı olduğu sorunu tartışılmıştı. Kimi kuramlar bireysel olana gönderme yaparken kimi kuramlar ise toplumsal konulara değinmekteydi. Kimi kuramlar ise sakatlığı hem bireysel hem de toplumsal olanın kesişiminde bir yerde görmekteydi.

Görüşmeciler sakatlığı ifade ederken hangi kelimeyi/kavramı neden seçtiklerini ifade ettiklerinde de aslında bu konuyla ilgili üstü örtülü veya açık fikir yürütmüş oluyorlardı. Örneğin “engelli” kavramını ben “engellenenim” söylemi ile seçtiğini ifade eden görüşmeci ister istemez sakatlığı kendisinin haricindeki bir güce veya faile dayandırarak ifade ediyordu. Sakat olanın kendisi de “engellenen” olduğu için burada edilgen kalıyordu. Bu söylem sakatlığı veya sakatlığın icadını açıktan kendisinde değil kendisi haricinde bir güce veya faile dayandırırken belki de doğrudan ifadeyi topluma/devlete/kamuya yönlendiriyordu. Burada toplum, devlet ve kamu arasındaki varlık ve anlam ayrımı ile ilgili tartışma yapılmayacaktır. Bu üç

terimi de birbiri ile benzer anlam parametrelerine gelecek şekilde kullanmaktayım. Ayrıca görüşmecilerin yorumlarında da buna benzer bir eğilim söz konusudur. Ancak aşağıdaki bölümlerde bu durum biraz daha billurlaşmaktadır.

Sahada görüşmecilere sakatlığın bireysel mi yoksa toplumsal mı olduğu sorusu soruldu ve çeşitli cevaplar alındı. Açık söylemek gerekirse görüşmecilerin çok ciddi bir oranı sakatlığın toplumsal olduğunu çeşitli gerekçelerle ifade ettiler. Kimisi sakatlığın bir tercih meselesi olmadığını, haliyle kimsenin sakatlığı bilerek, isteyerek seçemeyeceğini ve bundan dolayı da toplumsal bir mesele olduğunu ifade etti. Kimisi ise sakatlık sosyal modeli, Marksist veya post-yapısalcı sakatlık kuramcılarında olduğu gibi sakatlığın doğrudan toplum tarafından icat edildiğini ve sakat olanın bundan etkilendiğini ifade etti. Sadece iki görüşmeci sakatlığın toplumsal bir fenomen olmakla beraber bireysel yanlarının da var olacağını birbirinden farklı gerekçelerle ifade etmiştir.

“Toplumsal bir sorundur. Engellilik benim istediğim bir şey değil. Benim ailemin istediği bir şey de değil. Ben de her insan gibi sağlam olabilirdim. Hayat bu. Ne getirecek bilemiyoruz. Trafik kazasında, iş kazasında, doğum sırasında vs. hayatın birçok evresinde engelli kalabiliyorsunuz. Bunun sebebi bilinçsizlik ve eğitimsizliktir. Bunlar toplumsal konular değil mi?” (Görüşmeci-3, 48, Kadın, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

“Toplumsaldır. Şimdi kimse engelli olarak doğmak istemez. Bir tercih değildir. Toplumsaldır. Toplumu da alakadar eder ayrıca.” (Görüşmeci-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüldüğü gibi iki görüşmeci de sakatlığı toplumsal bir fenomen olarak yorumlarken, sakatlığın kişinin, bireyin tercihi olmaması üzerinden yorumluyor. Burada bir irade ve sorumluluk meselesi karşımıza çıkmaktadır. Buna göre sakat olan diyor ki; “Sakat olmayı ben seçmedim. Bu benim iradem değildir ama eğitimsizlik gibi toplumsal bir konudan dolayı sakat olmuşum ama doğuştan gelen, yani yine benim iradem dışı bir sakatlıktan dolayı. İki haliyle de iradem söz konusu olmadığından dolayı bunun sorumluluğu da bana ait değildir. Haliyle sorumluluk toplumsal alanda aranmalıdır. Sorumluluğu toplumsal olanda aradığımıza göre sakatlık toplumsal bir meseledir.” Mantıklı bir akıl yürütmeye benziyor. Ancak biraz daha sorgulayınca bu savunma da tartışılır hale gelebilir. Sakatlığın kimsenin tercihi olmadığı meselesi de tartışmaya açıktır. Kişi sakat olmayı da seçebilir. Bu durumu insanın kendisini doğrudan sakatlaması olarak da düşünmemek gerekir. (Ki böyle de olabilir) Basit düşünelim.

Sigara ve alkollü içeceklerin zararlarını hepimiz bilmekteyiz. En çok da sigara ve alkollü içecek içenler bunu bilmektedir. Bu tip bir hayat tarzının ileride yaratacağı sağlık sorunlarını (hastalıklar, sakatlıklar) bile bile birey bunu iradesi ile tercih etmektedir. Bu durumda sakatlığın bireysel bir tercih olması durumu ortaya çıkar. Zaten kimi Avrupa ülkelerinde sigara ve alkollü içeceklerle ilgili rahatsızlıkların tedavisinde kamu kaynaklarının kullanılmaması tartışmasının yapıldığını bilmekteyiz. Bunu savunanlar, sakatlığı, hastalığı (sigara ve alkollü içecek kullanarak) kişinin iradesi ile gerçekleştirdiklerini, haliyle de kamunun/toplumun bundan sorumlu olmadığını ifade etmektedir.

Diğer taraftan sakatlığın toplumsal bir mesele olmasını irade, tercih meselesi üzerinden irade ve sorumluluk denklemiyle açıklayanların tezleriyle ilgili bir sıkıntı da şudur; Sonradan elde edilen sakatlıklarda toplumun sorumluluğunu kabul edelim. İş kazaları, trafik kazaları veya savaş vb. sebeplerle oluşan sakatlıklar toplumsaldır. Peki ya doğuştan gelen sakatlıklar? Genetik rahatsızlıklar, anne karnında oluşan çeşitli sakatlıklar, doğuştan gelen bazı mental rahatsızlıklar vs. Bu sakatlıklara sahip insanların durumu ne olacaktır? Bu durumda sorumluluğun yine kamuda olup olmadığı şüphelidir. Kamu “Sakat doğmayı sen seçmedin. Doğru. Peki bu benim sorunum niye olsun?” diyebilir. Çok ciddi modern ahlaki bir tartışma. Konu bütünlüğü ve yer kısıtlılığı gerekçesi ile bu konuda derinlemesine tartışma yürütülmeyecektir. Sadece bu konuyla ilgili farklı görüşlerin de olabileceğini hatırlatmak yerinde olacaktır.

Son olarak tercih/seçim ve irade/sorumluluk savunması ile ilgili şunu söylemek gerekli gibi görünmektedir; Bu tip bir savunmayı yapan bir insan ister istemez şunu da söylemektedir; “Sakatlık asla tercih edilebilir bir şey değildir. Haliyle de kötü bir şeydir.” Bu söylemle yukarıda sakat hareketleri meselesinde “sakatlığın bir tercih olup olmadığı ve haliyle de kötü bir şey olma ihtimalinden dolayı asla olumlanmayacağı tartışmalarını hatırlatmakta yara var. Bir toplumsal hareket olarak, olası konusu öznesi veya kimliği ile “sakatlık” olumlanabilir mi? Görüşmeciler üstü örtülü bir şekilde sakatlığın olumlanamayacak bir şey olduğunu ifade etmektedirler. Bu durum sakatlığı bir toplumsal hareket olmaktan alıkoyar mı, tartışmaya açıktır.

Görüşmeciler sakatlığın toplumsal bir fenomen olduğunu farklı söylemler vasıtası ile ifade etmeye devam etmektedirler;

“Toplumsaldır. Mutlaka. Beni engelli olmak üzmez. Beni engellenmek üzer. Diyelim ki ben eğitim alıyorum. Bana görme engelli eğitimi vermezlerse ben normal insanlar kadar iyi eğitim alamam. Alamadığım zaman da başarısız olurum. Bu başarısızlık benim mi? Hayır, bana iyi eğitim vermeyenlerin. Şimdi engellilik size toplumsal oluyor.” (Görüşmeci-2, 31, Erkek, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

“Toplumsaldır. Ben engelli olarak her şeyi yapabilir miyim? Rampa olmadan geçemiyorum. Ben yürümek zorunda değilim ancak bu rampa burada olmak zorunda. Normal insan illa yürüyen insan olmak zorunda mıdır? İnsanın gözünün görmesi mi gerekiyor illa?” (Görüşmeci-12, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

İlk paragrafta *Görüşmeci-2* “Beni engelli olmak üzmez. Beni engellenmek üzer.” derken açıkça topu kendisinden topluma atmaktadır. Örnek verdiği eğitim konusu üzerinden anlıyoruz ki *Görüşmeci-2* yukarıda anlatılan sakatlık sosyal modelini bir kuram olarak benimsemiş durumda; “Bu başarısızlık benim mi? Hayır, bana eğitim vermeyenlerin.”

İkinci paragrafta konuşan *Görüşmeci-12* ise rampa örneği üzerinden sakatlık sosyal modeli tartışmalarının içine giriyor. Ancak daha ileride ondan daha fazlasını yapıyor. *Görüşmeci-12* “Normal insan illa yürüyen insan olmak zorunda mı? İnsanın gözünün görmesi mi gerekiyor illa?” derken tıpkı Marksist, post-yapısalcı, fenomenolojik veya queer kuramcılar gibi normal/kusursuz/tam/güzel beden bir çeşit sorgulamasını yapıyor gibi görünmektedir.

“Üçüncü bir yol politikasızlığının sonucudur sakatlık. (“Bireysel midir toplumsal mıdır?” diye soruyu duyunca verdiği ilk cevap) Belki uzun soluklu bir eğitim eski zamanlardan beri veriliyor olsaydı. Evlilik şartları baştan beri kurallara bağlı olsaydı, yani akraba evlilikleri kesinkes yasaklanmış olsaydı. FETÖ’cülere, Hocalara vs. yapılan yardımlar bilime verilseydi. Ya da silaha bu kadar yatırım yapılmıyaydı... Engelliliğin bu boyutlara ulaşacağını zannetmiyorum. Engeli yaratan toplumdur. Daha doğrusu politikasızlıktır.” (Görüşmeci-7, 43, Erkek Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

İlginçtir, *Görüşmeci-7* sakatlığın bireysel mi toplumsal mı, sorusuna üçüncü yol cevabı ile girip bu yolu “politikasızlık” olarak açıklıyor. Ardından sakatlığı yaratanın toplum olduğundan bahsettikten sonra “daha doğrusu politikasızlıktır” diyerek üçüncü yola, politikasızlığa tekrar geçiyor. Öyle görünmektedir ki, *Görüşmeci-7*’de toplumsal olan ile politik olan arasında girift bir ilişki vardır. Ancak *Görüşmeci-7* sakatlığın toplumsal olduğu görüşündedir. Lakin verilen cevaba biraz daha dikkatli bakılırsa *Görüşmeci-7* politikasızlık üzerinden devleti veya politikacıları eleştirmek

ister gibi görünmektedir. Sonuç olarak “eğitim sistemini kuracak” olan, “evliliği belirli koşullara bağlayacak” olan ya da “hocalara para aktarmak yerine bilime para aktaracak” olan sokakta gezen vatandaşın daha ziyade devlet ve devlet yöneticileridir, politikacılarıdır.

Kimi görüşmeciler ise sakatlığı bireysel olan ile toplumsal olanın arasında yorumlayan cevaplar vermişlerdir.

“Engellilik kişiye imtihandır. Cenabı Allah’ın vermiş olduğu bir imtihan. Bu anlamda bireyseldir. Fakat engellilik toplumun da bir sorunudur. Çünkü engelli talebi ile engelli olmuyor. Engelliliğini ortadan kaldırmak toplumun sorumluluğudur.” (*Görüşmeci-6*, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-6 da tıpkı yukarıdaki bazı görüşmeciler gibi sakatlığın bir tercih meselesi olmamasından dolayı sakatlığı toplumsal bir sorun olarak düşünmektedir. Ancak onun paragrafını farklı kılan şey ise sakatlığın bireysel olan yanlarına da yaptığı vurgudur. Ona göre sakatlık kişinin imtihanıdır. Yani sakat kişinin Allah ile olan münasebetinin bir sonucu olarak Allah’a karşı bir imtihan sorumluluğu vardır. Haliyle sakatlığı bireysel bir yanı da söz konusudur.

“Engellilik öncelikle bireysel bir sorundur. Çünkü herkes yaşadığı şeyi bilir. Toplum da bunu duymayabilir. Çünkü herkes başına gelene kadar biliyor. Ayrıca toplum engelliği düşünüyor mu? Düşünmüyor. Sorun etmeli. Ancak sorun etmiyor. Toplum bunu sorun ettiği ölçüde engellilik toplumsal bir sorun olabiliyor.” (*Görüşmeci-9*, 46, Kadın, Omurilik Felçlisi Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Sakatlığı belki de doğrudan bireyin kendi sorunu olarak ifade eden tek görüşmeci *Görüşmeci-9* olmuştur. Aynı zamanda sakatlığın belirli koşullar altında toplumsal olabileceği ile paragrafı bitmektedir. *Görüşmeci-9*’un yorumları yukarıda da anlatılan fenomenolojik sakatlık kuramları tartışmalarını hatırlatmaktadır. Bu tartışmalara göre hayat beden içinde deneyimlenirdi. Beden de insanın dünyaya açılan kapısıydı. Bunun doğal sonucu olarak fenomenologlar yukarıda da okunduğu gibi bir çeşit “yaşanmış beden” (*Lived body*) kavramını ortaya attılar. Bu yaşanmış beden deneyim sahibi olan bedendi. Yani deneyimleyen ve bilen beden. *Görüşmeci-9*’un “herkes yaşadığını bilir” sözü deneyime ve o deneyimi yaşayan insana dair vurgu içeriyor gibidir. Üstelik sakat olanın toplum tarafından düşünüldüğünde sakatlığın toplumsal olarak ortaya çıkacağını belirtmesi de ayrıca önemlidir. Çünkü yine yukarıda da anlatıldığı gibi fenomenolog sakatlık kuramcıları sakatlığın bireysel bir

durum olmakla beraber toplumla kurduğu çeşitli bağlar vasıtası ile de aynı zaman toplumsal olduğunu iddia etmektedirler. Ancak sakatlığın bireysel olanla toplumsal olan arasında psikik ve geçişken olarak var olduğunu her zaman hangi durumun belirleyici olduğunu kestirilemez olduğunu ifade etmektedir. *Görüşmeci-9* ise bu durumu sıraya koyar gibidir. Sakatlık öncelikle bireyseldir. Ancak toplumla kurduğu bağlar itibari ile sırasıyla toplumsal hale gelir diye düşünmektedir. Yani belirli koşullar oluşmadığında, örneğin toplum sakat olanı düşünmediğinde sakatlık bireysel olarak kalmaya mahkûmdur.

Görüşmecilerin çoğunluğunun sakatlığı bir toplumsal sorun olarak algıladıkları ortadadır. Toplumsal olan bir sorunun toplumsal bir harekete dönüşüp dönüşmeyeceği ise ilk başta kestirilebilir değildir. Sonuç olarak her toplumsal sorun, toplumsal hareket olarak ortaya çıkmak ve bu haliyle bir boyut kazanmak zorunda değildir. Sakatlık bir toplumsal hareket midir? Görüşmecilere sorulan sorulardan bir tanesi de bu olmuştur. Sakatlığı bir toplumsal hareket olarak düşünen bir araştırmacının bu hareketin içinde yer alan insanların bu soruya verdikleri yanıtları merakla dinleyip yorumlaması, bu hareketin mevcut hali ile ilgili birçok şeyi ister istemez söyleyeceği açıktır. Toplumsal hareket sorusu kısmi veya doğrudan politiklik sorununu da içermekteydi ki görüşmeciler bu soruya yanıt verir iken aynı zamanda sakat olanın politikliğine ilişkin yorumlar da yapmak zorunda kalmışlardır. Haliyle bu soru ile ilgili olarak sakatlığın politik bir içerik taşıyıp taşımadığı ile ilgili de bir soru yöneltilmiştir. Görüşmeciler bu soruya da çeşitli yanıtlar vermişlerdir.

Açık söylemek gerekirse hem sakatlık ve toplumsal hareket sorusuna hem de sakatlığın politik içeriği ile ilgili soruya verilen yanıtlar o kadar karmaşıktı ki saha içinde diğer sorulara verilen yanıtlardaki gibi bir eğilimler kurup standardizasyona gitmek çok zor olmuştur. Çünkü görüşmeciler sorulardaki toplumsal hareket ve politiklik meselesini birbirlerinden çok farklı algıladığından ve muhtemelen toplumsal hareketler ve politiklikle ilgili birbirinden farklı fikirlere sahip olduğundan farklı cevaplar verme eğilimine girdiler. Mutlaka bir eğilim çıkartılacaksa buradan bir çeşit kaotiklik, belirlenemezlik, kestirilemezlik vb. eğilimleri çıkartılabilir. Bu durum aşağıdaki farklı bölümler içinde geçerlidir. Görüşmeciler üzerinden tartışarsak tutumunun daha iyi anlaşılacaktır.

“Evet, Engellilik bir toplumsal harekettir. Çünkü bir olgudur ve farkındalığı olan bir olgudur. Hakkı hukuku olan doğrudan siyaset yapan bir toplumsal harekettir.”// “Vardır. (Sakatlığın politik bir içeriği) Bir kere olayın felsefi bir izahı vardır. Özellikle yönetenlerde bir hastalık oluştu. Sekülercesi başının çaresine bak olan “Allah’a emanet ol.” ortaya çıktı. Vali bile “Allah’a emanet ol.” diyor. Laik bir ülkenin valisi diyor bunu. Engelliliğin önlenmesi konusunda herkes üzerine düşeni yapmalı. Bu valinin görevi değildir. Bu doğrudan politikanın konusudur. İyi niyetli de olsa bu konu kamu yöneticisinin inisiyatifine bırakılamaz.”// “Engellilik kendiliğinden politiktir. Sakat olan ile olmayan arasındaki bir politikliktir bu. Aslen de muhaliftir engelli.” (*Görüşmeci-7*, 43, Kör Erkek, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-7 sakatlığı farkındalığı olan bir olgu olarak değerlendirdikten sonra onu hakkı hukuku olan ve doğrudan siyaset yapan bir toplumsal hareket olarak yorumluyor. Sakatlığın doğrudan politika konusu olması sebebiyle durumun kamu yöneticisinin otoritesine bırakılmayacak bir niteliğe de sahip olduğunu ifade ediyor. Bu anlam da sakatlığın bir çeşit politik bir içeriğe sahip olduğu veya olması gerektiğine dair bir yorumu söz konusudur. Hatta başka bir soruda ise sakatlığı kendiliğinden politik bir unsur olarak görüyor. Yerini de muhaliflik olarak ifade ediyor. Buradaki politiklik mevcut anayasal düzenin içindeki temsili demokrasinin siyasi partiler, ideolojiler vs. yoluyla oluşturduğu politiklik değildir. *Görüşmeci-7* burada sakat olanın kendinde içkin bir politik varoluşa sahip olduğunu ifade ediyor gibidir. Zaten “politikliğin içeriği de sakat olanla olmayan arasındaki” ifadesi bize bunu düşündürüyor. Bu durumun mevcut anayasal düzeyde, siyasi partiler nezdinde karşılığı olabilir veya olmayabilir. *Görüşmeci-7* bu minvalde konuşmuyor. Sakat olanın politikliği, *Görüşmeci-7*’de bir kendinde içkinlik sorunu gibi duruyor. Sakat olan ile olmayan arasındaki politiklik konusunu “özel alanın politik olduğu” sloganı ve bu sloganla birlikte ortaya çıkan başta ikinci dalga feminizm olmak üzere tüm yeni toplumsal hareketler ile birlikte düşünebiliriz. Geleneksel politikanın yok saydığı veya “özel” alanın mahremiyetinde görünmez kılmaya çalıştığı toplumsal kesimlerin hareketlerin bir tanesi olarak saydığımız sakatlık toplumsal hareketi *Görüşmeci-7*’nin bu yorumunda kendisini bu şekliyle kurmaktadır.

“Evet. Bizim dernek bahsettiğiniz konuyu izah etmek engelli sorunlarını tespit etmek, bunları gerekli mercilere aktarmak vs. bunları yapıyoruz. Bu bir anlamda bir harekettir. Durup dururken kimse size bir şey vermiyor. Biz kendi eksikliğimizi ancak kendi çabamızla kapatabiliriz. ...Bizler bu hareketin bir parçasıyız.” // “Engelliler politika yapabilir. Engelliler alanında bir araya gelebilirse bir güç oluşturabilir. İşte kendi

partisine veya başka partilere baskı grubu oluşturabilir. Engellilik politikanın konusudur. Toplanıp bir güç gösterisi yapabilirler. Mesela sendikalar da aynı şeyi yapmıyor mu? Engelliler aslında bir parti de kurabilirler. Nüfusun %12'si engelli ise barajı aşıyoruz demektir. (Gülüyor)" (*Görüşmeci-10*, 48, Erkek Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmeci-10 toplumsal hareket oluşlarını sakatların sorunlarını tespit etmek, izah etmek ve onları yetkili mercilere (devlet, kamu yöneticisi, politikacıları vs. ifade ediyor.) aktarmak anlamında kabul ediyor. Eksiklik kapatma söylemi ile de bu hareketin içinde yer aldıklarını ifade ediyor. Haliyle *Görüşmeci-10*'un sözleri üzerinden sakat hareketini şu şekilde yorumlayabiliriz; Sakatlık, sakat sorunlarını, izah ve tespit edip bunları yetkili mercilere bildiren, bu şekilde de sakat olanın eksikliklerini kapatan bir toplumsal harekettir.

Politiklik sorusuna verdiği yanıtta anlıyoruz ki *Görüşmeci-10*, yukarıda aktarılan *Görüşmeci-7*'den biraz farklı düşünüyor. O sakatlığın kendisini içkin bir politik mesele olarak değerlendirmiyor. Ona göre sakatlar bir araya gelip politika yapabilir. Bir güç birliği oluşturarak partilere baskı grubu oluşturabilirler. Hatta siyasi parti dahi kurup doğrudan temsili demokrasinin içinde yer alabilirler. *Görüşmeci-10* sakatlığın bu anlamda politik olabileceğini ifade etmektedir. Yani sakat olanın bir araya gelmeyerek güç oluşturmadığı veya baskı grubu kurmadığı zaman politik bir unsur olması veya politikliğin içinde yer söz konusu olamaz. Bu, tartışmaya açık bir konu gibi durmaktadır. Sakat olan ne zaman veya hangi andan sonra politik bir içeriğe sahip olur? Hep olagelen haliyle, yani içkin ve kendiliğinden mi politiktir yoksa çeşitli unsurları (güç oluşturduğunda, baskı yaptığında vs.) devreye soktuğunda mı? Ucu açık bir soru gibi görünmektedir.

"Tabi mümkündür. (Sakatlığı toplumsal bir hareket saymak mümkün müdür, sorusuna yanıt.) Altı Nokta bunu başlattı zaten. Yıllardan beri mücadele veriyoruz. Çünkü ilk defa Altı Nokta önderliğinde eylemler yapılmıştır. 10'un üzerinde Başbakanlık önünde eylem yapmıştır engelli hakları ile ilgili. Haliyle bir toplumsal hareketiz." "Bu kişiden kişiye göre değişir. (Sakatlığın politik bir içeriği var mıdır, sorusuna verilen yanıt olarak) Politika insan yaşamından bir parça. Politikasız bir hayat düşünemiyorum. Hayatın en ücra köşesinden en merkezine politik bir duruş vardır. Engelliler de doğal olarak politik bir içeriğe sahip olabilirler. Engelliliğin kendisi politik olabilir." (*Görüşmeci-5*, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5 yaptıkları eylemler üzerinden bir toplumsal hareket olduklarını ifade etmektedir. Eylem hem kamusal alanda görünür olmak hem de kamu otoritesine karşı (başbakanlık/hükümet/devlet) yapmak anlamında değerlendirebiliriz. Haliyle *Görüşmeci-5*'in yorumuna göre sakatlık kamusal alanda görünür olan veya olmaya çalışan kamu otoritesine karşı da bir şeyler söylemek veya talep etmek isteyen bir toplumsal harekettir.

Görüşmeci-5 tıpkı *Görüşmeci-7* gibi sakatlığın kendisinin politik olabileceğini ifade ediyor. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken söylem “olmak” yardımcı fiilindeki “e-bilirlik” vurgusudur. “Sakatlığın kendisi politik olabilir.” Yani aslında olmaya bilir de. Hatta *Görüşmeci-5*'e göre bu durum kişiden kişiye de değişebilir. Yani sakat olan kendini politize ettiği anda politik bir içeriğe sahip olabilir. *Görüşmeci-7*'de ise bu konuda kesinlik söz konusuydu. Sakatlık kendiliğinden politikti. *Görüşmeci-5* tıpkı yukarıdaki *Görüşmeci-10* gibi sakat olanın politikliğini belirli şartlara bağlamış görünmektedir. *Görüşmeci-5* şöyle söylüyor gibidir; “Sakatlığın kendisi politik olabilir. Sakat olan kendisini politize ettiğinde.” Bu yorum kendiliğinden içkin bir politiklik olma durumu ile belirli şartlara bağlı veya bir irade ürünü olarak ortaya çıkabilecek bir politik olma durumunda bir melez yorum gibi görünmektedir. Sakat olanın politikliği ne zaman başlar sorusu bu yorumda daha belirsizdir.

“Mümkündür. Hakkı hukuku olan bir toplumsal harekettir engellilik. Kamuyla, orayla, burayla bir iş yapıyorsa bu toplumsal harekettir.” “Engelli kendine evet engelliyim ve doğal olarak politiğim diyebilir. Nasıl normal insan politika yürütüyorsa engelli de yürütebilir. Bir siyasi partinin içine girip aktif görevler de yapabilir. Lokman Ayva örneği var mesela.” (*Görüşmeci-8* 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmeci-8 de hak ve hukuk söylemleri üzerinden kendilerini toplumsal bir hareket olarak yorumluyorlar. Sakatlığın politikliğine gelince çeşitli faaliyetlerde bulunarak örneğin bir siyasi partiye üye olarak sakatlığın politikleşebileceğini ifade etmiştir. Dernek olarak kendilerinin bir toplumsal hareket olduklarını kabul eden bu yoruma göre yaptıkları iş politikanın konusu değildir. Ancak sakat olan kişi çeşitli uğraşlar içinde bulunursa politikleşebilir. Bu yoruma göre *Görüşmeci-8*, “Dernek olarak bir toplumsal hareketiz. Ancak politik değiliz. Politikleşme kişinin kendi sorunudur.” der gibidir.

“Engellilik de bir toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir. Engellilerle engelsizler ayrımı, eşitsizlik, sosyal haklar, eve bağımlılığın ortadan kaldırılması ve daha bir çok hak için böyle bir hareket ihtiyaç var zaten. Ve biz bunun içindeyiz. Ülke bazında veya uluslararası bazda böyle bir hareketlilik var evet.” // “Engellilik politik bir şey değildir. Engellilik politikanın konusu olabilir mi? Yeri ve zamanı geldiğinde evet, olabilir. Yani engelliye ilgilendiren konularda durum bu anlamda politiktir. Politikanın da konusu olmalıdır da. Çünkü sorunlar orada çözülüyor. Anayasa yapılırken veya bir yönetmelik çıkarken engellilerin durumlarının düzeltilmesi ile ilgili eylem yaptığımızda bu politik oluyor zaten.” (Görüşmecı-2, 31, Erkek, % 10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmecı-2 de sakatlığı ayrımcılık, eşitlik, sosyal haklar gibi kamusal/toplumsal sorunlar üzerinden değerlendirip buna dair toplumsal bir hareketin varlığına işaret ediyor. Sakatlığın aslında politik bir şey olmadığını da dolaylı olarak ifade ediyor. Ancak yeri ve zamanı geldiğinde politikleşebileceğini ifade ediyor. Sorunların çözüldüğü yer olarak politikayı gördüğü için yeri ve zamanı denk geldiğinde sakatlığın politikanın tam ortasına oturacağı görüşündedir. Yasa çıkartırken yasayla ilgili yapılan herhangi bir tasarrufun da politik olduğunu ifade eden *Görüşmecı-2* bu anlamda da sakatlığın politik olabileceği görüşünde. *Görüşmecı-2* de sakatlığın kendiliğinden veya içkin bir politiklik taşımadığını ancak belirli koşulların oluşması veya irade gösterilmesi ile politikleşebileceğini ifade edenlerden. Ona yakın görüşleri savunanlara göre evinde oturan sakat, politik değildir. Ancak devlet kurumlarının önüne gidip eylem yaparsa, veya kamu yöneticisine baskı unsuru oluşturacak faaliyetlerde bulursa veya bir siyasi partiye girip siyaset yaparsa sakat olan kişi politik bir içerik kazanır.

“Engellilik bir toplumsal hareket değildir maalesef. Eğer toplumsal hareket olsaydı siyasal bir harekete dönüşürdü. Bunun olabilmesi için çok büyük mağduriyetlerin oluşması gerekiyor. Mağduruz. Ancak çok da değiliz açıkçası. Siyasal sistem bunları öngörmüş, bizi sistemin içine bir şekilde entegre etmiş. Tedbirini almış. %3 kotası getirmiş, bakım parası vermiş mesela. Herhangi bir toplumsal patlama gerçekleşmesin diye. Dolayısıyla engelliliğin toplumsal bir harekete dönüşmesi çok da mümkün görünmüyor şu ortamda. Partiler de bizim üzerimizden siyaset yapıyorlar tabii. Bu sakat olanların, sakat kitlelerin ortak hareket edebilmesinin önünü tıkkıyor. Bu da kitlelerin ortak bir harekete geçerek bir patlama ihtimalini ortadan kaldırıyor. Bu patlama bir gün gerçekleşebilir mi? Çok büyük mağduriyetler olursa evet. Çok büyük krizler yaşanır ve bizim bu sistemde var olamayacağımız ihtimali ortaya çıkarsa, bu işin teorisi artısı eksisi ile ortaya konursa böyle bir durum hasıl olabilir. Bunun için birçok yerde deneme yapıldı ancak tutmadı. Bu onu karşılar mı bilmem ama bizde de Engelsiz Yaşam Partisi vardı.

Çeşitli haklar verilmemiş olsaydı radikal bir hale dönüşecekti engelliler. Sisteme entegreyiz ancak yönetici kadrolarda yokuz. Entegreyiz ancak güdümlü bir entegre bu.”
(*Görüşmec-i-4*, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonları)

Belki de sakatlık toplumsal hareketi ve sakatlığın politik içeriği ilgili sorulara en enteresan cevapları saha çalışması itibari ile *Görüşmec-i-4* vermiştir. *Görüşmec-i-4* “engellilik bir toplumsal hareket değil maalesef.” diye söze başlıyor. Bu sözden anlıyoruz ki sakatlık hali hazırda bir toplumsal hareket değildir ve *Görüşmec-i-4* bundan dolayı bir üzüntü içinde gibidir. Çünkü ifadesinde “maalesef” söylemi söz konusudur. Sakatlık bir toplumsal hareket değildir çünkü toplumsal hareket olmanın ön koşulu yukarıdaki paragrafa göre “siyasal olana” dönüşmesidir.¹¹ Henüz sakatlığın mevcut durumda bir toplumsal hareket olarak düşünülmesi gerçekleşmiş değildir. Aynı zamanda bir politik içeriğe de sahip olmadığı yönündedir.

Görüşmec-i-4 sakat hareketinin siyasallaşması için çok ciddi mağduriyetlerin yaşanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu mağduriyetler öyle hale gelmeli ki sakat olanın varlığı veya yokluğu meselesinin yaratıldığı bir ortam oluşmalı. İşte ancak o zaman sakatlık politikleşebilir ve kendini toplumsal bir hareket olarak var edebilir. Bunun olmamasının sebebi de sistemin sakat olanı entegre edebilme kapasitesidir. Çeşitli sosyal haklar yardımı ile sakat olan bir şekilde sistemin içinde kendisine yer bulmuş veya tutunacak bir dal sahibi olmuştur. Haliyle bu durum sakat olan kitlelerin toplanıp “radikal” hale gelmesini önleyerek, bir baraj görevi görmüştür. Belki bir gün böyle bir imkan ortaya çıkarsa, yani sakat olanın politikleşmesi sonucu toplumsal hareketlere dönüşebileceğini düşünüyor. *Görüşmec-i-4* bunun da çok zor olduğunu çeşitli deneyimleri örnek göstererek ifade ediyor. Sisteme şu an entegre olduklarını ancak karar alma mekanizmalarında yer almadıkları için “güdümlü bir entegrenin” içinde yer aldıklarını ifade ediyor.

Görüşmec-i-4’ün ifadeleri yukarıda anlatılan sakatlık hareketlerinin ülkelere göre durumunu anlatan bölümlerdeki tartışmalarla benzerlik gösteriyor. Örneğin Almanya, Hollanda gibi sosyal devleti güçlü, sakatlık sorunlarının çok büyük oranda çözüldüğü ve sakatların çok ciddi haklara sahip olduğu ülkelerde (Bunu *Görüşmec-i-4*’ün diliyle sakatların sisteme daha fazla entegre olduğu ülkeler diye okuyabiliriz.) sakat hareketinin daha cılız ve olabildiğince radikallikten uzak seyir aldığını

¹¹ Ben soruyu “politik” kavramı ile sordum. *Görüşmec-i-4* cevaplarırken “siyasal” kavramını tercih etti. Bu bölüm itibari ile ikisini de aynı anlama gelecek şekilde kullanıyoruz.

okumuştuk. Ancak sosyal devletin çok zayıf, kapitalist ilişkilerin de neredeyse zirvede olduğu Amerika ve Avustralya gibi ülkelerde (*Görüşmeci-4*'ün diliyle bunu sakatların sisteme daha az entegre olduğu ülkeler diye okuyabiliriz.) sakat hareketinin çok daha sert ve radikal yönde var olduğunu da okumuştuk. Yani bu yorumlara göre sakat olan sisteme ne kadar entegre ise sakat hareketi o kadar cılız olup, radikallikten uzaktır. *Görüşmeci-4*'e göre buralarda sakatlık hareketinden ve sakat olanının politikliğinden pek bahsedemeyiz. Ancak tam tersi durumda ise sakatlık görece olarak daha fazla toplumsal harekettir ve politik içeriği sahiptir.

“Hayır, kabul edilemez. (Sakatlığı bir çeşit toplumsal hareket olarak kabul edebilir miyiz, sorusuna verilen cevap olarak.) Böyle bir şey yok. Engelli hakkına sahip olacak kardeşim. İşini yapacak. Aklın yerindeyse yapacağın muhakkak bir şeyler vardır. Kendi meziyetini gün yüzüne çıkartacaksın. Sorumluluklarını bileceksin. Yani bunu devlete veya başkalarını yüklemekle olmaz bu iş. Böyle bir şey yok. Devletin bizim üzerimizde de sorumlulukları var. Devlet bunu yapmakla mükellef. Mecbur yapacak. Bunu takip etmek bizim işimiz. (Ara soru –Peki ya devlet üzerine aldığı sorumlulukları yerine getirmiyorsa?--) Yapmıyorsa mücadeleyi yap. Sizin gibi okumuş makam mevki sahibi insanlar gelsinler bizlerle konuşsunlar sorunları tespit etsinler. Çözsünler sorunları olabildiğince artık. Ne gelirse, ne kadar olursa. Yani tutup biz hükümet mi devireceğiz? Engellinin de normal insandan farkı yok ki. Engelli engelini hissetmeyecek devlet sayesinde. Onun haricinde ekstra bir şey istemez ki? Bir de insanı alıstırdığın zaman engelli engelini avantaj olarak kullanır. Tembelliği seçer. Devlet engellinin engellilik özel durumlarını gözeterek yaşatacak. Toplumu öyle kurgulayacak.” (*Görüşmeci-6*, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Sahadaki hiçbir görüşmeci *Görüşmeci-6* kadar sakatlığın toplumsal bir hareket olamayacağını sert bir şekilde ifade etmemiştir. *Görüşmeci-6*'nın yorumda bir sorumluluk retoriği göze çarpıyor. Sakat olanın da bir şeyler yapma sorumluluğu var. Mesela hakkına sahip çıkmak, işini yapmak ve kendi meziyetini gün yüzüne çıkarmak gibi... Eğer akli dengesi yerinde değilse yapıp edeceği bir şeyler kesinlikle vardır. (Aklı yerinde değilse ifadesi de sıkıntılıdır. Demek ki mental sakatlıkları olanların böyle bir sorumlulukları yok. Onlara ne olacağı ile ilgili herhangi bir ifade de yok. *Görüşmeci-6*'nın konuştuğu sakatlığın fiziksel sakatlıklardan ibaret olduğunu düşünebiliriz.) Aynı zamanda devletin de sakat olanlara karşı sorumlulukları vardır. Eğer devlet sorumluluklarını yerine getirmiyorsa, o zaman sakat olanın mücadelesini yapması gerekir. Örneğin mektepli ve okumuş insanlar sakatlarla konuşup bilgi vs. üreterek sorunları çözme yoluna gitmeli. Ancak devletin sorumluluğunu yapmadığı alanda

mücadelesini yapmasını söyleyen *Görüşmeci-6* bu mücadelede sakat olanı yine edilgen kılıyor gibidir. Çünkü mektepli ve makam sahibi insanlarla sorunlar çözülmektedir. Buna bağlı olarak *Görüşmeci-6* sorunların çözümünde de “artık ne kadar olursa, ne kadar çözülsün” diyerek de bir çeşit kanaat ideolojisi ortaya çıkartıyor. Başka türlü belki de “hükümet devirmeye” girmektedir. Çünkü ona göre sakat insanın normal insandan farkı yoktur. Ne anlamda farkı yok? Onunda da sorunları çözüldüğünde devletten/kamudan isteyeceği bir şey kalmayacaktır. Bu anlamda farkı yoktur. “Engelli engelini hissetmeyecek devlet sayesinde. Onun dışında başka bir şey istemez ki.” Son olarak da *Görüşmeci-6* sakat olanın başka şeyler yani ona göre fazla şeyler istemesi durumunda onun sakatlığını kullanarak tembelliğe düşeceğini ifade etmektedir.

Görüşmeci-6’nın sakatlığının sadece fiziksel sakatlıklar olduğunu ifade ettik. Ancak öyle anlaşıyor ki *Görüşmeci-6* fiziksel sakatlıkların da kendi içinde özel gruplarına hitap eder şekilde kullanmaktadır. Bu özel gruplar sosyalleşebilir, dönüştürülebilir sakatlıklar olabilir. Belki körlük, belki ortopedik sakatlıklar. Ancak öyle sakatlıklar vardır ki kesinkes sosyalleştirilemez. Örneğin boyundan aşağısı tutmayan ve mental rahatsızlıkları olan bir insanın sorumluluğu nedir? Hangi işi yapacaktır? Tembelliğini nasıl gerçekleştirecektir? Bu sorular boşta kalmaktadır. Veya sürekli acı veren ve sonu kaçınılmaz bir biçimde ölümle sonuçlanacak hastalıkları/sakatlıkları ele alalım. Onların durumu ne olacak? O da tartışmaya açık bir konudur.

“ Yok hayır. Toplumsal hareket sayılmaz. Hakları savunmanın şekli çok önemlidir. Asi olarak, tepki olarak değil. Öyle bir şey olduğunu zannetmiyorum. Öyle bir hareket yok. Ancak çözülme yeri yasalardır.” // “İçerir herhalde. (Sakatlığın politik bir şey içerip içermediğine yönelik soruya cevap olarak) Engellilik politik bir şey olabilir, neden olmasın?” (*Görüşmeci-1*, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmeci-1 de sakatlığı bir çeşit toplumsal hareket olarak saymıyor. Hak aramanın çeşitli yöntemlerinin olduğunu ifade eden *Görüşmeci-1* “asi olarak, tepki olarak” hakkın aranmayacağını söylüyor. Görünüşe göre herhangi bir toplumsal hareketin herhangi bir hak arayışı talebi ile asi olarak, tepki olarak hak arayışı arasında bir bağlantı kuruluyor. Ancak yine de sorunların çözüm yönünün yasal olduğunu ifade ederek konunun toplumsal boyutları da olduğunu ima ediyor. Denilebilir ki sakatlık toplumsal bir hareket değildir. Ancak toplumsaldır. İşin ilginç yanı *Görüşmeci-1* sakatlığın politik bir içeriğe sahip olabileceğini de düşünüyor. Yani *Görüşmeci-1*’de

“toplumsal hareket, toplumsallık ve politik olan” üçlü kavram dizgesi girift bir içeriğe sahip vaziyettedir.

Son olarak *Görüşmeci-1*’in şahsında da ifadesini bulduğu gibi, sakatlık toplumsal hareketi ve sakatlığın politik içeriği birbirine girmiş tartışmaların tam ortasındaki kaosta duruyor gibidir. Neredeyse hiçbir kavram benzer anlam aralıklarında anlaşılıp kullanılmadığı gibi kavramların yorumlanarak işlenişi de sahadaki görüşmecilerde hayli karmaşık bir vaziyettedir. Kuşkusuz post-modern ve çoklu bir hareket (Çünkü sakatlık, tür farklılıkları, sınıfsal, ırksal, cinsel, dinsel farklılıkları barındırıyor.) olarak ele alabileceğimiz sakatlık toplumsal hareketinin herkes için geçerli evrensel bir anlam dünyası veya kategori dizgesi yaratması beklenemez. Ancak bu durum da tam olarak politika yapmayı engelleyen, hiç değilse geciktiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Program, söylem, slogan ve metot üretmek konusunda sıkıntıların yaşandığı ve yaşanacağı açıktır. Kocaeli özelinde Türkiye Sakat Hareketi’nin şu anki durumu bu veya buna yakın kavramlarla ifade edilebilir.

Toplumsal hareket tartışması ortaya atıldığında ister istemez kimlik, kültür, felsefe, ideoloji gibi meseleleri tartışmak, en azından onlardan bahsetmek, o toplumsal hareketin bu tür konularda neler düşündüklerini anlamaya çalışmak zaruret halini almaktadır. Kuşkusuz her bir mesele için ayrıca tezler yazılabilir; Sakatlık hareketi ve kimlik”, ideoloji ve sakat hareketi”, “kültür ve sakat hareketi” vs. gibi.

Burada derinlemesine kimlik, sınıf ve kültür üzerine tartışmalar yürütülmeyecektir. Bunun sebebi ilk elden Kocaeli yerelindeki sakat hareketi üyelerinin bu kavramlardan ne anladığını ve kendileri ile bu kavramlar arasında nasıl bir bağ kurduklarını çözümlemeye çalışma isteği ve amacıdır.

Kimlik

Bir toplumsal hareketi incelerken o toplumsal hareketin bir çeşit kimlik yaratıp yaratmadığı sorunu ile karşılaşmak gayet doğaldır. Bu bölüm saha çalışmasındaki görüşmecilerin kimlik meselesi ile neler düşündüğü ile ilgilidir. Saha çalışması sırasında görüşmecilere sakatlığın bir kimlik oluşturup oluşturmadığı soruldu. Bir kısım görüşmeci bir çeşit sakat kimliğinin varlığından bahsederken bir kısım görüşmeci ise böyle bir kimliğin olamayacağını öne sürdü. Görüşmecilerin bir kısmı ise böyle bir kimliğin varlığını ve yokluğunu tartışırken aynı zamanda böyle bir şeye

ihtiyaç olup olmaması konusunda da yorumda bulundular. Kuşkusuz görüşmecilerin her biri kimlik sorusuna kendi algısı ve yorumu üzerinden cevap vermek durumunda kaldılar. Yani ortada bir kimlik varsa ya da yoksa onu oluşturacak veya oluşturmayacak ortak bir anlam aralığının olmadığı kolayca göze çarpmaktadır.

“Hayır. Bizi bir dezavantajlı grup olarak değerlendirebiliriz. Engellileri bir engelli kimliği ile değerlendirmeniz onlara ancak haksızlık olur. Engelliysem, engelliyimdir zaten ayrı bir kimlik yüklemenin ne anlamı var? Biz engeli kaldırmaya çalışırken ayrıca bir kimliğimiz mi olsun?” (*Görüşmeci-6*, 49, Erkek, Kör, Gölçük Engelliler Derneği)

Görüşmeci-6 bir çeşit sakat kimliğini daha ilk kelimedden reddediyor. *Görüşmeci-6* sakat kimliğinin varlığı veya yokluğu tartışmasından daha ziyade varolması gereken veya gerekmeyen bir fenomen olarak düşünüyor gibidir. Ona göre zaten kendileri sakattır. (Bu, kimlik oluşturmaz). Üstüne bir de sakat kimliği mi olsun? (Olmamalı) *Görüşmeci-6*, böyle bir kimlik inşasının sakatlığı perçinleyici bir durum yaratacağı görüşünde ki kimlik konusuna olumsuz bakan kimi görüşmecilerle de benzer fikirdedir.

“Hayır. Engelli kendini ifade ederken “ben engelliyim” dememeli. Şimdi arabalardan ve kimlik kartlarından da engelli ifadesi kalktı. Engelli kimliğini kabul etmek engelliği kabul etmektir. Bazı şeylerden engelleniyorsunuz. Ancak bunların çoğu aşılacak şeyler oluyor. Ama bazen de böyle bir kimlik gerekli olabiliyor. Örneğin gözleri görmeyen birinin bunu ifade etmesi gerek ki kendi durumu ile ilgili sınava girebilsin. Malulen emekli olması gerekiyorsa bir engelli, olabilir. Bazen kimlik gösterme, tanınma, hukuki statü gerekebilir. Ancak her şeyde bu kullanılmamalı.” (*Görüşmeci-1*, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmeci-1 de *Görüşmeci-6*’daki gibi benzer gerekçelerle sakat kimliğinin olmaması, oluşmaması görüşündedir. Çünkü ona göre sakat kimliği sakatlığın kabulünü içermektedir. Burada üstü örtülü bir inkâr politikası sezilebilir. Ancak bu konuda aceleci davranılmamalı. *Görüşmeci-1* ve *Görüşmeci-6* sakatlığın varlığını veya yokluğunu tartışmıyorlar. Sakatlığın bir kimlik olarak inşa edilmemesi gerektiği görüşünü paylaşıyorlar. *Görüşmeci-1* sakat kimliğinin kullanımının veya kimliğin tanınmasının yer yer olabileceğini ancak bu durumun tali bir unsur olarak düşünülmesi gerektiğini düşünmektedir.

“Engellilik bir kimlikten daha ziyade bir kaderdir. Şimdi kendimizi ifade ederken bazen engelli olduğumuzu ifade etmek durumunda kalıyoruz. İş başvurusunda falan... Bu anlamda bir kimlik vardır. Ancak kaderdir derken onun bir tercih olmadığı anlamında

kullanıyorum. Engellilik bizim tercih ettiğimiz bir kimlik değildir.” (Görüşmecı-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğı)

Görüşmecı-8 ise kader ve kimlik arasında bir dikotomi kuruyor. Bu dikotominin özü ise kimliğin bir tercih dolayısıyla elde edilebileceğı görüşü ile ilgilidir. Yani ona göre kimlikte bir irade söz konusudur. Ancak sakatlık bir tercih değildir, olsa olsa bir kaderdir. Bu yüzden sakat kimliğinden bahsedemeyiz. Sakatlığı kimlikten daha ziyade “kader” gibi başka kelime/kavramlarla ifade eden farklı görüşmeciler de olmuştur.

“Engellilik bir sınıftır. Ancak kimlik olamıyor. Bir babasınızdır ama aynı zamanda engelliği de oynamak zorunda kalıyorsunuz. Bu bir kimlik oluşturmaz. Kimlik için daha teferruatlı şeylere ihtiyaç var. Neden? Irka dayalı bir şey. Bizim böyle bi temelimiz yok. Bize kimlik kartı verirler. Ancak bu bizim kendimizi ifade etme biçimimiz değildir. Bir yere giderken “ben engelliyim” diyemezsin. Bu konulmamalı zaten. Bu insan hakları merkezli bir sınıftır. Eğer bir kimlik oluşsaydı siyasal bir kimliğe dönüşürdü. Ancak böyle bir şey yok dediğim gibi.” (Görüşmecı-4, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmecı-4 konuyla ilgili ilişkilendirilebilir ya da ilişkilendirilemez birçok şey söylüyor. Kimlik sorusuna doğrudan “engellilik bir sınıftır” (insan hakları merkezli) cevabını veriyor. Demek ki kimlik olmadan herhangi bir sınıf söz konusu olabilir. Ancak kimlikle ilgili de “olamıyor” ifadesini kullanmaktadır. Demek ki kimliğin bir de “olabilme” ihtimali vardır. Babalığı bir kimlik olarak görüyor ancak sakatlığı oynanması gereken/performe edilmesi gereken bir şey olarak düşündüğünü ifade ediyor. Demek ki ona göre kimlik performe edilen bir şey değil. Aynı zamanda paragrafın bir bölümünde kimlik ile ırk arasında bağ kuran *Görüşmecı-4* sakatlığın ırksal bir şey olmaması dolayısıyla böyle bir kimliğin olamayacağı görüşündedir. Ona göre kimlik teferruatlı şeylere ihtiyaç duyuyor. Yani onun deyişle “bir temel”e... Baba ve milliyet kimliklerinin bir temeli olduğunu anlıyoruz. Ki yoruma göre bu kimlikleri performe etmeye, oynamaya gerek yoktur. Ancak sakatlığın bir temeli olmadığından mütevellit oynamak zorunda kalındığı için kimlik oluşturmuyor. Ama aynı zamanda “sakatlık eğer bir kimlik olsaydı siyasal bir kimliğe dönüşürdü” ifadesini kullanıyor. Herhalde sakat kimliğinin “olamıyor” oluşu onun siyasal olamaması ile ilgili. Konu birçok açıdan tartışılabilir.

“Engelli vatandaş yaşadığı toplumda, bulunduğu yerde engellilerin de yaşadığını hissettirecek, güç ve birliktelik oluşturabilecek bir kimliği oluşturabilir. “Evet,

engelliyim” der ve diyecek güç oluşturmak için. Bunun için kendi ideolojik gözlüklerimizden arınarak engelli kimliğimizle bunu yapmak zorundayız. İşte bu bir kimlik sorunudur.” (Görüşmeci-7, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-7 sakat kimliğini varlığı hissettirmek, güç ve birliktelik oluşturmak söylemleri üzerinden değerlendiriyor. Bunun için çeşitli ideolojik gözlüklerden arınıp sakat kimliği ile bu yapmak zorunda olduklarını ifade ediyor. *Görüşmeci-7*’nin sözlerinden kimliğin kendinde varlığından daha ziyade, oluşturulan ve oluşturulması gereken bir şey olduğunu anlıyoruz. Aynı zamanda ideolojik gözlüklerden sıyrılıp sakat kimliği ile güç ve birliktelik oluşabileceği yönünde söylemleri var. Bu söylemlerde çeşitli ideolojiler ile kimlik arasında bir karşıtlık veya birbirini ardı sıra gelebilecek şeyler olduğu ifade ediliyor. Yani kimlik *Görüşmeci-7*’ye göre aynı zamanda da bir ideoloji meselesi olarak görülüyor.

“Engellilik bir kimliktir. Sosyal, kültürel ekonomik olarak normal insanlardan daha fazla mücadele etmemiz gerekiyor. Dolayısı ile farklı bir kimliğe sahibiz mücadele anlamında. Çünkü insan olarak doğal haklarımız çok mücadelelerle elde ediliyor. Mücadele anlamında, yaşam anlamında bu bir kimliktir.” (Görüşmeci-5, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5 ise “normal” insanlardan farklı olarak sakat bireylerin sosyal kültürel ve ekonomik alanda daha fazla mücadele verdiği söyleminden hareketle bu durumun kendiliğinden bir kimlik oluşturduğu görüşündedir. Burada kimlikle ilgili mücadele vurgusu mücadele farklılıklarının kimliğin oluşturucu unsurlarından biri olduğunu iddia ediyor.

“Engellilik bir kimliktir. Bir kendini tanıtmaya biçimi olarak “engelliyim” diyebiliyorum. Örneğin okulda sınav olacak. Ben orada görme engelli olduğumu söylemek durumundayım ki herkesin girdiği sınava değil de görme engelliler için hazırlanmış sınava girebileyim aksi takdirde başarısız olurum.” (Görüşmeci-2, 31, Erkek, % 10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-2 ise sakatlığı bir kimlik olarak kabul ederken bu kimliğin varlığını gündelik hayatın pratiğinde oluşturuyor. Eğer “sakatım” demese, bu durumu ifade etmese, “normal” insanlar için “normal” olarak kodlanmış gündelik yaşamın içinde eriyip gitme durumu söz konusudur. İşte bunu engellemenin yöntemlerinden bir tanesi olarak sakat kimliğinin varlığını ve onun kullanılmasını ortaya çıkarıyor.

“Evet, var. (Sakat kimliği diye bir kimlik var mı, Sorusuna cevap olarak) Mesela beni çok kişi tanıyor. Engelli olduğum için insanların aklında kalıyorum. İşte bu bir kimliktir. Değişik aksesuarlara sahibiz işte sandalye falan(gülüyor).” (*Görüşmecı-9*, 46, Kadın, Omurilik Felçlisi, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmecı-9 ise sakat kimliğinin varlığını sakat olmayanın aklında kalmakla, hafızasını işgal etmekle ilişkilendiriyor. Bu yoruma göre sakat olan, sakat olmayanın belleğine kazınmaktadır. Ancak sakat olanın hali burada edilgendir. “Kazınmak” ifadesi edilgendir. Yani kimliği oluşturan şeyin bu fail (sakat olan) olmadığı tahmin edilebilir. Sakat olmayanın belleği ve bu bellek dolayısı ile olan eylemi (kelimenin basit anlamıyla, tanıma) kimliği oluşturan bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Bu yorum yukarıda yapılan Hegel tartışmasına benzetilebilir. Sakat kimliğini oluşturan şeyin sakat olmayan tarafından tanınması ile olduğu fikri bu yorumda açığa çıkıyor.

Sınıf-Kültür

“Hayır. Öyle Bir şey yok. Engelliler sınıf değildir. Normal olarak lazım senin hakkın ne ise engellinin de hakkı odur. Dezavantajlı bir grubuz bunda sıkıntı yok. En büyük yaşam mücadelesi verenlerdeniz. Ama tutup da bunları lokalleştiremeyiz. Ayrıştıramayız. Engellileri toplum içine serpiştireceğiz, katacağız yani. İstersen zaten beni böyle dışlarısın zaten.” // “Tabii, neden olmasın? (sakatlığın kendince bir kültürü olup olmayacağına dair soruya cevaben) Tekerlekli sandalye kullanıyor kişi. Alın size kültür. Kültür nerde? İnsanda. Engelli kültürü diye bir şey olmamalı aslında? Ancak oluyor. Tekerlekli sandalyeli birisi normal insanın düşünmediği bir çok şeyi düşünmek zorunda. Bu kültür oluşturmaz mı?” (*Görüşmecı-6*, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmecı-6 sakatlığın sınıf oluşturabilme ihtimalini başından reddediyor. Yaşam mücadelesi verenler olarak dezavantajlı bir grup oluşturduklarını ifade ediyor. Bu, ona göre bir sınıf meselesi değil. Üstelik kendi ifadesi ile sakat olanı “lokalleştirirsek” yani bir sınıf kesesine koyarsak onu dışlamış olacağımız kanaatinde. Toplum içine sakat olanı “serpiştirmek” bir yana sınıf fikrinin sakat olanı ayrıştıracağı görüşündedir. Bunda sınıf kavramının *Görüşmecı-6*’da olumsuz bir içeriğe sahip olduğu öne sürülebilir. Çünkü kültürle ilgili olan soruya doğrudan sakat olanın da kendine has bir kültürünün olduğunu veya olabileceğini ifade ediyor. Kuşkusuz sınıf ile kültür kavramları arasında zorunlu bir bağ kurmak zorunda değiliz. Kurmamak zorunda da değiliz. Bu kavramlara nerden baktığımızla alakalı bir durumdur. *Görüşmecı-6*’ya göre bir sakat sınıfı söz konusu değildir. Ancak bir sakat kültüründen bahsedebiliriz.

“Biz dezavantajlı bir grubuz. Ancak ayrı bir sınıf değiliz. Biz engelliler olarak ayrı bir kültürümüz de yok. Görmüyoruz ancak insanlarla anlaşabiliyoruz. Belki sağır insanlar için ayrı bir kütlüden bahsedilebilir. İşaret dilleri olduğu için.” (Görüşmeci-5, 66, Erkek, Kör, Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5 de sınıf kavramını kabul etmeyip dezavantajlı grup kavramını benimseyenler arasında bulunuyor. Ona göre sakatlar bir sınıf değil, dezavantajlı bir grup. *Görüşmeci-5*, sakatlığın ayrı bir kültürünün olmadığını da kendi sakatlık türü (körlük) üzerinden değerlendiriyor. “İnsanlarla anlaşabiliyorsanız” ayrı bir kültürünüz yok demektir, yorumuna yakın bir yorum yapıyor. Bir sakatlık kültürünün oluşması durumunu ise başka bir sakatlık türü (sağırılık) üzerinden değerlendiriyor. Muhtemelen işaret alfabesini farklı buluyor ve onun bir kültür oluşturabilme kapasitesine sahip olduğunu düşünüyor.

“Hayır, ben öyle görmüyorum. Olmamalı da. Ama var. Öyle bir gerçeklik var. Sınıf var mı bilmiyorum ama arada bir şey var gibi. Hem var gibi, hem yok gibi.” // “Kültür mü? Engelliler kendi aralarında toplandıkları zaman bir kültürleri oluyor. Zaten derneklere takılma sebebim biraz da bu. Kaderdaş olarak görüyoruz birbirimizi. Bir engelli en iyi bir engelli anlar. Onun başarısında mutlu olur.” (Görüşmeci-9, 46, Kadını Omurilik Felçlisi, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-9 sakat olanın sınıfı ile ilgili soruya, olması gereken ile olan arasındaki gerilimin içinden cevap veriyor gibidir. “Var öyle bir şey, ama olmamalı” bu yüzden sınıf hem var hem yok bir durumda kalıyor. Kültür meselesi ile ilgili ise sakat olanın kendine has bir kültürü olabileceğini “kaderdaş”lık söylemi ile yapıyor. Aynı zamanda birbirini anlama vurgusu önemlidir. *Görüşmeci-9* birbiri ile diğerlerine nazaran daha iyi anlaşılan bir grubun kendine has bir kültüre sahip olacağına inanıyor.

“Hayır, biz bir sınıf, grup, cemaat değiliz. Bize dezavantajlı bir grup olarak bakıyorlar. Oysa ki bizlerin de yapacakları şeyler vardır. Biz bir toplumsal hareketiz, sınıf değiliz.”
“Bu hayatın içinde biz de varız. Biz de bu toplumun bir parçasıyız diyoruz. Bunu demenin kendisi bile bir kültür oluşturuyor. Haliyle bize ait bir kültür var.” (Görüşmeci-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmeci-8* de sakatlar olarak bir sınıf oluşturmadıklarını ancak dezavantajlı bir grup olduklarını ifade ediyor. Söylemine göre bir şekilde onların da yapıp edecekleri olduğundan bir toplumsal hareket olarak kendilerini yorumluyor. Demek ki yapıp edecekleri bir şeyleri olmayanlar toplumsal hareket oluşturamazlar. Kültür meselesi ile ilgili ise hayatın içinde olduklarını ifade etmenin dahi bir kültür

oluşturabilmesinden dolayı kendilerine has bir kültüre sahip olabileceğinden bahsediyor.

“Evet. Sınıfız. Sağlamlar da bir sınıf. ...Engelli ile sağlam arasında şöyle bir mücadele vardır. Sağlam sınıfı kendini hep üstte tuttuğu için arada bir tahakküm ilişkisi söz konusudur. ...Mevcut politikada da bizi eziyorlar. Nasıl kadınları sistem içine almayan bir erkek tahakkümü var ve bunu hissettirmeden yapıyorlar. Bizde de böyle. Bu sınıfsal ayrışmayı bugün belirli olarak söyleyemiyoruz. Ama desek ki sağlama “şu kaldırımı düzelt”, zorunda olmadığı müddetçe düzeltmez. Der ki; “buraya engelli gelmesin.” // “Ben mesela Dünya’nın herhangi bir yerindeki engelli ile iletişim kurabilirim. Bu bir kültürdür. Dili olmayan bir kültürdür. Enteresandır. Aslında hükümetler bunu kullansa hem engelli turizminin ortaya çıkıp gelişmesinde, hem de savaşların durdurulmasında önemli bir mesele olabilirdi engelli kültürü. Ama bunu kullanmadılar. Mesela aileler arası bir sürtüşme olduğunda, ortak dili tutturan birilerini bulurlar. Derler ki “git konuş, problemleri çöz.”. Engelliler de böyle olabilirdi.” (Görüşmecî-4, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmecî-4 yukarıda zikredilen sakatlık sosyal modeli veya Marksist sakatlık kuramlarının argümanlarını ve aynı zamanda yukarıda zikredilen sakat hareketinin 1970’ler itibari ile aldığı forma yakın söylemleri açık bir şekilde kullanarak sakatların bir sınıf olduğunu ifade ediyor. Sağlamları da ayrı bir sınıf olarak kodlayan *Görüşmecî-4* sağlam olan ile sakat olan arasında bir tahakküm ilişkisinin olduğunu vurguluyor. Sağlam olanın kendini üstte tutarak toplumu sağlamcı (ableist) kurguladığını iddia eden kuramlar gibi *Görüşmecî-4*’ün sözleri de sağlam olan ile sakat olan arasında bir çeşit sınıf mücadelesini öngörüyor.

Kültür meselesi ile ilgili sakat olanın ayrı bir kültüre sahip olduğunu ortak bir dil (görünmeyen) üzerinden yorumluyor. Ona göre bu dil pratik amaçlar için de kullanılabilir. Ancak hükümetler buna yanaşmıyor. Pratik amaçların belki de en dikkat çekici örneği savaşların durdurulması örneği. Evrensel bir sakatlık kültürü tahayyül eden *Görüşmecî-4*, bu kültürün devlet arası bir arabulucu rolü üstlenebileceğini ifade ediyor. Çünkü bu kültürü hem kendi içinde ortak (evrensellik) hem de bağlı bulunduğu toplumla da iletişime geçebilecek bir yapıya sahip olarak düşünüyor.

Sakat kimliği, sınıfı ve kültürü ile ilgili bu saha çalışması itibari ile ortak anlam aralıkları pek söz konusu değil. Görüşmecilerin yorumlarından anlaşıldığı kadarıyla sakatlığın kimliği, sınıfı ve kültürü ile ilgili algı ve yorumlar kişiden kişiye ciddi farklılıklar içeriyor. Belki bir gün iddia edildiği gibi sakatlığın görünmeyen bir ortak

dili varsa bu durum bu konularda bir berraklaşma sürecine girebilir. Belki de post-modern bir toplumsal hareket olarak olabildiğince bu tip farklılıklara kapısı hep açık kalır.

İdeoloji-Felsefe

Bir toplumsal hareketi anlamının yollarından bir tanesi de onun var olan veya oluşturulmaya çalışılan bir ideolojisi veya felsefesini anlamak ve yorumlamaktır. Hatta tutarlı veya tutarsız olmaksızın belirli bir ideoloji veya felsefeye sahip olup olmaması gerektiğini tartışma da bu konuda yardımcı olabilir. Sonuç olarak her toplumsal hareketin bir çeşit ideolojisi ve felsefesi olmak zorunda değildir. Ancak bu durum dahi bir ideoloji ve felsefe oluşturmakla beraber, o toplumsal hareketi bu tartışmaların dışında tutmaz.

Görüşmecilere sakatlığın bir çeşit ideolojiye ve felsefeye sahip olup olmadıkları soruldu. İfade etmekte yarar var ki ideoloji ve felsefenin aynı soru içinde kullanılması sıkıntılı sonuçlar doğurabilir. Sorunun kendisi sanki ideoloji ve felsefenin üç aşağı beş yukarı benzer anlamlara denk geldiğini kapalı bir şekilde ifade etmektedir. Çalışmanın bu bölümü ile ilgili, yapılacak böyle bir eleştiriye baştan haklı olabileceğini ifade etmekte yarar var.

Yine bu bölümde derinlemesine ideoloji ve felsefe tartışması yapılmayacaktır. Bu iki kavramının birbirine yakın anlamda kullanılması tercih edildi ki görüşmeciler de bu yönde cevaplar verme eğilimine girdiler. Verilen cevaplar tıpkı yukarıdaki kimi konularda olduğu gibi farklı anlam dünyalarının içinden çıktığı için farklı yorumları beraberinde getirdi. Belki de konunun doğası bunu gerektiriyordu. Görüşmecilerin çoğunluğu sakatlığın kendine has bir ideolojisi ve felsefesinin olduğunu, olabileceğini veya olması gerektiğini ifade ettiler. İfadeyi açıklarken de birbirinden farklı tezler ve ifadeler kullandılar. Saha itibari ile söylenebilir ki Türkiye Sakat Hareketi'nde ideoloji ve felsefe konusunda bir olumlama söz konusudur. Sakatlığın bir ideoloji ve felsefeye sahip olduğu, olabileceği veya olması gerektiğine dair açık ifadeler mevcuttur. Ancak söylediğim gibi sakatlığın ideoloji ve felsefesi ile ilgili yapılan bu olumlananın altında belki de her bir görüşmeci için dahi farklı refleksler yatmaktadır.

“Elbette olabilir. (sakatlığın ideolojisi ve felsefesi) Örneğin engelinin kendi ülkesinde engelli olmasının nedenlerini bir takım alt kimlik ideolojileriyle anlatılamayacak kadar basit nedenlere ait olduğunu bilmesi gerekir. İş kazalarında zirveye oynadığımızı, deprem

ülkesi olmamıza rağmen gerekli tedbirlerin alınmadığını, trafik kazaları konusunda yeteri kadar politika yürütülmediğini, medyanın, yerel yönetimlerin sonradan oluşabilecek engelliğin konularını yeteri kadar işlemediğini vs. bilinmesi bir ideoloji ve felsefe yaratır. Yaratmalıdır da. Engellilerin kendilerine has bir felsefesi ve ideolojisi olmalı. Ayrıca bu da kanıksanmalıdır.” (*Görüşmec-i-7*, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmec-i-7 sakatlığın ideolojisi ve felsefesi olabilir diyor. Bunu da özellikle önlenabilir sakatlıklar üzerinden yaptığı tartışma ile yürütüyor. “Alt kimlik” söylemini birçok sorunun cevabında kullanan *Görüşmec-i-7*, bu kimliklerden azade olarak sadece sakatların düşünebileceği bir anlam aralığının olması gerektiğine inanıyor. Alt kimlikten kastı, sakat kimliğini zedeleyebilecek herhangi bir kimlik olabilir. Örneğin bu kimlik dini, etnik, sınıfsal da olabilir. Alt var ise demek ki üst de vardır. Üstten kastı ise yukarıdaki paragraflarından da anlaşılacağı üzere ortak bir sakat kimliğidir. *Görüşmec-i-7*’nin alt-üst kimlik ayrımı yaparak meseleleri değerlendirmesi bile bir ideoloji veya felsefenin ifadesi olarak yorumlanabilir.

“Elbette. Bizim her insan gibi hayat felsefemiz ve ideolojimiz vardır. Ben kişisel olarak insanlığa hizmete inanırım. İnsanlar mutlu olsun. Dünya görüşüm budur. Engelliler biraz şey düşünüyorlar bu konularda. Savaşlardan dolayı az mı insan sakat kaldı? Adeta engelli üreten bir fabrika durumunda. Engelli doğrudan savaş karşıtı olmak durumundadır. İş kazalarına karşı olmalıdır. (*Görüşmec-i-5*, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmec-i-5 de tıpkı *Görüşmec-i-7* gibi sakatlığı üreten toplumsal koşulların eleştirisi üzerinden sakatlığın ideolojisi ve felsefesini yorumluyor. Ancak yöntem olarak biraz farklı. *Görüşmec-i-5* her insan gibi sakat olanın da felsefeye ve ideolojiye sahip olduğunu söylerken kendi kişisel ideolojisini ve felsefesini sakat olanın ideolojisi ve felsefesi olmasının gerekliliği üzerine inşa ediyor. Cümlelerinden anlaşılan ise kendisinin böyle düşünüyor olmasının yanında sakat olanın ekseriyetinin böyle bir fikre sahip olmaması olarak karşımıza çıkıyor. “Ancak böyle olmalı.” der gibi bir yöntemi var *Görüşmec-i-5*’in. “Benim dünya görüşüm budur”, “engelliler biraz şey düşünüyorlar bu konularda” cümlelerini aynı amaca hizmet eden söylemler olarak okunabilir.

“Vallaha engellinin bir ideolojisi olmalı. Mesela “bütün engelliler okumalı” diyebilmeli. Engelli idealist olmalı. Kendi hakkını savunabilmeli. Kurtuluş savaşı gibi düşünmeli bunu. Nasıl esaretten kurtulmak için savaştık. Bu da bir engelli esaretidir. Engelli kurtulmak için savaşmalı. Dışarı çıkmak, okumak, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için vs. bu da

bir ideoloji ve felsefedir. Vardır. Olmalıdır.” (*Görüşmecı-1*, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmecı-1 sakatlığın ideolojiye ve felsefeye hem sahip olduğunu hem de olması gerektiğini düşünüyor. Esaret-kurtuluş denklemi kuran *Görüşmecı-1* sakatlığı açık olarak bir esaret (captivity) olarak kodlayıp kurtuluş/selamet (salvation) diye ifade ettiği bir düzleme geçiş için sakat olanın mücadele vermesi gerektiğini düşünüyor. İşte bunun kendisinin bir ideoloji veya felsefe olduğu yönünde fikir beyan etmektedir. Söyleminden anladığımız kadarıyla ifade edilen kurtuluşun da hem bireysel hem de toplumsal içeriklere sahip olduğunu tahmin ediyoruz. Çünkü sakat olan bireye idealist olunması veya kendi hakkını savunması öğüdü verilmektedir. Bu hareketin bireysel olan yanına olan vurgu gibi görünmektedir. Ancak bir de kurtuluş savaşı analojisi yapmaktadır ki bu işin toplumsal boyutlarını ifade eder gibi durmaktadır. Sakat olanın esareti, ve kurtuluşu meselesi sadece kişinin kendi sorununda ibaret değildir. *Görüşmecı-1* özelinde diyebiliriz ki sakat hareketi bireysel ve toplumsal içerikleri olan bir çeşit kurtuluş hareketidir.

“Evet, vardır. Olabilir. (Sakatlığın ideoloji ve felsefeye sahip olması ile ilgili) Engelliler diğer insanlardan birçok açıdan farklıdır. Mesela engelliler biraz daha duygusaldır. Engelliler biraz daha zekidir. Damdan düşeni, damdan düşen bilir. Bu anlamda engelli engellinin halinden anlar. O, onun yoldaşı olur. Sağlam olan engelliye ne bileyim biraz daha küçük kabul ediyor. Sağlam olan engelliye yoldaş olamaz.” (*Görüşmecı-10*, 48, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmecı-10 ise sakatlığın ideoloji ve felsefe ile olan ilişkisini sakat olan ile olmayan arasında bir ontolojik ayrım üzerinden yorumluyor. “Sakat olan daha duygusal veya zeki olur” yani öyle var olur, gibi. Bu duygu veya zekanın fazla “ol”ması durumu doğrudan bir varlık felsefesi farkına işaret ediyor. Ayrıca bu farktan dolayı sakat olanın kendisi gibi olanı daha iyi anlayacağından bir ideoloji ve felsefe düzleminin ortaya çıktığını veya çıkacağını ima ediyor.

“Mutlaka var. (Sakatlığın ideolojisi ve felsefesi) Engelliler arasında düşünce yapıları çok farklı insanlar var. Engelli olduğu için farklı düşünebilen insanlar oluyor. Engelli yardım eden kişiye duygusal olarak bağlanabiliyor. Sırf sesi güzel diye aşık olabilen engelliler var. Engelli olduğu için kendisini çok farklı görebilen insanlar da var. Artısı ile eksisi ile bunlar bizim ideolojimizi ve felsefemizi oluşturuyor.” (*Görüşmecı-2*, 31, Erkek, %10 Görüyor, 6 Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-2 de sakatlığın felsefeye ve ideolojiye sahip olabileceğini ifade ediyor. Ancak *Görüşmeci-2*'nin paragrafında dikkat çekmek istediğim farklı yönler var. Sakat olanların arasında farklı duygu ve düşünce dünyasına sahip olanların varlığından bahsediyor. Yani her sakat olanın böyle bir meziyete sahip olmadığını bu sözlere bakarak anlıyoruz. Bu meziyete sahip olan sakatların, sakatlığın ideolojisini ve felsefesini oluşturması durumu söz konusudur. Yani sakatlığın bir çeşit ideolojik veya felsefi önderler grubunun var olduğunu ve bu durumun da sakatlığın ideoloji ve felsefesi anlamında belirleyici olduğunu anlıyoruz. Burada şöyle bir tartışma ortaya çıkıyor; Sakatlığın ideoloji ve felsefesini kim, nasıl belirliyor, belirleyecek, sorularına yönelik bir tartışma.

Bir toplumsal hareketin ideolojisi veya felsefesini kim belirler veya belirmeli tartışması en az toplumsal hareketler kadar eski bir tartışmadır. Örneğin bir işçi sınıfı veya kadın hareketinin ideolojisini ve felsefesini kim belirleyecek veya belirlemeli? Konuyla ilgili olarak işçi sınıfı hareketlerinin ideologlarının genellikle üst ve orta sınıflardan çıktığını, kadın hareketinin ideologlarının ise çoğunlukla kadınlardan oluştuğunu¹² biliyoruz. Sakat hareketinin ideolojik ve felsefi önderliğini kimlerin üstlenmesi gerektiğine dair son kararı verecek nihai bir otorite veya eğilim şu an için oluşmuş değildir. Kuşkusuz tek bir sakat hareketinden de bahsedilemeyeceği hem bugünden çok açıktır hem de bu konu ileriki yıllarda sıklıkla işlenecektir. Ancak benim görüşüm sakat hareketinin ideolojik ve felsefi zeminlerinin bizzat sakat olanlar tarafından yapılması gerektiği yönündedir. Bu çalışma da olduğu gibi geri kalanlar ise konuya ilgili ve duyarlı yorumcular olarak düşünülebilir¹³.

“Hayır. Engellinin felsefesi ve ideolojisi olamaz. Ben A partiyi tutuyorum, B futbol takımını tutuyorum. Bunlar ideoloji değil mi? E bunlar toplumun ideolojileri değil mi? Engellinin kendine has bir ideolojisi neden olsun? Bu ayrıştırma niye?” (*Görüşmeci-3*, 48, Kadın %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Kimlik meselesi hariç sakat olanın ayrı bir sınıfa, kültüre, felsefeye ve ideoloji sahip olamayacağını ve olmaması gerektiğini savunun *Görüşmeci-3*, bu tür farklılıkların ayrıştırıcı bir unsur olduğu görüşündedir. Toplumdan ayrı bir kültürün veya ideolojin

¹²Birbirinden farklı işçi-Marksist ve feminist hareketlerin farklı kuramsal önderlikleri benimsediği ve uyguladığı gerçeğini kabul ederek bu gerçekliğe duyarsız kalmayı bu tartışma itibarı ile tercih ediyorum.

¹³Bu söylemin dahi felsefi ve ideolojik içeriğe sahip olduğunu ve konuyla ilgili kader tayin edici bir yönünün olduğunu kabul etmek gerekir.

varlığı zaten ayrımcılığa maruz kalmış sakat insanların bu ayrımcılığa daha fazla tâbi tutulmasına olanak sağlayacağı fikri, bu eğilimin genel özelliği olarak karşımıza çıkıyor.

Görüldüğü gibi ideoloji ve felsefe konularında da saha çalışması itibari ile karmaşıklık ve kaos söz konusudur. Bu durumun aşılıp aşılamayacağı veya böyle bir şeyin gerekip geremediği sorunu da çözülmesini bekleyen konular arasında yer almaktadır. Sakatlığın kimliği, sınıfı, kültürü, ideolojisi, felsefesi vs.¹⁴ meselesi hâlâ karılan ıslak bir harç gibi karşımızda durmaktadır.

5.1.4 Kocaeli’de Sakat Olmak ve “Sağlam” Olanın Sakat Olana Yönelik Algısı ve Tutumu Üzerine

Görüşmecilere yöneltilen sorulardan bir tanesi de Kocaeli’de yaşayan sakat bir bireyin gündelik yaşantısı, avantajları, dezavantajları, halet-i ruhiyesinin neler olduğu yönünden sorulan bir soruydu. Görüşmecilerden aldığım yanıtlardan çıkardığım sonuçlardan bir tanesi Kocaeli’de yaşayan bir sakat bireyin diğer şehirlerde yaşayan sakat bireylerle hemen hemen aynı imkân ve olanaklara sahip olduğu haliyle de benzer sıkıntılar veya mutluluklar yaşadıkları yönündeydi. Kimi görüşmeciler ise Kocaeli veya içinde yaşadığı ilçenin spesifik bir özelliği dolayısıyla Kocaeli ve ilçelerinde yaşayan sakat bireyin diğer şehirlerde yaşayan sakat bireylerde çeşitli yönlerde ayrılabilirliklerini ifade ettiler.

“Evden çıktuktan sonra sorunlar başlıyor. Yol kenarlarında araçlar, masa sandalyeler. Diğer illerdeki engelli bireylerden avantajımız belediye otobüslerindeki durakları sesli olarak ifade eden cihazların olması. Onun dışında çok da fark yok. Bir engelli birey diğer illerde ne yaşıyorsa üç aşağı beş yukarı Kocaeli’de de aynı şeyleri yaşıyor.” (*Görüşmeci-7*, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Burada *Görüşmeci-7*’nin “evden çıktuktan sonra sorunlar başlıyor” demesi önemli. Çünkü soru istemeden de olsa bir kamusal alan tartışmasını içeriyor. Haliyle, evin dışından başlıyor konuşmaya. *Görüşmeci-7*’ye göre otobüslerdeki bir seslendirme aparatı Kocaeli’de yaşayan sakat bireyin (daha çok kör birey) avantajıdır. Onun dışında diğer bölgelerde yaşayan sakat bireylerle hemen hemen aynı şeyleri yaşıyorlar.

¹⁴Çok sonraları aklıma düşen “sakatlığın sanatı ve bilimi” meselelerini konu almadığım için dönem itibari ile yaptığım tartışmayı eksik, hiç değilse potansiyelinin altında bulduğumu itiraf etmeliyim.

“Görme engelliler çok ezik büyümüşlerdir. Belki hemen hemen tüm engelliler böyle. Hele ki eğitim almamışlarsa. Bu hâl, aileden başlıyor içinde yaşanılan semt, şehir, bölge ve ülke ile doğrudan alakalı. Her yerde aynıyız yani. Kocaeli’de yaşayan bir engellinin ayrıca bir farkı yok.” (Görüşmecı-5, 66, Erkek, Kör ve Ortapedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneğı)

Görüldüğü gibi *Görüşmecı-5* de çeşitli söylemler vasıtasıyla Kocaeli’de yaşayan sakat bir bireyin diğer şehir ve bölgelerde yaşayanlarla pek farkı olmadığını söylüyor. Kimi görüşmeciler ise Kocaeli veya içinde yaşadıkları ilçe ile ilgili çeşitli bilgiler vererek bölgesinde yaşayan sakat bir birey ile diğer bölgelerde yaşayan sakat birey arasında bir çeşit “fark” anlatısına giriyor.

“Kocaeli’de engellilerin en büyük avantajı buranın bir sanayi kenti olması. İş arayan engellinin burada iş bulma ihtimali haliyle yüksek. Yozgat’a göre diyorum yani. Ancak sosyal faaliyetler konusunda eksiğimiz var. Bir engellinin çıkayım da günümü burada geçireyim diyebileceğı bir yer yok. Ulaşımda sıkıntımız çok büyük. Aileler de çekingen. Getireyim oğlumu kızımı da burada (dernekte) kaderdaşlarıyla otursun, gülsün, eğlensin diyen yok.” (Görüşmecı-2, 31, Erkek, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneğı)

Yukarıdaki yoruma göre Kocaeli’nin bir sanayi kenti olması sakat istihdamı açısından sakat olan için avantaj. En azından diğer bölgelere göre göreceli bir avantajı var. Ancak anlatıcıya göre sosyal faaliyet eksikliği, ulaşım da yaşanan sıkıntılar ve sakat ailelerinin çekingen tutumları Kocaeli’de yaşayan sakat bireylerin hayatlarını olumsuz etkiliyor.

“Buradaki engellilerin bir şansı, burası kalabalık değil. İstanbul gibi bir curcuna yok. Bence bu, engellileri olumlu etkiliyor. Mesela Sekapark’a¹⁵ çıkıp rahatlıkla gezebiliyoruz. İstanbul’da sahile inemiyorsun.” (Görüşmecı-12, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneğı)

Görüşmecı-12 ise İstanbul ile Kocaeli karşılaştırması yaparak Kocaeli’nin daha az kalabalık olmasından dolayı, sakat bireylerin daha rahat hareket edebildiklerini iddia ediyor. Ancak Kocaeli her şeye rağmen bir Büyükşehir Belediyesi’dir. Yani büyük bir şehirdir. Bundan dolayı olumsuz düşünenler de yok değil, örneğin;

“Dezavantaj olarak diyebilirim ki Kocaeli’nin büyük ve kalabalık bir şehir olması. Hizmetlerin azalmasına veya gecikmesine yol açıyor bu büyüklük. Derneklerin çoğalması da kötü oluyor haliyle. ...Avantajları da var tabii ki. Kocaeli Büyükşehir

¹⁵ Eski Seka Kağıt Fabrikası arazisi üzerine kurulmuş, İzmit Körfezi sahiline kıyısı olan, içinde müze, kafe, lokanta, spor sahası gibi sosyal etkileşim yerlerinin de olduğu bir park.

Belediye'lerimiz (çoğul eki görüşmeciye aittir) ve ilçe belediyelerimiz verdiği hizmetler mesela. Bu iş, burasını, diğerlerinden farklı kılıyor. Diğer illerde de çok şey yapıyor ancak burası daha farklı. Bunda yöneticilerimizin kişisel olarak çok önemli tabii ki. (Görüşmeci-3, 48, Kadın %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-12'nin aksine Görüşmeci-3 Kocaeli'yi büyük ve kalabalık buluyor. Bu durumun hizmetlerde aksamalara neden olduğu yönünde. Derneklerde herhalde bundan dolayı olacak, çoğalma eğilimine giriyorlar ki, Görüşmeci-3 bunu da bir dezavantaj olarak yorumluyor. Avantaj olarak ise belediyelerin bu konularda diğer illerdeki belediyelere nazaran daha iyi hizmetler sunması gösteriliyor. Burada yerel yöneticilere tutumlarından dolayı ayrıca da bir vurgu söz konusudur.

"Önceden acıma duygusu ile bakıyorlardı. Şimdi halk bize alıştı. Yardım ediyorlar mesela. Bu dernek (Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği) başlı başına bir avantaj bizim için. Herkes bizi kısıyor.(Gülüyor)" (Görüşmeci-11, 47, Kadın, Omurilik Felçlisi, Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-11, Kocaeli halkının acıma hissinden alışma hissine doğru bir yöne evirildiğini ifade ediyor. Bunun örneğini ise yardım etmelerinden bahsederek veriyor. İçinde bulunduğu derneği ise kendileri için başlı başına bir avantaj olarak yorumluyor.

"Dilovası gerçekten çok güzel bir yer. Her Anadolu insanının çok rahat yaşayacağı bir yer. Ama diğer yerlere göre Dilovası avantajlı mı? Değil. Bizim Dilovası'nda engellinin gidebileceği bir sosyal alanı yok. Bir derneği var. Bunu da onlar için büyük kazanım olduğunu düşünüyoruz. Onun dışında engellinin burada hayatını idame ettirebileceği yer pek yok." (Görüşmeci-8, 42, Erkek, Ortapedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmeci-8'de de sakat bireylerin de gidebileceği bir çeşit sosyal alan eksikliği yakınması söz konusu. Ancak tıpkı bir üst alıntıda olduğu gibi içinde bulunduğu derneği bölgesinde yaşayan sakat bireyler için bir avantaj olarak görmesi çok önemli. Bu, kurum ile toplumsal hareket arasında doğal bir bağı inşa etme çabası olarak yorumlanabilir.

Kocaeli'de yaşayan sakat bireylerin diğer iller ile olan farkı ile ilgili soruya, kimi görüşmeciler "pek fark olmadığı yönünde görüş bildirirken, kimi görüşmeciler ise çeşitli yönleri ile Kocaeli'nin diğer illere nazaran sakat hayatına etkisinin biraz daha farklı olduğu görüşü içerisinde. Bu "fark" yorumcularının pasajları dikkate alınırsa

genellikle Kocaeli veya içinde yaşanan ilçe ile ilgili hem olumlu hem de olumsuz öğelerin aynı anda yer aldığı ortaya çıkacaktır.

Kocaeli’de yaşayan “sağlam bireyler” sakat olanla ilgili ne düşünmekte ve ne algılamaktadır? Kuşkusuz bu sorunun cevabı Kocaeli’de yaşayan sağlam” bireylerle yapılacak görüşme, anket vs yoluyla elde edilecek veriler ile karşılanabilir. Bu çalışma bu bölümde sakat olanın algısı ve düşünceleri üzerine tartışma yürütmektedir. Kocaeli Sakat Hareketi, Kocaeli’de yaşayan “sağlam” vatandaşların kendileri ile ilgili algı ve düşünceleri hakkında ne bilmekte, ne düşünmektedir? İçinde bulunduğumuz paragraflar bu soruya cevaplar aramaktadır. Ayrıca bir toplumsal hareket için, o toplumsal hareketin içinde yer alanlar kadar, o toplumsal hareketin dışında yer alanların konumları, pozisyonları, tutumları ve tavırları da önemlidir. Görüşmecilere “Kocaeli halkının (sağlam bireyler)¹⁶ sakat bireyler ve onların kurumları ile ilgili tutumun tavrının nasıl olduğu” sorusu yöneltilmiştir ve çeşitli cevaplar alınmıştır. Kimi görüşmeciler sadece Kocaeli halkının değil tüm Türkiye toplumunun vicdanlı ve duyarlı bir toplum olduğunu ileri sürerek sakat olana karşı da vicdanlı ve duyarlı olduğunu iddia etmiştir. Kimi yorumcular bu vicdan ve duyarlılığı çok olumlu bulmaktadır. Kimi yorumcular ise bu vicdan ve duyarlılığı bir nebze olumlu bulsa da bilinç ve hak-hukuk gibi konularda Kocaeli halkının çok zayıf olduğunu iddia etmektedir. Hatta bazen bu vicdan ve duyarlılık meselesi açık açık eleştirilmektedir. Görüşmecilerle yapılan diyaloglarda bu soru ile ortaya çıkan bir diğer eğilim ise özellikle genç kuşağın sakatlar ve sakatlık kurumlarına karşı daha bilinçli olduğu yönündedir. Bu durumu sadece bir görüşmeci eleştirmiştir.

“Bilinç yeni yeni oluşuyor. STK ile ilgili özellikle engelli STK’ları ile ilgili. İnsanların bilincinde yıllar önce engelli dernekleri dilenci konumundaydı. Bilmiyorum belki de öyleydiler. “İşte bunlar para isteyecekler, ajitasyon yapacaklar” diye düşünülüyordu. Engelli dernekleri bundan çok yıprandı. Şimdi biz yeni yeni düzeltiyoruz. Şimdi bir bilinçlenme hali söz konusu. Bir çok kişi bizlerin farkında veya farkına varmaya başladı. (Görüşmeci-1, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüldüğü gibi Kocaeli yerelinde Kocaeli halkının eskiye nazaran bilinç sahibi olduğu veya olmaya başladığı açıkça ifade ediliyor. Önceden derneklerin dilenci olarak

¹⁶ Bu bölüm itibari ile “Kocaeli halkı”nda kastın Kocaeli’de yaşamam “sağlam bireyler” olduğu anlaşılmalıdır.

görüldüğü haliyle çok hoş karşılanmadığı bir ortamdan daha farklı bir ortama geçildiği yukarıdaki paragraftan anlaşılıyor.

“Şimdi bunları gruplara ayırabiliriz ilçemizde (Dilovası) bu konulara duyarlı olan insanlar da var. Duyarsız olanlar da. Ama şunu söyleyeyim yeni nesil gümbür gümbür geliyor. Daha duyarlı ve bilinçli. Ama bir iki kuşağın yok olması gerekiyor. 40 Yaşından sonrası diyelim mesela, çok ciddi bir kırılma var.” (Görüşmeci-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

“Bizlere (sakat bireylere) alışmaya başladılar. Önceden acıyarak bakıyorlardı. Bilinçlenme düzeyinde bir artış var. Bir sıçrama hali değil tabii bir yukarı eğilim söz konusu. Genç kesimler biraz daha iyi bu anlamda.” (Görüşmeci-11, 47, Kadın, Omurilik Felçlisi, Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

Yukarıdaki farklı derneklerden iki görüşmeci duyarlılık ve bilinç kavramlarını kullanarak Kocaeli halkının sakat olan bireylere yönelik olumlu tavrında artışı işaret ediyorlar. Ayrıca genç kesimlerin bu konuda daha fazla duyar ve bilinç sahibi olduklarını da üzerine basa basa söylüyorlar. Bu konuda olumsuz tek bir görüşmeciden yanıt alınmıştır;

“Hayır genç kuşak engelliye karşı duyarlı değil. Babası kızını engelliye vermiyorsa kızı da vermez. Şu anda her şeyle ilgili duyarsız bir nesil var. Engellilik de dahil.” (Görüşmeci-4, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Konuyla ilgili *Görüşmeci-4* nesiller arası bir kopukluktan daha ziyade bir devamlılık gördüğü için genç kuşakların sakat bireyler ve onların kurumlarına karşı tavırlarının olumsuz olduğu düşünüyor. Üstelik genç kuşakların da genel anlamda her şeye karşı bir duyarsızlık hali içinde olduğunu ve sakatlığın da bu duyarsızlıktan azade olamayacağını vurguluyor.

Kocaeli halkının sakat bireyler ve onların kurumlarına yönelik tavırları konusunda görüşmecilerden olumsuz cevaplar verenler de olmuştur. Görüşmeciler çeşitli bakış açılarından Kocaeli halkını duyarsız, duyarlı olsa da bilinçsiz olduklarını ifade etmişlerdir.

“Bilgi, bilinç konusunda (sakatlıkla ilgili) kötü. Şu internetin başına geçeyim veya şu kitabı bir okuyayım da engellilerle ilgili bilgi sahibi olayım diyen bir kitle yok. Bilgi eksikliği var, hep kulaktan dolma. Ancak halkımız sağduyulu, yardımsever. Yardım konusunda bir sıkıntı yok. Neden? Çünkü vicdani bir şey. Sevabı var, karşılığı var. Ancak

engellilerle ilgili bilgi konusunda, onlarla nasıl yaklaşılr, nasıl iletişim kurulur konusunda halkımız cahil.” (Görüşmeci-2, 31, Erkek, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmeci-2*, Kocaeli halkını sakatlık konusunda bilgisizlikle ve bunu aşma konusunda hiçbir şey yapmamakla suçluyor. Ancak halkın sağduyulu ve yardımsever olduğunu iddia ederek, bu durumu karşılık beklenerek yapılan faaliyetlerde (örneğin yardımın sevap getirmesi) dahi olumluyor. Bu konu hakkında farklı düşünenler de elbette var;

“Ya adam bana yaklaşıyor, yaklaşıyor da kendi çıkarı peşinde. Yardım edecek ve sevap toplayacak. Öteki tarafı benim üzerimden kurmaya çalışıyor. Olmaz, sosyal bakacakсын olaya kardeşim.” (Görüşmeci-5, 66, Erkek, Kör ve Otapedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Vicdani ve dini duygularla sakat olana veya onların kurumlarına olan yaklaşımı farklı ifadelerle başka görüşmeciler de ima ettiler. Ancak başka konun başka yönleri de söz konusudur;

“Bunu siz cevaplamalısınız. (Kocaeli’de yaşayan sakat olmayan bir insan olarak). Bizim taraftan bakarsanız nanayı yedi bu toplum. 40 yaş üstünde bir kere bilinç çok düşük. Geçmişte bu engelliye nasıl lanse ettilerse artık o kesimlere öyle oturmuş. Gençlerde bir teveccüh var ama.... , ...Vicdan ve acıma hissi. O hisle engelliye bakarsan engelliye kaybedersin. Ona karşı senin sorumluluğunu önce bir değerlendirmen lazım. Ben bu engelli için ne yapabilirim? Böyle bir bilinç yok. Sen bana bir yemek ısmarlarsan, beni değil kendini mutlu edersin. “Ben engelli üzerindeki sorumluluğumu tamamladım mı”, diyeceksin. Engelliye balık tutmasını öğreteceksin.” (Görüşmeci-6, 49, Erkek, Kör, Gölçük Engelliler Derneği)

Görüşmeci-6 yukarıdaki genç ve yaşlı kesim arasındaki duyarlılık farkına benzer şekilde bir ayırım yaptıktan sonra Kocaeli halkının sakatlar ve onların kurumları konusunda bilinçsiz olduğunu söylüyor. Bu bilinçsizliği ise bir çeşit sorumluluk denklemi içinde özetliyor. Sakat olmayanın sakat olana karşı olan sorumluluğu; işte bu sorumluluk olduğunda bilincin geleceğine inanıyor. Yukarıda başka bir bölümde ifade edildiği gibi, *Görüşmeci-6* herkesin herkese karşı sorumlu olduğu bir ahlaki sorumluluk düzleminin olması gerektiğine inanıyordu. Sakat olanın olmayana, sakat olmayanın da sakat olana karşı bütüncül sorumluluğu olduğu bir düzlemde bu. Yukarıdaki pasaj bu yorumun devamı olarak okunabilir. Sakat bireylere ve onların kurumlarına karşı bilinçsizliği veya ilgisizliği bir görüşmeci ise farklı yönden yorumluyor:

“İdeolojiktir. (Kocaeli halkının sakat bireylere ve onların kurumlarına karşı tutumları) Kendine yakın hissediyorsa destekliyor. Yoksa yok. Kocaeli halkı bizim hak hukuk konusundaki mücadelemizi farklı bir şekilde algılıyor. Örneğin engelli haftasını bayram olarak görüyorlar. Bayramımızı! kutlayanlar var. Toplum “bakın işte belediyeler sizinle ilgileniyor, yemekler düzenliyor, bakın belediye başkanı sizi kucaklıyor, öpüyor.” diyor. Gazetede, Tv’de ne gördüyse onunla düşünüyor. “Daha ne istiyorsunuz devlet sizi maaşa bağlıyor. Denize gitmeniz için otobüs veriyor” gibi söylemlerle yaklaşıyor. Toplumda hak ve hukuk algısında sıkıntı var.” (*Görüşmec-i-7*, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmec-i-7*, Kocaeli halkını sakat bireyler ve onların kurumları ile ilgili tavrı konusunda onları ideolojik olmakla suçluyor. Görüşmenin birçok yerinde hak ve hukuk temalı konuşmalar yapan *Görüşmec-i-7* bu konuda da bu noktaya değinerek Kocaeli halkının onların bu mücadelesini anlamadığını veya yanlış anladığını ifade ediyor. Bunu da toplumun genelindeki hak ve hukuk konusunda algılardaki sıkıntılara bağlıyor.

5.1.5 Sakatlığın Toplumsal Cinsiyeti ve Ütopyası Üzerine

Sakatlık kimliği ve toplumsal hareketi de tıpkı diğer kimlik ve hareketler gibi farklı kimlik ve toplumsal hareketlerle kesişik bir halde yer alır. Bu kesişimler hakkında konuşmak ve yorum yapmak, üzerine çalıştığınız kimliğin ve toplumsal hareketin daha anlaşılabilir hale gelebilmesini sağlayabilir. Zaten sakatlık kuramlarındaki bölümlerde de görüldüğü üzere birbiri ile alakalı olabilecek çeşitli kimliklerin sakatlık kimliği ile ilişkisi geçmiş yüzyıldan beri kurulur. Biz burada sınırlı olarak sakatlık ve cinsel kimlikler arasındaki ilişkiye değineceğiz. Zaten çalışma, saha görüşmesinde 7 Erkek ve 6 kadın olmak üzere birbirine yakın sayılardaki cinsel kimlikler gözetilerek kaleme alınmaya çalışılmıştır. Buradaki cinsiyetler kadın ve erkek cinsiyetleridir. Kuşkusuz bu tip bir çalışmaya heteroseksist bir çalışma eleştirisi yapılabilir. Bu eleştiri haklı bir eleştiri olacaktır. Ancak cinsel kimlik meselesi ve sakatlık arasındaki ilişki öyle karmaşıktır ki, sadece bu mesele sayısız tezin konusu olabilir. Üstelik Türkiye’de saha itibari ile söyleyenebilir ki, heteroseksist cinsiyetli sakatlık algısının dışında (yani kadın ve erkekten ibaret olan cinsiyetli sakatlık dışında) başka hiçbir cinsel kimlikli sakatlık meselesi fenomen haline gelmemiştir. Katılımcıların hepsi ama hepsi “cinsiyetiniz nedir?” sorusuna ya kadın ya da erkek cevabını vermiştir.

Sahada cinsiyet ve sakatlık arasındaki ilişki arasında nasıl bir bağ kurulabilir sorusuna erkek görüşmeciler neredeyse hiç cevap verememişlerdir. Verdilerse de soruya kadınlarla ilgili cevaplar vermeyi tercih etmişlerdir. Burada belki bir anlaşılabilirlik aranabilir. Çünkü erkeklik ve toplumsal cinsiyet bağını hassasiyetle kurduracak bir sakatlık toplumsal hareketi yoktur. Çünkü iddia edilebilir ki tıpkı neredeyse tüm toplumsal hareketler gibi sakatlık hareketi de zaten eril bir harekettir. Ayrıca erkek hassasiyetinin bu hareketlerde güdülmemesi normaldir. Ayrıca bu soruya kadınlar daha çok metin üreterek cevap vermişlerdir. Erkeklik ve sakatlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir tez yazılamaz mıdır? Elbette yazılabilir. Ancak bunun erkeklik ve toplumsal hareket kısmının boş kalacağı kanaatindeyim. Bu kısım eğer doldurulursa, sakat hareketinin erilliği eleştirisi üzerine doldurulabilir. Bu da feminizm veya queer meselesi eğilimli bir metin ortaya çıkartabilir ki bu kısa bölüm de bir çeşit feminist eğilimli erkek sakat hareketi eleştirisidir. Bunu erkeklerden daha ziyade kadın görüşmeciler yapmıştır.

Görüşmeci-8, sorulan soruya değil de başka bir soruya yanıt verirken sakat çocuklara annelerinin (kadınlar) bakmak durumunda kaldıklarını ifade etmişti. Aynı zamanda babaların (erkekler) çocukların derneğe gelişlerini önlemeye giriştiklerini yani onları dernekle, sosyalleşme ile haliyle de sakatlık toplumsal hareketi ile iletişim kurmalarını engellemeye çalıştıklarını biliyoruz. (*Görüşmeci-8* ile yapılan görüşmeden, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) İşte bu durum “sakat hareketine baba/erkek engeli/müdahesi” olarak yorumlanabilir¹⁷. *Görüşmeci-7* ise meseleye kadın meselesi üzerinden yaklaşmaktadır;

“Türkiye’de genel kadın durumuna bağlı olarak Kocaeli yerelinde kadınların derneklere gelip gitme konusunda çeşitli sıkıntılar var. Nasıl bir kadın olacak sorusu bir üst kimlikte yok.¹⁸ Kadınların altı kimlikleri var. Kadınlar arasında ön yargılar var. Ortak kararlar alma

¹⁷ Saha çalışmamın sonrasında yaptığım telefon görüşmesinde *Görüşmeci-8*, bu “engelle-yici baba/erkeğin” sağlam birey olduğunu ifade etmiştir. Baba-erkek ve çocuğun aynı anda sakat olduğu durumda böyle bir engellemenin çok fazla olmadığını hatta böyle bir durumun teşvik edici boyutları olduğunu ifade etmiştir. (*Görüşmeci-8* ile yapılan görüşmeden, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) Öyle ise yukarıdaki yorumu sakat hareketine baba/erkek/”sağlam” engeli/müdahesi, olarak değiştirebiliriz.

¹⁸ *Görüşmeci-7*’nin kadın üst kimliğinden kastının daha sonraki görüşmelerden şu olduğunu anlıyoruz; *Görüşmeci-7*’ya göre kadınlar diğer bütün kimliklerden azade bir üst kadın kimliği üretmiş değillerdir. Kadınların bu anlamda “alt kimlikleri” vardır. Bu kimlik, etnik-sınıfsal, ideolojik, vs. olabilir. Ancak bunlar kadın “üst kimliği” dediği kimliği oluşturmaya engeldir. Haliyle de “üst kimlik”siz bir kadın da kendi “alt kimlikler”i doğrultusunda hareket etmektedir. *Görüşmeci-7*’nin bu yorumu yaparken

ortak çalışmalar yapma konusunda sıkıntılar var. Sosyolojik gelişmeye bağlı olarak kadın arkadaşlarımızın kendilerini geri çekmeyi tercih ettikleri veya kendini ötekine karşı koruma altına almaya çalıştıklarını görüyoruz. Üstelik bir grup kadın geliyor, bir grup kadın gelmiyor. Kadınlar daha çok engelli payandasında değil de daha çok alt kimlikler bağlamında geliyorlar. Siyasi ideolojisine, yaşam tarzına göre vs. ...Kadınlar derneğimizde var evet. Karar alma mekanizmalarında hatta başkanlık düzeylerinde dahi yer alıyor. Ancak erkeğe nazaran tabii ki azlar. Biz, kadınların da söz hakkının olduğu erkek yoğunluklu bir derneğiz.” (*Görüşmecî-7*, 49, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmecî-7* toplumsal cinsiyet sorusuna kadın merkezli bir ağırlık veriyor. Genel kadınlık durumunun derneklere de yansıdığını ifade ederek çeşitli sıkıntıların olduğundan bahsediyor. Üstelik kadınların da üst kimliğe sahip olmadığını iddia eden *Görüşmecî-7*, kadınları altı kimlikler dediği çeşitli kimliklerin yönlendirdiği görüşünde. Her şeye rağmen kadınların da söz sahibi olduğu erkek yoğunluklu bir dernek olarak kendi kurumunu yorumluyor. Kadın görüşmecileri ise konuyu kendi perspektiflerinden değerlendirmektedirler;

“Kadın engelli olmak biraz daha farklı... Bayan olarak mücadele etmek ayrı bir zor... Bir de engellilik işin içine girince daha bir zor. İnsanlar mesela hiçbir zaman oğlunu engelli görmüyor. Mesela belki kadından daha fazla engelli... Ancak aile oğluna engelli gelin almam diyor. E senin oğlun da kör, sağır, topal, engelli. Cinsiyet anlamında farklılık bu... Biz eğer ki bir bayanı bir eş, bir kız, bir kız kardeş bir anne olarak görmüyorsa, daha doğrusu erkeklerimiz görmüyorsa sorun var demektir. Tabii ki çok şey bayanlarımız var, ben bunu savunmuyorum. Kadın dediğin oturmasını kalkmasını bilmeli karşısındaki insana karşı, erkeğe karşı. Ama dediğim gibi biz ezilen tarafız.” (*Görüşmecî-3*, 48, Kadın, % 10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmecî-3 sakat kadın olmanın sakat erkek olmaktan farklı olduğunu ifade ediyor. Kendi ifadesi ile “bayan” olmak “zor”, üstüne bir de işin içine sakatlık girince daha da zor. Ailelerin veya genel anlamda toplumun erkek olanın sakatlığını kadın olanın sakatlığından daha az gördüğünü iddia eden *Görüşmecî-3*, bu durumu evlenme hakkının erkekten yana açıkça kullanılırken kadınının evlenme hakkının kullandırılmasının zorlaştırılması üzerinden anlatıyor. Bu arada *Görüşmecî-3*, “çok şey bayanların” da var olduğunu iddia ediyor. Buradaki “şey”den kastın “insan veya erkek karşısında oturmasını ve kalkmasını bilmeyen bayan” olduğunu anlıyoruz. Bu anlamda “şey bayanlar” üzerinden *Görüşmecî-3*’ün bir kadınlık çizgisi çekerek

kendisini erkek olarak ifade etmesinin getirebileceği feminist eleştiri yükü bir yana, bu yorumun kendisi bizzat feminist bir eleştiriye her zaman açıktır.

kategori girişimine girdiğini de görmekteyiz; “Şey olanlar” ve “sey olmayanlar”. Ama her şeye rağmen ezilen tarafın kendileri (kadınlar) olduğunu da ifade etmeden bitirmiyor.

“Tabii ki çok fark var. (Kadın ve erkek sakatlığı arasında) Aileler engelli erkek çocuklarını evlendirebiliyorlar. Ancak engelli kız çocukları varsa bu durum çekinerek oluyor. “Bizi rezil etme” gözü ile bakıyorlar. Toplumun genelinde kadın erkek durumudur. Engelli kesimine de bu şekilde yansıyor. Gerçi ben her şeyi aştım. (Gülüyor)” (*Görüşmeci-9*, 46, Kadın, Omurilik Felçlisi, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-9 da tıpkı *Görüşmeci-3* gibi evlilik üzerinden kadın ve erkek sakatlığının bir çeşit asimetriye sahip olduğunu açıkça söylüyor. Kendisinin bu tip sorunları aştığını gülererek ifade ediyor.

“Engelli bir şey ancak engelli kadın daha farklı bir şey. Engelli bir kadının yaşantısı gerçekten çok zor. Örneğin engelli bir kadın özerk olarak daha zor yaşar. Çünkü toplumda dolaşması biraz daha zor. İsteddiğiniz yerde üstünüzü değiştiremezsiniz mesela. Engelli tuvaletlerinde kadın erkek ayrımı yapılmış değil.¹⁹ Geç vakitlerde dışarıda kalamıyorsunuz. Erkekler engelli bir kadın gördü mü sarkıntılık yapabiliyorlar. Bizleri savunmasız ve güçsüz gördükleri için. Belki de doğru. Kaçamıyorum ben mesela. Akülü arabalıyım.” (*Görüşmeci-12*, 40, Kadın Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Sakatlık ve sakat-kadınlık arasındaki yukarıdaki ayrıma devam eden *Görüşmeci-12* sakat kadının kamusal alandaki varlığının erkek olana nazaran daha zor olduğunu ifade ediyor. Geç vakitlere göre kalamama, her yerde üstünü değiştirememeye gibi sorunları da buna gerekçe gösteriyor. Erkeklerin sakat kadınlara daha fazla sarkıntılık yapabildiğini söyleyen *Görüşmeci-12*, bunu erkeklerin onları daha güçsüz olarak görüşlerine yoruyor. Bu güçsüzlük görüşünü de “belki de öyleyiz” diyerek kabul edebilir halde olduğunu ifade ediyor.

“Kadının engelli olması daha zor oluyor. Erkek mesela akülü arabasına basıyor geziyor, dışarı gidiyor. Bayan akülü arabasının ise evinde işi oluyor. Bunu yapmakta zorlanıyoruz bazen. Erkeğin böyle bir derdi yok gibi.” (*Görüşmeci-11*, 47 Kadın, Omurilik Felçlisi, Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

¹⁹Bu durumu bir görüşmeci daha ifade etmiştir. Ona göre sakat tuvaletleri cinsiyetsiz vaziyettedir ve sakat kadınlar, bu durumdan dolayı çeşitli sıkıntılar yaşamaktadır. (*Görüşmeci-1* ile görüşmeden... 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmeci-11 sakat kadınlığın daha zor bir şey olduğunu en bilindik toplumsal cinsiyet rollerinden biri (ev işi) üzerinden yorumlayarak aktarma yoluna giriyor. Sözlerinin daha sonraki kısımlarından da bunu bir feminist eğilimle yaptığını anlıyoruz.

Görüldüğü gibi kadın görüşmeciler bazen feminist bazen de başka hassasiyetlerle sakatlığın kadınlık boyutunu açık açık eleştirmektedirler. Kuşkusuz bu durum görüşmeci *Görüşmeci-7*'nin de dediği gibi sakat hareketini de etkilemekte, bu hareketi “erkek yoğun” kılmaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin ütopyelerinin çok fazla olmadığı ilgili bölümde ifade edilmişti. Yeni nesil toplumsal hareketlerden saydığımız sakatlık toplumsal hareketi ve onun olası ütopyası sorununu tartışmak yine de hareketin gelecek beklentilerini ve tahayüllerini anlama konusunda yardımcı olacaktır. Ütopyası olsun olmasın, geleceğin algısı toplumsal hareketleri belirleyen önemli unsurlardan bir tanesidir.

Ütopya kavramı bilindiği üzere ilk kez İngiliz bürokrat ve düşünür Thomas More tarafından kullanılmış ve “olmayan yer” anlamında hemen hemen bütün modern dillerde yerini almıştır. Yani varlığın basit anlamıyla olmayan bir şeyden söz edilirken genellikle kullanılır. Kocaeli’de sakatlık alanında faaliyet yürüten derneklere üye kişilerce yapılan görüşmelerde bir ütopya sorusu da gündeme gelmiştir. Soru, ilerleyen zamanlarda, belki çok çok ileri bir dönemde, sakatlığın tam olarak ortadan kalktığı veya sakatların tüm sorunlarının çözüleceği bir toplumsal formasyon mümkün olup olmadığı ile ilgili bir sorusuydu.

Bu sorunun sorulmasındaki amaç sakat hareketinin herhangi bir ütopyasının var olup olmadığı ile ilgili tartışma yürütmektir. Alınan yanıtlar ise iki cephede toplanır mahiyetteydi; Ütopya mümkündür, ütopya mümkün değildir.

Bu ütopyanın oluşacağını iddia edenler ve etmeyenler farklı gerekçelerle düşüncelerinin arkasında durdular.

“Şimdi Avrupa’da engellilik neredeyse kalktı diyebilirim. Engelli olması demek kişinin gözlerinin görmemesi, ayağının olmaması demek değildir. Ona konan engeli kaldır. Sıkıntı çözülür. Avrupa’da bu kalktı. Her yere rahatlıkla ulaşabilen, her istediğini rahatlıkla elde eden bir engelli grubu var orada. Biz 50 yıl gerideyiz oradan. Bakın 50 senelik fark bu. E bunu yüzyıllara vurursanız tabii ki söylediğiniz gibi bir ortam oluşabilir.” (*Görüşmeci-1*, 60 ,Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmeci-1'in Avrupa'da sakatlığın durumu ile ilgili sözleri tartışma götürür. Ancak tartışmaya yer olmayacak konu Avrupa'nın sakatlığın durumu konusunda sakatlar lehine en ileri olan bölge olması. "Bir 50 yıl" yorumu ile düşünen *Görüşmeci-1* yüzyıllar sonra sakatlığın ortadan kalkabileceği veya sakatların sorunlarının tamamen çözüleceği bir ütopyanın gerçeğe dönüşebileceğine inanıyor.

"...Dedik ya, Sanayi Devrimi ile birlikte bir işçi sınıfı oluştu. İşçi sınıfı ile birlikte sakatlar, yaşlılar, yoksul bilmem ne kesimleri oluştu. Sınıfsal bütünlüğün arkasında tabakalaşan gruplardan bahsediyoruz. Bugün bir sağlamı eğitimsiz bırakın, işsiz bırakın o da engelli olmaz mı? Sakat olanın durumu budur. ...Böyle bir şey olacak gelecekte. (Sakatlık ütopyasının gerçekleşmesi) Nasıl olacak ben sana söyleyeyim. Yürüyemeyen çocuklar yürüdüğü zaman, sorunları ortadan kalktığı zaman olacak. İşte o zaman da farklı gruplar oluşacak. Robot kullananlar ile kullanmayanlar gibi. Yine farklı mağduriyet olur ama. Adı sakatlık olur mu? Bilenem, Bugün yeni meslekler icat ediliyor. İHA pilotluğu mesela. Bunları biz engelli pilotlar uçuracak. Ya da bir konuda eğitim mi vermek istiyorsun. Geç bilgisayarın başına Dünya'ya seslen. Bir masa, bir sandalye, bir de bilgisayara bakar iş. Dolayısıyla fiziksel engellerin ortadan kalktığı bir dönemi yaşıyoruz. Engelli sınıf farkının yavaş yavaş kapandığı bir dönemin içindeyiz. Bazı şeyler normalleşecek." (*Görüşmeci-4*, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelli Dernekleri Federasyonu)

Görüşmeci-4'ün söylemlerinden sakatlığı tarihselci bir bakış açısı ile algıladığını anlıyoruz. Tıpkı Marksist kuramcılar gibi modern sakatlığın Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıktığından bahseden *Görüşmeci-4*, tarihin hala akmakta olduğunu, şu an içinde bulunduğumuz zaman itibari ile yeni toplumsal ilişkilerin başlangıç noktalarında olduğumuzu ifade ediyor. Örneğin, teknoloji ile birlikte farklı meslek gruplarının ortaya çıkacağını ve bu durum vesilesi ile sakatlığın ortadan kalkabileceğini (o "normalleşme" diyor) iddia ediyor. Bu durumda dahi yeni toplumsal mağduriyetler ortaya çıkabileceğini ancak bu konunun bugünkü anlamıyla sakatlık tartışmaları üzerinden mi değerlendirileceği sorusuna cevap vermiyor. Belki bilerek vermiyor çünkü bunun cevabının dönemin koşulları içinde şekilleneceği görüşüne sahip. Ancak yine de bu tarihsel fenomenin bir gün ortadan kalkacağına inanıyor. Ütopya'nın gerçeğe dönüşme ihtimalini muhtemel görmeyenler de görenler gibi fikirlerini çeşitli ifadelerle tartışma alanına soktular.

"Aslında bu soru sistem sorunu. Kapitalizm var olduğu sürece engelliler de olacaktır. Bilimsel anlamda engelliliğin önleneyeceğine inanıyorum. Ama kapitalizm olduğu sürece buna inanmıyorum. Sosyalist bir sistemde dahi bu böyle olacaktır. Görece dengeli olabilir. ...Toplumun hali hazırdaki beslendiği kanalları düşündükçe bu ütopya uzak

geliyor. Yani bugün bir belediye başkanı “siz bizim için Allah’ın rahmetisiniz” diyebiliyor. Kendi sorumluluklarını inançları ile örtüyor. Toplum bundan beslendiği müddetçe ne Türkiye’de ne Dünya’da böyle bir şeyin olması mümkün değil.” (*Görüşmeci-7*, 49, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Ütopya sorusunu “sistem sorunu” üzerinden değerlendiren *Görüşmeci-7*, kapitalizm ve sakatlık sorunlarını birbirleri ile eşleştirip özdeşleştirerek soruyu cevaplıyor. Ona göre kapitalizm koşullarında sakatlığın engellenmesi -bilimsel anlamda buna imkan olsa dahi- mümkün değil. Toplumların beslendiği kanalların da sakatlığı önleme konusunda yetersiz kalacağı ve hatta onu tekrar üreteceği kanaatinde olan *Görüşmeci-7*, bu durumu ütopyanın gerçekleşmesinin önünde bir engel olarak görüyor.

“Ben böyle bir ütopyanın gerçekleşeceğine ihtimal vermiyorum. Engellilik her zaman var olacak bir unsur olarak görüyorum. Erişilebilirlik, ayrımcılık vs. tartışmaları daha da genişleyecek üstelik. Bazı konularda işler biraz düzelebilir. İnsan oldukça sorunları da var olacaktır. Yani kazadır, doğumla ilgili sakatlıklardır vs. hep olacak. Engellilik olgusu devam edecektir. Engelsiz bir hayat çölde su bulmak gibi bir şey.” (*Görüşmeci-2*, 31, Erkek, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

“Kesinlikle olmaz. Engelliler daim olur. Nüfus çoğaldıkça ayrıca. Yabancı ülkelerde çok fazla engelli çocuklar var. Bu da var. Olmazsa olmaz yani. Çünkü her canlının normal olabilmesi için robot olması lazım. İnsanın nesli körelir böyle.” (*Görüşmeci-3*, 48, Kadın, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

İnsan ve onun sorunu arasında koşutluk gören *Görüşmeci-2* çeşitli iyileştirmeler olmakla beraber sakatlığın hep olacak bir fenomen olduğu görüşünde. Ona göre sakatı olmayan bir hayat imkansız yakın bir şey. *Görüşmeci-3* ise normalliği/kusursuzluğu bir tür imkansızlık olarak görüyor. Sakatın olmadığı formasyonu ise bir tür normallik/kusursuzluk hali olarak gördüğü için bunun imkansız olacağı kanaatinde. Normal olmak belki de kusursuz olmak gibi bir şey olacak ki bu bir tür robotlaşma demek. Eğer öyle olsaydı *Görüşmeci-3’e* göre insanın nesli tükenirdi. Haliyle böyle bir ütopya gerçekleşemez.

“Olmaz. (Sakatlığın ütopyasının gerçek olup olmayacağına yönelik soruya cevaben) Biz bu dünyaya hayalle mayalle gelmedik. Bir gerçeklik var. Cenab-ı Allah insanı dünyaya her şekilde göndermiş ki imtihanın kapısı açılsın. Öyle bir hayat mümkün değildir. Engelliler hep olacak. Sorunları da olacak. Sorunun olmadığı bir dünya mümkün mü? Savaşların olmadığı, yok öyle bir şey. ...Soru şöyle sorulsaydı; Böyle bir şeyin olmasını

ister miydin?" İstemezdim. Bir Ayet-i Kelime var. "Kusursuz toplum olsaydınız, sizleri helak ederdim. Kusur işleyecek toplumlar yarattırdım." Neden? İyi ile kötü, güzel ile çirkin anlaşılın diye. Şimdi engelli olmasa engelsiz onun karşısındaki (veya tam tersi durumda) sorumluluğunu nereden anlayacak? Engellilik asli bir unsur. Yaratılışın gereği kişilerdeki eksik uzuvlardan bahsediyorum. Bu uzuvlar dolayısıyla kişinin engellenmesinden değil." (Görüşmec-i-6, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmec-i-6 ise dini gerekçelerle böyle bir ütopyanın asla mümkün olamayacağı görüşünde. Allah insanı kusurlu da yaratmıştır ki imtihan olabilsin. Ayrıca kusurlu olmalı ki insan kusursuz olanla ilgili münasebetini bilebilsin. Hem kusur (bu arada sakat olanın kusurlu olduğunu açıktan kabul ediyor) hem de kusursuz (sakat olmayan) bu hayatın olmazsa olmaz unsuru. Yani buna göre sakatlık hep vardı. Hep de var olacaktır. Önemli olan insanın bu sakatlığının, toplumsal yaşamdan etkilenmeyeceği bir düzenin nasıl kurulduğudur.

" O konuda bir şeyler söyleyemeyeceğim. (Ütopya konusu ile ilgili) Çünkü önümüzü göremiyoruz. Dünyanın ne olacağı hiç belli değil. Belki de milyonlarca sakatı kitleler halinde öldürecekler. Hiç bilemeyiz. Emperyalizm dünyası bu. Herkes çıkar peşinde." (Görüşmec-i-5, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Belki de *Görüşmec-i-5* için bu konuda ayrı bir alt başlık açmalıydı. Çünkü ütopya konusunda cevabı, ya bir çeşit bilinmezlik, öngörülmezlik içeriyor ya da ütopya sorusuna doğrudan distopya içeren bir cevap veriyor. Ona göre sakatlığın geleceği kestirilebilir değildir. Yani o kadar kestirilemez ki süreç belki de milyonlarca sakatın öldürebileceği distopyalara kadar gidebilir.

Sakat hareketinin Kocaeli yerelindeki görüşleri itibari ile ütopya konusunda da birbirinden farklı eğilimlere sahip olduğu çok açıktır. Kimisi farklı gerekçelerle böyle bir ütopyanın gerçekleştirilemez olduğu görüşünderken kimisi de yine farklı gerekçelerle böyle bir ütopyanın gelecekte gerçekleşme potansiyeli göstereceği yönünde fikir belirtiyor. Kimisi ise konuyu öngörülemezlik üzerinden yorumlayarak aslında soruya farklı bir alandan cevap vermeye çalışıyor.

Türkiye Sakat Hareketi'nin saha ölçeğindeki yorumlarına göre sakatlığa, hareket olarak kendilerine karşı algı ve düşünceleri kabaca bu şekildedir. Türkiye Sakat Hareketi'nin pratikteki karşılığı ve mevcut hareketliliği ile ilgili tartışma ise bir aşağıdaki bölümlerde tartışmaya açılmıştır.

5.2 Örgütlenme (Dernekleşme) Deneyimleri ve Nedenleri

Toplumsal hareketler tarihi ile örgütlenme deneyimleri ve çeşitlerinin tarihi arasında zorunlu bir bağ olduğu herkesin malumudur. Türkiye Sakat Hareketi'nin Kocaeli yerelindeki örgütlenme nedenleri ve deneyimleri bu bölümün tartışma konusu olmuştur. Kocaeli'deki mevcut sakatlık kurumları, bu kurumların yapı ve işleyiş biçimleri, siyasi tutumları, yerel yönetimler ve merkezi devlet kurumları ile olan ilişkileri, sakatlıkla ilgili hizmet veren devlet kurumları ve bu kurumların sakatlık kurumları ile olan bağları ve son olarak sakatlıkla ilgili mevzuat ve uygulama meseleleri bu bölümün konuları arasındadır.

5.2.1 Kocaeli'deki Mevcut Sakatlık Derneklerindeki Kişilere Göre Örgütlülüğün Genel Yapısı, Görünümü ve Gerilimleri

Bir mecradaki toplumsal hareketi çeşitli yönlerden değerlendirmek kadar o hareketin içinde bulunanların, o hareketleri, yani kendilerini nasıl yorumladıkları da önemlidir. Bu bir çeşit “kendilerini nasıl görüyorlar?” sorusudur. Bu hareketin eyleyicileri yapıp ettikleri hakkında ne düşünüyorlar? Veya benzer işleri yapan, kendilerine yakın grup-parti-çevre-dernekler vs. hakkında ne düşünüyorlar? Son soru önemlidir çünkü bir birey veya bir grup kendini ifade edebilmek için öncelikle kendisinden değil karşısındakinden veya alternatifinden bahsetme eğilimine girebilir. Bu da bir çeşit başkası üzerinden kendi kimliğinin inşası olarak yorumlanabilir.

Sahada görüşmecilere yöneltilen sorulardan bir tanesi Kocaeli yerelinde, sakat dernekleri ve kurumlarının mevcut hallerinin değerlendirilmesi ile ilgili bir soruydu. Görüşmecilerdeki genel eğilim 20-30 yıl öncesine karşı mevcut durumun daha iyi olduğu yönündeydi. Yani görüşmeciler geçmişe nazaran daha güçlü, daha derli toplu, daha aktif bir sakat hareketliliğinin varlığını ima eden ifadelerde bulundular. Dernekler veya içindeki bireylerin güçten, derli toplu olmaktan veya daha aktif olmaktan anladıkları veya ifade ettikleri aynı şeyler olmayabilir. Bu da akılda tutulması gereken bir husustur. Aynı zamanda gözlemlenen bir diğer eğilim, hali hazırda Kocaeli'deki sakatlık derneklerinin arasında ciddi kopukluklar olduğu ve bu kopuklukların giderilerek bir çeşit ortak hareket alanı oluşturulması gerektiğine dair düşünceler oldu. Yani formüle edersek, geçmişe nazaran iyi, daha derli toplu ve daha

güçlü ancak hala kopuklukları olan, ortak hareket etmesi istenen bir sakat hareketinin varlığından bahsedilebiliriz.

“Tabela dernekleri çok fazla engellilik alanında... Ancak iyi çalışanlar da var. Onları görünce biz de rekabet ediyoruz. Olumlu bir rekabetten bahsediyorum. Ortak faaliyetler pek olmuyor. Ancak olması gerekiyor. Tek tek faaliyette bulunmaktansa, ortak faaliyetler yürütmenin daha çok ses getireceğine inanıyoruz. Engelli örgütlülüğü düzey olarak yükseliyor ama. Daha bilinçli bireyler ve dernekler ortaya çıkmaya başlıyor. Yeni nesiller de biraz daha duyarlı oluyor ayrıca.” (Görüşmec-i-1, 60 yaşında, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmec-i-1 görüldüğü gibi tabela derneklerinden şikâyet etse de iyi çalışan dernek/kurumların var olduğunu ifade ediyor. Ayrıca bu durumun dernekler arası olumlu bir rekabete yol açtığına da değiniyor. Ortak faaliyet alanlarının olmayışından şikâyet eden *Görüşmec-i-1*, bunun bizzat yapılmasının son derece mühim sonuçlar çıkarabileceğine inanıyor. Son olarak ise sakat toplumsal hareketliliğinin geçmişe nazaran daha iyi bir düzeyde olduğunu “bilinçlilik ve duyarlılık” kavramları üzerinden yorumluyor. Özellikle bilinçlilik ve duyarlılık meselesinin altını çizmek istemekteyim. *Görüşmec-i-1* geçmişe nazaran bilinçli ve duyarlı nesillerden bahsederken kastettiği sadece sakat ve sakatlık grupları değildir. Aynı zamanda Kocaeli yerelinde var olan “sağlam” insanların da bilinç ve duyarlılık konusunda son zamanlarda daha aktif olduğunu başka bir soruda burayı hatırlatarak ifade ediyor. Bu konu diğer görüşmecilerle sık sık ortaya çıkmıştır. Tartışıldığı gibi, bu konuda genel eğilim, yeni yetişen nesillerin sakatlık konusuna daha duyarlı olduğudur.

“Önce şöyle söyleyeyim. Kocaeli’de bir şekilde engelli kavramından utanç duyuyorum. Niye? O dernek başkanı buradan ayrılmış. Bu dernek başkanı şuradan ayrılmış. Hepsii artık birbiri ile bağını koparmış. Ya sen bir engelli derneğisin en azından engelli haftasında bir araya gel de ortak hareket edelim. Bölünürsen, yok olursun. Bölünmezsen, var oluruz. Kocaeli’de böyle bir engelli örgütlülüğü var.” (Görüşmec-i-2, 31, Erkek, % 10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmec-i-2 de Kocaeli yerelinde sakat hareketindeki bölünme ve ayrışmadan dert yanarken birleşme veya ortak hareket etmenin gerekliliğine vurgu yapıyor. Ancak burada asıl dikkat edilmesi gereken konu şudur; *Görüşmec-i-2* parçalılık ve ortak hareket etme kavramları ile var olma ve yok olma arasında bir denklem kuruyor. “Bölünürsen, yok olursun, bölünmezsen var oluruz.” Buradaki önemli olan nokta “bölünürsen yok olursun.” sözüne karşı “bölünmezsen var oluruz” sözüdür. Bölünme

veya bölünmeme de ortaya bir zamir farkı çıkmaktadır. Bölünür sen yok olursun ancak bölünmezsen biz var oluruz demektedir *Görüşmeci-2*. Yani yok olma durumu ikinci tekil şahıs üzerinden söylenirken var olma durumu birinci çoğul şahıs üzerinden söylenmektedir. Belki de üstü kapalı bir şekilde *Görüşmeci-2*, yok olmayı teker teker var olmayı ise hep birlikte olarak kurgulamaktadır. Burada bir çeşit sınıf ideolojisinin kurulmasının ön seslerini görebiliriz. Ancak sakatlar bir sınıf mıdır veya oluşturabilir mi, sorusuna *Görüşmeci-2* cevap vermemiştir veya verememiştir. Başka bir bölümde ise sakatları “kaderdaş” olarak ifade etmiştir. Bunun anlamını sorulduğunda ise “kader” kavramını dini bir içeriğe denk düşecek tanım aralıklarında kullandığını ifade etmiştir. (*Görüşmeci-2* ile olan görüşmeden, 31 Erkek, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

“Kopukluklar var. Kopukluk olan yerde yaptırım gücü de olmuyor. Her zaman söylüyorum engel grubu/türü ayrıdır. Dava birdir. Birlikten dirlik doğar. Birleşmek gerekiyor kendi davamızda kendi davamız için. Birçok dernek değil de bir çok dernekten oluşan komisyonlardan kurulu bir yapıya ihtiyaç var. Her bir engelli grubuna ait başkanların olduğu bir dernek...” (*Görüşmeci-3*, 48, Kadın %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Yine burada aynı konuyu işleyen *Görüşmeci-3*’ün konuşmasından dikkat edilmesi gereken kavram, “dava” kavramıdır. “Engelli grubu/türü ayrıdır. “Dava birdir.” “Kendi davamızda kendi davamız için.” *Görüşmeci-3* farklı sakatlık gruplarının farklılıklarının farkında ancak bir çeşit ortak bir ideoloji veya düşünce sistemini söylem yolu ile açığa çıkarmayı ister gibidir. Kullandığı “dava” kavramını hatırlatarak sakatlığın bir ideolojisinin, felsefesinin veya kültürünün olup olmayacağını sorduğumda ise sorulara neredeyse hiçbir metin üretememiştir veya doğrudan olumsuz cevaplar vermiştir. (“Hayır, sakatın ayrı bir kültürü, düşüncesi olamaz.” gibi) Kuşkusuz bu tür cevapların altında soruyu soranın ve soruyu cevaplayanın aynı kavramlar ile farklı anlamlar araması yatmaktadır. Tahminen *Görüşmeci-3*, soruyu soran gibi toplumların içindeki farklı grupların farklı düşüncelere, kültürlere veya felsefelere sahip olamayacağını düşünmektedir. Hatta böyle bir soruyu bir tür ayrımcılık veya ötekileştirme düşüncesinin bir ürünü olarak yorumlamıştır. Çünkü ona göre sakat olan da toplumun bir parçası ve toplumun genel kültürünün içinde vardır. Ayrı bir kültür düşünmek ayrımcılıktır. (*Görüşmeci-3* ile yapılan görüşmeden, 48 Kadın, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Sakat hareketinin birliğı ve beraberliğı konusunda kuşkusuz en çok konuşmasını beklediğim kişi, birçok derneğin bir araya gelmesi ile oluşan ve aynı zamanda Kocaeli’deki bütün sakatlık gruplarını ve ilçelere istinaden bütün sakatları temsil etmeyi amaçladıklarını ifade eden Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu’ndan *Görüşmeci-4* Oldu.

“Kocaeli sanayi şehridir. Bu anlamda Türkiye’nin kalbidir. İşçi kentidir. Kozmopolit bir yapısı vardır. 1992’den beri ben bu örgütlülüğün içindeyim. O yıllarda küçük birkaç dernek vardı ulusal ve yerel bazda. 1999 depreminde de ben buradaydım. Bir deprem anında veya engellileri ilgilendiren olağanüstü bir anda bu dernekler gerek alt yapı gerekse de iç yapı itibari ile yeterli donanımına sahip değildi. O günkü koşullar içinde ben gittim dernek kurdum, 20 yaşında. Bugün yapıları baktığımızda çeşitli engelli dernekleri var. Dernek yasası da değışti tabi. Emniyete tüzüğü onaylatıyorduk önceden şimdi iş valilikte. İşimize de çok karışırlandı. Şimdi sivilleşti bir anlamda. İlk başta bu dernekler kendilerini kendi dillerince ifade etmeye çalıştılar. Ama özellikle çeşitli kamu kaynaklarına sahip belediyeler, kaymakamlıklar ve valilikler karşılarında muhatap alınmak için bir sürü baştan oluşan hiçbir ortak noktanın bulunmadığı yapılar ile karşı karşıya geldiler. Bundan da şikayet ediyorlardı. Talepleri de karşılamıyorlardı. İşte bizim federasyonumuzun amaçlarından bir tanesi buradaki dernekleri ortak müşterekte toplayarak biraz da hak temelli savunuculukla karşı tarafa tek bir temsil oluşturmaktı. Temsiliyet açısından tek seslilik değil ortak akılla hareket ederek temsil edilmek bizim amacımız.” (*Görüşmeci-4*, 40, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Kocaeli’nin çeşitli özelliklerinden bahseden ve kendi kişisel aktivizminin (o bunu sivil toplum faaliyeti olarak yorumluyor) nasıl başladığını belirten *Görüşmeci-4* , Kocaeli yerelinde ilk başta sakatlık kurumlarının yetersiz kaldıklarını ifade ediyor. Bu yetersizliğı de gidermek için federasyonlaşma süreçlerini başlattıklarını her kesimin olabildiğince işin içinde olduğu, bir çeşit ortak akıl arama faaliyetiyle karşı tarafta (Belediye, Kaymakamlık, Valilik, Devlet ve Kamu Kuruluşları vb. kastediliyor.) bir temsil gücü olarak çıkmayı hedeflediklerini ifade ediyor.

Görüşmecilerden *Görüşmeci-7* ve *Görüşmeci-5* ise mevcut AKP hükümetinin ve yerel yöneticilerin aşırı politize oluşlarından kaynaklı bir bölünmenin yaşandığını ve bu bölünmenin ise giderek devam ettiğini ifade ediyorlar. Üstelik derneklerin de böyle bir eğilime de dünden hazır olduklarını ekliyorlar. Örneğin *Görüşmeci-5* şöyle konuyor;

“Kocaeli’de farklı anlayışlı dernekler var. Derneğin bakışına göre değişiyor tutumu. Dernekler mevcut politik durumdan çok etkileniyor. Hükümete yakın olanlar genelde çeşitli imtiyazlarla karşılaşıyorlar. Hak temelli mücadele eden bizler ise çeşitli zorluklarla karşılaşıyoruz. Biz sendika gibi değiliz. Oradakiler işçiden şak diye aidatını her ay kesiyor. Bizim gelirlerimiz çok kısıtlı. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’ne dedik ki bize bir yer verin. Veya kiramızı karşılayın.” O da bize dedi ki; “Kaç üyeniz var?” “300” dedim. “Her bir üyeniz ayda 10’ar lira verse 3000 lira yapar.” dedi. Akıl veriyor. Kendisine yakın olana ise her imkanı sağlıyor. Dernekler de ister istemez o eğilimlere sahip olmaya başlıyor.” (Görüşmecı-5, 66, Erkek, Kör, Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Kocaeli’deki mevcut sakatlık örgütlenmeleri ilgili Gölcük Engelliler Derneği’nden *Görüşmecı-6* şu şekilde konuşmaktadır;

“Açık söylemek gerekirse Kocaeli’de hiçbir dernek hizmet için kurulmuş değil... ... Dernek dediğiniz hizmet eder, insana hizmet. Dernek olarak başta benim engellilikten gelen içsel sıkıntıyı kaldıracaksın. Şimdi bir algı var; “Neşe ile eğlence ile... Hayır bu da değil. Her şeyin bir haddi hududu var. Şimdi engelliye göbek attırmışlar, saz çaldırmışlar, zurna çaldırmışlar vs. Engelliye hayata kazandırdıklarını düşünüyorlar. Eğitim ne olacak peki?” (Görüşmecı-6, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

İçsel sıkıntı ve eğitim kavramlarından nelerin kastedildiği veya konunun biraz açılması istediğinde ise şu cevaplar alınmıştır.

“Eğitim, çocuğun sorumluluklarını haklarını bildiği bir sürecin yaşanması durumudur. Çocuk sorumluluklarını ve haklarını bilecek. Kime karşı? Kendine karşı, ailesine, vatanına, ülkesine, Allah’ına karşı sorumluluklar. Bunları bilmesi lazım. İçsel sıkıntıya gelince, kendimden de biliyorum, her engelli ruhani sıkıntılar yaşar. Sırf engeli olduğu için bunlara sahip olur. Bunu aşmanın yollarını bulmalı bir dernek.” (Görüşmecı-6, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmecı-6* Kocaeli’deki engelli derneklerinin hiçbirinin hizmet derneği olmadığı kanaatindedir. Ona göre dernek hizmet etmelidir. Bu hizmeti de sakat olanın içinde istisnasız var saydığı içsel sıkıntıları, ruhani/psikolojik sıkıntıları gidermek sureti ile yapabilir. Ayrıca sakat olanın eğitimi hem dernek hem de sakat olan için hayati önem taşımaktadır. Eğitimden kasıt ise sakat olanın çeşitli hak ve sorumluluklara sahip olması durumudur. *Görüşmecı-6* açık bir şekilde derneğin hizmet yükü ile dolu olmasını talep etmektedir. Bu hizmet ise bir çeşit psiko-sosyal hizmet veren bir hastane kurumu gibi olarak ya da eğitim öğretim faaliyeti yürüten bir okul gibi davranarak sağlanabilir. Dernek ve dernek faaliyetleri *Görüşmecı-6* için kısaca bu şekildedir.

İçinde yaşadığımız modern zamanlarda bir toplumsal hareketin karakterini ve mevcut durumunu öğrenmek için, o harekete önderlik eden grupların veya kurumların, o harekete katılması muhtemel olan kesimlerle kurduğu bağı incelemek asli önem taşımaktadır. Sahada sakatlık kurumlarında faaliyet yürüten kişilere henüz ilişkide bulunmadığınız veya bulunamadığınız sakat bireylerin onlara ve kurumlarına nasıl baktıkları soruldu. Buradaki amaç henüz faaliyet yürütmeyen sakat bireyin faaliyet yürüten sakat bireye karşı eğilimlerini faaliyette bulunan tarafından dinlemektir. Görüşmeciler sakatlık derneklerinde genellikle örgütlenmenin zor olduğunu ve hali hazırda örgütlülüğün sakatlar arasında çok düşük kaldığını ifade ettiler. Bunu yaparken kimileri ülkedeki genel örgütsüzlük halinden bahsetti. Kimileri ise sakat bireylerin ideolojik ve siyasi kaygılarla bu derneklerle iletişim kurmamaya çalıştığını ifade etti. Aynı zamanda sakat olanın da kendi çıkarları doğrultusunda konjonktürel olarak iletişimde bulunduğunu söylediler. Bazı görüşmeciler ise utanç veya korku kavramlarını kullanarak örgütsüzlük halinin var olduğundan bahsetti. Kimi görüşmeciler ise çuvaldızı biraz kendilerine batırarak kurumları/dernekleri suçlamıştır.

“Şimdi örgütlülük meselesini 12 Eylül öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmak lazım. 12 Eylül öncesi daha örgütlüydü bu toplum. Biz de öyleydik. Ama sonrası malum. Şimdi görme engelli bireylerde “derneğe üye olursam başıma bir şey gelir mi?” korkusu hakim. Hak temelli derneklerin biraz da kaderidir bu. Ama aynı birey “Kimse Yok Mu” derneğine üye olup oraya koşu koşu gidiyor. Yardım dernekleri statüsünde, hak temelli olmayan bir dernek olduğundan belki, başına bir şeyin gelmeyeceğini düşünüyor. Para, güç ve devlete sırtını dayamış derneklerden çekinmeme hali var.” (Görüşmeci-7, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmeci-7* ülkedeki mevcut örgütlülük düzeyinin genel hatlarından bahsederken kendi örgütsüzlük düzeylerini de bunun içine katarak hesap ediyor. Aynı zamanda hak temelli bir dernek olduklarını iddia eden *Görüşmeci-7*, bu durumun sakat olan üzerinde korku ve endişeye yol açtığını, sakat olanın başına bir şey geleceği endişesi taşıdığını ifade ediyor. Ama aynı sakat olan bireyin para, güç ve devlete sırtını dayamış diye ifade ettiği derneklere rahatlıkla katılabildiğini söylüyor.

“Şimdi şöyle bir algı var engellilerde. Eğer ben bir derneğe üye olursam işe falan giremem, başıma bir şey gelir, sosyal haklarımdan mahrum kalırım gibi bir algı var. ...Korku ve tedirginlik de var söylediğim gibi. Zaten yerel yönetimler de derneklere ön

yargı ile yaklaşıyor. Bu sefer bunu gören engelli dernekten uzaklaşıyor. Ama ne yazık ki şöyle de bir şey var; Bu tarafsız engellilerde derneklere karşı bir eleştiri hali var. Ama engelli malzemeleri ihtiyaçları olduğunda, bastondur, konuşan saattir vs. kendilerini buralarda görüyoruz. Yani herkes bir şekilde çıkar ve fayda aklıyla hareket ediyor.” (Görüşmecı-2, 31, Erkek, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneğı)

Görüşmecı-2 de tıpkı yukarıdaki paragrafta olduğu gibi herhangi bir dernekle ilişkisi bulunmayıp sakat olanın çeşitli açılardan çekince duyduğu için derneklerden uzak durduğunu ifade ediyor. Bu konuda yerel yönetimlerin payına büyük bir eleştiri düşüyor. Ayrıca sakat olanın derneğı eleştirse dahi herhangi bir sakatlık malzemesi için derneğın kapısını çalabildiğini söyleyen *Görüşmecı-2*, bu durumu çıkarıcılık ve faydacılık söylemleri ile açıklıyor.

“İnsanlarda derneklere yönelik bir tedirginlik hali var. Belki zamanın kötü olması ile ilgili bu. Ama ben hep şundan yanayım. İlla derneğe üye olmak mesele değil. Faaliyetlere etkinliklere katılım daha önemli. Ben hep çağırıyorum. Üye ol demeden “gel gör” diyorum. Kapımız herkese açık olduğu için talep ederse engelli arkadaş gelip üye olur.” (Görüşmecı-3, 48, Kadın, % 10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneğı)

Görüşmecı-3 de yukarıdaki paragraflarda değınilen konulara değındikten sonra üye olmadan da faaliyetlerde bulunabilecekleri için sakat bireyleri davet ettiklerini ve onlardan talep gelirse üye yaptıklarını ifade etmiştir. Ona göre hukuki bağdan ziyade fiili bağlar kurmak bu alandaki örgütlülük konusunda daha iyi ve verimlidir.

“...Engelli derneğe gittiğinde işte “o kör, bunun ayağı, yok bunun kolu yok, zaten ne yapabilirler?” diye düşünüyor. Kendinin küçümseneceğı veya kabul görmeyeceğı hissine de kapılıyor. Bizi dilenci olarak gören dahi var. Kendini bir üst sınıfta görüyor. Ne normal olabiliyor, ne de beğenmediğı bizim tarafa inebiliyor. Ortada bir yerde kendine yer açmaya çalışıyor.” (Görüşmecı-4, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmecı-4 ise yukarıdaki paragraflarda anlatılanları farklı kelimelerle ifade ediyor ancak *Görüşmecı-4*’ün konuşmasındaki dikkat çeken nokta sakat olanın derneğe karşı çeşitli ön yargılarla yaklaşmasının altını çizmesi oldu. “Zaten sakat bunlar ne yapabilirler”, “belki küçümsenirim” korkusu ve hatta dernekleri dilenci sanma düşüncesi vb. önyargılarla yaklaşan sakat birey bu derneklere yakınlaşmaktan kaçınıyor. Hatta kendini üstün gören bir çeşit sakat gurubunun da varlığına dikkat

çekiyor. Ona göre o birey sakat olduğu için ne normal olabiliyor, ne de örgütlülüğün sularına inebiliyor. Yani arafta bir yerlerde kalıyor.

“Şimdi bütün engelliler ve engelli aileleri Dilovası’nda bizi tanıyor. “Biz varız” diyebildik. Çünkü ekibimiz sağlam bizim. Yalnız şu var. Dilovası’nda aşılması gereken bir sorun var. Aile ve aşiret bağları burada hala güçlü. Bu aile ve aşiret bağlarını sosyal hale getirmek gerekiyor. Anne etkinliğe katılmak istiyor. Baba izin vermiyor. O yüzden başta ailelerdeki bu duvarı yıkmaya yönelik çalışmalar yapmak lazım. Kocaeli’nin diğer ilçelerinde böyle bir durum yok.” (Görüşmeci-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmeci-8 ise örgütlenme konusundaki sıkıntıları Kocaeli’nin Dilovası ilçesi yerelinde özel bir durumla açıklıyor. Ona göre Dilovası, feodal aile ve aşiret ilişkilerinin çok yoğun olduğu bir yer. Erkek/baba bu örgütlülüğün önünde engel oluyor. Ancak Dernek bunu aşmanın yollarını arıyor. Bunun nasıl olacağı ayrıca tartışma konusudur. Ancak böyle bir problemin sadece Dilovası’na özgü olduğunu ifade ediyor ki, bu soruya başka hiçbir görüşmeci bu yönde bir cevap vermemiştir. Bazı görüşmeciler ise sakat örgütlülüğü konusundaki sıkıntıları sakat olanın derneğe/kuruma karşı bakışından değil de derneğin/kurumun yürüttüğü yanlış politikalara bağladı. Onlara göre bu konudaki eksiklik sakat olandan kaynaklı değil bu aktivizmi yürüten kurum ve kurumlardaki kişilerdeydi.

“Çevremdeki engellilerin çoğu üye değil. Söylediğim zaman “gel seni üye yapalım” diye. Diyolar ki; “yapsan ne olacak? Ne değişecek?” benimsememe hali var. Kopukluk var. Bunun sebebi şudur. Derneklerden kaynaklanıyor. Mesela diyelim ki engelli spor yapmak istiyor. Ama dernek bunu sağlayamıyor. Dernekler engellilerin beklenti ve taleplerini karşılayamıyorlar.” (Görüşmeci-12, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüldüğü gibi mevcut derneklerin sakat olanların ihtiyaç beklenti ve taleplerinin karşılanmadığını ifade eden *Görüşmeci-12*, bunun sakat olan ile dernek/kurum arasında bir kopukluk oluşturduğunu iddia ediyor. Üstü kapalı bir şekilde *Görüşmeci-12* sakatlık derneğinin sakat olanın ihtiyaç ve beklenti ve taleplerinin karşılaması gerektiğini söylüyor.

“Yani aslında bu derneğe göre, kişiye göre değişir. Sizin dernek olarak yaratmış olduğunuz algıya bağlı. Eğer iyi şeyler yaparsanız insanlar size gelirler. Dolayısıyla engelli ard arda ihtiyaçlarını orada karşılayacağı için oraya yönelebiliyor. Ama bazı insanlar var

utaniyor. Çoluğundan çocuğundan utaniyor. Makam mevki sahibi prestij sahibi ise bunların elinden gideceğini düşünüyor. Buna benzer çekinme halleri çokça var. Ne zaman az önce konuştuğumuz hak temelli dernekler ortadan kalkar da hizmet temelli dernekler piyasaya çıkar. İşte bu sorunlar o zaman çözülür. " (Görüşmeci-6, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

Korku, utanç ve çekinme söylemleri ile sakat olanın bir çeşit çekince hali içerisinde olduğunu kabul eden *Görüşmeci-6*, bu durumunun nedenini hak temelli olduklarını iddia eden derneklere bağlıyor. Farklı bir bölümde tartışılan bir konuda olduğu gibi hak temelli/hizmet temelli dernek ayrımını yapan *Görüşmeci-6*, hizmet temelli derneklerin çoğalması ile birlikte bu sorunun ortadan kalkacağına inanıyor.

Utanç, korku, ön yargı, mevcut siyasetin müdahalesi, siyasi ve konjonktürel ortamın örgütlenmeye müsaade etmemesi gibi birçok nedenden dolayı sakat hareketi Kocaeli yerelinde örgütlenme konusunda sıkıntı çekmektedir. Ancak o ilk baştaki, kopukluk halinin ortadan kalkmasından sonra da sakat olanın, kuruma/derneğe ciddi anlamda bağlılığının olduğunu, bir sahiplenme hissinin ortaya çıktığını kimi görüşmeciler ifade ettiler.

"... E sonra engelli diyor ki; "Burası benim yerim." "Birçok sıkıntımın sorunumun çözüleceği yer burası." "Birçok eksiği dediği mevcut kurumlar, bu dernekler vasıtası ile ulaşabilirim." Diye düşünüyor. Duyarlı oluyor yani" (Görüşmeci-10, 48, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Derneği)

Anlaşılabacağı üzere Kocaeli yerelinde sakat hareketi örgütlenme problemleri yaşamaktadır. Bunda Türkiye toplumunun genel örgütsüz yapısının rolü olduğu kadar yukarıda sayılan sakat hareketine ve sakatlığa bağlı özel sebeplerin de rolü vardır. Örgütlenme problemleri yaşansa da ilk temaslardan sonra ise birey ile örgüt arasında çeşitli ilişkilerin başladığı ve devam ettiği görülmektedir.

5.2.2 Sakatlık Derneklerinin Siyasi Tutumları, Mevcut Hükümet ve Yerel Yönetimlerle Olan İlişkileri Üzerine

Sahada görüşmecilere yöneltilen sorulardan bir tanesi de kurumun/derneğin siyasi bir tutumunun olup olmadığı sorusuydu. Görüşmecilerin tamamı kurumlarının herhangi bir siyasi partiye/yönelime eğilim göstermediklerini, desteklemediklerini, üye alırken de kimsenin siyasi görüşünü dikkate almadan kaydettiklerini ifade ettiler.

“Her birimizin siyasi bir görüşü var kuşkusuz. Siyasi tercihleri var. Ancak kurumsal olarak bizim herhangi bir siyasi görüşümüz mevcut değildir. Biz bütün partilerle iletişime açıldık ve onlara karşı eşit davranırız.” (Görüşmecı-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

“Derneğin siyasi tutumu neden olsun? Belki belli bir kesime kolayca ulaşırsınız bu yolla. Ancak onun haricindekileri de uzaklaştırırsınız. Her birimizin siyasi görüşleri, yönelimleri olsa da kurumsal olarak böyle bir tercihimiz söz konusu değil.” (Görüşmecı-9, 46, Omurilik Felçlisi, Kadın Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Kimi görüşmeciler ise yukarıdaki görüşlere benzer görüşler belirtmekle beraber, yani siyasi tutumlarının olmadığını ifade etmekle beraber siyasilerin böyle bir eğilime dernekleri zorladığını ve hatta kendi sivil toplumunu yaratmak adını kendi sakatlık derneklerini inşa ettiğini ifade etmiştir.

“Siyasiler bizi oy deposu olarak görüyorlar. Seçim zamanı burası (dernek binası) siyasi partilerle dolar. Biz hak temelli bir hareket olarak tarafsız kamu hizmeti yapıyoruz. Onlar siyasi bakıyorlar Metin. Benden olsun bana çalışsın. Öyle olunca da kaynaklar oraya akıyor. Özellikle sağ parti iktidarlarında oluyor bu. Örneğin AKP kendi sakat derneklerini yaratmaya girişti. Cemaatlerle vs. ortak hareket etti. Bugün FETÖ’cü diye bildiğimiz bir sakat derneği (Beyaz Ay Derneği olduğunu sonradan söylüyor) zamanında ihya edildi. (Görüşmecı-5, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

“ Ne vermişler bize Allah aşkına ya yerimiz, kira elektrik su vs. hep masraf yardım talep ediyoruz kabul etmiyorlar. Ama kendilerinden olanlara yığınla maddi ve manevi yardım var. (Görüşmecı-5, 66, Erkek, Kör, Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

“Bizim her dönem muhalefetle aramız iyidir. İktidar sorumluluğunda olanlar kendilerine bir dernek profili çizerek. Onlara göre bu dernekler ya spor dernekleri olacaklar ya da hak temelli olmayan dernekler olacak. Yahut kendi ideolojisine yakın dernekler olacak. Diyor ki “kör olacaksan benim körüm ol.” Belediyelerin politikaları da bu yönde. Engellilik doğal bir muhaliflik durumu gibidir. İlişkilerimiz dönemsel oluyor. Konjonktürel duruma göre muhatap alınıyoruz.” (Görüşmecı-7, 43, Erkek, Kör, 6 Nokta Körler Derneği)

Buradaki vurguda siyasilerin kendilerine yakın dernek profilleri oluşturmaya çalıştıklarını ve özellikle iktidar sahibi iken bu işlere hız verdiklerini anlıyoruz. Hak temelli olduğunu özellikle vurgulayan Altı Nokta Körler Derneği üyeleri sırf bir partiye yakın olmadıklarından dolayı muhatap alınmadıklarını iddia etmekte. Derneklerinin siyasi bir tutumlarının olmadığını ancak hükümet ve yerel yönetimlerin kendilerini sürece dâhil ederek siyasi olmaya zorladıklarını ifade etmektedirler. Görüşmecı-7’nin “Engellilik doğal bir muhaliflik durumu gibidir.”

cümlesi ayrıca dikkate değer bir cümledir. “Sakatlığı doğal bir muhaliflik durumu söylemi ile yorumlayan Görüşmeci, hatırlanacağı gibi yukarıda, sakatlığın kendiliğinden, içkin olarak politik olduğunu savunan *Görüşmeci-7*’dir. *Görüşmeci-7* bu anlamda tutarlıdır; Sakatlık politiktir, yeri ise muhaliflik...

Bir toplumsal hareketin mevcut politikalara nasıl baktığı o hareket açısından ve o hareketi anlayabilenler açısından elzemdir. Hiç değilse üzerine yorum yapabileceğimiz çeşitli doneler verir. Kocaeli sahasında sakat derneklerinde sakat aktivizmi faaliyeti yürüten görüşmecilere yöneltilen bir soru da hükümetin sakatlık politikalarının nasıl olduğu ile ilgiliydi. Birbirinden çok farklı cevaplar söz konusu olmuştur. Ancak kolaylaştırmak için bu cevaplar iki kategoride toplanmıştır. İlk kategori hükümetin politikalarını yetersiz bulmakla beraber bu politikaları övenlerdir. Bu görüşmeciler genellikle şu anki sakatlık durumu ile geçmiş (10-20 sene önceki) durumu karşılaştırma yoluna giderek yorum yapmışlardır. Bu ilk kategoriyi “Sakatlıkta Yetmez Ama Eskisinden İyi” alt başlığı ile inceleyeceğiz. İkinci kategori diye ayrılan bölümdeki görüşmeciler ise mevcut hükümetin sakatlık konusundaki politikalarını doğrudan eleştirmektedir. Onlara göre hükümet bu alanda sadece yetersiz değildir, sınıfta kalmış bir vaziyette kötüdür. Bu kategoriyi ise “Mevcut Hükümeti Sakatlıkta Eleştirmek”le ilgili bölümde göreceğiz.

Sakatlıkta Yetmez Ama Eskisinden İyi

“Şimdi hiçbir şeyde yeterlilik yok. Ancak şöyle bir şey var. 10 yıldır görünende bir şey var. Engelliler adına politika yürütme adına. Ha bu yeterli mi? Değil. Engelli bir çok hakkı almaya başladı. Biz de bilmiyoruz aslında ne kadar hakkımız var ancak biz de içimizdeki insanları yetiştirerek haklarımızı öğrenmeye çalışıyoruz. Nispet olarak bakarsak şu anda engelli insan olduğunu hissetti. Sosyal devlet olmanın gereği olarak tabii ki Almanya’nın Hollanda’nın gerisindeyiz. Lakin 10-20 yıl öncesine nazaran engelli hükümet politikaları adına iyiyiz.” (*Görüşmeci-6*, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Altı Nokta Körler Derneği ve Kocaeli Çağdaş Engelsiz Derneği’nden *Görüşmeci-3*’ün bu konu hakkındaki yorumu ise şu şekildedir.

“Elbette etkili görüyoruz. (Mevcut hükümetin sakatlık politikalarını etkili görüyor musunuz, sorusuna cevaben) Tabii ben geçmişte görev yapan bu alanda emeği geçen

bütün idarecilere sonsuz teşekkür ediyorum. Kutluyorum hizmetlerinden dolayı. Elbette eksiklikler var. Ama yapılanları da görmeliyiz. Yeterli değil ancak yapılanlara karşı da kör olmamak lazım. Şu an İş-kur üzerinden engelli istihdamı beni çok mutlu ediyor mesela.”
(Görüşmeci-3, 48, Kadın, Kör Altı Nokta Körler Derneği)

Görüldüğü gibi mevcut AKP hükümetini sakatlık konusunda “yetmez ama eskisinden iyi” kategorisinde değerlendirilen görüşmecilerden ikisi, mevcut hükümetin sakatlık politikasını açıkça övmekte ancak bunun yeterli olmadığını da ısrarla ifade etmektedir. Söylemleri hükümeti bu alandaki politikalarla ilgili övmekle, her şeye rağmen yapılanların da eksik olduğunu ifade etmek arasında gelip gitmektedir. Bu tavırda sıklıkla “iyidir” “ama yetmez”, “iyidir” “ama yetmez” söylemi bu şekilde birbirini kovalar gibi görünmektedir.

Mevcut Hükümeti Sakatlıkta Eleştirmek

Mevcut hükümetin sakatlık politikaları nasıl bakıyorsunuz soruna sahada aldığım cevapların ikinci kategorisinde ise doğrudan hükümet eleştirisi vardır. Bu görüşü savunan görüşmeciler mevcut hükümetin sakatlıkla ve sakatlarla ilgilenmediğini, bu alanda politika üretmediğini üretse dahi bunun sakatların sorunlarına çare olacak şekilde ortaya konulmadığını ifade etmektedirler. Bir kısım görüşmeci ise AKP hükümetinin sakatlık sahasını böldüğünü ve kendine yakın gruplarla daha yakın ilişkiler içine girerek diğerleri etkisiz hale getirmeye çalıştığını bunu da sakatlık politikalarını kullanarak yaptığını ifade ettiler.

“Şimdi bu konuda çalışmalar yapılıyor ancak. Neredeyse yok hükmünde. Bu konunun önceliği pek ele alınmıyor. Bu işlerde faaliyet yürüten hükümet tarafından atanmış bakanların bürokratların yapıp ettiklerini önemsiyoruz. Ancak halk nezdinde herhangi bir karşılığı olmayan, ömrü bürokraside kafa sallamakla geçmiş insanların bakan/bürokrat yapıldığı bir düzende ne bir sistem ne bir sosyal devlet oluşturulabilir. Birçok kanun yönetmelik bir şekilde çıkıyor ama ancak bizim alanımızla ilgili kanunlar olmuyor. Olsa da pek uygulanmıyor.”si (Görüşmeci-4, 40 Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmeci-4, mevcut AKP hükümetinin sakatlıkla ilgili politikalarını eleştirirken son zamanlarda tartışma konusu olan yönetim sistemi meselesine giriyor gibidir. Bilindiği gibi 16 Nisan 2017 tarihinde bir referandum yapılarak yönetim sisteminden Başbakanlık Sistemi’nden Cumhurbaşkanlığı Sistemi’ne geçilmişti. Geçen yaklaşık 3-4 sene içerisinde bu sistemin iyi çalışmadığı, özellikle bakanların siyasi olmayıp meclise

karşı sorumlu olmadığı ve genellikle siyasetten gelmeyip bürokrasiden geldikleri için risk alıp faaliyet yürütemediği tartışmaları yapılmaktaydı. (Hâlâ yapılmaktadır.) *Görüşmeci-4*’ün ifadesindeki “halk nezdinde hiçbir karşılığı olmayan, ömrü bürokraside kafa sallamakla geçmiş insanların bakan/bürokrat yapıldığı düzende” söylemi bu tartışmaya dair bir gönderme olarak yorumlanabilir. Ayrıca *Görüşmeci-4* kendi alanları ile ilgili çalışmaların neredeyse hiç yapılmadığını da ifade etmiştir.

“Biz şunu anlıyoruz ki, siyasetin içinde engelli yoksa veya bu işlerde uzman sizler gibi arkadaşlar yoksa çalışmaların hiçbir anlamı yok. Bugün hükümetin içinde engelli kavramı ile ilgili uzaktan yakından alakası olan hiç kimse yok. Kusura bakmasınlar. Bakmasınlar, çünkü bu şekilde yapılan şeylerin hiçbir değeri yoktur. Yapıyorsa da Avrupa’dan görüp kopyala yapıştır yapıyor. Yasalar Ancak STK’lar ile yapılır. Sorunlar çözülür. Sorunların ortak akılla çözüleceğine inanıyoruz. Ortak akıl sadece birilerinin düşündüğü akıl değildir. Hükümetin eğilimi ortak akıl eğilimi değil maalesef.” (*Görüşmeci-4*, 40 Erkek , Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Burada yine hükümet işlerinde sakat olanın ve sakatlıkla ilgili uzman insanların yer almaması eleştirisini görmekteyiz. STK’ların işin içine sokularak politika oluşturulması gerektiği, ve ortak akıl vurgusu da diğer önemli söylemler arasında yer almaktadır.

Altı Nokta Körler Derneği’nden *Görüşmeci-5* ve *Görüşmeci-7* ise, mevcut hükümetin sakatlık alanındaki politikalarını hükümetin ideolojik davranması ve “kendinden” olmayan sakatları ötekileştirerek bölmesi söylemleri ile eleştirmektedir.

“Şimdi şöyle bir şey var. Siyasi iktidarın anlayışına göre sivil toplumun bakış açısı değişiyor. Biz şimdi AKP iktidarı döneminde hak temelli, mücadele veren bir dernek olduğumuz için vurdular bize, komünist, solcu diye. Aslında bizim derneğin %80’i mevcut hükümetten yanadır, AKP’lidir. (Gülüyor) Ben solcuyum o ayrı. Biliyorsunuz sağ iktidarlar mücadele eden dernekleri sevmezler. Hep itaat eden, ne verilirse hakkına rıza gösteren bir insan profili aradığı için mevcut hükümetle çok işimiz olmadı. Mesela bir yer dahi alamadık. Ama kendi örgütlerine kendi cemaatlerine bunları verdi. Sorunca vermedik diyorlar. Ne vermedin kardeşim! Bizim yerimiz kira. Şurada Belediye (AKP’li eski İzmit Belediyesi’ni kastediyor. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde ilgili belediye CHP yönetimine geçmiştir.) FETÖ’den kalma 5 katlı bir bina devralmış. Ver dedik bize bir daire veya birkaç oda falan. Dediler ki biz orayı komple değerlendirmeye açtık. Abi siyasi bakıyorlar. Biz toplum hizmeti veriyoruz Metin.” (*Görüşmeci-5*, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

“Sistem ve hükümet kendi istediği körü, engelliği bir şekilde dayatıyor. Toplum da dayatıyor aynı şekilde. Bu bizi çok etkiliyor haliyle. Hükümet kendi derneklerini kurma

yoluna gitti. En önemlerini de bugün FETÖ diye gruplarla yaptı. Bu tür engelli dernekleri ulaşılabilirlik, finansal vb. bakımdan cazip hale geldi engelli için. Bu bizi çok etkiledi. Mesela FETÖ'ye üye olan cami imamı, kendi camisinden bir engelliye ihbar ediyor. O engelli de çeşitli telkinlerle itirafçı oluyor. En çok da bizi vuruyorlar. (Altı Nokta Körler Derneği'ni kastediyor) Çünkü kimlik ve siyasi temelli olmayanlar onları rahatsız ediyor. İlerde bizden çok şeyler istemesinler diye. Hükümetin bu politikası ile işte seküler, Kürt, Sunni, Alevi, A partili B partili engelli dernekleri ortaya çıkıyor. Biz hak temelli kalmaya devam etmeye çalışıyoruz.” (Görüşmec-i-7,43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Yukarıdaki *Görüşmec-i-5* ile yapılan görüşmeden alınan paragrafta mevcut AKP hükümetinin bir sağ parti olduğu ve sağ partilerin de hak temelli yapılara pek olumlu yaklaşmadığı vurgulanıyor. Hükümetin kendine yakın bulduğu kesimlere maddi manevi destek çıktığını kendilerinden olmayan veya ifade edildiği şekliyle “toplum hizmeti veren” kurumlara ise neredeyse yok gözüyle bakıldığı vurgulanıyor. Aynı şekilde *Görüşmec-i-7*'den alınan ikinci paragrafta ise hükümetin yanlı davrandığını hak temelli olmayan yapılarla ilgilenmediğini ve hatta ilgilense bile onların gelecekte seslerinin kısılması üzerine bir politika yürüttüğünü okuyoruz. Hak temelli bir yapıya sahip olduklarını ifade eden *Görüşmec-i-7*, mevcut AKP hükümetinin ideolojik ve yanlı tutumunun sakatlık kurumlarında kimlik ve ideoloji temelli bir bölünme oluşturduğunu ve bu bölünmenin ister istemez sakatlık hakları temelli faaliyet yürüten kurumları olumsuz etkilediğini söylüyor.

Kocaeli'deki yerel yönetimler ve sakatlık kurumları arasındaki ilişki de görüşmecilerle sorulan sorular arasındaydı. Kimi görüşmeciler bu soruya olumlu yanıtlar verirken kimileri de aradaki ilişkinin çok olumsuz olduğuna dair söylemler kullandılar.

Örneğin Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmec-i-2*, bu derneğe üye *Görüşmec-i-5* ve *Görüşmec-i-7* gibi hükümetin sakatlık politikaları eleştirisini yaptıktan sonra sözü yerel yönetimlere getirerek yerel yönetimlerle arasındaki ilişkilerin iyi olduğuna dair ifadelerde bulunmuştur. Çeşitli derneklerden çeşitli kişiler de aynı söylemlerde bulunarak yerel yönetimlerle aralarının iyi olduğuna dair söylemlerde bulunmuşlardır.

“ ...Kurumumuzun yerel yönetimlerle arası iyidir. Çok fazla sıkıntı mevcut değildir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi²⁰, Engelsiz Koordinasyon Merkezi ile aramız iyidir.

²⁰ Bu noktada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta vardır. 2004 yerel seçimlerinden beri Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Kocaeli'deki ilçe belediyelerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çok ciddi bir ağırlığı vardır. 2004'den beri (2020 Haziran itibari ile) Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ni AKP'li

Örneğin Çanakkale gezisi düzenliyoruz, hemen araba veriyorlar.” (Görüşmecı-2, 31, Erkek, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

“Gayet güzel. (Yerel yönetimlerle ilişkiler) Mesela Gölcük Belediye Başkanı’mız her zaman yanımızda olduğunu söylüyor. Biz Hasan başkanımıza taleplerimizi iletiyoruz. O da gerekli yerlere başvurarak taleplerimizi bu şekilde karşılıyor. Evet kesinlikle muhatap alınıyoruz. (yerel yöneticiler tarafından) Dernek Başkanımıza söylüyoruz o hallediyor. (Görüşmecı-11, 47, Kadın, Omirilik Felçlisi, Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

“Biz bu işe girdiğimizden beri kaymakamlık olsun belediye olsun (Dilovası Kaymakamlığı ve Belediyesi) bir sıkıntı yaşamadık. Birçok talebimiz oldu karşılandı. İşbirlikleri yaptık. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Yaşlı ve Engelli Hizmetleri Birimi ile uyumlu çalışıyoruz. Aşamadığımız bir sıkıntı olduğunda arıyoruz. Durumu anlatıp vatandaşın numarasını veriyoruz. Sorun çözülüyor mu, evet çözülüyor.” (Görüşmecı-8, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüldüğü gibi görüşmecilerin bazıları kendi yerel yönetimleri ile aralarının iyi olduğunu net bir şekilde ifade ediyor. Bunu ifade ederken de herhangi bir talebin karşılanması örnek olarak gösteriliyor. Çanakkale gezisi için araba talebi ve ayarlanması gibi. Aynı zamanda yerel yöneticilerin bir çözüm mercii olarak görüldüğü ve sorunların çözümleri ölçeğinde yerel yöneticilerle sakatlık derneklerinin araları iyi olduğu anlaşılıyor. Ancak tam tersini düşünen ve ifade eden saha görüşmecileri de yok değil.

Sahadaki bazı görüşmeciler ise yerel yönetimlerin sakatlık mevzusunda çok yetersiz kaldıklarını ifade ettiler. Örneğin, “Sorun çözülüyor mu, çözülüyor” diyen *Görüşmecı-8*’in Derneği’nden olan *Görüşmecı-10* şu ifadeleri kullanıyor:

“Bizi aslında esas olarak ilgilendiren yerel yönetimler. (Hükümetten ziyade) Niye? Yasal olarak toplu taşıma, altyapı, park ve bahçeler, sosyal tesisler yapımı vs gibi işler belediyelerin sorumluluğundadır. ...Avrupa’nın bizdeki yerel yönetimlere dayattığı pek çok uygulama var. Diyor ki mesela şu meseleyi şu vakte kadar çözeceksin. İşler bizde çok eksik ve ağır gidiyor. İşte biz Dilovası’nda engelliler nasıl daha iyi yaşar meselesi ile ilgili kent konseyinde çeşitli projeler sunuyoruz. Projeler askıda kaldı. %95’i gerçekleşmedi. Biz yerel yöneticilerin söylemleri ile ilgilenmiyoruz. Biz onların icraatları ile ilgileniyoruz. Biz demiyoruz ki gelin bizim resmimizi çekin, sağda solda reklam yapın. Biz icraat istiyoruz. Yani teoride değil pratikte olsun istiyoruz.” (Görüşmecı-10, 48, Erkek,

belediyeler yönetmektedir. Bu durum birkaç istisna hariç ilçe belediyeleri için de geçerlidir. 2004-2009 yılları arasında Kandıra’yı CHP’li, Karamürseli ise DP’li belediye yönetmiştir. 2009-2014 yılında ise yine Karamürseli DP’li belediye yönetmiştir. 2019 yılındaki yerel seçimlerde ise İzmit Belediyesini CHP kazanmıştır. Bunlar haricinde 12 belediyeli Kocaeli kentinin tüm belediyelerini 2004 yılından beri tüm seçimlerde AKP’li belediyeler kazanmış ve yönetmiştir.

Görüldüğü gibi *Görüşmecı-10* yukarıdaki ifadelerinde sakatları en çok ilgilendiren kurumların yerel yönetimler olduğunu nedenleriyle belirttikten sonra, bu kurumların yasal olarak yükümlülüklerini zamanında yerine getiremediğini ifade etmektedir. Aynı zamanda sakatlık kurumlarının proje, istek ve taleplerinin karşılanmadığına dair bir söylem de inşa edilmekte. Söylem ile pratik/icraat arasında ayırım yapan *Görüşmecı-10* belediyelerin söylemlerinden daha ziyade icraatları ile ilgilendiklerini söylüyor. Bu yorumda üstü kapalı bir şekilde yerel yöneticilerin (hiç değilse Kocaeli ve Dilovası'ndaki yerel yöneticileri) söylemleri ve icraatları arasında bir açığın söz konusunu olduğunu anlıyoruz. *Görüşmecı-1* ise *Görüşmecı-10* gibi yerel yönetimlerle kurumlarının arasının pek iyi olmadığına dair ifadelerde bulunmuştur.

"Aramızın çok iyi olduğunu söyleyemem. (Yerel yönetimlerle ile) Kabahat ya bizlerde ya onlarda. Ya biz kendimizi yeterince ifade edemiyoruz ya da onlar bizi anlamıyor. Birçok şeyler istedik olmadı. Kendi imkanlarımızla yapmaya çalıştığımız bir işi de iki günde yapacağımıza altı günde yapıyoruz. Kocaeli Büyükşehir Belediye'si ile düzgün bir bağımız olmadı. Bir tek Hasta ve Engelliler Birimi ile iletişim kurduk. O da yetersiz tabi."
(*Görüşmecı-1*, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmecı-1 de taleplerinin ve isteklerinin karşılanmaması anlamında Kocaeli yerel yönetimlerini eleştirmektedir. Hükümet/Kocaeli yerel yönetimleri ile Kocaeli'de faaliyet yürüten sakatlık dernekleri arasındaki ilişki an itibari ile iç içe geçmiş bir vaziyettedir. Farklı derneklerden kişiler aynı yerel yönetimle ilgili farklı yorumlar yapmaktadırlar. Bu normal kabul edilebilir kuşkusuz. Ancak aynı dernekten kişilerin aynı yerel yönetimlerle ilgili farklı söylemler bulunması farklı sakatlık aktivistlerin farklı eğilimler gösterdikleri sonucunu çıkarmaktadır. Bu beklili de yerel yönetimlerden ne beklendiği ile ilgili bir farktan kaynaklanıyor da olabilir. Örneğin şu ana kadar muhalif ve eleştirel bir kimliğe sahip olarak yorumlayabileceğimiz Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmecı-5* ve *Görüşmecı-7* hükümet politikaları üzerinden yerel yönetimleri eleştirirken, Aynı dernekten olan *Görüşmecı-3* ve *Görüşmecı-2* hükümet ve yerel yönetimler konusunda olumlu bir fikre sahiptir. Aynı dernekten olan *Görüşmecı-8* ve *Görüşmecı-10* ise yerel yönetimler ve özellikle Dilovası yerel yönetimleri ile ilgili açıktan farklı fikirleri savunmaktadırlar. Bu, Kocaeli derneklerinde faaliyet yürüten kişilerin farklı eğilimlere sahip olabildiği belki de ortak

bir söylem veya fikirsel bir bütünlük içinde olamadığını göstermektedir. Kuşkusuz bu da doğal olarak Türkiye Sakat Hareketi'nin (en azından Kocaeli yerelinde) yeni yeni filizlendiği ve ortak bir söylem havuzu içinde bu yüzden bulunamadığı gibi bir makuliyet söylemi ile açıklanabilir.

Yukarıda görüşmecilerden *Görüşmeci-10*'un de söylediği gibi sakat olanı asıl ilgilendiren kurumlar yerel yönetimlerdir. Çünkü ulaşım, park bahçe, erişilebilirlik, mimari yapı ile ilgilenmek yerel yönetimlerin özel olarak da belediyelerin sorumluluğundadır. Bu anlamda konuyu Kocaeli özelinden yerel yönetimlerle olan tartışmayı biraz daha uzatmak mantıklı olacaktır. Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği'nden *Görüşmeci-1* ilgili sorulara genellikle olumsuz cevap verenlerden;

"Şimdi bu soruyu (yerel yönetimlerin sakatlık konusundaki tutumu sorusu) bana sorduğunuzda tamamen negatif cevaplar alacaksınız. Başka bir arkadaşına sorarsanız pozitifin üstünde bir cevap da alabilirsiniz. Hangisi doğrudur siz karar verin. 1998'de kurulduğumuzda bir yer sorunumuz vardı. Hiçbir belediye bizi ciddiye almadı. Her belediye yer konusunda sıkıntı çekmez. Aksine imkan ve olanaklarla donatılan dernekler var. Biz bir şey istediğimizde alamıyoruz. Biz bu yeri açtığımızda (Dernek binası) bütün belediye başkanlarını çağırdık. Bir tanesi de çıkıp gelmedi. Hadi diyelim işiniz var. İnsan bir çiçek gönderir. Hiçbir talebimiz karşılanmıyor. Ciddiye alınmıyoruz." (Görüşmeci-1, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüşmeci-1 yerel yöneticilerin ve özellikle belediyelerin kimi kesimlere imkan ve olanak sağladıklarını ancak kimi kesimleri de ciddiye dahi almadıklarını ifade etmektedir. Haliyle de taleplerin karşılanması şöyle dursun, umursanmama durumu ile karşı karşıya olduklarını yukarıdaki görüşmeciler gibi ifade etmektedir. Bu durumun arkasında Kocaeli yerel yöneticilerinin tüm Kocaeli halkına hizmet etmekten daha ziyade, politik davranarak sadece kendisine yakın bulunduğu kesimlere hitap etmesinin payı büyüktür. Bu durumla ilgili olarak görüşmecilerin bir kısmı bunu açık açık ifade etmişlerdir.

Görüşmeciler yerel yönetimlerin politize tavrının sivil toplumu özel anlamda da sakatlık kurumlarını politize olmaya ittiğini ima eden ifadeler de kullandılar. Her ne kadar siyasi tutum içine girmekten çekindiklerini söyleseler de yerel yöneticilerin kurumları "bizden" ve "onlardan" şekliyle ikiye ayırmaya giriştiğini ifade ettiler. İster istemez de sakatlık kurumlarının bu tip bölünme dayatmasına direnemediklerini dile getirdiler. Örneğin;

“Biz engellilerin etnik, dini, siyasi düşünce, sınıfsal farklılık ve cinsiyet kimlikleri üzerinden örgütlenmesine karşıyız. Biz engellilik üst kimliği üzerinden örgütlenme taraftarıyız. Ancak hükümet ve aynı partiden yerel yöneticiler kendi engellisini yaratmak istiyor. Haliyle engelli dernekleri hükümete karşı veya hükümetin onlara karşı olan tutumlarına göre muamele görüyor. Üstelik, engelli de toplumun bir parçası. O da duymak istediği şeyleri duyma eğilimine giriyor. 2000’lerin başında bir sempozyum düzenledik. Bir Doktor çıktı dedi ki; “Engellilik kader değildir.” Arka tarafta engelli bazı arkadaşlarda homurdanma başladı. Onlar “kader” kavramını dini ve ideolojik anlamda değerlendirdiler. Dediler ki “Bizi bunun için mi çağırdınız?” Hâlbuki o doktorun kaderden kastı, iş kazaları veya trafik kazaları sonucunda önlenabilir engelliliklerin istenirse hiç olmayacağı ile ilgiliydi. Engelli de olsa toplum duymak istediğini duymak istiyor. “ (Görüşmeci-7, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Kocaeli özelinde de olsa yerel yöneticilerin ve hükümetin politize tavrı sakat derneklerini taraf olmaya itmekte ve zorlamaktadır. Haliyle de bu durumdan sakatlık örgütleri etkilenmektedir. Üstelik sakat olan birey de bu tip zorla politize olma olayına karşı pek fazla direnmemekte ve hatta bu uğurda eğilim göstererek kendisine yakın hissettiği yapılara yönelmektedir.

5.2.3 Örgütlü Sakat Bireyler, Örgütlerin Birbirleriyle ve Devlet Kurumları İle İlişkileri

Çalışma sahasında karşılaşılan bir önemli bir nokta hem kişiler bazında hem de kurumlar bazında ilişkilerin geçişli ve karmaşık olduğu noktası oldu. Görüşmecilerin çoğu birden çok derneğe üye olduklarını ifade ettiler. Sadece derneklere değil aynı zamanda vakıflara, siyasi partilere ve il genel meclisleri gibi yerel yönetim kurumlarına da üyelikleri ortaya çıkmıştır. Mesela görüşmecilerden Altı Nokta Körler Derneğinden *Görüşmeci-7*, bir siyasi partiye üye olduğunu ifade etmiştir. Ulusal Eğitim Derneği’nde Kurucular Kurulu üyesi olduğunu söyleyen *Görüşmeci-7*, aynı zamanda Devlet Konservatuvarı’na giriş yaptığını ifade etmiştir. (*Görüşmeci-7* ile görüşmeden, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği) Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği üyesi *Görüşmeci-9*, aynı zamanda Türkiye Sakatlar Derneği’ne de üye olduğunu ve bu dernekte çeşitli faaliyetler yürüttüğünü ifade etmiştir. (*Görüşmeci-9*’la görüşmeden, 46, Kadın, Omurilik felçlisi, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği) Dilovası Engelliler Derneği’nden *Görüşmeci-10* ise bir dönem Gebze Engelliler Derneği diye kurulan bir dernekte yöneticilik yapmış, aynı zamanda bir zamanlar Kocaeli Depremzedeler ve Bedensel Engelliler Derneğinde faaliyet yürütmüş, çalıştığı

özel sektörde ise Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (DiSK) üye olduğunu ifade etmiştir. (*Görüşmeci-10* ile olan görüşmeden, 48, Erkek, Ortopedik sakat, Dilovası Engelliler Ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) Yine bu dernekten olan *Görüşmeci-8* ve Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu'ndan *Görüşmeci-4* Kent Konseyleri'nde Engelli Meclisleri'ne üye olduklarını deklare etmişlerdir. (*Görüşmeci-8* ile görüşmeden, 42, Erkek, Ortopedik Sakat Dilovası Engelliler ve Engelli Aileler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve *Görüşmeci-4*'le yapılan Görüşmeden, 40, Erkek, ortopedik sakat Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Kişisel anlamda sahadan çıkan bu örneklerle anlıyoruz ki şu an Kocaeli'de Sakatlık konusunda faaliyet yürüten kişiler birbirleriyle yakın uzak birçok başka kurumda da faaliyet yürütmektedir. Zaten aktardıklarına göre çoğunluğu kendilerini "Kocaeli Sivil Toplumu'nun" bir parçası olarak görmekte ve bunu devam ettirme konusunda ısrarlı görünmektedirler.

Kişisel bazda bunlar yaşanırken kurumlar bazında ilişkileri konu alan soruları sorunca birçok görüşmeci kurumsal olarak diğer kurumlarla (Özellikle sakatlık alanında faaliyet yürüten) irtibat halinde olduğunu bir takım müşterek işlere imza attıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin *Görüşmeci-2* "kaderdaş" vurgusu yaparak şunu ifade ediyor.

"Başka engelli derneklerinden arkadaşlarla sürekli iletişim halindeyiz. Kaderdaş olduğumuz için birbirimize bazı konularda yardımcı oluyoruz. Kurumumuz diğer engelli dernekleri ile sürekli irtibat halinde. Yeri geldiğinde ortaklaşa basın açıklaması yapıyoruz. Yeri geldiğinde ortaklaşa hareket ediyoruz." (*Görüşmeci-2*, 31 Erkek, %10 Görebiliyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-6 ise bu konuda şöyle söylemektedir;

"Gölcük Engelli Derneği olarak diğer derneklerle hukuki bağımız söz konusu değil. Ancak gönül bağımız söz konusu. Bizi herhangi bir etkinliğe çağırdıklarında gitmeye katılmaya özen gösteriyoruz. Aynı şekilde bizim de onlardan talep ve beklentilerimiz oluyor." (*Görüşmeci-6*, 49 Erkek, Kör, Gölcük Engelliler Derneği)

Görüşmeci-4 ise bu konuda hem kurumunun yapısı hem de kişisel düşünceleri ile diğerlerinden ayrılıyor. *Görüşmeci-4*, Kocaeli'de çeşitli sakatlık grupları için faaliyet

yürüten ve çeşitli bölgelerde var olan 12 sakatlık derneğinin bir araya gelerek ortak bir çatıda bulunduğu Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu'nunda yer alıyor.

“Derneğimizin bir merkezi yok. Yeni bir derneğiz, 4 ay önce kurulduk. Kocaeli’de engellilik alanında faaliyet yürüten 12 dernek başkanı tarafından kuruldu derneğimiz. Her bir dernek bizde 3 asil 3 de yedek üye ile temsil edilir. Her dernek kendisini kendi olarak temsil ediyor. Konfederasyon olarak Derince’de, Karamürsel’de, İzmit’te, Dilovası’nda, Körfez’de ekseriyetle biz varız. Gebze’de biraz örgütlenme sıkıntımız var onu aşmaya çalışıyoruz. Yani Kocaeli’nin bütün ilçelerinde var olmaya çalışıyoruz. İlk önce sağlam bir yapı oluşturup daha sonra büyümeyi hedefledik. Bu doğrultuda ilerliyoruz. Amacımız tüm Kocaeli’deki engellileri temsil edebilecek bir yapıya kavuşturmak. Bunu şimdi değilse bile ileride başarabileceğimizi düşünüyoruz.”
(*Görüşmeci-4*, 40, Erkek Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmeci-4’ün sözlerinden de anlaşılmaktadır ki Kocaeli’deki sakatların bir çeşit temsil krizi söz konusudur. Bu temsil sorunu sadece *Görüşmeci-4* ile yapılan görüşmelerde değil başka birçok görüşmede de açık ya da kapalı bir şekilde açığa çıkmıştır. Yukarıda da farklı görüşmelerde sakatların onlarca dernekle temsil edilmesinden daha ziyade tek ve güçlü bir yapı altında temsil edilmesi sıklıkla vurgulanmıştır. Görüşmecilerin çoğu “bölük pörçüklük” vurgusu yaparak kamuya veya topluma karşı kendilerini ifade edemediklerini yahut ciddiye alınmadıklarını ifade etmişlerdir.

“Yani şimdi birlik olmayınca belediye de vali de seni ciddiye almıyor. Birlik olmayınca kendini ifade edemiyorsun ki.” (*Görüşmeci-5*, 66 Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

“Geçmiş dönemlerde belediye, bir belediye iştirakini engellilere tahsis etmek istedi. Oradan toplanacak gelirleri Kocaeli’deki engellerin ihtiyaç ve sorunlarının giderilmesi için kullanılacaktı. Engelli dernekleri ile görüşmeler yapıldı bizler de katıldık. Ne kadar güzel bir şey değil mi? Fakat bütün dernekler iştiraki kendisi almak isteyince başkan da ne yapsın, vazgeçti bu işten. Hiçbirimize vermedi. Birlik olsaydık böyle olmazdı.”
(*Görüşmeci-4*, 40, Erkek Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelli Dernekleri Federasyonu)

“Adımız çıkmış bizim solcu, anarşist dernek diye. Yok kardeşim Altı Nokta Körler Derneği kimsenin siyasi düşüncesine dinine vs. bakmaz. Gel birleşelim veya ortak işler yapalım diyorsun gelmiyor. Dernekler de alt kimliklere bölünmüş zaten. İşte oraya yakın dernekler buraya yakın dernekler, çeşitli hemşeri ilişkileri var olan dernekler vs. derken engellilik başlığı altında toplanmaktansa çeşitli ayrımcılıklarla parça parça hareket

ediyoruz. Bu bizim engelliler olarak gücümüzü kırıyor.” (*Görüşmecı-7*, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Göröldüğü gibi hem *Görüşmecı-5*’de *Görüşmecı-4*’te hem de *Görüşmecı-7*’de sakatlık kurumlarının birliğine ve beraberliğine yönelik çeşitli söylemler söz konusu. Mevcut konusunda hemfikir görünmektedirler. Kocaeli’de veya Türkiye’de sakat hareketi çok parçalı olup sakatlık kimliği ve hakları hakkında yeterince ortak hareket edememektedirler. Anlaşıldığı kadarıyla da bu parçalanmışlığı ortadan kaldırmaya dönük çabalar da söz konusudur.

Yukarıda da tartışıldığı gibi Türkiye’de 1980’ler ile birlikte sakatlık politikalarını yürütmek üzere devlet tarafından çeşitli kamu kurumları kuruluşları oluşturuldu. Aynı zamanda belediyelere de bu işlerle ilgilenme ve politika üretme zorunluluğu getirildi. Bugün Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağı Yaşlı ve Engelli Hizmetleri Müdürlüğü gibi bir kurum söz konusudur. Bu birimin valiliklerde iller düzeyinde birimleri vardır. Aynı zamanda belediyeler de sakatlıkla ilgili politika yürütecek birimler söz konusudur. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’ndeki Yaşlı ve Engelli Hizmetleri Birimi buna örnek gösterilebilir. Sahada görüşmecilere sorulan sorulardan bir tanesi de sakatlık alanında faaliyet yürüten devlet kurumlarının çalışıp çalışmadığı sorusu idi. Bu kurumlar onlar için ne ifade ediyordu? İletişimleri nasıldı? Bu tip alt sorularla cevaplar almaya çalışıldı. *Görüşmecı-3* bu konuda şöyle demektedir;

“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı görme engellilere özel telefon hediye etti. Telefonun kullanımı da bize tanıtıldı. Evde Bakım Hizmetleri Müdürlüğü, Yaşlılar ve Engelliler Müdürlüğü biliyorsunuz bu bakanlığa bağı. Evde bakım kişisel bakım çok önemli. Bunlar karşılanıyor. Gerek Bakanlık’ın kurumları gerekse de yerel yöneticilerimiz bunları karşılıyor. Kocaeli Büyükşehir Belediye’miz engellilerimizin ve yaşlılarımızın sıcak yemeğini, temizliğini karşılıyor. Sayın eski İzmit İlçe Belediye Başkanı’mız (AKP’li Nevzat Doğan) başlattığı bir proje ile engellilere kişisel temizlik ve banyo hizmeti veriliyor. Bu uygulama hala devam ediyor. Bu anlamda hükümetimize ve yerel yöneticilerimize sonsuz teşekkür ediyorum.” (*Görüşmecı-3*, 48, Kadın, % 10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Göröldüğü gibi *Görüşmecı-3*, sakatlıkla ilgili faaliyet yürüten kamu kurumları konusunda ciddi oranda olumlu fikirlere sahip. *Görüşmecı-3* kadar olmasa da

Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nden *Görüşmeci-8* de bu konuda olumlu bir söylem içerisinde;

“Şimdi kaymakamlığımızda (Dilovası) Sosyal Yardımlaşma Vakfı var. Orayla biz dernek olarak bire bir değil de vatandaş sorunları ile yönlendirdiğimizde oradaki arkadaşların çoğu zaman desteği oluyor. Bizim belediyemizde (Dilovası) engellilere yönelik bir birim yok. Bu bir eksiklik. Ancak Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nde Yaşlı ve Engelliler Müdürlüğü var. Gerçekten de haklarını yiyemem işlerini iyi yapıyorlar.” (*Görüşmeci-8*, 42, Erkek, Ortopedik sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Sakatlıkla ilgili faaliyetler yürüten kamu kurumları sorulunca olumlu cevaplayanların çoğu bu kurumlara sakat olanın ihtiyacını giderebilmesi anlamında olumlu baktıkları görünüyor. Ancak bu soruya verilen yanıtları olumlu ya da olumsuz terazine koysak olumsuz olan taraf daha ağır basacaktır.

“Ben akülü araba istiyorum. Gidiyorum SGK'ya alamıyorum. Neden çünkü bana akülü arabayı alabileceğime dair raporu vermiyorlar. Devlet vermiyor. Kas hastalarına kanunen akülü araba verilmiyor çünkü. Diğer başka hastalıklar için veriliyor. Böyle bir arabayı (Akülü arabasını gösteriyor) kendin alsan nerden baksan 5-6 Bin TL. Gidiyorum bunun için engellilikle ilgili kurumlara. Tamam diyorlar o kadar. İcraat yok ancak sorsan müthiş işliyorlar.” (*Görüşmeci-12*, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Burada da görüldüğü gibi bir ihtiyacın karşılanmaması üzerine kurulu bir eleştiri söz konusudur. Bu eleştiri dolayısıyla *Görüşmeci-12*'nin sakatlık alanında faaliyet yürüten kamu kurumlarına karşı bakışı negatiftir.

“Çok fazla düzgün giden bir şey yok. Örneğin rapor konusunda çok ciddi sıkıntılarımız oldu. Çok ciddi mağduriyetler yaşandı. ...Birimler tabi ki çalışıyor bir şeyler yapıyorlar ancak gönül istiyor ki biz istemeden olsun. Biz hep isteyen taraf olmayalım. Oluyor bir şeyler ancak hep eksik. İşler ağır işliyor.” (*Görüşmeci-1*, 60, Kadın, Sakatlığı yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

“Biz böyle kurumların olması taraftarıyız. Ama kurumların başında astığım astık kestiğim kestik, işte engelliye benden başka kimse bilemez, ben yalakalık yaparım, üst kadrolara geçerim vs. düşüncelerle hiçbir mesafe kat edilemez. Kurumlar olması gerekir. Ancak insanlar kurumların önüne geçmemeli. İnsanlar kurumların önüne geçtiğinde kurumlar insana hizmet edemez. Ancak biz Anadolu toplumuyuz devleti kutsamışız. Kutsadığımız bu devlet bizden daha iyi bilir, daha iyi yapar anlayışı ile hareket etmişiz. Dolayısıyla görevliler de kutsanmış varlıklar gibi kendilerini görüp insanlara hükmeden, talimat

veren ve insanları küçümseyen bir yapıya sahipler. Biz bu durumun ancak sivil toplumun güçlenmesi ile ortadan kalkacağına inanıyoruz. STK'sız bürokrasinin masa başında aldığı kararın hükmü yoktur bizim açımızdan.” (Görüşmecı-4, 40, Erkek Ortapedik sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüşmecı-4 sakatlık alanında faaliyet yürüten kamu kurumlarına ciddi eleştiriler getirerek var olmasını destekliyor. Bunu kurumlar, yöneticiler, devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi irdeleyerek yapıyor. Örneğin onun gözünde Türkiye’de insanlar kurumların önüne geçmiş vaziyette ve haliyle kurumlar insana hizmet edemiyor. Aynı zamanda toplumun devleti kutsadığını, görevlilerinde bu kutsanmışlıktan dolayı hükmedici ve talimat verici bir yapıya sahip olduklarını söylüyor. Sivil toplum ile bu sorunun çözümü arasında doğrudan bağ kuruyor ve en vurucu cümle ise ona göre STK'sız bürokrasinin masa başında aldığı karar yok hükmünde. Buradan şu yorumu çıkarabiliriz. Sakat olanın örgütü (dernek, vakıf, cemiyet, siyasi parti) karar mekanizmalarında yer almıyorsa alınan kararın pek bir hükmü yoktur.

5.2.4 Yasal Mevzuat Ve Uygulamalara Yönelik Algılar

Yukarıdaki bölümlerden anlaşılacağı üzere hem Dünya’da hem de Türkiye’de yaklaşık 50 senedir sakatlarla ilgili yoğun yasalar çıkmakta ve bunlar çeşitli düzeylerde uygulanmaktadır. Genel kanı odur ki sakat bireyler Dünya’nın her yerinde oluşturulan yasal mevzuatlarla daha güçlü duruma gelmişlerdir. Belli bir kısım sorunları çözülmüş ve kendilerini daha eşit hisseder hale gelmişlerdir. Kocaeli’de faaliyet yürüten bazı sakat derneklerinden kişilere yöneltilen sorulardan bir tanesi de sakat bireylerle ilgili yasal mevzuatın ne düzeyde olduğu ve bu mevzuatın uygulamalarının nasıl gerçekleştirildiği sorusu ile ilgili oldu. Görüşmecilerden birbirinden farklı farklı cevaplar alındı. Ancak yine bu cevapları iki grupta toplama yoluna gidildi. Alınan cevaplara göre bir kısım görüşmecı birbirinden farklı söylem ve ifadelerle yasal mevzuatın açıkça yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüşmeciler bu yorumu yaparken genellikle gelişmiş Batı Avrupa ülkelerini referans almış gibi görünmektedirler. Bu grubu, “Yasal Mevzuat Yetersiz” alt başlığı altında inceleyeceğiz. Yaptığım görüşmelerdeki bir kısım görüşmeciler ise bu soruya yasal mevzuattan daha ziyade bu mevzuatın uygulanması ile ilgili problemleri öne çıkartarak cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Bu grubu ise “Yasa Varsa Bile Uygulayan Kim?” alt başlığı altında inceleyeceğiz.

Yasal Mevzuat Yetersiz

Yasal mevzuat ve uygulama sorusuna bazı görüşmeciler daha baştan olumsuz yanıtlar verdiler. Çeşitli örnekler üzerinden verilen bu yanıtlarda ciddi bir eleştiri sezmek en başında mümkündür. Örneğin Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmeci-5* şöyle diyor;

“Yasal mevzuat yeterli değil. Mesela evde bakım desteği olayı var. Devlet gelir kriterine bakıyor. “Karısı çalışıyor, çocuğu çalışıyor” diyor, vermiyor. Gelişmiş ülkelerde böyle bir şey yok. Kişi bakıma muhtaçsa gelirine bakılmaksızın devlet o parayı veriyor. Sonra engellilerle ilgili yatırımları yetersiz görüyorum. Sosyal hizmetler anlamında devlet görevini yapmıyor. Devlet araştırıp bulacak körü, engelli. Bizde körler okulu nerde var aile araştırıyor. Halbuki sosyal hizmet görevi bu. Muhtarlar, belediyeler, ilgili bakanlıklar yapacak bu işleri.” (*Görüşmeci-5*, 66 ,Erkek ve Kör, Ortopedik sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5'in yukarıdaki yasal mevzuat ve uygulama eleştirisini iki grupta toplayabiliriz. Öncelikle, *Görüşmeci-5*'e göre ortada yasada bir hak var ise bile yine aynı yasada sakatlık bakım maaşına gelir kriteri gibi önüne geçecek unsurlar mevcut. *Görüşmeci-5*, bu anlamda mevzuatın kendi kendini önleyip etkisiz hale getirdiğini düşünmektedir. Haliyle yasal mevzuatı yetersiz bulmaktadır. *Görüşmeci-5*'in eleştirisinin ikinci bölümü ise doğrudan devletin uyguladığı sosyal politikalarla ilgilidir. *Görüşmeci-5*'e göre devlet, üzerine vazife olan sorumluluklarını (sosyal hizmetin gerekliliklerini) yerine getirmemektedir. Haliyle sakat olanın da kendi başının çaresine kendisinin baktığı bir ortam ortaya çıkmaktadır. Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği'nden *Görüşmeci-12* ise yasal mevzuat ve uygulama konusunda şöyle söylüyor;

“Kesinlikle yeterli değil. (Yasal mevzuat) Fiziki engeller aşılamıyor. Sağlık sektöründe çok sıkıntı var. Engelli raporu kolay alamıyoruz. Sağlam olanlar rapor için süreçleri tıkıyor. Kimisi tazminat için istiyor, kimisi engelli haklarından yararlanmak için. Maddiyat kısmı da yetersiz. Engelli maaşı, bakım maaşı var ama yetersiz.” (*Görüşmeci-12*, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-12 de fiziki engeller-erişilebilirlik meselesi, sağlık sektöründeki çeşitli sıkıntılar ve maddi haklar konusunda yasal mevzuatı yetersiz bulmaktadır. *Görüşmeci-12*'nin ifadelerinde şöyle bir söylem geçiyor; “Sağlam olanlar rapor için süreçleri tıkıyor. Kimisi tazminat istiyor kimisi engelli haklarından yararlanmak için.”

Bu ifade ile ne anlatmak istedinildiği sorusu yöneltince şu cevap alınmıştır; “Sağlam olup da fabrikada çeşitli kaza geçirenler veya trafik kazalarından çeşitli şekilde yaralanan sağlam insanlar engelli raporu alabilmek için hastanelere koşuyor. Çok az bir kısmı bu raporu gerçekten hak ediyor ancak çoğunluğu sadece bu raporu almak için başvuruyor. Aldıkları oran ise %10 en fazla %20. Yasaya göre %40 engelli raporu alırsanız engelli haklarından yararlanabiliyorsunuz. Yine yasaya göre de 3 farklı hastaneye gidip itiraz etme hakkınız var. Bu kişiler diğer hastanelere gidince de süreç tıkanıyor. Kimisi de hiçbir şeyi yokken şansını zorluyor bu rapor için. Gerçekten bu rapora ihtiyacı olan insanlar arkada kalmak zorunda kalıyor.” (Görüşmeci-12 ile yapılan görüşmeden, 40, Kadın, Kas Hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği) Görüşmeci-12’nin burada hem mevzuata hem de “sağlam” insanlara tepki gösterdiği görülüyor. Altı Nokta Körler Derneği’nden Görüşmeci-3 ise yasal mevzuat ve uygulamalarla ilgili şöyle düşünüyor;

“Mevzuatta da uygulamada da büyük sıkıntılar var tabii ki. Rapor sıkıntılarımız var. Rehabilitasyona giden engellilerin ve ailelerinin bana bildirdikleri çeşitli sıkıntılar mevcut. Mental rahatsızlıkları olanların aileleri de çok farklı sıkıntılar yaşıyorlar. Bu yönetmelikler ve yasalar farklı engel gruplarına hitap eder hale getirilmesi gerekiyor. Mesela şu anki engelli raporu çok genel genel bakım, rehabilitasyon, eğitim, istihdam vs bir çok alanda sıkıntılar yaratıyor. Örneğin bazı engel gruplarına raporu evde vermek gerekiyor ancak mevzuat buna uygun değil.” (Görüşmeci-3, 48, Kadın, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-3 da farklı sakatlık gruplarının farklı ihtiyaç, talep ve sorunları olmasından dolayı yasal mevzuatı bu farklılıklara duyarlı hale gelmesini talep ediyor. Mevcut mevzuatın ise bu farklılıklara hitap edecek şekilde olmamasından dolayı sorunları yarattığını ve haliyle yeterli olmadığını ifade ediyor.

Yasa varsa bile uygulayan kim?

Birkısım görüşmeciler ise konu ile ilgili olarak yasadan daha ziyade uygulama ile ilgilenmiş ve üzerine konuşmuşlardır. Kimisine göre yasa gayet iyidir ancak uygulama konusunda sıkıntılar çoktur. Kimisine göre yasa yetersizdir ancak yetersiz haliyle uygulansa da, sakat bireylerin birçok problemini çözecek mahiyettedir ki uygulama alanı buna izin vermemektedir.

“Bizim ülkemizde sadece engellikle ilgili değil her alanda yasa çıkıyor. Ancak yeterli mi, değil. Ama yeterli olan kısmı da yazıda kalıyor. Uygulamada uygulanmıyor. Yerel

yönetimlerdeki kişilerin inisiyatifine bırakılıyor. ...Yasalar düzenlenirken doğrudan konuyla muhatap kişilerle konuşularak düzenlenirse olur. Efendim engelliliğin ne olduğunu bilmeyen psikologdur, mühendistir, sosyologtur... Bunlarla yasa çıkartılırsa bizim işimize yaramıyor. Ayrıca yasanın çeşitli engel grupları için de özel olarak çıkartılması lazım. Engelli dediğin tek bir çeşit değil ki.” (*Görüşmeci-2*, 31, Erkek, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-2’nin sözlerinden birkaç noktayı öne çıkarmak gerekmektedir. Öncelikle yasa varsa bile uygulamada sorunlar olduğu ifade ediyor *Görüşmeci-2*. Bunu da yasanın yürütülmesinin yerel yöneticinin inisiyatifine bırakılması ile açıklıyor. Muhtemelen yasaı uygulayacak olan yerel yönetici veya genel bürokrat işini yapmadığından veya yapamadığından dolayı yaptırımla karşılaşmıyor. *Görüşmeci-2* tıpkı yukarıda paragrafı bulunan *Görüşmeci-3* gibi yasanın sakatlık türlerine duyarlı hale getirilmesini savunuyor. Uygulama alanındaki problemin bu şekilde çözüleceğine inanıyor. Son olarak *Görüşmeci-2*, yasanın çıkma usulüne ilişkin bir eleştiri getiriyor. Ona göre sakatlık yasası muhatabı ile yani sakat olanla yapılması gerekiyor. Bu ve buna benzer ifadeler açıkçası bu alanda yapılan okumalardaki kimi tartışmalara tekabül ediyor. Özellikle İngilizce konuşulan dünyada sakatlık sosyal modelinin ortaya çıkması ile birlikte sakatların kendileri ile ilgili konularda söz sahibi olmaları talebi olmuştur. Yukarıda da tartışıldığı gibi sakat bireyler kendileri ile ilgili bilgi üreten/yasa yapan insanların çeşitli uzmanlık alanlarından/disiplinlerden/iktidar alanlarından (doktor, sosyolog, mühendis vs.) olmaması gerektiğini açık bir şekilde ifade ettiler. *Görüşmeci-2*’nin sakatlıkla ilgili yasanın nasıl yapılması gerektiğine dair sözleri bu tartışmaları hatırlatmaktadır. Kocaeli Engelsiz Derneği’nden *Görüşmeci-4* ise yasal mevzuattan daha ziyade uygulamada sıkıntıların yaşandığını hatırlatarak sakatlık raporu üzerinden *Görüşmeci-2*’nin yaptığı tartışmaya benzer ama içerik olarak farklı bir tartışma yürütüyor.

“...Bir insanın engelli raporu alabilmesi için doktordan %40 engelli raporu alması gerekiyor. %39 alırsanız engelli haklarından yararlanamıyorsunuz. Benim görüşüm insanın toplum nezdinde engelli olmasıdır. Bazı adaletsizlikler oluyor. ...Bir kişinin engelli olup olmadığına tıp veya medikal çevre karar veremez. Tıbbın belirleyeceği bir şey değildir bu. Engellilik kavramı tamamen toplumsal bir olaydır. Bunun içinde değerlendirilmesi gerekir. Birilerinin çıkıp (doktorları kastediyor) %30, %40 demesi ile engelli belirlenmemeli. Sosyologların psikologların işin içinde, aile yapısının da buna dahil edildiği, toplum içinde değerlendirildiği bir süreçte ele alınmalı. Doktor engelli raporu vermemeli, “Sağlık Kurulu Raporu” vermeli. Bunu yaparken doktor şunu söyler,

%40 ,%50 yeti yitimi vardır. İşte bu rapordan sonra ancak o insanın engelli olduğu veya ne kadar engelli olduğu sorusuna Aile Bakanlığı diyecek ki buna ben karar veririm. Gönderecek sosyologlarını, psikologlarını, işin içine ailesinin maddi olanakları, yaşanılan yerin imkan ve olanakları ve bu alanda faaliyet yürüten bizler gibi STK'ları katın. İşte size engelliye veya kişinin ne kadar engelli olduğunu tanımlayacak ortam.” *Görüşmeci-4*, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Yaşam Dernekleri Federasyonu)

Görüşmeci-4’ün yürüttüğü tartışma sakatlığın medikal modelden çıkıp sosyal modelde tartışılmaya başlandığı anın söylemlerine benzemektedir. Bu tanımda sakatlığı tıbbın çizdiği alandan daha ziyade sosyal ve kültürel bir alanda değerlendirme eğilimi söz konusudur. Yani sakat olanın bilgisinin kim tarafından nasıl çıkartılacağını tıptan alıp daha karmaşık sosyal ilişkilerin içine çekmektedir *Görüşmeci-4*. Haliyle bunu da yasa ve mevzuatla ilişkilendirmektedir. Yasayı kim nasıl çıkaracaktır? Mevzuatı kim nasıl yürütmesi gerekir? *Görüşmeci* bu soruların cevapları üzerinden mevzuat ve uygulama alanında yorum yapmaktadır. Burada *Görüşmeci-4* ile *Görüşmeci-2*’nin sakatlıkla ilgili yasa çıkartılırken veya yasa uygulanırken çeşitli uzmanlık alanlarının (sosyolog, psikolog vs.) dahil olması süreçleri ile ilgili bir farklılık söz konusudur. *Görüşmeci-2*, bu çeşit uzmanlık alanlarından gelen insanlarla yasanın çıkmaması görüşüne sahipken, *Görüşmeci-4* bu özelliklere sahip olanlardan da konuyla ilgili yararlanılabileceği düşüncesine sahiptir.

Uygulama konusunu görüşmeciler tarafından farklı ifadelerle de eleştirilmiştir;

“Yasal mevzuat yeterli değil ama güzel şeyler de olmuyor değil. Ancak bizim sıkıntımız daha çok uygulama. Diyelim yasayı çıkarmışsın neye göre nasıl çıkarmışsın? Veya bu yasaları uygulayacak olanlar konuya ne kadar hakimler? Buralar sıkıntılı. Haliyle uygulama da sıkıntılı oluyor.” (*Görüşmeci-8*, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

“Mevcut mevzuatlar yetersiz. Ancak şu haliyle bile uygulansa bizi çok rahatlatacak. Uygulanmıyor. Uygulama sorunu var. Bu sorunun kaynağı da bu uygulamayı yapacak insan kaynağının olmayışı. Mümkünse anasınıfından itibaren her yerin köre, sağıra, engelliye uygun olması gerekecek. Sağlam çocuk engelli arkadaşını anasınıfından itibaren görecektir, tanıyacaktır. Toplumun genel anlamda eğitilmesinden bahsediyoruz. Yoksa uygulama sorunları çözülmez.” (*Görüşmeci-7*, 43 , Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Son iki paragrafta görüldüğü gibi görüşmeciler yasanın çıkarılış yöntemine de vurgu yaparak esas önemli olanın bu yasayı uygulayacak insan kaynağının yokluğu üzerine

dikkat çekmektedirler. Mevzuatı uygulayacak insan kaynağı olmadığı müddetçe de uygulama sorunlarının sürekli yaşanacağı kanaatindeler.

5.2.5 Ayrımcılık, Eşitlik, Erişilebilirlik, Haklar Meselesi

Ayrımcılık, eşitlik, erişilebilirlik ve haklar meselesi toplumsal hareketleri ve kimlikleri inceleyen metinlerin çoğunlukla işlediği konular olmaktadır. Sakat hareketi temsilcileri ile sahada bu konular üzerine de konuşulmuş, algı ve düşünceleri metne dahil edilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilerin istisnasız hepsi ayrımcılık, eşitlik, erişilebilirlik ve haklar meselesi hakkında negatif ifadeler kullanmışlardır. Çeşitli ayrımcılıklara uğradıklarını, eşit olamadıklarını ancak bunu çok istediklerini, sosyal haklarının yetersiz olduğunu ve erişilebilirlik sıkıntısını çok yaşadıklarını kendi hayatlarından örnekler vererek anlamaya çalıştılar. Küçük bir hatırlatmandan sonra birkaç örnekle inceleyelim. Ayrımcılık, eşitlik, erişilebilirlik ve haklar meselelerinin her biri çok uzun tartışmaların konusu olmakla beraber burada derinlemesine bir tartışma yürütülmeyecektir. Araştırmacının bu soruyu sormasından gayesi, görüşmecilerin bu konular hakkında ne düşündüklerini kabaca yakalayabilmek ve kayda geçirebilmektir.

“...Yasalar var ama kağıt üstünde. Örneğin bir engelli vatandaş ayrımcılığa uğrasa hiçbir yaptırımı yok. Şimdi Kocaeli Belediyesi engellilere otobüs kartı verdi. Parasını devlet veriyor biz vermiyoruz. Ama şöyle bir hata yaptı. Şoför bizi taşısa da parasını alıyor taşımasa da. Biz dedik ki kontör sistemi getirin. Şoför görüyor bizi. Almıyor engelliyiz diye. Engelliden kaçıyor, yaşlıdan kaçıyor. Kaç kere şikayet ettik. Bir şey çıkmadı. Eğitmeyince bu toplumu değişmez bu toplum. Yahu benim eşim engelli değil, sağlam. Diyorlarmış ki ya bu sapasağlam kadın bu körle niye evlenmiş. Yolda öküz gibi bana bakıyorlarmış. Toplum bu.” (Görüşmeci-5, 66, Erkek, Kör, Ortopedik sakat, Altı Nokta Körler Derneği)

“Erişilebilirlik konusu tam olarak kötü. Yani sadece engelliler için değil yaşlılar, hamile kadınlar ve çocuklar için de kötü. Şoförler eğitilmeli. Hakaret ediyorlar bazen. Bazen almadan gittikleri de oluyor. ...Eşitlik diye bir şey zaten yok.... Ayrımcılığın da yaptırımı yok. Ayrımcılığa uğradınız diyelim engeliniz yüzünden, herhangi bir yaptırım mekanizması yok. Mahkemeye gitseniz dahi sanmıyorum bir şey çıksın. Bir de şu dezavantajı var engellilerin; Eğitim düzeyleri çok düşük. Bizim bir amacımız da budur. Eğitime teşvik.” (Görüşmeci-1, 60, Kadın, Sakatlığı Yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüldüğü gibi iki görüşmeci de ayrımcılığa vurgu yapmakta ve ikisi de ayrımcılığa karşı farklı örneklere vererek hiçbir yaptırım mekanizmasının bulunmadığından dert

yanmaktadır. İki görüşmeci de bu konularda eğitime vurgu yapmaktadır. *Görüşmeci-5*'in eğitim vurgusu toplumun genelinin eğitilmesi ile ilgili iken *Görüşmeci-1*'in eğitim vurgusu sakat bireylerin eğitimi üzerinedir.

“Olmaz mı? Ayrımcılık tabii ki var. İşkur’da bir masa açtılar “Engelsiz Yaşam Masası” diye. Ortalık ana baba günü oldu. Pek yaklaşmadım. Ama yine İşkur’a gitsen, işveren sağlam olanı seçiyor. Yasal zorunluluğa rağmen yapıyor bunu. Eğitim durumunun bir anlamı yok. Bizzat gördüm bunu. Ben mesela lisans mezunuyum, ona bakmıyorlar. İşte çay doldurur musun? Yerleri süpürür müsün? Ona bakıyorlar. İşverenin seçme hakkı var. Ona dayandırılıyor. Tercih gözüyle bakıyorlar. Ayrımcılık olarak görmezler. Mahkemeye gitsen de bir şey çıkmaz. Haliyle de eşit hissetmiyorum kendimi diğer insanlarla. Eşit değiliz biz. Sosyal haklar meselesine gelince engelli maaşı alıyordum, kesildi. Bizde bu işler sürekli değişir. Hükümetin tavrı da belirleyici oluyor bunda. Devlet vereceğim deyince alabiliyorsun. Vermeyeceğim dediğinde alamıyorsun. Ya da kafasına göre kesebiliyor sosyal hakları. Biliyorum ki devlet bana bir şey veriyorsa yarın öbür gün geri de alabilir (Gülüyor).” (*Görüşmeci-9*, 46, Kadın, Omurilik Felçlisi, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Görüşmeci-9 da tıpkı yukarıdaki görüşmeciler gibi ayrımcılığın hep olduğunu ancak hiçbir yaptırım mekanizmasının bulunmadığını ifade ediyor; Haliyle eşit olmadıklarını da. Sosyal haklarla ilgili devletin tutumunu eleştirmektedir *Görüşmeci-9*. Sosyal hakların bir düzene oturtulmadığını söylemekte, bu konulardaki hükümetin keyfi tutumlarını eleştirmektedir.

“Ayrımcılık tabii ki oluyor. Eşitlik konusunda da sıkıntılarımız var. Evet bir eksiğimiz olabilir. Uzuvarımızda falan. Ama sen 10 kg kaldırırsın, ben 5 kg. Sen bir yolu 10 dakikada yürürsün ben yarım saatte yürürüm. Ancak ben de sonuç olarak senin vardığın yere varırım. Ancak yasalar ile eşitlik tabi ki sağlanmalı... , ...Sosyal haklar yeterli değil. Var olan da türlü teferruata bağlanmış. Kotalar konmuş, gelir kriterleri konmuş vs. engelliye sosyal hayata katman için ona gerekli desteği vermen lazım. Ama yok.” (*Görüşmeci-8*,42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

“Bizim toplumumuzda sadece engelliye yapılmıyor ayrımcılık. Hemşehricilikle, fiziksel özelliklerinizle, akraba ilişkileriniz, siyasi düşüncenizle vs. de ayrımcılığa uğrayabilirsiniz. Engelli olduğumuz için bize de ayrımcılık yapılıyor doğru. İnsanoğlu sürekli çekişme içindedir. Ayrımcılığın kalkacağını düşünmüyorum. Yasalar olması gerekir. Adam senin park yerine arabasını park ediyorsa devletin o yasası size güç verir eşit kılar. Ama bazen de devletin yaptığı yasa engelli için sıkıntılı sonuçlar doğurabilir. Yani durumdan duruma değişir. Bizim sosyal hakkımız yok. Maalesef ki yok. Sosyal yani social, insanlarla

toplumla oluşan bir durumdur bu. Biz bir araya gelemiyoruz. İnternet sayesinde sosyal haklarımızı takip etmeye başladık. Bu bizim için iyi.” (*Görüşmeci-4* 40, Erkek, Ortopedik sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Görüldüğü gibi iki görüşmeci de sakat bireylere yönelik ayrımcılığın var olduğunu kabul etmektedir. Aynı zamanda devletin yasasının sakat bireylerle sağıam bireyler arasındaki eşitliği yerine göre sağlayabilecekleri konusunda bir inançları da vardır. Ancak sosyal haklar konusunda da yine kendi kendini kilitleyen yasaların insanları mağdur ettiğı görüşü burada da hâkimdir. *Görüşmeci-4* haklar meselesini ilgili *toplumsal(social)* kavramı ile düşünmektedir. Yani hakkın kendisinin doğrudan kendilerini alakadar etmesiyle beraber toplum içinde deneyimlendiğine yönelik vurgusu ifadeye toplumsallık konusunda anlam belirginliğı belirginlik kazanmaktadır. Bu uğurda sakatlar olarak bir araya gelediklerini ancak internet vasıtasıyla bazı şeylerin de yavaş yavaş aşıldığını ifade etmektedir.

5.3. Örgütlü Hak Arama ve Mücadele Deneyimleri

Toplumsal hareketlerin örgütlölükleri ve faaliyetleri arasında geçişli bir ilişki vardır. Faaliyet yürütürken aynı zamanda kendi örgütlölüklerini inşa ederler. Aynı zamanda örgütlölük hali de bir çeşit faaliyet halidir. Sakatlık toplumsal hareketi de örgütlenirken faaliyet halinde bulunan ve faaliyet hali ile örgütlenen bir harekettir. Sakat hareketini yorumlamanın önemli bir yolu da yapılan doğrudan faaliyetleri tartışmaya katmaktır. Bu bölümde yapılan faaliyetler, onların içerikleri, nitelikleri ile ilgili bir tartışma yürütmektedir. Bu, sakat hareketinin hem faaliyet alanını hem de örgütlölük halini değerlendiren bir tartışma olacaktır.

5.3.1 Bugüne Kadar Yapılan Faaliyetler

Sahada görüşmecilere sorduğum sorulardan bir tanesi bugüne kadar ne tür faaliyetlerde bulundukları ile ilgiliydi. Birbirinden farklı cevaplarla karşılaştığımı söyleyebilirim. Ancak toparlamak ve birkaç başlık haline getirmek gerekirse, Kocaeli yerelindeki sakatlık dernekleri; yardımlaşma-dayanışma faaliyetleri, sakatların yaşadığı çeşitli hukuki-bürokratik sorunların çözümü ile ilgili faaliyetler, farkındalık ve duyarlılık faaliyetleri içinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Yardımlaşma-Dayanışma Faaliyetleri

Neredeyse bütün katılımcılar sakatlar arası yardımlaşma ve dayanışma içinde olduklarını farklı şekillerde vurgulamışlardır. Örneğin Kocaeli Engelsiz Derneği'nden *Görüşmeci-12* şöyle demektedir:

“Amacımız engelliye yardımdır. Her türlü, ne ihtiyacı varsa yani. Akülü arabadır, bastondur, raporlara yardımdır yardım ediyoruz. Yani onların sağlıkları ve rehabilitasyonları ile ilgileniyoruz.” (*Görüşmeci-12*, 40, Kadın, Kas hastası, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

Gölcük Engelliler Derneği'nden *Görüşmeci-6* ise bu konuda şöyle demektedir:

“Bizim işimiz engelliye evden çıkarmak. Hapsolmuş o hayatı gün yüzüne çıkarmak. Engellileri bir takım sosyal ve kültürel ortamlara sokarak içlerindeki saklı kalmış meziyetleri gün yüzüne çıkarmak. İlk amacımız bu yardımlaşma ve dayanışma işleri. Engelliler geliyor sorunlarını ifade ediyor ve biz de sorunları çözmeye çalışıyoruz. Ancak bu işin bir kısmı. Bunun daha da ötesi var. Engelli bireyler içsel sıkıntı yaşıyor. Zahiren görünmeyen sıkıntılar. Şahsen benim de bu kurumda olma amacım bu sıkıntıları bertaraf etmektir.” (*Görüşmeci-6*, 49, Erkek, Kör, Gölcük Engelli Derneği)

Görüşmeci-12 ve *Görüşmeci-6*'nın sözlerinden anlıyoruz ki dernekler bir sosyal ve kültürel ortam yaratmak sureti ile bir çeşit yardımlaşma ve dayanışma işleri yürütmektedirler. Sakat bireylerin fiziksel ihtiyaçları, sağlıkları ve ruhsal problemleri dahil olmak üzere bir çok konu ile ilgili oldukları açık. Bunun için çeşitli etkinlikler düzenlemekte olduklarını ifade ettiler. Örneğin Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği'nden *Görüşmeci-11* sakat bireylerle yaptıkları çeşitli kurslar, özel gün etkinlikleri, ramazan iftarları yaptıklarını ve bunlardan sakat bireylerin çok fazla etkilendiğini ifade etmiştir. (*Görüşmeci-11* ile yapılan görüşmeden, 47, Kadın, Omurilik Felçlisi Gölcük Engelsiz Yaşam Derneği)

Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmeci-2*, çeşitli kurslar düzenlediklerini, aynı şekilde çeşitli seyahatler tertiplediklerini ifade ederek yardımlaşmanın ve dayanışmanın önemine vurgu yapmıştır. (*Görüşmeci-2* ile yapılan görüşmeden, 31, Erkek, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Dernekler bu tür yardımlaşma ve dayanışma etkinlikleri organize ederken, bir çeşit “ispat yükü” diye ifade edebileceğimiz bir tür sorumlulukla yaklaşmaktadırlar. Aktardıklarına göre sakat bireyleri hayata kazandırarak onların da bir şeyler

yapabileceğini hem sakat bireylerin kendisine hem ailesine hem de topluma kanıtlamanın amacını güttükleri görünüyor. *Görüşmeci-7*'nin yukarıda başka konuyla ilgili yürüttüğümüz bir tartışmada söylediği “Engellinin ömrü kendisini kanıtlamakla geçiyor” cümlesi ile birlikte düşünersek bu ispat yükünü dernekler bir anlamda kendi omuzlarına yüklenmiş görünüyorlar.

“...İşte ilçemizdeki 50 engelli ve ailesini Çanakkale’ye götürdük. Dikiş nakış kursları açtık. Eğitimle ilgili kurslar açtık. Mesela el sanatları. Bazen şiirdir, tiyatrodur halk oyunlarıdır vs. etkinlikleri düzenliyoruz. Engelliler de bunları yapabiliyor diyoruz. Böylece engelliler hem kendilerini kendilerine hem de topluma karşı kanıtlamış oluyor.” (*Görüşmeci-8*, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği)

“...Mesela Sergi açıyoruz. Resim sergisi. İşte diyoruz ki bu çocuklar (spastik çocuklar) isterlerse her şeyi yapabilirler. Hiçbir engel yok. Bunu ortaya koymaya çalışıyoruz.” (*Görüşmeci-1*, 60, Kadın, Sakatlığı yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

“...Sakatların da idolleri vardır. Mesela genç kızlığımda tekerlekli sandalyeli bir tenisçi kadın vardı, adını hatırlayamadım şimdi. (gülüyor) Ona çok özenirdim. Derdim ki engelli ama yapıyor bir şeyler, başarmış, kanıtlamış kendini. Ben de yapabilirim dedim. O yüzden bu dernekteyim.” (*Görüşmeci-9*, 46 Omurilik Felçlisi, Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği)

“Ben bu dernekle tanışana kadar derdim ki, “ya ben engelliyim bir şeyi başaramam, yapamam edemem. Sonra derneğe geldim bir baktım. Herkes bir şeyler yapıyor. Engelli ama müzisyen, engelli ama herhangi bir işte çok iyi. Dedim ben neden yapamayayım. O gün bu gündür engelliyim ama bir şeyler yapmaya çalışan biriyim. (*Görüşmeci-2*, 31, Erkek, %10 görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılıyor ki sakat bireyler hem kendilerine kendini hem de topluma karşı kendilerini kanıtlamak, ispat etmek istiyor. Bu ispat yükünü de dernekler aracılığı ile yapabildiklerini düşünüyorlar ve dernekler de bu uğurda faaliyet yürütüyor. Bu durumla birlikte saha özelinde Türkiye Sakat Hareketi’ni sosyal yardımlaşma dayanışma adı altında bir çeşit “kendini ispat hareketi” olarak yorumlayabiliriz.

Sakat Bireylerin Yaşadığı Hukuki-Bürokratik Problemlerle İlgili Yapılan Faaliyetler

Sahada görüştüğüm kişilerden bazıları sakat bireylerin yaşadığı çeşitli hukuki-bürokratik sorunlarla ilgili faaliyetler yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Bunu yaparken

kimi zaman devletle veya yerel yöneticilerle karşı karşıya kaldıklarını, sorunların bir kısmını çözebildiklerini ancak bir kısım sorunların çözümsüz kaldığını ifade ettiler.

Örneğin *Görüşmeci-7* şöyle demektedir;

“Sakıp Sabancı 1990’larda “Engelli çalıştırmayalım, ceza parasını verelim. “Devlet engelliye, engellilere yönelik açacağı meslek kurslarında değerlendirsın” diye talihsiz bir açıklama yaptı. Biz de Kocaeli yerelinde ve Türkiye genelinde “Paran Kadar Konuş” eylemleri yaptık. Dernek üyeleriyle birlikte bozuk paraları Sabancı fabrikalarının önüne fırlattık. Bu eylem basında yer aldı ve çok ses getirdi. Daha sonra hem özel sektör hem de devlet korumalı iş yeri uygulamasını başlatarak engelli çalışma zorunluluğu getirdi. Bu konuda öncü olduk diyebilirim.” (*Görüşmeci-7*, 43, Erkek, Kör Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5 ise kör çocukların da olduğu karma iki sınıfı bir ilkokulda açtıklarından bahsetti. Anlattığına göre körler sadece körler okuluna gidebiliyorlarmış. Ancak ilkokul bittikten sonra normal liseye geçiyorlar ve burada çok zorlanıyorlarmış. Körler, baştan gören öğrencilerle birlikte karma eğitime başlarlar ise onlar için daha iyi oluyormuş. Bunun için il milli eğitim müdürlüğü, valilik ve belediye ile işbirliğine gidilmiş ve sonuç alınmış. (*Görüşmeci-5* ile yapılan görüşmeden, 43, Erkek, Kör, Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-4 ise hastanelerden alınan sakatlık raporları ile ilgili yaşanan bir sorundan ve buna karşı verilen mücadeleden bahsettiği.

“Üzerinde çalıştığımız ve kamuoyu oluşturduğumuz bir problem var. Şubat ayında “ÇÖZ-GER yönetmeliği çıktı. “Çocuklar İçin Özel Gereksinim Etkinlik Raporu” bu bahsettiğim. ÇÖZ-GER’in amacı aslında 18 yaş altı engelli çocuklarda engelli ifadesini kaldırıp özel gereksinimli çocuk ifadesi getirerek o çocukların sorunlarını toplum içinde çözmeyi amaçlıyordu. Tabi ÇÖZ-GER devreye girince bunu uygulayacak hastanelerin alt yapı sorunları ortaya çıktı ve neredeyse hizmet veremez oldular. ÇÖZ-GER sertifikalı hekim türü icat ettiler. Lakin bu sertifikaya sahip Türkiye’de bir tane doktor dahi yoktu. Engelli raporları verilmemeye başlandı ve çeşitli mağduriyetler söz konusu oldu. Raporlar birikti bizde buna karşı bir eylemlilik faaliyeti içine girdik. Hastanelerle görüştük, Sağlık Müdürlüğü’ne gittik vs. Anlattık derdimizi. Velilerle bilinçlenme faaliyeti içine girdik, basında yer aldık. Daha sonra yine bir yönetmelikle ÇÖZ-GER uygulaması kaldırıldı. Raporlar verilmeye başlandı. Hâlâ sorunlar devam ediyor bu konuda ancak o tikanıklık aşıldı.” (*Görüşmeci-4*, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu)

Bu üç örnekten da anlaşıldığı üzere sakatlar bir takım hukuki/bürokratik sıkıntılar çekmekte ve sakatlık alanında faaliyet yürüten kurumlar saha özelinde bu tür sıkıntıların çözümü için çeşitli etkinliklerde bulunmaktadırlar. Bunun için kamuoyu oluşturma girişimleri yaptıklarını, basında yer almaya çalıştıklarını, yerel yöneticilerle iletişim kurmaktan çekinmediklerini hatta yeri geldiğinde doğrudan alanlarda eylem yapabildiklerini anlıyoruz.

Farkındalık ve Duyarlılık Faaliyetleri

Araştırma sahamda karşılaştığım bir duruma göre sakatlık alanında faaliyet yürüten bireyler toplumun sakatı görmediğini, duyarsız olduğunu farklı cümlelerle istisnasız ifade etmeye çalıştılar. Onlara göre toplum sakat olana karşı duyarsız vaziyettedir. Haliyle bu sorunu ortadan kaldırmaya veya iyileştirmeye yönelik çeşitli faaliyetlerin içine girdiklerini ifade ettiler. Toplum tarafından tanınmanın ve “biz de varız” söylemini topluma iletmenin çeşitli yöntemleri üzerine düşündüklerini ve çeşitli uygulamalar yaptıklarını aşağıdaki söylemlerle ifade ettiler.

“...Dedik ki bir farkındalık yapalım. Belediye meydanına stant kurduk. Baston, tekerlekli sandalye ve göz bandımızı aldık. Sağlam insanlardan göz bandını takmalarını veya tekerlekli sandalyeye oturup bir yerden bir yere gitmeye çalışmalarını istedik. “Bir dakika engelli olur musunuz?” dedik. Yerel yöneticiler, kaymakam, ilçe emniyet müdürü vs. de geldi ve bir dakika engelli oldu. Bu şekilde farkındalık yaratmaya çalıştık.” (Görüşmecisi-8, 42, Erkek, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

“... Bir seminer verileceği zaman genelde biz şöyle yapıyoruz. Bir engellinin engellilikle ilgili bir bilgisi zaten var. Biz daha çok dışarıda bizlere yanlış gözle bakan, önyargı ile yaklaşan, bize nasıl yaklaşacağını bilmeyen insanlara yöneldik. O sebepten üniversite öğrencilerine yöneliyoruz. Üniversitelerde engelli seminerleri veriyoruz.” (Görüşmecisi-2, 31, Erkek, %10 Görüyor, Altı Nokta Körler Derneği)

Bu iki paragraftan da anlıyoruz ki sakat olan bireylerin bir çeşit tanınmama sorunu var. Bu sorunla ilgili sakatlıkla ilgilenen kurumlar çeşitli faaliyetlerin içine giriyorlar. Sakat bireyler kendi özel durumlarını ve farklılıklarını gözetken bir tanınmayı

toplumdan talep ediyorlar. Çünkü özel durumları ve farklılıkları da gözetken bir tanınma olmaksızın sakat bireylerin sorunlarının aşılamayacağı kanaatindeler. “Siz istediğiniz kadar engelliyim, ben varım deyin, karşınızda sizi tanıyan olmadığı müddetçe var olamıyorsunuz.” diyor *Görüşmeci-4*. (*Görüşmeci-4* ile görüşmeden, 40 Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu) Bu söylem tipik bir Hegel felsefesinin tanınma ve varoluş meselesini daha sahada iken hatırlattı. Alman Filozof Hegel’e köle ve efendi tek başına var olamaz. Çünkü köle efendiyi tanımadan köle, efendi de köleyi tanımadan efendi olamaz ve haliyle karşılıklı tanıma olmadan varoluş gerçekleşemez. *Görüşmeci-4*’ün söyleminde olduğu gibi sakat sadece kendisi ile var olamaz. Onun bir de karşı taraftan (söylemese de “sağlam” insan) tanınması gerekmektedir ve bu tanınmayı sakat olan, sağlam olandan açık açık talep etmektedir. Sahadan çıkarılan sonuca göre işte bu akıl yürütme ile hareket eden sakat dernekleri farkındalık ve duyarlılık yaratma faaliyetleri ile tanınma ve var olmayı istemektedir.

5.3.2 Sakatlık Özel Günleri İle İlgili Tutum

Dünya’da ve Türkiye’de sakatlıkla ilgili özel günler son yıllarda revaçtadır. Hem sakatlık kurumları hem sakatlık aktivistleri hem de devlet ve toplumun çeşitli unsurları ile bu günleri kutlamakta, sakatlığa yönelik ilginin artmasını sağlamaktadır. Bilinen en köklü sakatlık günü 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’dür. 3 Aralık Dünya Engelliler günü 1992 yılında Birleşmiş Milletler tarafından “sakat bireylerin sorunlarına dikkat çekme ve onları daha iyi anlayabilmek için” ortaya atılmış ve tanınmıştır. (Sözcü, 2019) Yine Birleşmiş Milletler 1992 yılında 10-16 Mayıs haftasını Engelliler Haftası olarak kabul etmiştir. Bu iki özel gün ve hafta Birleşmiş Milletlere üye tüm ülkelerce çeşitli etkinliklerle kutlanmakta ve bir çeşit duyarlılık ve farkındalık etkinliğine sahne olmaktadır. (Milliyet, 2019) Aynı zamanda farklı sakatlık türlerine yönelik farklı tarihlerde belirlenen çeşitli sakatlık özel gün ve haftaları da mevcuttur. Örneğin 7-14 Ocak Beyaz Baston Körler Haftası, 21 Mart Dünya Down Sendromu Günü, 2 Nisan Dünya Otizm Günü, 12 Mayıs İşitme ve Konuşma kusurları Günü, 13 Mayıs Dünya Ortopedik Engelliler Günü, 14 Mayıs Ruhsal ve Zihinsel Engelliler Günü, 15 Mayıs Güçsüz Yaşlılar ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar Günü, 10 Ekim Dünya Ruh Sağlığı Günü, 15 Ekim Dünya Körler Günü bu özel gün ve haftalara örnek gösterilebilir.

Sahada edindiğim izlenime göre Kocaeli’nde sakatlık alanında faaliyetler yürüten sakatlık dernekleri genellikle 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’nü ve 10-16 Mayıs Engelliler Haftası’nı daha çok dikkate almakta ve bu özel gün ve haftalarda çeşitli faaliyetler göstermektedir. Edindiğim genel izlenime göre sakatlık alanında faaliyet yürüten dernekler bu özel gün ve haftalarda çeşitli etkinlikler yapmakla birlikte sadece bu özel gün ve haftalarda hatırlanmak ve göz önüne alınmak istemediklerini ve yılın her günü sakat olduklarını ifade etmektedirler. Örneğin Altı Nokta Körler Derneği’nden *Görüşmeci-3* bu konuyu şöyle ifade etmektedir:

“Önceden yürüyüş yolunda yürüyüş yapıyorduk. Valiliğe çıkıyorduk sonra, o günün anlamına yönelik sinema, tiyatro, dans vb. etkinliklerimiz oluyor. Farklı gruplar farklı farklı etkinlikler yapıyor. Kopuk kopuk oluyor. Yerel yönetimlerle ve Kocaeli halkı ile irtibatımız oluyor. Lakin bizim sorunlarımız bir 10-16 Mayıs Haftasında üç saatlik bir etkinlik sonrasında çözülüyor ki. Elbette bizim de özel günlerimiz olmalı. Ancak biz 12 ay birlikte olmalıyız. Bir şeyi yaparken bir şeyi inşa ederken, bizler, yerel yönetimler, devlet, Kocaeli halkı 12 ay birlikte olmalıyız.” (*Görüşmeci-3*, 48, Kadın, %10 Görüyor, Altı nokta Körler Derneği)

Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nden *Görüşmeci-10* ise bu konuya şöyle değiniyor:

“Evet biz bu özel günlerde dernek olarak bir çok etkinlik yapıyoruz. Kendi sıkıntılarımızı ifade edeceğimiz bir alan buluyoruz. Ancak biz diyoruz ki direkt yöneticilerin yüzlerine “sadece özel günlerde bizim yanımızda olmayın. Bizim gerçekte her gün yaşadığımız sorunlarımız var onlarla ilgilenin.” (*Görüşmeci-10*, 48, Erkek, Ortopedk Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüldüğü gibi görüşmeciler sakatlık özel gün ve haftalarını önemsiz görmemekle birlikte sorunlarının çözümünün sadece o gün yapılacak etkinliklerle çözülemeyeceğini farklı kelimelerle ifade etmektedirler.

Çoğu görüşmecinin ısrarlı vurgusu üzerine edindiğim bir diğer izlenim ise şu oldu: Sakatlık alanında faaliyet yürüten derneklerdeki sakat bireyler bu özel günlerin ve haftaların bir kutlama ve bayram havasında olmasından daha ziyade bir farkındalık ve hak arama günü olduğuna yönelik söylemleri kullanmışlardır. Onlara göre ortada kutlanacak bir şey yoktur. Önemli olan farkındalığın artırılması ve hakların kazanımı meselesidir.

Sakatlık özel günlerine aslen karşı olduğunu ifade etmesine rağmen kendi söylemi ile “çoğunluğa” uyararak bir şeyler yaptıklarını açıklayan Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Derneği Başkanı *Görüşmeci-8* ise şöyle söylemektedir;

“Ben genel anlamda bu günlere karşıyım. Bir sefer hatırlamakla olmaz yılda. Ya kutlama olmaz sen engelin nesini kutluyorsun? Bir bayram havası olmamalı daha çok bir farkındalık günü olmalı. Etkinliklerimiz oluyor mevcuda biz de uyuyoruz. Halkoyunları skeç falan. Engelliler de bunları yapabiliyor diyoruz. Biz basın açıklaması yürüyüşten daha ziyade sosyal etkinlikler düzenliyoruz. Bizim daha ziyade ailelere daha ziyade babalara bakın çocuklarınız bunları da yapabiliyor diye göstermek.” (*Görüşmeci-8*, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Görüşmeci-8’in yukarıdaki paragrafında birkaç vurgu öne çıkıyor. Öncelikle bu tip özel günlere karşı çıkışı söz konusudur. Çünkü yılın bir günü değil her günü “hatırlanmak” istiyor. İkinci vurgu sakatlığın kutlanabilir bir olgu olmadığına yönelik negatif bir söylemi üzerinedir. Ona göre sakatlık kutlanılabilir bir şey değildir. Yukarıdaki sakat kimliği ve hareketi tartışmalarına yakın bir şekilde *Görüşmeci-8*’de sakatlığa daha başta bir olumsuzlama söz konusudur. Yukarıdaki kimi yorumcular sakatlığın olumlanabilir bir şey olmadığını, bir olumlamanın içine çekilerek pozitif bir söylemle kimlik oluşturarak politika yapılamayacağını söylemişti. *Görüşmeci-8*’in işaret ettiği “sakatlığın nesini kutluyorsun?” söylemini ben bu bağlama oturtmaktabiliriz. *Görüşmeci-8*’in yukarıda işaret ettiği bir diğer vurgu ise “ailelere daha ziyade diyerek babalara ulaşma” söylemi. *Görüşmeci-8* bu konuyla alakası olmayan başka bir konuşmasında örgütlenme konusunda babaların/erkeklerin sıkıntı yarattığından ve bu durumu kırmaya çalıştıklarından şu şekilde bahsediyor.

“...İşte sosyal etkinlikler falan yapıyoruz. Sırf engelli ailelerini çekebilmek için. Çünkü ailemizin yapısı çok farklı. Kozmopolit bir yapısı var Dilovası’nın. Genellikle bu işlerle anneler ilgilendiği için annelerin de aşamadığı şeyler oluyor. Eş/baba izin vermiyor yani. Anne çocukla bir etkilige gidecek engelli çocuğu ile ancak eş/baba mani oluyor. Bu sıkıntıları nasıl “aşabiliriz” tartışıyoruz.” (*Görüşmeci-8*, 42, Erkek, Ortopedik Sakat, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği)

Yine *Görüşmeci-8*’in bu paragrafından Dilovası özelinde de olsa öncelikle sakat olanla annenin/kadının ilgilendiğini anlıyoruz. Sakat olanın bakımı, rehabilitasyonu, temizliği, sosyalleşmesi vs. ile anne/kadın ilgilenmekte, erkek/baba olan ise sakat olan ile ilgilenmek bir yana onun sosyalleşmesine mani olmaya çalıştığı hatta bu

uğurda faaliyet gösterilmesinin de önüne geçerek direnç gösterdiği görülüyor. Yine o sıralarda bulunan sakat bir erkek çocuğuna sahip olduğunu söyleyen ve derneğin de üyesi olan *Görüşmeci-13* ise ailelerin derneğe gelmeye çekindiklerini çünkü sakat olan çocuklarından utanma durumlarının olduğunu söylüyor. Özellikle babalarda bu durumun daha yaygın olduğunu ifade ediyor. (*Görüşmeci-13* ile yapılan görüşmeden, Kadın, Sakat Annesi, Sakatlığı Yok, Dilovası Engelliler ve Engelli Aileleri yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) Bu konu sakatlığın toplumsal cinsiyeti bölümündeki tartışmalara benzemektedir. Altı Nokta Körler Derneği'nden *Görüşmeci-5* ise yine sakatlık özel gün ve haftalarını farkındalık/sorunlar ve haklar temelinde yorumlamayı tercih ediyor.

“Dünya engelliler günü veya haftası diyoruz. Bir şeyler yapıyoruz. Bunu kimisi şenlik noktasında kutluyor. Ne aldın, ne verdin ki (çeşitli hakları kastederek) şenlik yapıyorsun anlamıyorum. Bir yerde göstermelik. Konser falan. Kalıcı şeylerin yapılması lazım. O gün engellilerle ilgili bütün sorunların masaya yatırılması engellinin haklarının tartışılmaya açılması gereken bir gün. Kimisi valiyi, başbakanı ziyaret ediyor. Ya o benim ayağıma gelecek. Valiyi ziyaret ediyorsun da ne oluyor, bir sonuç yok ki. Engellinin hakkını hukukunu sorunlarını mı konuşuyorsun. O gün ayrıca bir farkındalık günü. Kamuoyunun dikkatini çekecek, halkın duyarlılığını arttıracak şeyler yapmak lazım. Konserle sergiyle falan olmaz bu iş.” (*Görüşmeci-5*, 66, Erkek, Kör ve Ortopedik Sakat ,Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-5'nin yukarıdaki paragrafında da sakatlık özel günlerinin şenlik/bayram/kutlama havasında geçmesinin bir eleştirisi söz konusu. Ayrıca bunu “ne aldın ne verdin şenlik yapıyorsun” söylemi ile haklar nezdinde tartıştığı da görülüyor. Ayrıca devlet yetkililerinin yanına gitmekten daha ziyade onların kendi ayaklarına gelmesini talep etmesi de ilginç bir söylemdir. Başka hiçbir görüşmecide buna benzer bir söylem söz konusu olmamıştır. Sürekli ayağına gidilenin devlet yetkilisi olduğuna yönelik söylemler kullanılmıştır; “Valiyi ziyaret ediyoruz”. “Belediye başkanının makamına gidiyoruz” vb. gibi. Son olarak *Görüşmeci-5*, kamuoyunun dikkatini çekmekten ve duyarlılığın artırılmasından bahsediyor. Burada halkın dikkatinin ve duyarlılığının çok fazla olmadığı sonucunu çıkartıyoruz. Yukarıda Kocaeli halkı özelinde Türkiye toplumunun sakat bireylere karşı duyarsız ve bilgisiz oldukları söylemi ile tutarlı bir sonuçtur.

Görüşmeci-7 ise sakatlık özel günlerini kendi sözleri ile “bir karne günü”, “bir sorumluluk günü”, “ve hatta bir hesaplama, hesap sormaa” söylemleri ile yorumlamaktadır;

“Sakatlık özel günlerinin bir bayram olmadığı havasını oluşturmaya çalışıyoruz. Bu durum o kadar abartıldı ki Kocaeli’de, “Engelli Güzellik Yarışması” bile yapıldı. Bu gün ve haftaların bir karne günü, bir sorumluluk günü, ve hatta bir hesaplama ve hesap verme günü olduğunu kamuoyuna anlatmak amacıyla çeşitli mizansenler yapıyoruz. Belediyelere bu günlerde karne verdik. Elden verdik. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin notları kırık. Daha sonra Büyükşehir Belediye görme engellilerle ilgili çeşitli hizmetler vermeye başladı.” (*Görüşmeci-7*,43, Erkek, Kör Altı Nokta Körler Derneği)

Görüşmeci-7’nin bu söylemi ile anlıyoruz ki Altın Nokta Körler Derneği özelinde de olsa sakat bireyler yerel yöneticiyi doğrudan sorumlu tutarak onlara karne üzerinden not vermektedir. Bunu ise sakatlık özel günleri vasıtasıyla yapmaktadırlar. Üstelik buradaki sorumluluk meselesi manidardır. Yukarıda sakatlık kuramlarında tartışılan sakatlık sosyal modeli kuramcılarının sakatlıkla ilgili sorumluluğu sakat olandan alıp topluma ve devlete yöneltmesine benzer bir şekilde *Görüşmeci-7*’nin örgütü de sakatlık sorumluluğunu kendilerinden alıp belediyeler nezdinde kamuya veya devlete vermektedir. Üstelik bir de bunu hesaplama retoriği üzerinden yapmaktadır. Bu söylemde sakat olan sanki kamudan alacaklı gibidir.

Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği’nden *Görüşmeci-1* ise yukarıdaki görüşmecilere benzer şekilde sakatlık özel günlerinin kutlama havasından daha ziyade bir farkındalık günü olduğunu vurguladıktan sonra o günlerde nasıl etkinlikler yapılması konusunda diğer görüşmecilerden ayrılıyor. Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu, Altı Nokta Körler Derneği, Dilovası Engelli ve Engelli Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve Kocaeli Engelsiz Yaşam Derneği yetkilileri bu günlerde yapılacak yürüyüş, basın açıklaması, pankartlı veya sloganlı gösteriler gibi kamusal alanda açıkça görünürlüğü olan etkinlikler yaptıklarını ve yapmaya devam edeceklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu’ndan *Görüşmeci-4* “Biz yürüyoruz. Elimizde pankartlarla şehrin en görünür yerinde. Yürümeye devam edeceğiz. Bakın biz de varız. Biz de burada yaşıyoruz diyeceğiz. Görünür olacağız.” demiştir. (*Görüşmeci-4* ile yapılan görüşmeden, 40, Erkek, Ortopedik Sakat, Kocaeli Engelsiz Dernekleri Federasyonu) Ancak *Görüşmeci-1* “yollar yürüyüşle aşınmaz” diyerek bu tutuma karşı çıkmaktadır;

“...Kutlanacak bir gün değil aslında hatırlatma ve farkındalık yaratma günleri olmalı. Biz böyle düşünüyoruz. Ben bu özel günlerde pankartları alıp yürüyüş yapmaya karşıyım. Basın açıklamasıdır, alkıştı, feryat figan bitti gitti. Sonuç ne? Hiçbir şey. Çözülen hiçbir şey yok. ...Ve gözlemlediğim şu; Yürüyüş oluyor. Hakikaten bakıyorlar. İnanın yürüdükten sonra acıyorlar. “Ayy bunlar kimdi? Sakatlar işte” diye. Hangi dernek, kim, niye yürümüş, bilmiyorlar. Niye kendimi millete baktırayım. Yürümekle yollar aşınmaz. Networkler yapmalıyız, okutmalıyız, kültürel geziler, el sanatları yapmalıyız. Mesela sergi açıyoruz. İşte diyoruz ki bu çocuklar (spastik çocuklar) her şeyi yapabiliyorlar. Bunu ortaya koymaya çalışıyoruz. İşte biz bunlarla özel günleri yaşamalıyız.” (*Görüşmeci-1*, 60, Kadın, Sakatlığı yok, Kocaeli Spastik Çocuklar Derneği)

Görüldüğü gibi *Görüşmeci-1* sakatlık özel günleri nezdinde yürüyüş, basın açıklaması vb. etkinliklerle kamusal alanda görünmeyi tercih etmemektedir. *Görüşmeci-4* ise tam tersine bunu arzulamaktadır. Ancak iki dernek de tanınma talep etmektedir. Ancak aradaki fark sadece tanınmanın nasıl olacağı ile ilgili yöntem farkı değildir. *Görüşmeci-4* ve onun gibi düşünen sakat hareketi yöneticileri “biz varız, buradayız” diyerek sakatları oldukları gibi, var oldukları halleri ile tanınmaya çağırmakta gibidir. *Görüşmeci-1* ise tanınmanın bir şeyleri başardıktan sonra gerçekleşebileceğine dair üstü örtülü bir fikre sahiptir. “İşte bu çocuklar her şeyi yapabiliyor. Bunu ortaya koymaya çalışıyoruz” diyerek *Görüşmeci-1* yukarıdaki sakat olanın hem kendine hem de sakat olmayana karşı olan “kendi ispat yükü”nü baştan sakat olanın kendisine vermekte görünmektedir. *Görüşmeci-7*’nin “kamuyla hesaplaşmasının” tersine *Görüşmeci-1*, sakat bireyin öncelikle “kendisiyle hesaplaşmasını” talep etmektedir. Yani hem *Görüşmeci-4*’de hem de *Görüşmeci-7*’de olduğu gibi sakatlığın sorumluluğu sakat olmayana, daha doğrusu kamuya ait gibi görünmekteyken *Görüşmeci-1* de bu sorumluluk sakatın hanesine yazılıyor gibi görünmektedir.

6. Sonuç

Kocaeli yerelinde yapılan bu çalışmada, sahadan çıkan sonuçlar, veriler, bulgular ışığında Türkiye’de toplumsal bir hareket olarak “sakat hareketinin” hali hazırda mevcut olduğundan bahsetmemiz gerekmektedir. Bu hareketin Kocaeli ayağını ilgilendiren bu çalışmanın bulgularına göre Kocaeli’de 1990lı yıllarla birlikte sakatlık alanında hak temelli yapılar daha çok ortaya çıkmıştır. Sahadan çıkan sonuçlara göre bu tarihlerden önce kurulan dernek ve örgütler hak temelli olmaktan uzaktır. Kuşkusuz bu dönüşüm Türkiye genelindeki sakat hareketi dönüşümünden bağımsız olarak okunmamalıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi Türkiye Sakat Hareketi’nin bugün bildiğimiz anlamıyla ortaya çıkış süreci 1990 ve 2000li yıllara rastlamaktadır. Kocaeli, zaman itibari ile bu hareketin öncü şehirlerinden biri olarak okunabilir.

Kocaeli’deki sakat hareketi, mevcut sivil toplum yapısının da yardımı ile kentin dokusunda ve işleyişinde kendini var etmeye çalışmakta ve bunu yer yer başarabilmektedir. Doğrudan görünürlük, duyarlılık ve farkındalık eylemleri ile şehrin siyasetinde ve kültüründe iz bırakmayı amaçlamaktadırlar. Kocaeli’deki sakat hareketi sık sık gazetelere haber olabilmekte aynı zamanda şehrin idarecileri ile doğrudan veya dolaylı olarak irtibata geçebilmektedirler. Aynı zamanda dayanışma ve yardım faaliyetleri de yürüten Kocaeli Sakat Hareketi, sakat kitlelere ulaşma konusunda çaba sarfetmekte ve çeşitli örgütlülük sorunlarına rağmen kentin sakat kitleleri ile bağlarını sıkı tutmaya çalışmaktadır.

Türkiye Sakat Hareketi’nin Dünya’daki eş zamanlı sakat hareketleri ile çeşitli benzerlikleri ve farklılıkları söz konusudur. Türkiye Sakat Hareketi Dünya’da ve özellikle Batı Avrupa’daki sakat hareketlerine benzer bir şekilde dernekler/kurumlar dolayısı ile var olma ve örgütlenme eğilimine girmiştir. Bir benzerlik olarak İngiltere’deki sakat hareketinin teorik ve pratik öncüllüğünü çeken UPIAS’ı Türkiye’de 1950’lerde kurulmuş Altı Nokta Körler Derneği’ne benzetebiliriz. İki yapı da farklı zaman ve koşullarda kurulsa da kendi toplumsal hareketlerinin öncü gücü olma misyonunu yüklenmişler ve kendilerini öyle ifade etmişlerdir. Onların başlattıkları dernekler/kurumlar vasıtası ile örgütlenme süreci hala devam etmektedir.

Ancak sahadan çıkan bulgulara göre, Türkiye’de kurulan sakatlık kurumlarının Batı Avrupa’daki hemcinslerine göre bir takım farklılıkları söz konusudur. Kurumlarda hak

temelli vurgu ve pratik ciddi oranda ağır bassa da “hizmet ve yardım anlayışı” hareketin içeriğini büsbütün hak temelli olmaktan çıkarıp, hak söylemi ve pratiğini de kapsayan kendi içinde dayanışmacı bir içeriğe yöneltmektedir. Kuşkusuz bu durum Türkiye’deki mevcut siyasi ve kültürel koşullarla doğrudan ilgilidir. Politik ve sivil toplum alanının hak temelli vurgusunun zayıf olduğu ülkelerde toplumsal hareketler hak vurgusunun yanında başka vurgulara da değinme eğilimi göstermektedir. Kocaeli yereli itibari ile Türkiye’deki sakat hareketi büyük oranda hak vurgulu ve temelli olup, yardım ve hizmet söylemi ve pratiği içinde olan da bir harekettir.

Türkiye’de bir sakat hareketinin olduğuna ve Dünya’daki sakat hareketlerine benzerliğine yönelik bir diğer yön, hareketin yer yer doğrudan eylem modelini seçmesi ve aynı zamanda kamu otoritesi ve kamu ile ilgili doğrudan politika yürütmesidir. Farkındalık eylemleri ve sakatlık günleri ile ilgili çeşitli eylemlilikler sakat hareketini (ve de sakatları) kamu otoritesi ve kamu ile doğrudan bağlantılı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de sakat bireyler “biz de varız”ı ifade etmenin çeşitli yöntemlerini tartışmakta ve ifade etmektedirler.

Türkiye Sakat Hareketi tüm Dünya’da olduğu gibi çeşitli haklar kazanmakta ve bu hakların kazanımı ile kendi varlıkları ve eylemlilikleri ile ilgili doğrudan bağlantı kurmaktadır. Ancak hareketin belki de en çok yakındığı nokta birlik olamamak ile ilgili meseledir. Farklı sakatlık türlerinin ihtiyaç ve taleplerini gözetken bir çeşit “sakat birliği” düşüncesi bu hareketin içinde filizleniyor gibi görünmektedir. Bu fikir Batı Sakat Hareket’leri için de aranan ve sorgulanan bir fikir olması itibari ile Türkiye’deki hem-hareketine benzemektedir.

Türkiye’deki sakat hareketinin başka bir ayırıcı yönü onun örgütlenme sorunları ile ilgilidir. Kocaeli yerelinde sahadan çıkan sonuçlara göre Türkiye Sakat Hareketi (neredeyse bütün hareketler gibi) örgütlenme problemi yaşamaktadır. Bu durumun nedenleri arasında Türkiye ile ilgili genel örgütlenme problemlerinin yanında sakat hareketinin bizzat siyasi otorite-ler tarafından (siyasi parti anlamında) politik ve taraf olmaya zorlamasıdır. Hem Kocaeli yerel yöneticileri hem de merkezi devlet ile sakat hareketi arasındaki ilişki Türkiye’de, Batı Avrupa’ya nazaran hiç olmadığı kadar sıkıntılıdır. Siyasi otorite/hükümet veya yerel yönetici, genel anlamda Türkiye sivil toplumuna özel olarak da sakat hareketine müdahale etmektedir. Tavrı almaya

zorlanan sakat hareketinin kimi kurumları bu duruma ya eğilim göstermekte ya da “hak temelli” vurguda ısrar edip örgütlenme, imkân, olanak bulma vs. gibi konularda sıkıntılar yaşamaktadır. Türkiye Sakat Hareketi’nin ve özellikle hak temelli sakat hareketinin en büyük problemlerinden bir tanesi yukarıdan yapılan siyasi müdahale dolayısı ile ayrılma/bölünme ve örgütlenememe problemidir. Hatırlatmakta fayda var ki bu politik bölünme sorununa, bazen bu bölünmeyi dikey bazen de yatay kesen ideolojik, bölgesel, inanç temelli, kültürel vb. bölünmeleri de eklemek gerekir. Bu durum sakat hareketinin bir temsil sorunu yaşamasına sebep olmaktadır. Sakat olan sakatlığı ile (ve dolayısıyla hakları ve hukuku ile) yeterince temsil edilememektedir.

Kocaeli yerelindeki sakat hareketi genel anlamda yerel yöneticiler ile görüşme halindedir. Ancak yerel yöneticilerin tavırları -istisnai haller dışında- sakat bireylerin haklarını ve taleplerini karşılama konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Ancak ifade etmekte de yarar var ki; Sakat hareketinin ciddi bir eğilimine göre, sakat olan ihtiyaçları karşılandığı dolayısı ile yerel yönetici ile ilgili yorum yapmaktadır. Yerel yönetici ile kurulan ihtiyaç dolayısıyla ile bağ sorunu yerel yönetici ve hareketin arasındaki bağı süresizleştirmektedir. Zaten yerel yönetici, sakat olanı belirli gün ve şartlarda görme eğilimindedir. Bu istikrarsızlık durumu sakat hareketinin “her gün sakatız, bir gün değil” söylemi ile uyumludur. Kocaeli yerel yöneticilerinin Kocaeli Sakat Hareketi ile kurduğu olumlu veya olumsuz politik bağ hareketin manevra alanını daraltmakta, haklar konusu ya ıskalanmakta ya da yeterince ele alınamamaktadır.

Sahadan çıkan verilere göre sakat hareketi Kocaeli yerelinde, hem Kocaeli halkını hem Türkiye toplumunu sakatlıkla ilgili bilgi ve tecrübe sahibi olmamakla eleştirmektedir. Türkiye Sakat Hareketine göre, toplum genel anlamda sakat olanı tanınamakta ve bilmemektedir. Geçmiş yıllara nazaran bilinç düzeyinin arttığını ve özellikle genç kuşaklardaki olumlu eğilimlere değinen görüşmeciler bu durumun tüm toplumsal alan için hali hazırda yetersiz olduğunu, kitlelerin acıma veya yardım duygusu ile değil insan hakları merkezli bir yaklaşıma sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

Burada yukarıda bahsedilen sakatlık kurumlarının hak temelli olmanın yanı sıra yardım-dayanışma orijinli bir içeriğe sahip olduğu iddiası ile kitlelerden insan hakları merkezli yaklaşıma sahip olması gerektiği söylemi birbirine karıştırılmamalıdır. Sakat

hareketi imkan ve olanaklar doğrultusunda hak temelli bir hareket olmanın yanında yine imkan ve olanaklar doğrultusundan yardımlaşma ve dayanışma dernekleridir de. Ancak bu yardımlaşma ve dayanışma sakat toplumun kendisi ile ilgilidir. Sakat hareketinin tüm toplumdan beklediği yardımlaşma ve dayanışmadan daha ziyade, tanınma, saygı, yüksek bilinç düzeyi ve haklar nezdinde yaklaşımdır.

İlgili literatür ve saha çıktıları karşılaştırıldığında, Türkiye Sakat Hareketi ABD ve İngiltere gibi sakat hareketinin daha sert ve radikal olduğu yerlere nazaran daha yumuşak ve uzlaşmacı gibi görünmektedir. Ancak diğer taraftan Almanya, Hollanda gibi sosyal devletin güçlü olduğu, hak ve taleplerin ciddi oranda karşılandığı ülkelere nazaran üzerinde ölü toprağı olan, sessiz bir hareket de değildir. Türkiye Sakat Hareketi bu iki formun arasında bir formu oluşturuyor gibi görünmektedir. Türkiye Sakat Hareketi belki de kapitalizmin hızla geliştiği, ancak kısmi eşitlikçi bir kültürün de var olduğu Doğu Avrupa ülkeleri sakatlık hareketlerine daha çok benzemektedir. Ancak devlet ile kurduğu bağ itibari (sert devlet/silik sivil toplum anlamında) ve çeşitli feodal kültür uzantılarının var olması sebebiyle de uzak doğu ülkelerindeki hem-hareketlerine benzemektedir. Belki de üç tanım da aynı anda çelişki ve tutarlılıkları ile Türkiye Sakat Hareketi'nin içeriğini oluşturmaktadır.

Sakatlık toplumsal hareketi ve kimliği arasında da bir çeşit ilişkinin olduğu ve her toplumsal hareket ve kimliği arasındaki ilişki kadar çelişkiler barındırdığı gerçeği de sahada çıkan sonuçlar arasındadır. Görüşmecilerin bir kısmı sakatlık diye bir kimliğin olamayacağını ifade etmişlerdir. Bir kısmı ise sakat olan ile olmayan arasındaki vurguya dikkat çekerek böyle bir kimliğin hem var olduğunu hem de var olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ancak kimlik sorunu, o hareketin kimliğe sahip olup olmadıkları söylemi ile sınırlı bir tartışma değildir. Kimliği oluşturan şey bundan çok daha fazlasıdır. Sahadaki görüşmecilerin kendilerini ifade biçimi olarak istisnasız “engelli” kavramını (ki ona da bazen itiraz ederek) seçmeleri üzerine durmak gerekir. Görüşmecilerin “engelli” kavramını daha çok tercih etmelerindeki sebep, sakatlığın bireysel olan değil toplumsal olan yanı ile ilgili yaptıkları vurgu ile ilgilidir. Haliyle kendi varoluşlarına yüklenen bir olumsuzlamayı (sakatlığı) üstlerinden atarak bir kimlik girişimi içerisinde oldukları iddia edilebilir. Çünkü o “engellenen”dir. Bu da bir kimlik kurma girişimidir.

Üstelik sakatlık kimliği yerine dezavantajlı grup gibi çeşitli isimler öneren görüşmecileri de düşündüğümüzde içeriği konusunda tam uzlaşılama olmasa da sorumluluğu ve varlığı topluma yüklü, (hiç değilse sorunların çözümü konusunda) bir çeşit kimlikten bahsedebiliriz. Burada ilgili literatürün bahsettiği üzere bir sakatlık olumlaması söz konusu yoktur. Bu bir çeşit olumsuzluğu karşı tarafa yıkma girişimi dolayısıyla kimlik alanına müdahale girişimidir.

Türkiye Sakat Hareketi Kocaeli yereli itibari ile sakatlık kimliğindeki genel olumsuzluğu karşı tarafa doğru atarken aynı zamanda mağdur veya "madun" bir kimliği inşa etmeye çalışıyor gibi görünmektedir. Bu durum günümüz kimlik tartışmalarının genel seyrine uymaktadır. Ekonomik, siyasi ve kültürel kısırcının içinde yer alan toplumsal gruplar mağdur veya madun söylemi ile kendi kimliklerinin inşasına girişmektedirler. Ancak saha itibari ile çıkan bir diğer sonuca göre sadece mağdur veya madun değil değil kamuya ve topluma "hesap soran" bir sakat kimliği ile de karşı karşıya olduğumuz anlaşılmaktadır.

İktidar ilişkileri içinde alt gruplarda yer alan sakat bireylerin kimliği, sakat hareketi vasıtası ile bir çeşit tanınma talep eden içeriğe de sahiptir. Genelde tanınma talep eden gruplar bunu hukuki ve kültürel anlamlarda yapma eğilimi göstermektedirler. Yani hukuken güvence altına alınma ve toplumun bu hukuki tanımayı işler hale getirecek hale gelmesini sağlayacak bir kültürel tanınma... Örneğin azınlıktaki bir etnik grup kendi kimliğinin hukuken (resmi) ve kültürel (toplum bilincinde tanınma) anlamda tanınmasını talep edebilmektedir.

Sakat kimliği de sakat hareketince hukuki ve kültürel tanınma talep etmektedir. Ancak Türkiye Sakat Hareketi'nin bu noktada ayırıcı yönü, vurgunun daha çok kültürel tanınma ile ilgili olmasıdır. Çünkü sakat kimliği yukarıda sayılan sıkıntıları ile birlikte zaten hukuken tanınan bir kimliktir. Ancak yasal mevzuatın uygulama konusundaki eksiklikleri veya toplumun genel anlamda sakatlık konusunda bilinçsizliği ve duyarsızlığı konularından anlamaktayız ki, sakat kimliği kültürel anlamda tanınmayı çok daha fazla arzuluyor görünmektedir.

Sakatlığı bireysel olandan daha ziyade toplumsal alanla bağlantılı hale getirme girişimi, sakatlık literatüründe geçen, bizim de yukarıda bahsettiğimiz sakatlık sosyal

modelinin Türkiye Sakat Hareketi'nde baskın bir içeriğe sahip olduğu yönü ile ilgilidir. Her ne kadar sakat olana da sorumluluk yükleyen ve hatta bir ispat yükü ile sakat olanın kendisini sorumluluları ile baş başa bırakan görüşler olsa dahi Türkiye Sakat Hareketi, sakatlılığı toplumsal olarak yorumlayarak sakatlık sosyal modelinin tesiri altında olduğunu göstermiştir.

Sakat olanın politikliği meselesinde bir yorumcu sakatlığın kendinde politik olduğuna yönelik açık bir vurgu yapmıştır. Bir kısım yorumculara göre ise sakatlık ancak harekete geçildiğinde politikleşebilmektedir ki aslında onların da hareket olarak yapıp ettikleri bununla ilgilidir. Haklar ve hakların konuşulması ve kazanımın da politik olduğu mecrası dile getirilirken kimi görüşmeciler, sorunların doğrudan sakatların da karar mekanizmalarında yer aldığı süreçlere vurgu yaparken kimi yorumcular meclis, devlet vb. gibi üst kurumların bu işleri halledebileceği ancak ona baskı yoluyla bu sorunların aşılabilceği konusunda görüş ifade etmişlerdir. Sakat olanın nasıl politik olabileceği sorunu şu an için Türkiye Sakat Hareketi'nde muamma gibi görünmektedir. Bu durum, ortak bir program ve hareketlilik imkanını şu an için ortadan kaldırıyor gibi görünmektedir. Ancak belki de bu durum ileride çeşitlilik ve çok seslilik anlamında sakat hareketinin zenginliği olarak anılacaktır.

Sakatların sınıfı, kültürü, ideolojisi, felsefesi gibi bir toplumsal hareketi eninde sonunda ilgilendirecek konular da sahada tartışıldığı üzere bir belirsizlik halindedir. (İdeoloji ve felsefe konularında kısmi bir olumlama söz konusu olsa da.) Sakat olanın belirli bir sınıfının kültür veya ideolojisinin olması durumu kimi sakatlık fraksiyonlarına göre bölücü bir hareket olup, sakat olanın sorunlarını çözememektedir. Bu fraksiyon açıkça sakat olanın olabildiğince "normal" olana yaklaştırılmasını ve "normal"ın sürdürdüğü hayat standartlarına "eşit"lenmesini talep eder görünmektedir. Sakat olanın sınıfı, kültürü veya ideolojisinin var olduğu veya olması gerektiğine yönelik görüşler ifade eden görüşmeciler ise bu durumun aslında "olmaması" gerektiği, ancak olduğunu ifade etmektedirler. Yani tekerlekli sandalyeli bir bireyin kendine has bir kültür dünyası vardır. Ayrıca yoruma göre bu daha çok olumsuz anılan bir kültür alanıdır ve bu olmamalıdır. Sakat olanın sınıf, kültür, ideoloji ve felsefeye sahip olması gerektiğini ifade eden görüşmeciler ise bunların yokluğu durumunda sakat hareketinin başarılı olamayacağını, haklarını elde edemeyeceğini ifade etmektedir. Yani onlara göre "olması gereken şey" olarak sınıf, kültür, ideoloji ve felsefe, politika yapma, mücadele etme ve kazanım elde etme

konusu için gereklidir. Yani sınıf, kültür ideoloji ve felsefenin sakat için varlığını, yokluğunu veya var olmasını savunanların görüşlerinden de anlaşılacağı üzere tartışmalar devam edecek gibi görünmektedir. Türkiye Sakat Hareketi'nin bu durumu Dünya ve özellikle Batı Avrupa ülkeleri hem-hareketleri ile eş zamanlı bir durumda olma özelliğini yansıtmaktadır. Tüm Dünya sakat hareketleri gibi Türkiye Sakat Hareketi de bu konularda arayış içerisinde.

Bu konulardaki belirsizliğe benzer bir biçimde sakat hareketinin hali hazırda bir ütopyasının olması meselesi de belirsizdir. Kimi yorumculara göre sakatlık zaten insana yönelik asli unsur olduğunda sakatlık hep olacaktır. Bu yorum anlaşılacağı üzere tüm zaman ve mekanları kapsayan öz bir normal ve sakatlık anlayışını benimser görünmektedir. Ancak hem Türkiye'de hem de Dünya'da sakatlığın ezeli ve ebedi bir şey olmadığına yönelik inanç bir çok sebepten dolayı güçsüz hale gelmektedir. Sakatlık olsa bile sorunların çözüleceğine veya sakatlığın hiçbir şekilde olmayacağına yönelik tarihselci görüşler ise sakatlık ütopyası konusunda umutlu görünmektedirler.

Dünya sakat hareketlerinin yukarıda sayılan sakatlıkla ilgili özel durumlar dolayısıyla ile diğer toplumsal hareketle olan bağlarının zayıf olduğu bir gerçektir. Sakat hareketleri kendini var ederken, aynı zamanda "sakatlık birliği" adı altında bütün ve müstakil bir hareket olma arayışı sürdürürken ve bir taraftan da güç birliği için diğer "dezavantajlı" gruplarla bağlantı içerisinde olabilmektedir. Ancak görüşmecilerin farklı parti/vakıf/dernek/grup vs. ile de irtibatlı oldukları bilgisine rağmen, görüşmecilerin sakatlık toplumsal hareketi ile diğer hareketler arasında bağ kurma ve kurdurma eğilimi ortaya çıkartacak söylemlere girmediği tespit edilmiştir. Örneğin görüşmeciler sakatlığın cinsiyeti gibi hem kadın hareketini hem de sakat hareketini ilgilendiren soruya, sakat olanın kadınlığı ile ilgili doğrudan feminist yorumlar yaparken bu iki hareketin işleyişinin doğası veya birlikteliği ile ilgili bir şeyler söylememe eğilimine girmişlerdir.. Sakat hareketi ile feminist hareketin bu konu ile hem Dünya'da hem de Türkiye'de yeni yeni ilgilendikleri düşünülürse, böyle bir durum şu an için makul görülebilir.

Saha itibari ile Türkiye'deki saka hareketi örgütlülüğünün henüz şehir (Kocaeli'de) veya yurt içi ile sınırlı kaldığı da gözlemlenmiştir. Bu durum sakat bireylerin genel anlamda imkan ve olanaklara (maddi kaynaklar, dil sorunları, erişilebilirlik sorunu vs. gibi) diğer kesimlere nazaran daha az sahip olması ile açıklanabilir. Dış dünya ile

irtibatsızlık Dünya Sakat Hareketi ve özel olarak da Türkiye Sakat Hareketi için de bir eksiklikler.

Türkiye Sakat Hareketi ve kimliği hali hazırda var olan ancak eksiklikleri ve problemleri olan, şu an için diğer toplumsal hareketlere nazaran görelî güçsüz bir toplumsal hareket ve kimlik durumundadır. Ancak bu durum, bu hareketin ve kimliğin, içinde potansiyel barındırdığı da, saha araştırması itibari ile Türkiye’de bir gerçektir.

KAYNAKÇA

5378 Sayılı Engelliler Yasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Acar, A. (2019). *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartları ve Türkiye'ye Yansımaları*. BEÜ Siyasal Bilgiler Dergisi. 8:1. Sayfa 277-293

Aktel M. ve Erten Ş. (2017). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımları: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt 2011, sayı, 22, sayfa 165-167

Arpacı, M. (2014). *Erken cumhuriyet Döneminde Kamu Sağlığı Siyaseti ve Öjenik*. Toplum ve Bilim. Bahar. Sayfa 59-86

Aslan, Ş. ve Şen B. (2011). *Politik Kimliğin Temsil Edici Mekanları*. Toplum ve Bilim. Sayı 120. Sayfa 109-112

AYM'nin EYP Kararı. (2018) <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/70706f05-2f1c-47d9-bcd7-01520f2319ef?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Başbakanlar Listesi, (2019) https://www.wikizero.com/tr/T%C3%BCrkiye_ba%C5%9Fbakanlar%C4%B1_listesi 2019 Tarihinde Erişilmiştir.

Beckett, A. (2011). *Toplumsal Hareketleri anlamak: Geç Modernlik Koşullarında sakat hareketini Kuramsallaştırmak*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. 1. Baskı. İstanbul. Der: Benmez, Yardımcı, Şentürk, Koç Üniversitesi Yayınları

Best, S ve Kellner D. (2011). *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar*. 2. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Bezmez, D. ve Yardımcı S. (2008). *Bir Vatandaşlık Hakkı Olarak Sakat Hakları ve sakat hareketi*. <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/697/bir-vatandaslik-hakki-olarak-sakat-haklari-ve-sakat-hareketi#.Wx8RNO6FPIU> 2018 Tarihinde Erişildi

Bezmez, D., Yardımcı, S. ve Şentürk Y. (2011). *Giriş*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. 1. Baskı. İstanbul. Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk, Koç Üniversitesi Yayınları

Bilgin, N. (1994) *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. 1. Baskı. İzmir. İnceleme Dizisi:1: Ege Yayıncılık

Broddock, L. ve Parish, L. 2011, *Sakatlığın Kurumsal Tarihi*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. 1. Baskı. İstanbul. Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk. Koç Üniversitesi Yayınları

Burcu, E. (2007). *Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Mayıs. Ankara. Hacettepe Üniversitesi Yayınları

Colebrook, C. (1998). *On the Very Possibility of Wueer Theory*. Deleuze and Queer Theory, Der:Chrysanthi Nigianni ve Merl Storr, Edinburgh Uni. Press

CUMHURİYET . (1997).
<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?cliId=8193685&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> 2020 TARİHİNDE ERIŞİLMİŞTİR.

CUMHURİYET. (1999).
<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?newsId=3212214&pageNo=8&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Çayır, Kenan. (1999). *“Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler”*, İçinde: Yeni Sosyal Hareketler. İstanbul. Editör: Kenan Çayır: Kaknüs Yayınları

Çelik, H. ve Halil, E. (2008). “ Söylem analizi”, Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt, 27, Sayı 27, sayfa: 99-117

Çetinkaya, Y. (2008). *Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler*. İçinde Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim, Der: Y. Doğan Çetinkaya. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları

Davis J. (2011) *Normalliğin inşası; Çan Eğrisi, Roman Ve 19. Yüzyılda Sakat Bedenin İcadı*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. 1. Baskı. İstanbul. Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk. Koç Üniversitesi

Demircioğlu, M. (2010). *Üretim Sürecinde Sakat Emeği*, 1. Baskı. İstanbul: Kibele Yayınları

Derbis.(2020a). <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Derbis. (2020b). <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-dernek-uye-sayilari> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Derbis. (2020c) <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Direk, Z. (2016). *“Elizabeth Grosz, Judith Butler: Farklı Quir Kuramlar*. Cogito Dergisi. Sayı 82, sayfa 280-289.

Doğan, Ç. (2008). *Engelliler: Postmodernizmin Sakatları*. Sosyalist Birikim Dergisi. Sayı:229. Sayfa 36-44.

- Ekenci, M. (2014). *Engelli Bireylere İlişkin Resmi Veri Toplama Araçlarının Ulusal Düzeyde Yaygınlık Tahminlerinde Kullanımı*. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Uzmanlık Tezi.
- EYP Parti Tüzüğü. (2020). <http://www.kamumeb.net/images/upload/eyp.pdf> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.
- Eryücel, E. (2017). *Öjenik Bağlamında Batı Ülkelerinde ve Türkiye’de Politika Yapımı Üzerine Karşılaştırılmalı Bir Analiz*. International Conference Eurasian Economies. <https://www.avekon.org/papers/1847.pdf> 2019 Tarihinde Erişildi.
- Genç , E. (2015). *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler*. Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1.
- Güçtekin, N. (2014). *Osmanlı Devleti Kurumlarında Engellilere Yönelik Uygulamalar*, Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, Sayı : 31, Ekim, Kasım ve Aralık. Sayfa 25-32
- Gündüz, M. (2014). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Engelli Eğitimi Üzerine Gelişmeler*. Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi. Sayı: 31, Ekim, Kasım, Aralık. Sayfa 5-14
- Habermas, J. (1981). *New Social Movements*. Telos No:49. Sayfa 33-37
- HDP. (2018). <https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/engelli-haklari-belgemiz/12784> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.
- Hughes, B. ve Paterson, K. (2011). *Sakatlık Sosyal Modeli ve Kaybolan Beden: Bir Yeti Yitimi Sosyolojisine Doğru*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. 1. Baskı. İstanbul. Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk, 1. Baskı. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları
- Hürriyet. (2018). <https://www.hurriyet.com.tr/engellilere-yuzde-5-kota-onerisi-40757624> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.
- İlkay, Y. (2008). *Kızılay Meydanının Politik-Sembolik Anlamı: 1960-1964 Yılları Arasında DP Karşısı Hareketler*. Mülkiye Dergisi. Cilt 2. Sayı 261. Sayfa 133-150
- İnternethaber. (2009). <https://www.internethaber.com/mhp-lokman-ayvayi-cildirtti-211844h.htm>
- Kahramanmaş Belediyesi. (2018.) <https://kahramanmaras.bel.tr/engellilere-yonelik-ozel-gunler-ve-haftalar-0> 2019 Tarihinde Erişilmiştir.
- Kamuweb. (2020). <http://www.kamumeb.net/engelli-ekpss/engelsiz-yasam-partisi-meclis-disinda-birakilmamali-h486.html> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.
- Kara, B. (2016). *Türkiye’de Engelli Bireylerin Yasal Hakları ve Uygulamadaki Yeri*. International Journal Of Science Studies. Number 48. Page 249-260

- Kocaelikoz. (2019). <https://www.kocaelikoz.com/guncel/kocaelide-engelli-olmayan-kisilere-rapor-mu-veriliyor-h46963.html> 2019 Tarihinde Erişilmiştir.
- Kurnaz F. (2012) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları*. (Doktora Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Afyonkarahisar
- Küçükarslan, B. (2011). *Sakat politiktir*. <http://bianet.org/bianet/toplum/132569-sakat-politiktir> 2018 Tarihinde Erişilmiştir.
- Lokman Ayva Biyografi. (2019). <https://www.haberler.com/lokman-ayva/biyografisi/> 2019 Tarihinde Erişilmiştir.
- Malhotra, R. (2009). <http://www.sakatlikcalismalari.net/2009/01/r-malhotra.html> 2018 Tarihinde Erişilmiştir.
- Mcruer, R. (2011). *Zorunlu Sağlam Bedenlilik ve Queer/Sakat Varoluş*. Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak, Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk, 1. Baskı. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları
- Mcruer, R. (2013). *AIDS, Christopher Reeve ve Queer Sakatlık Çalışmaları*. Queer Tahayyül, Der: Sibel Yardımcı ve Özlem Güçlü. 2. Baskı. İstanbul Sel Yayınları
- Melucci, A. (1989) *Nomads of Present: Social Movement and Individual Needs Contamporary Society*. Derleme J Kenane ve P Mier. Londra
- Melucci, A. (1995). *The New Social Movements Reviseted*. Social Movements and Social Classes :Futuru of Collective Action. Derleme: L Maheu. Cambridge Yayınları
- Milliyet.(1969).
gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/tP2b5GyPLvN21vUkkNui4g_x3D__x3D_
- Milliyet. (2001). <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/insanca-yasamak-icin-is-5269546> 2020 tarihinde erişildi.
- Milliyet. (2004). <https://www.milliyet.com.tr/gundem/unakitan-yasamizi-engelleme-264532> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.
- Milliyet. (2005) <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/isyan-ettirdiler-109013> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.
- Milliyet. (2018). <http://www.milliyet.com.tr/3-aralik-dunya-engelliler-gunu--bir-gun-degil--her-gun---molatik-10200/> 2019 Tarihinde Erişilmiştir.
- Ntv. (2010). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ayva-calisma-bakaninin-ihracini-istedi,tWbeSnL3K0aToalKWZ-YGA> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

Oliver, M. (2011a). *Sakatlık Ve Kapitalizmin Yükselişi*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk, 1. Baskı. İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları

Oliver, M. (2011b). *Sakatlığın İdeolojik İnşası*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk. 1. Basım. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları

Oxford. (2018a). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/disability> 2018 Tarihinde erişilmiştir.

Oxford. (2018b). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/handicapped> 2018 Tarihinde erişilmiştir.

Oxford. (2018c). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/impairment> 2018 Tarihinde erişilmiştir.

Özdemir, C. (2001). *Kimlik ve Söylem*. Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 2. Sayfa 107-122.

Özen , H. (2015). *Meydan Hareketleri ve Eski-Yeni Toplumsal Hareketler*. Mülkiye Dergisi. 39(2). Sayfa 11-40

Özürlüler Şurası 1. (1999). *Çağdaş Toplum, Yaşam ve Özürlüler. Ön Komisyon Raporları*. TC. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları. Ankara.

Patır, Ç. (2012). *Özürlülük Olgusunun Tarihsel Sürecinde 1980 Sonrası Söylem ve Politikaların Küreselleşme Ortamında Hayata Geçirilebilirliği Üzerine Bir Tartışma: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara

Radikal. (2014). <http://www.radikal.com.tr/politika/lokman-ayva-mkyk-uyeliginden-neden-istifa-ettim-1186797/>

Şengül, R (2015). *Yerel Yönetimler*. 5. Baskı. Umuttepe Yayınları. Kocaeli

Shakespeare, T. (2005). *Disability Studies Today and Tomorrow*. Sociology of Health & Illness Vol. 27 No. 1 ISSN 0141-9889, s. 138-148

Shakespeare, T. (2006). *Social Model Of Disability*. İçinde: The Disability Studies Readers. Derleme: Lennard J. Davis. 2. Baskı. Sayfa 197-204. Routledge. Londra

Shakespeare, T ve Watson N. (2011.) *Farkı Yaratmak: Sakatlık, Siyaset ve Tanınma*. İçinde: Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak. Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk. 1. Baskı. İstanbul. Koç Ünivesitesi Yayınları

Sözcü. (2019). <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/dunya-engelliler-haftasi-mesajlari-bu-ozel-gunde-engelleri-kaldirin-4746007/> 2019 Tarihinde Erişilmiştir.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. 1. Baskı. İstanbul. Paradigma Yayınları

Şentürk, Y. (2010). *Toplumbilim Kuramlarındaki "Normal" Özneyi Yeniden Düşünmek*.(Taslak).

[https://www.academia.edu/802475/SAKATLIK ve SOSYAL TEOR%C4%B0 TOPLUMB%C4%B0L%C4%B0M_KURAMLARINDAK%C4%B0 NORMAL_%C3%96ZNEY%C4%B0_YEN%C4%B0D_EN_D%C3%9C%C5%9E%C3%9CNMEK](https://www.academia.edu/802475/SAKATLIK_ve_SOSYAL_TEOR%C4%B0_TOPLUMB%C4%B0L%C4%B0M_KURAMLARINDAK%C4%B0_NORMAL_%C3%96ZNEY%C4%B0_YEN%C4%B0D_EN_D%C3%9C%C5%9E%C3%9CNMEK) 2019 Tarihinde Erişildi.

Şengül, R. (2015). *Yerel Yönetimler*. 5.Baskı. Umuttepe Yayınları. Kocaeli

Şükrü Kaya Özgeçmiş. (2019). http://www.mfa.gov.tr/sayin-sukru-kaya_nin_ozgecmisi.tr.mfa 2019 Tarihinde Erişilmiştir.

Tarrow, S. (2001). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics* (Cambridge Studies in Comparative Politics) 3rd Edition

Taylor, S. (2004). *The Right Not To Work: Power And Disability* .<https://monthlyreview.org/2004/03/01/the-right-not-to-work-power-and-disability/> 2019 Tarihinde Erişilmiştir.

TBMM Zabıt Ceditesi . (1938). İ. 83, C.2, 26.6.1938, Ankara

TDK. (2018a). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b1462d26e2912.26744292 2018 Tarihinde Erişilmiştir.

TDK. (2018b). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b1462d688c946.85906340 2018 Tarihinde Erişilmiştir.

TDK. (2018c). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b1464bc442943.08794711 2018 Tarihinde Erişilmiştir.

Tekir, H. (2016). *Toplumsal Hayatta Karşılaştıkları zorluklarla Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve Ama'lar*. Osmanlı Mirası Araştırma Dergisi. Cilt: 3. Sayı: 7. Sayfa: 59-71.

Thomas, C. (2011). *Sakatlık Kuramı; Kilit Fikirler, Meseleler, Düşünürler*. Sakatlık Çalışmaları; Sosyal Bilimlerden Bakmak, Der: Bezmez, Yardımcı, Şentürk, 1. Baskı. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları

Tourine, A. (1992). *Beyond Social Movements*. Theory, Culture and Society. Vol: 52

Turner, B. (2001). *Disability and the Sociology of the Body*. In Handbook of Disability Studies. Der: Gary Albrect, Katherine Seelman ve Michael Bury. Sage Publications.

Türkmen, M. (2013). *Erken Cumhuriyet'te Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri*. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Sayı: 8/6 Bahar. Sayfa 729-740. Ankara

Yardımcı, S. (2013) <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin2.pdf> 2018 Tarihinde Erişilmiştir.

Yayman, D. (2013). *Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı*. Akademik Bakış Dergisi. Sayı: 34. Şubat.

YCB. (2019). <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1126> 2020 Tarihinde Erişilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

16 Ağustos 1993 yılında Kırşehir’de Dünya’ya geldi. İlköğretim ve orta öğretimini Kırşehir ve Kocaeli’de tamamladı. 2016 yılında Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden lisans derecesi ile mezun oldu. 2017 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Yüksek Lisans Program’ına kabul edildi. Lisans ve yüksek lisans öğrenimi boyunca hem yurt içinde hem de yurt dışında çeşitli toplumsal sorumluluk projelerinde yer aldı.

METİN ÖZGÜN KURNAZ	BİR TOPLUMSAL HAREKET VE KİMLİK OLARAK TÜRKİYE’DE SAKATLIK: KOCAELİ ÖRNEĞİ	2020
-------------------------------	---	-------------

